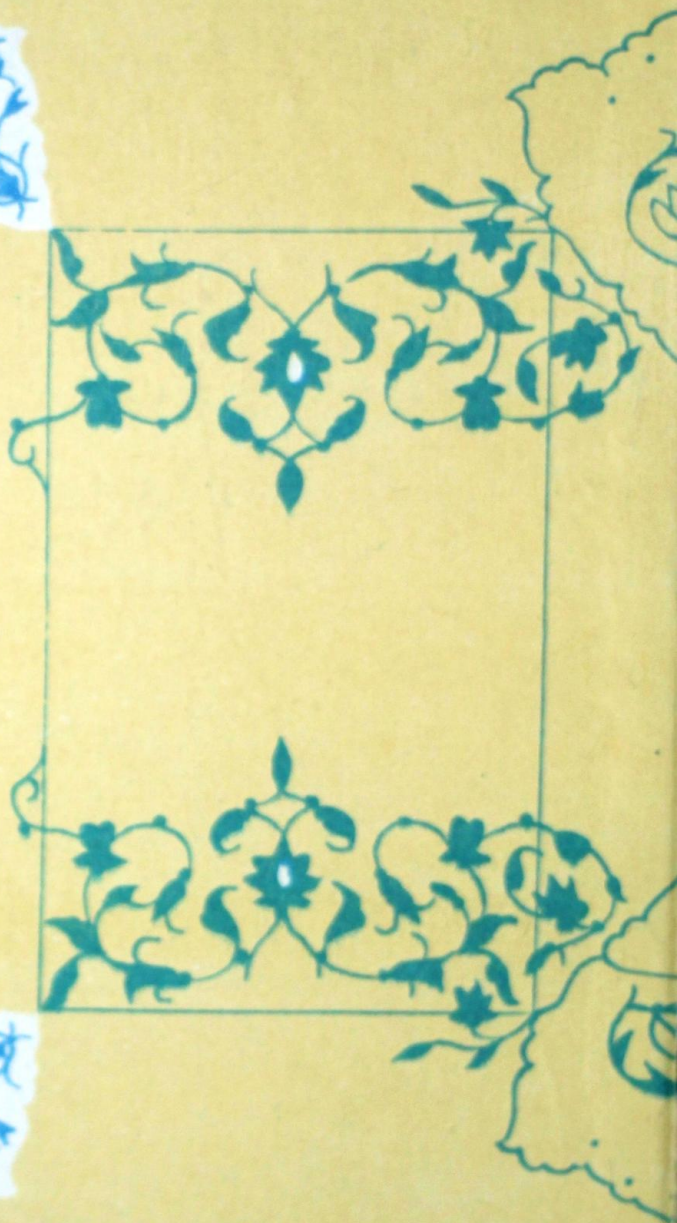
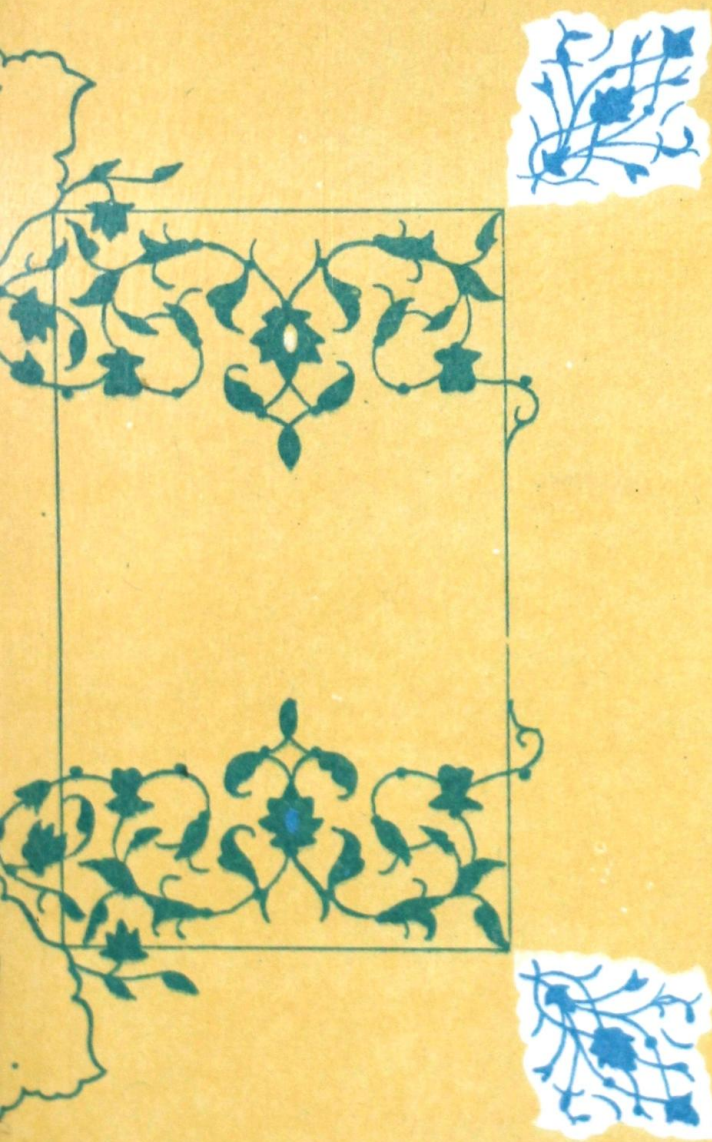

250 897

ҳилолӣ

اكاديميۂ علوم تاجيكستان
شعبۂ شرقشناسى و آثار ادبى

بدرالدين
حلامى
آثار منتخب

نشریات دولتی تاجیکستان
استالین آباد — ۱۹۵۸

Академияи Ҷанҷи РСҶ Тоҷикистон
Шӯъбаи Шарҳиносӣ

Бадриддин Хилолӣ

Осорӣ
мурҷаҳаб

Нашриёти давлатии Тоҷикистон
С.Алимовод. 1958.

Тартибдиҳандаи китоб
ва муаллифи муқаддимаву тавзеҳот
КАМОЛ АЙНӢ

Мухаррир **Муҳаммад Шукӯров**

МУАСССАИ ДАВЛАТИИ	
КУТУБХОНАИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН	
250897	ТОҶИК 1

Ман нома ба номи кас накардам,
Инъоми касе хавас накардам.

Ҳилолӣ

Мавлоно Бадриддини Ҳилолӣ зуб-
даи шуарои замон ва умдаи булагои
даврон аст.

Хондамир

НУСХАҲОИ АСОСИИ ОСОРИ БАДРИДДИНИ ҲИЛОЛӢ*

Омӯхтан ва ба чоп тайёр кардани осори шоирон ва нависандагоне, ки мероси адабии онҳо аз рӯи қоидаю тартиботи дуруст кардани матнҳои илмӣ танқидӣ нашр нагардидаанд, кори зиёди пешакиро талаб менамояд. Ба иборати дигар, лозим аст, ки барои кори ҷиддии илмӣ бурдан пеш аз ҳама нусхаи эътимоднок ва ё чанд нусхаи хуби асарҳои он адибон муайян карда шавад.

Азбаски ҳамаи мероси адабии Бадриддини Ҳилолӣ (дар соли 1529 бо фармони Убайдуллоҳон кушта шудааст) ҳеҷ гоҳ ва дар ҳеҷ ҷой мукаммал чоп нашудааст, ибтидои кори мо оид ба эҷодиёти ӯ ҳамчунин, дар навбати аввал, аз шиносо шудан бо тамоми дастнависҳои асарҳои шоир иборат шуд. Мо бо тамоми дастнависҳои асарҳои Ҳилолӣ, ки ба мо маълум гардиданд ва дар ганҷинаи дастхатҳои Иттифоқи Советӣ, дар шаҳрҳои Сталинобод, Тошканд, Ленинград, Тбилиси, Боку ва дар китобхонаҳои хориҷӣ (аз рӯи 30 каталог—феҳрасти илмӣ дастхатҳо) нигоҳ дошта мешаванд, шиносо шудем. Натиҷаи ҷустуҷӯҳои мо дар мақолаи махсусе, ки дар „Ахбороти шӯъбаи фанҳои ҷамъиятӣ“-и АФ РСС Тоҷикистон нашр шуд, баён гардидааст**. Дар он мақола тавсифи 24 нусхаи девон, 29 нусхаи „Шоҳу дарвеш“ („Шоҳу

* Азбаски Нашриёти Давлатии Тоҷикистон китоби нависандаи ин сатрхоро оид ба ҳаёт ва эҷодиёти Бадриддини Ҳилолӣ нашр кардааст, дар оғози ин мунтахаб танҳо зикри нусхаҳои асосии осори шоир, ки барои тартиб додани маҷмӯа низ истифода шуданд, лозим дида шуд. Хонандагонеро, ки ба ҳаёт ва эҷодиёти шоир шавқ доранд, илтимос менамоем, ки ба ҳамон китоби „Бадриддин Ҳилоли“ (ба забони русӣ, наشري соли 1957) муроҷиат намоянд.

** Ниг. К. Айна. Рукописные редакции произведений Бадриддина Хилоли, Известия отд. общ. наук АН Таджикской ССР, вып. VII, 1955.

Гадо*), 17 нусхаи „Сифот-ул-ошикин“ ва як нусхаи „Лайли ва Мачнун“-и Ҳилоли дода шудааст.

Чустучӯе, ки онд ба пайдо кардан ва омӯхтани дастнависҳои шоир бурда шуд, хушбахтона, аз ҷумла боиси кашф шудани ду дастнависи ғавқуллодае гардид:

1. Яке аз онҳо дастнависи „Лайли ва Мачнун“-и Ҳилолист, ки то кунун нусхаи ягонаи он дар Лондон маҳфуз буда*, ба ҷиҳати он, ки аз диққати тамоми мутахассисони адабиёти классикии тоҷику форс хориҷ монда буд**, то солҳои охир мавриди омӯхтан қарор нагирифта буд***. Ин дастхати „Лайли ва Мачнун“-и Ҳилоли дорои 101 ғарз буда, бо ҳатти настиълик китобат шудааст. Китобати он дар моҳи шавволи соли 1222 ҳиҷрӣ (октябри 1807 милодӣ) анҷом ёфтааст: „Таммат ҳозиҳ-ин-нусхат-ил-муборақати би авни-л-малик-ил-ваҳҳоб мии таснифи мавлонои Ҳилоли—раҳмат-ул-лоҳи алайҳи—би ҳатти аҳқар-ул-ибот мавлосарой-ал мутаҳаллис Болочғар фи-ш-шаҳри шавволи санаи 1222****.“

Ин нусха нусхасанҳо ҳам дорад: баъзе ғарзҳои он ҳароб буда, ҳондани онро ниҳоят душвор мекунад. Дар матн баъзе ғалатҳои котиб низ рафтааст, ки аз ғайри будани вазни ҷанде мисрау байтҳо маълум шуда меистад.

2. Дастаннависи дигаре, ки ҳеле ҷолиби диққат мебошад, нусхаи девони Ҳилолист, ки пас аз як соли кушта шудани шоир аз тарафи хаттоти номӣ—Мир Алии котиб¹ бо ҳатти настиълики

* *Rieu. Catalogue of the persian manuscripts in the British Museum, V. II, 188*, саҳ. 875.

Ин нусхаи „Лайли ва Мачнун“-ро мо минбаъд бо аломати шартии „Л-М“ ишорат менамоем.

** Адабиётшиноси Эрон Аббоси Иқбол, масалан, менависад, ки „...аз „Лайли ва Мачнун“ асар ба дасти мо наёмад“ (муқаддимаи китоби „Сифот-ул-ошикин“, Техрон, 1324/1945, саҳ. 16).

*** Танҳо дар соли 1954 мақолаи муаллифи ин сатрҳо нашр гардид, ки ба „Лайли ва Мачнун“-и Ҳилоли (аз рӯи нусхаи мазкур) бахшида шудааст. (К. Айна. Бадриддин Ҳилоли ва ӯро поэма „Лайли ва Мачнун“, Известия отд. обществ. наук АН Таджикской ССР, вып. 6, 1954, саҳ. 135—149).

**** Л-М, в. 101-6.

¹ Исмҳои ҳос, байтҳо ва қалимаҳои, ки ба болои онҳо ин гуна рақам гузошта шудааст, дар „Тавзеҳот ва қайдҳо“ мутобиқи ҳамон саҳифа эзоҳ дода шудаанд.

оли китобат шудааст. Ин нусхаи девони Ҳилолӣ, ки бо қалами он устои забардаст наққошӣ карда ва ороиш дода шудааст, сазовори ин аст, ки ба сифати як намунаи барҷастаи ин соҳаи санъати халқи мо тавсиф гардад. Дастнавис дар китобхонаи Университети Кембрич (Британияи Кабир) маҳфуз буда*, ба мо ба воситаи микрофильм дастрас гардид. Санаи китобати нусха дар в. 63-а дода шудааст:

„Катабах-ул-абд ал-музниб ал-фақир Мир Алӣ ал-котибус-султонӣ. Фуфир-аллоху зунубуху, ила тариқ—иттасвид фи-ш-шу-хури санаи 938“ (1530—1531 милодӣ).

Нусхаҳои дигари асарҳои Ҳилолӣ, ки махсусан барои омӯхтани мироси адабии шоир ва ба ҷоп тайёр кардани ин маҷмӯа истифода шуданд, дар китобхонаҳои Иттифоқи Советӣ нигоҳ дошта мешаванд. Он нусхахоро ҳамчун сарчашмаҳои асосии қорамон низ зикр ва тавсиф хоҳем кард:

„Шоҳу дарвеш“ („Шоҳу гадо“). Нусхаҳои ин маснавӣ чи дар Иттифоқи Советӣ ва чи дар хориҷа зиёданд. Дар хориҷа як дастнависи қадими ин маснавӣ мавҷуд аст, ки дар Лондон нигоҳ дошта мешавад. Китобати он нусха ба моҳи шаъбони 927 ҳиҷрӣ (июли 1521 милодӣ) тааллуқ дорад**, ки он вақт ҳуди муаллиф ханӯз дар қайди ҳаёт буд.

Дар китобхонаҳои Иттифоқи Советӣ 3 нусхаи хуби асари номбаршудаи Ҳилолӣ дида шуд:

1. Нусхаи „Ш-Д“ (аломати шартии мо), ки дар шӯъбаи дастнависҳои шарқии Институти шарқшиносии АҶ СССР, дар шаҳри Ленинград зери рақами А 57 маҳфуз аст, аз коллекцияи Руссо мебошад***. Ин дастхат бо хатти хуби настаълиқ навишта шуда, дар Ҳирот дар моҳи шаъбони соли 941 ҳиҷрӣ (феврари 1535, яъне пас аз панҷ соли кушта шудани муаллиф) китобат

* *Browne E. G.* A Supplementary hand-list of the Muhammadan manuscripts including all those Written in the arabic character preserved in the libraries of the University and colleges of Cambridge. Cambridge, 1922, ҷаҳ. 122.

** *Rieu.* Catalogue of the persian manuscripts in the British Museum, v. II, 1881, ҷаҳ. 656.

*** *Rousseau.* Catalogue d'une collection de cinq centes manuscrits orientaux, Paris, 1817, ҷаҳ. 24.

Дар бораи дастнависҳои Руссо ҷамъ намудааст, ба асари Б. Дорн муроҷиат карда шавад: *Dorn. Die Asiatische Museum der kaiserlichen Academie der wissenschaften zu St.-Petersburg, 1846, ҷаҳ. 201.*

ёфтааст. Санаи китобат дар вараки охирина нусха ба тарзи поён кайд гардидааст:

„Таммат-ул-китоб фи ушр-ил-охирин мин шаҳри шаъбон-ил-муаззами сана ихдо арбаин ва тисъамиат-ил-хичрия би дор-ус-салтанаи Ҳирот...“*

2. Нусхаи дуввӯми „Ш-Г“ (аломати шартии мо) дар китобхонаи оммавии ба номи Салтыков-Щедрин дар шаҳри Ленинград нигоҳ дошта мешавад ва аз тарафи Б. Дорн мухтасаран тавсиф шудааст**.

Ин дастнавис аз тарафи Камол ном котиби забардаст бо хатти настаълиқи хеле хуб китобат ва бо се сурат ороиш дода шудааст. Суратҳо ба мазмуни маснавӣ оид буда, бо санъати баланд кашида шудаанд***.

Санаи китобати нусха соли 944 ҳиҷрӣ (1537—1538 милодӣ) буда, дар вараки охирина кайд гардидааст:

„Катабаҳ-ул-абд ал-фақир-ал-ҳақир-ал музниб Камол гуфира зунубуху ва уюбуху сана 944****“

3. Ниҳоят нусхаи саввӯм—нусхаи Институти шарқшиносии АФ Ўзбекистон мебошад, ки зери рақами 2349 нигоҳ дошта мешавад. Ин дастнависро дар соли 1265 ҳиҷрӣ (1849 милодӣ) Аҳмад Маҳдуми Дониш, ки он вақт 22 сол доштааст (таваллудаш 1242 ҳиҷрӣ, 1827 милодӣ), китобат кардааст. Санаи китобат дар кайди котиб дода шудааст:

„...Ба ихтимом расид ва итмом анҷомид ин нусхаи латифи тасвиди зариф аз дасти банда... Аҳмад ибн-ан-Носир ал-Юсуф ас-Сиддиқӣ... дар рӯзи бисту шашӯми рабеъ-ас-сонӣ найири аъзам ва хуршеди олам дар дараҷаи аввал аз бурҷи ҳамал соир ва доир буд, ибтидои (?) қўй йили, ба таърихи як ҳазору ду саду шасту панҷи ҳиҷрӣ. Риҷои восиқон, ки агар саҳв ва қусуре ба зухур расад, бинандагон дар ислоҳи он найлан лил фалох кӯшида тавбех ва сарзаниши роқим накуянд*****“

* Ш-Д, в. 41-а.

** B. Dorn. Catalogue manuscripts et xylographes orientaux de la bibliotheque Imperiale publique de St.-Petersbourg, 1852, 459.

*** К. Айни. Некоторые новые данные по таджикской миниатюре XVI в., Сб. статей, посвященных искусству таджикского народа, Труды института истории, археологии и этнографии АН Таджикской ССР, том XLIII, 1956, стр. 40.

**** Ш-Г, в. 44-а.

***** Дастанвиси Институти шарқшиносии АФ Ўзбекистон, рақами 2349, в. 40-а.

„Сифот-ул-ошикин“. Дастнависҳои ин маснавӣ, ки аз рӯи онҳо мо қор бурдаем, дар китобхонаҳои Ленинград, Сталинобод ва Тбилиси нигоҳ дошта мешаванд. Ин панҷ нусхае мебошад, ки бо аломатҳои шартии С-О № 1, С-О № 2, С-О № 3, С-О № 4, С-О № 5 ишорат кардаем ва дар мақолаи мазкур тавсиф намудаем*.

С-О № 1. Ин нусхаи „Сифот-ул-ошикин“ дар як ҷилд (рақами С 112), ки дастнависи ҷанд асарро дар бар мегирад, дар шӯъбаи дастнависҳои Институти шарқшиносии АФ СССР дар шаҳри Ленинград нигоҳ дошта мешавад. Ин нусха дорони 12 асари шоирони гуногун буда, бо хатти майдаи настаълиқи хуб аз тарафи Шайх Назр Аваз Муҳаммад ном котиб дар соли 1060 ҳиҷрӣ (1650 милодӣ) китобат шудааст**. „Сифот-ул-ошикин“-и Ҳилолӣ дар ин нусха дар ҳошияи варақҳои 253-а—292-б навишта шудааст.

С-О № 2. Дастнависи рақами В 926 аз коллекцияи Руссо***, ки дар китобхонаи мазкур нигоҳ дошта мешавад, дар байни 6 асари гуногун „Сифот-ул-ошикин“-и Ҳилолиро низ дар бар мегирад. Маснавии Ҳилолӣ дар ҳошияи ин дастнавис дар шаҳри Ҳалаб, дар моҳи рамазони санаи 1090 ҳиҷрӣ (октябри 1679) китобат шудааст****.

С-О № 3. Дастнависи „Сифот-ул-ошикин“, ки дар китобхонаи оммавии ба номи Салтыков-Шедрин, дар шаҳри Ленинград нигоҳ дошта мешавад, аз тарафи Б. Дорн мухтасаран тавсиф ёфтааст*****. Ҳар ҷанд қисми варақҳои ин нусха гум шуда бошад ҳам, он яке аз нусхаҳои эътимодноки дoston ҳисоб меёбад. Зеро матни дoston дар ин дастнавис хеле хуб буда, дар асоси хусусиятҳои полеографии ва услуби суратгарии ӯ,***** китобаташро ба асри XVI мансуб намудан мумкин аст.

С-О № 4. Дастнависи „Сифот-ул-ошикин“ пеш дар китобхонаи оммавии ба номи Фирдавсӣ зери рақами 1158 нигоҳ дош-

* К. Айни. Рукописные редакции, сах. 40—41 (С-О №1); сах. 30—40 (С-О № 2); сах. 43—44 (С-О № 3); сах. 30 (С-О № 4); сах. 44—45 (С-О № 5).

** С-О № 1, в. 314-а

*** Rousseau. Catalogue d'une collection de cinq centes manuscrits orientaux, сах. 9.

**** С-О № 2, в. 216-а.

***** B. Dorn. Catalogue des manuscrits et xylographes orientaux, 461.

***** К. Айни. Некоторые новые данные по таджикской миниатюре XVI в., сах. 44—47.

та мешуд ва холо дар катори дигар дастнависҳо ба Фонди дахтатҳои АФ РСС Тоҷикистон супорида шудааст. Ин нусхаи достони Ҳилолӣ дар соли 1258 ҳиҷрӣ (1842 милодӣ) аз тарафи Мирзо Рофеъ валади Мирзо Собир китобат шудааст.*

С-О № 5. Ин нусхаи „Сифот-ул-ошиқин“ дар Музеи давлатии Грузия ба номи С. Н. Чанашиа зери рақами Р 271 маҳфуз буда, соли 1134 ҳиҷрӣ (1721—1722 милодӣ) дар Табрез китобат шудааст.** Дахтнавис бо 4 сурат ороиш ёфтааст,*** ки се-тон он ба мазмуни бобҳои алоҳидаи маснавӣ алоқамандӣ дорад.

* * *

Китоби „Осорӣ мунтахаб“-и Ҳилолӣ, ки ҳоло пашкаши хонандагон мегардад, аз VI қисм иборат аст:

- I. Намунаи ғазалиёт.
- II. Намунаи китаъоти мутафарриқа.
- III. Рубоӣёт.
- IV. Ду порча аз „Шоҳу дарвеш“ („Шоҳу ғадо“).
- V. Порчаҳо аз „Сифот-ул-ошиқин“.
- VI. „Лайлӣ ва Мачнун“ (бо андак ихтисорот).

Аз „Шоҳу дарвеш“ танҳо ду боби хурд—„Дар таърифи суҳан“ ва „Дар сабаби гуфтани маснавӣ...“ интиҳоб гардида. Ин порчаҳо аз рӯи 2 нусха—„Ш-Д“ ва „Ш-Г“ оварда шуданд.

Аз маснавии дуввуми шоир—„Сифот-ул-ошиқин“ порчаҳо аз 12 боб ба маҷмӯа дохил гардиданд ва аз 5 нусхаи зикршудаи асар гирифта шудаанд. Аммо азбаски ин маснавӣ дар Эрон дар соли 1945 дар асоси як нусха нашр ёфтааст**** ва ҳоло ба мутахассисон дахтрас гардидааст, истифода кардани вай ҳам лозим омад. Ҳар чанд ба асоси наشري номбаршудаи „Сифот-ул-ошиқин“ асосан як нусхаи ноқисӣ на чандон хуб гузошта шуда буд****, сарфи назар аз наشري илмӣ танқидӣ набудайи

* С-О № 4, в. 129-6. Ин дахтнависро А. Мирзоев кашф кардааст: „Шарқи сурх“, 1948, № 12, сах. 32—34; „Мулҳами Бухорӣ“, Сталинобод, 1948, сах. 35.

** С-О № 5, в. 1-а.

*** С-О № 5, в. 15-6, 21-6, 45-6, 47-6.

**** Маснавии „Сифот-ул-ошиқин“-и Ҳилолини ҷағатонӣ Астарободӣ. Ба эҳтимом ва тасхехи Кухии Қирмонӣ ва шарҳи ҳама ба қалами Аббоси Иқбол, Техрон, 1324.

***** Нусхае, ки аз рӯи он маснавӣ нашр шудааст, ибтидо надоштааст, ки ин нусха аз рӯи дигар дахтат бартараф карда шудааст (муқаддимаи ношир—сах. „хо“).

вай, порчаҳои аз маснавии Ҳилолӣ интиҳоб намудаамонро бо матни он нашр татбиқ намудем.

Маснавии саввӯми Ҳилолӣ „Лайлӣ ва Мачнун“ бошад, хеле кам ихтисор карда шуд. Ихтисороти намоёни ин дoston 163 байти ибтидои вай аст, ки то мисраи „Хуррам нафасе, ки ёфтам бор“ ишғол менамояд.* Микдори байтҳои ҷудогонаи маснави, ки аз бобҳои дигари вай партофта шудааст, дар ҳуди матн дар қавсайн пас аз се нукта қайд гардид.

Ҳар чанд нусхаҳои дастанвиси девони Ҳилолӣ нисоят зиёданд, ғазалиёт, ҷиғоти мутафарриқа ва рубоӣҳои шоир, ки ба ин маҷмӯа дохил гардидаанд, бештар аз рӯи ҷопи сангии девони ӯ иқтибос шуданд.** Дар ин маврид мо ҳамин мулоҳизаро ба назар гирифтаем, ки ҷопи сангии девони шоир нисоят машҳур мебошад.*** Гайр аз ин микдори ғазалҳои ҷиғоти мутафарриқа дар дастанвисхӯву ҷопи сангии девони Ҳилолӣ хеле фарқ мекунад. Чунинчи, „Д“—406 ғазал, 9 ҷиғта, 1 ҷистони шамъ ва 32 рубоиро дар бар мегирад; девони Ҳилолӣ, ки дар Эрон нашр гардидааст, танҳо 246 ғазал доштааст;**** аммо дастанвиси девони Ҳилолӣ, ки дар соли 1207 ҳиҷрӣ (1880 милодӣ) китобат шудааст,***** 410 ғазал, 9 ҷиғта, ҷистони шамъ ва 32 рубоиро доро мебошад.

Бинобар сабабҳои боло, инчунин аз он ҷиҳат, ки мо дар назди худ вазифаи тайёр кардани матни мукаммали девони Ҳилолиро надорем, дар маҷмӯаи мунтахаб фарқҳое, ки ғазалу ҷиғоти мутафарриқа дар нусхаҳои гуногун доранд, акс кунонида нашуданд.

Дар вақти ба ҷоп тайёр кардани намунаҳои лирикаи Ҳилолӣ қадимтарин нусхаи девони шоир—нусхаи Мир Алии „қотиб-ус султонӣ“ низ истифода шуд. Аммо аз он сабаб, ки паси ҳамди-

* Л-М, в. 2-а—11-а.

** Девони Ҳилолӣ, Конпур, 1879. Ин нашрро мо бо аломати шартии „Д“ ишорат менамоем.

*** Ба мо 12 наشري девони Ҳилолӣ маълум аст: 1) Лакхнав, 1263/1847; 2) Конпур, 1281/1864; 3) Лакхнав, 1282/1865; 4) Конпур, 1874; 5) Конпур, 1878; 6) Бамбай, тахминан солҳои 1880; 7) Конпур, 1883; 8) Конпур, 1894; 9) Конпур, 1897; 10) Лохур, 1317/1899; 11) Конпур, 1901; 12) Конпур, 1912; (К. Айни. Рукописные редакции... сах. 4).

**** *Парвез Нотили Хонларӣ*. Таҳқиқи интиқодӣ дар арузии форсӣ ва ҷиғунагии таҳаввули авзони ғазал, Техрон, 1327, сах. 101, 212.

***** Дастхати Институти шарқшиносии АФ РСС Ёзбекистон, рақами 964, в. 74-6—184-6.

гар омадани ғазалҳо ва тартиби байтҳо дар дохили ғазал дар ин нусха нисбат ба ҷопҳои мазкур хеле фарқ дорад, мо бештар „Д“—девори ҷопи соли 1897-ро ҷалб намудем ва тартиботи онро низ нигоҳ доштем. Нусхаи соли 1530—нусхаи Мир Алии хаттотро бошад, ба тарзи як дастури контролькунанда истифода наму-да, тадқиқи ҳартарафаи онро, ки, бешубҳа, барои ба асли ғазалиёти Ҳилолӣ наздик шудан кӯмак хоҳад расонд, ба вақти дигар мавқуф гузоштем.

Барои ин „Осори мунтахаб“-и Ҳилолӣ аз девони ӯ 142 ғазал, 6 китъа, чистони шамъ ва 32 рубой гирифта шуд. Аз байни ғазалҳои интихобгардида, ғазалҳое, ки дар поён матлаашонро меорем, ба матни „Шашмақом“ дохил гардидаанд* ва аз тарафи устодони вай суруда мешаванд:

УФАРИ МУҒУЛЧАИ БУЗРУК

Дардо, ки боз моро дарде аҷаб расида,
Ҳам дил зи даст рафта, ҳам ҷон ба лаб расида.

Д, 127

КУРТ

З-он пештар, ки ҷонон ногаҳ зи дар дарояд,
Аз шодин висолаш, тарсам, ки ҷон барояд.

Д, 37

САРАХБОРИ НАВО

Эй дар дилам з-оташи ишқи ту сад алам,
Ҳар як алам нишонаи ҷандин ҳазор ғам.

Д, 93

УФАРИ УШШОҚ (РОСТ)

Ман саги ёраму он нест, ки бегона шавам,
Лек метарсам аз он рӯз, ки девона шавам.

Д, 91

ТАЛҚИНИ УШШОҚ (РОҚ)

Дӯстон, имшаб давои ҷони махзунам кунед,
Бар сарам афсонае хонеду афсунам кунед.

Д, 57

* Қабл аз ҳар як матлаъ номи қисм ва ё шоян муайяни „Шашмақом“ қайд гардидааст, ки ғазал ба оҳанги он суруда мешавад. Ин маълумотро аз устоди „Шашмақом“ Б. Файзуллоев навишта гирифтаем.

ТАРОНАИ УШШОҚ (НАСРИ УШШОҚ)

Ба сад уммед хар дам гирди он девору дар гардам,
Басе уммедворам, ох, гар навмед баргардам!

Д, 85

НАВРЎЗИ САБО

Ба чашми лутф гар бинӣ гирифторони расворо,
Ба мо ҳам гӯшаи чашме, ки расво кардай моро,

Д, 12

ТАЛҚИНИ БАЁТ

Тарки ёрӣ кардию ман хамчунон ёрам туро,
Душмани чонию аз ҷон дӯсттар дорам туро.

Д, 8

НАСРИ БАЁТ

Биё, биё, ки дилу чони ман фидои ту бод,
Саре, ки бар тани ман ҳаст, хоки пой ту бод!

Д, 47

УФАРИ БАЁТ

Он камар бастану ханҷар заданахро нигаред,
Тарфи доман ба миён барзаданахро нигаред!

Д, 60

САВТИ КАЛОН (ДУГОҲ)

Хуш он мачлис, ки чун рухсорат аз май лолагун бинам,
Туро пеши назар биншонаму пеши ту биншинам.

Д, 98

МУҒУЛЧАИ ДУҒОҲ

Ёри мо харгиз наёзорад дили ағъерро,
Гул саросар оташ аст, аммо насӯзад хорро.

Д, 11

МУҒУЛЧАИ СЕҒОҲ

Дардмандам, гар маро дармон набошад, гӯ: „Мабош!“
Дардмандони туро гар ҷон набошад, гӯ: „Мабош!“

Д, 70

СЕҒОҲ

Наззора кун дар онна худро, хабиби ман,
Аммо ба шарти он, ки нагардӣ ракиби ман.

Д, 105

УФАР

Эй, хамчу парй аз мани девона рамида,
Сад бор маро дидаву гӯё ки надида.

Д, 129

УФАР

Эй шӯх, бикуш ошики хунинчигареро,
Шӯхй бикун—ангор, ки куштй дигареро.

Д, 13

УФАР

Ман кистам, то ҳар замон пеши назар бинам туро?
Гоҳе гузар кун сӯи ман, то дар гузар бинам туро.

Д, 4

СОҚИНОМАИ САВТИ КАЛОН

Ба хоки пон ту, эй сарви нозпарвари ман,
Ки ҷуз хавон висоли ту нест дар сари ман.

Д, 103

Ба ҳамин тариқ аз осори адабии Бадриддини Ҳилолӣ—1734 мисраъ аз ғазалиёт, 40 мисраъ аз китаъоти мутафарриқа, 16 мисраъ „Чистони шамъ“, 128 мисраъ аз рубоӣёт, 132 мисраъ аз „Шоҳу дарвеш“, 814 мисраъ аз „Сифот-ул-ошиқин“, 3150 мисраъ аз „Лайлӣ ва Мачнун“, ҳамагӣ—6014 мисраъ гирифта шуд. Аз он ҷумла достони „Лайлӣ ва Мачнун“ аввалин маротиба дар таърих нашр мешавад ва ба хонандагон пешкаш мегардад.

К. Айна.

Сталинобод, январӣ 1957.

АЛОМАТҲОИ ИХТИСОРОТИ ШАРТИИ ИЛОВАҒИ

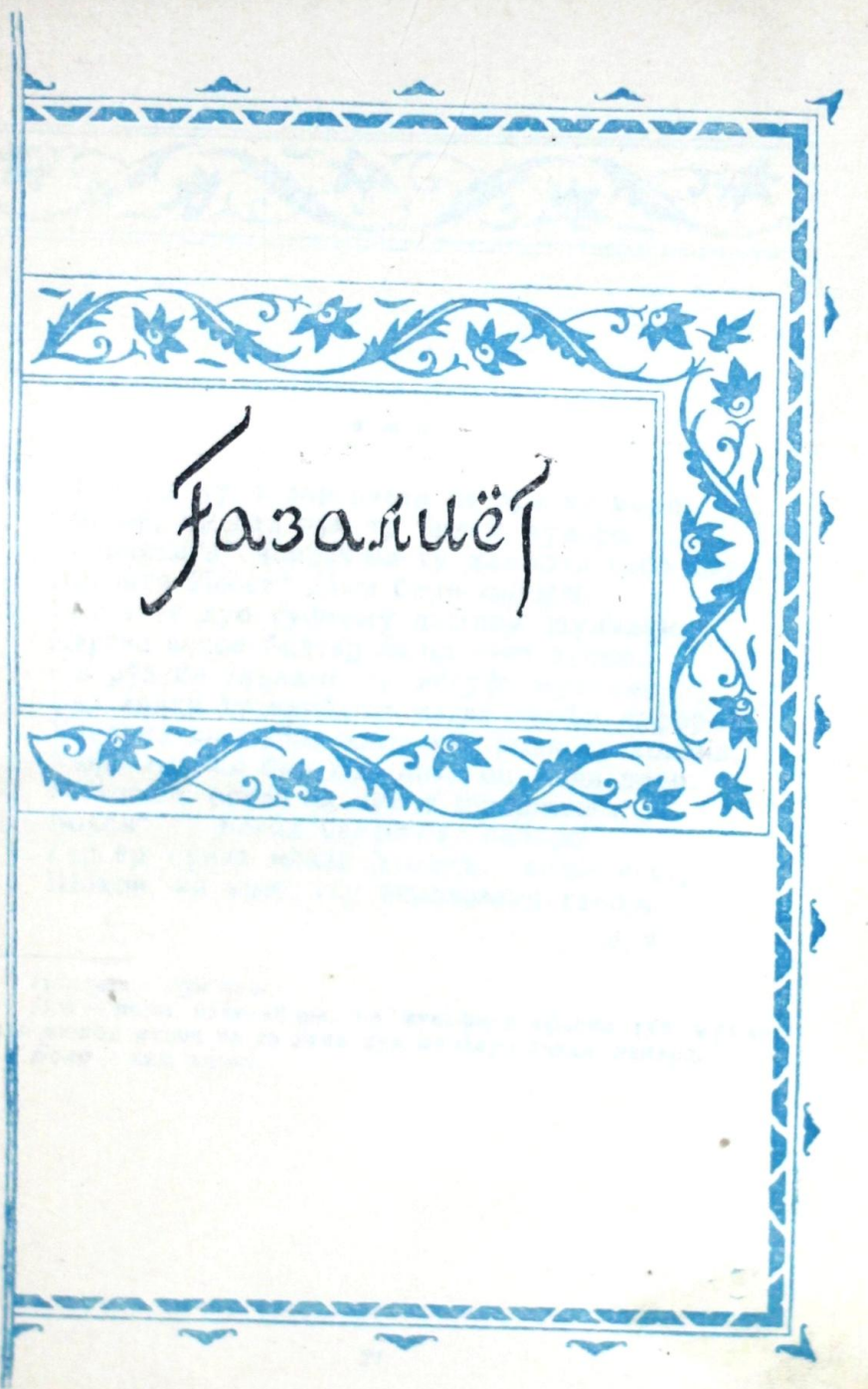
- *—аломатест, ки калимаҳои бо ин ишорат кардашуда дар поёни саҳифа эзоҳ дода шудаанд. Лугатҳо (чи дар поёни саҳифаҳо ва чи дар охири китоб) танҳо мувофиқи маъно, ки дар байт ё мисраи алоҳида ифода кардаанд, эзоҳ дода шудаанд.
- []—калима ва ҳарфҳои, ки ба даруни қавсайни квадратӣ навишта шудаанд, дар асли нусха нестанд ва мо онҳоро мувофиқи вазну мазмун аз худ илова кардем.
- (1)—рақамҳои, ки дар даруни қавсайн паси мисраъ омадаанд, шумораи байтҳои минбаъдаеро, ки мо дар ин маҷмӯа дохил накарда кӯтоҳ намудем, нишон медиҳанд.
- (2)—суолҳои, ки дар даруни қавсайн омадаанд, шубҳанок будани вазн ва ё мазмуни мисраъро нишон медиҳанд.
- 11-а, 12-б—ин гуна рақамҳои, ки дар аввали мисраъ гузошта шудаанд, ибтидои варақи дастанвиси номбаршудаи „Лайли ва Мачнун“-ро нишон медиҳанд. Масалан: 11-б—яъне варақи 11-б.
- ^{1,2}—рақамҳои, ки болои калимаҳо ва мисраъҳо гузошта шудаанд, ишораест, ки ин калима ва мисраъҳо дар „Тавзеҳот“ эзоҳ дода шудаанд.

ҶУЙҲАТИ РАСМҲО

1. Саҳифае аз дастанвиси девони Ҳилолӣ аз китобхонаи Кембриҷ. Китобати хаттоти номӣ Миралӣ.
2. Саҳифае аз дастанвиси девони Ҳилолӣ аз китобхонаи Кембриҷ. Китобати хаттоти номӣ Миралӣ.
3. Саҳифаи охирини дастанвиси девони Ҳилолӣ аз китобхонаи Кембриҷ. Китобати хаттоти номӣ Миралӣ.

4. Саҳифаи якуми дастнависи девони Ҳилолӣ аз китобхонаи Ленинград.
5. Саҳифаи охирини „Шоҳу Дарвеш“-и Ҳилолӣ аз китобхонаи Тошканд. Китобати Аҳмади Дониш.
6. Саҳифаи якуми дастнависи „Лайлӣ ва Мачнун“-и Ҳилолӣ аз китобхонаи Лондон.
7. Саҳифаи охирини дастнависи „Лайлӣ ва Мачнун“-и Ҳилолӣ аз китобхонаи Лондон.
8. Сурати Миралии хаттот, аз муосирони Ҳилолӣ.

ОҶИОЛД НОҶИЛ

Ғазалиёт

* * *

Эй нури худо дар назар аз рӯи ту моро,
Бигзор, ки дар рӯи ту бинем худоро.
То накҳати* чонбахши ту ҳамроҳи сабо шуд,
Хосияти Исост* дами боди саборо.
Пеши ту дуо гуфтаму дашном шундам,
Ҳаргиз асаре бехтар аз ин нест дуоро.
Он рӯз ки таълими ту мегуфт муаллим,
Бар лавҳи ту нанбишт магар ҳарфи вафоро?
Ҳарчанд ки хубон ҳама дар роҳи ту хоканд,
Ҳайф аст, ки бар хок ниҳи он кафи поро.
Меҳостам осуда ба кунче бинишинам,
Болои* ту ногоҳ барангехт балоро.
Гар ёр кунад майли Ҳилолӣ, ачабе нест,
Шоҳон, чӣ ачаб, гар бинавозанд гадоро.

Д, 2

Накҳат — бӯи хуш.

Исо — номи пайгамбаре, ки мувофиқи афсона гуё муъчи-
заҳо нишон меод ва аз дами худ мурдaro зинда мекард.

Боло — қад, қомат.

* * *

Ману бедорни шабхову шаб то рӯз ёрабҳо,
Набинад ҳеч кас дар хоб, ё раб, инчунин шабҳо.
Кушодӣ то лаби ширин ба дашноми дуоғӯён,
Дуо мегӯяму дашном меҳоҳам аз он лабҳо.
Худоро, чони ман, бар хоки муштоқон гузоре кун,
Ки дар хок аз таманно^{*} ту шуд фарсуда қолабҳо.
Сияхрӯзони ҳичронро чӣ ҳосил бе ту аз хубон,
Ки рӯзи тираро хуршед мебояд, на кавкабҳо^{*}.
Муаллим ғолибан имрӯз дарси ишқ мегӯяд,
Ки дар фаръёд мебинем тифлонро^{*} ба мактабҳо.
Шавад гар аҳли мазҳабро хабар аз машраби^{*} риндон,
Бигардонанд мазҳабҳо, биёмузанд машрабҳо.
Ҳилолӣ бо қади чун ҳалқа бошад хоки майдонат,
Ки кас нашносад ўро аз нишони наъли маркабҳо.

Д. З

Таманно — орзу, ҳавас, хоҳиш.

Кавкаб — ситора.

Тифл — кудак.

Машраб — расму одат, оииу ақида, маслак.

Ман кистам, то ҳар замон пеши назар бидам туру,
Гоҳе гузар кун сӯи ман, то дар гузар бидам туру.
Афтода бар хоки дарам, хуш он, ки ой бар сарам,
Ту зери по бинию ман болои сар бидам туру.
Як бор бидам рӯи ту, ҷонро ҷи сон таскин диҳам,
Таскин наёбад ҷони ман, сад бор агар бидам туру.
Аз диданат беҳуд шудам, биншин ба болинам даме!
То чашми худ бикшояму бори дигар бидам туру.
Гуфтӣ, ки ҳар кас як назар бинад маро, ҷон медиҳад,
[То] ман ба ҷон дар хидматам, гар як назар бидам туру.
Сад бор оям сӯи ту, то ошно гардӣ, вале
Ҳар бор аз бори дигар бегонатар бидам туру.
То кай Ҳилолиро чунин з-он моҳ медорӣ чудо?
Ё раб, ки, эй чархи фалак, зеру забар бидам туру.

Д, 4

Чон хуш аст, аммо намехоҳам, ки чон гӯям туро,
Хоҳам аз чон хуштаре бошад, ки он гӯям туро.
Ман чӣ гӯям, к-он чунон бошад, ки ҳадди хусни туст?
Хам ту худ фармо, ки чунӣ, то чунон гӯям туро.
Чони ман, бо он, ки хос аз баҳри рафтан омадӣ,
Соате биншин, ки умри ҷовидон гӯям туро.
То рақибонро* набинам хушдил аз ғамҳои хеш,
Аз ту бинам ҷавру бо худ меҳрубон гӯям туро.
Баски мехоҳам, ки бошам бо ту дар гуфтушунид,
Як сухан гар бишнавам, сад дoston гӯям туро.
Қиссаи душвори худ пеши ту гуфтан мушкил аст,
Мушките дорам, намедонам чӣ сон гӯям туро.
Хуштар аз меҳр аст ҳар ҷавре, ки бо ман мекуни,
Моҳи ман, хуш нест, гар номеҳрубон гӯям туро.
Ҳар кучо рафти, Хилоли, оқибат расво шудӣ,
Чон он дорад, ки расвои ҷаҳон гӯям туро.

Д, 7

Рақиб — душман, рақобаткунанда.

* * *

Гаҳ намак резад ба хум*, гаҳ бишканад паймонаро*,
Муҳтасиб* то чанд дар шӯр оварад майхонаро?
Хар кучо як шаб зи сӯзи хеш гуфтам шаммае,
Шамъро бигдохтам, оташ задам парвонаро.
Қиссаи ҳичрони ман афсона шуд, ин ҳам хуш аст,
Пеши ӯ шояд рафиқе гӯяд ин афсонаро.
Ин хама бегонагӣ бо ошноён бас набуд,
К-ошнои хеш кардӣ мардуми бегонаро.
Аз Хилолӣ дигар, эй носеҳ*, хирадмандӣ маҷӯ,
Беш аз ин таклифи хушбӯӣ макун девонаро.

Д, 8

Намак ба хум рехтан — вайрон кардани шароб.

Паймона — қадаҳ, пиёла.

Муҳтасиб — назоратчии динӣ, ки дар вақти амир раис ме-
номидандаш.

Носеҳ — насиҳатгар, насиҳатгӯӣ.

* * *

Тарки ёрӣ кардию ман ҳамчунон ёрам туро,
Душмани чонию аз чон дӯсттар дорам туро.
Гар ба сад хори чафо озурда сози хотирам,
Хотири нозук ба барги гул наёзорам туро.
Қасди чон кардӣ, ки яъне даст кӯтах кун зи ман,
Чон зи каф бигзораму аз даст нагзорам туро.
Гар бурун оранд чоамро зи хилватгоҳи дил,
Нест мумкин, чони ман, к-аз дил бурун орам туро.
Як-ду рӯзе сабр кун, эй чони бар лаб омада,
З-он, ки хоҳам дар хузури дӯст биспорам туро.
Инчунин, к-аз савти мутриб* базми айшат бар садост,
Мушқил огоҳӣ шавад аз нолаи зорам туро.
Гуфта: „[Ме]хоҳам Хилолиро ба коми душманон“,
Ин сазои ман, ки бо худ дӯст медорам туро.

Д. 8

Мутриб — навозанда ва хонанда; *савти мутриб* — овози хонанда ва навозандагон.

* * *

Ёри мо ҳаргиз наёзорад дили ағъёрро*,
Гул саросар оташ аст, аммо насӯзад хорро.
Дигар аз бетокатӣ хоҳам гиребон чок зад,
Чанд бўсам синаи решу дили афгорро.
Бар мани озурда раҳме кун, худоро, эй табиб,
Марҳаме нех, к-аз дамам берун барад озорро.
Рузи ҳачр* аз хотирам андешаи васлат* нарафт,
Орзуи сихҳат аз дил кай равад беморро.
Боғи хуснат тоза шуд аз дидаи гирёни ман,
Чашми ман оби дигар дод он гули рухсорро,
Ҳоли худ,—гуфти,—бигу бисъёру андак, ҳар чӣ ҳаст,
Сабри андакро бигӯям, ё ғами бисъёрро?
Дидани дидори ҷонон давлате бошад азим,
Аз худо хоҳад Ҳилоли давлати дидорро.

Д. 11

Ағъёр — ғайрхо, бегонагон.

Ҳачр — хичрон, чудой, дурӣ.

Васл — пайвастан.

* * *

Ба чашми лутф гар бини гирифторони расворо,
Бихоҳам гӯшай чашме, ки расво кардай моро.
Пас аз мурдан нахоҳам сояи тубо*, вале хоҳам,
Ки рӯзе соя бар хоҳам фитад он сарви болоро.
Ҳазар кун аз дами сарди рақиб, эй ғунҷаи хандон,
Ки аз боди хазон офат расад гулҳои раъноро.
Дило, то метавон имрӯз фурсатро ғанимат дон,
Ки дар олам намедонад касе аҳволи фардоро.
Ба ҳар ҷо по ниҳӣ, он ҷо ниҳам сад бор чашми худ,
Чӣ бошад, оҳ, агар як бор бар чашмам ниҳӣ поро!
Чу дар бозори ҳусн аз як тараф пайдо шудӣ ногаҳ,
Харидорони Юсуф бартараф карданд савдоро.
Аҷаб дарде, ки фардо моҳи ман азми сафар дорад,
Бимирам кош имрӯзу набинам рӯи фардоро.
Маро гар аз таманнои ту ояд сад бало бар сар,
Зи сар берун нахоҳам кард ҳаргиз ин таманноро.
Зулоли Хизр* бошад хоки поят, ҷои он дорад,
Ки завқи хокбӯсӣ бар замин орад Масеҳоро*.
Хилолиро ҷӣ ҳадди он, ки бар моҳи руҳат бинад,
Ба ишқи нотамоми ӯ ҷӣ ҳочат рӯи зеборо.

Д, 12

Тубо — номи дарахте, ки гӯё дар ҷаннат рӯидааст.

Зулоли Хизр — оби ҳаёт, обе, ки гӯё Хизр-пайғамбар дар мамлақати зулмот ёфта нушида буд ва бинобар ин ҳаргиз нахоҳад мурд.

Масеҳо — Исо-пайғамбар, ки гӯё пеш аз қиёмат аз осмон фаромата подшоҳӣ хоҳад кард.

* * *

Эй шӯх, бикуш ошиқи хунинчигареро!
Шӯхӣ, бикун инкор, ки куштӣ дигареро.
Хоҳӣ, ки зи ҳар сӯ назаре сӯи ту бошад,
Зинҳор маранҷон дили соҳибназареро!...(I)
Рӯзе, ки дари факр* ба рӯям бикушоянд,
Аз олами боло бинамоянд дареро.
Сар хок шуд аз сачдаи он кофири бадкеш*,
То чанд парастам зи худо беҳабареро.
Аз гӯшаи майхона бурун ой, Хилолӣ,
Шояд ки бубинем бути ҷилвагареро.

Д, 13

Факр — фақирӣ, камбағалӣ.

Кеш — дин, онн.

* * *

Нодида мекуи*, чу фитад дида бар манат,
Чонам фидои дидану нодида карданат.
Фардо, ки реза-реза шавад тан ба зери хок,
Бархезаму чу зарра дароям зи равзанат.
Бо он, ки рафт равшанин чашм аз ғамат,
Дорам ханӯз дӯсттар аз чашми равшанат.
Гар мекушӣ, намеравам аз сайдгоҳи ту,
Дасти ман асту ҳалқаи фитроки* тавсанат*.
Бар домани ту бодаи гулгун чакидааст,
Ё хуни мост он, ки гирифтаст доманат?
Мастию гардане чу суроҳӣ* кашидаӣ,
Хуш он, ки дасти хеш дарорам ба гарданат.
Дигар туро чӣ бок, Хилолӣ, зи душманон,
К-он моҳ бо ту дӯст шуда, мурда душманат.

Д, 16

Нодида кардан — худро ба нодонӣ задаи, тағофул; чизеро дидан, вазе худро нодида вонамудан.

Фитрок — тасмае, ки ба он сайдро бар қоши зин банданд.

Тавсан — аспӣ маст.

Суроҳӣ — шишаи май.

* * *

Ин хама лота, ки сар барзада, аз хоки ман аст,
Пораҳои чигари сӯхтаи чоки ман аст.
Дарди ушшоқ* зи дармони касе бех наштавад,
Хосса дарде, ки насиби дили ғамноки ман аст.
Устухонҳои ман аз хоки дараи бардоред,
Боғи фирдавс* чи ҷои хасу хошоки ман аст.
Хама касро ба ҷамолаш назаре хаст, вале
Лоики чеҳраи покаш назари поки ман аст.
Боғбон чанд кунад пеши ман озодии сарв,
Сарви озод гуломи бути чолоки ман аст.
Ди* шунидам, ки яке хуни мусулмон мерехт,
Агар ин рост, ҳамон кофири бебоки ман аст.
Дустон, гар сари дармони Хилоли доред,
Шарбати заҳр биёред, ки таръеки* ман аст.

Д. 17

Ушшоқ — ошикон.

Фирдавс — боғ; номи яке аз ҳашт боғи бихишт.

Ди — дируз, дина.

Таръек — дору.

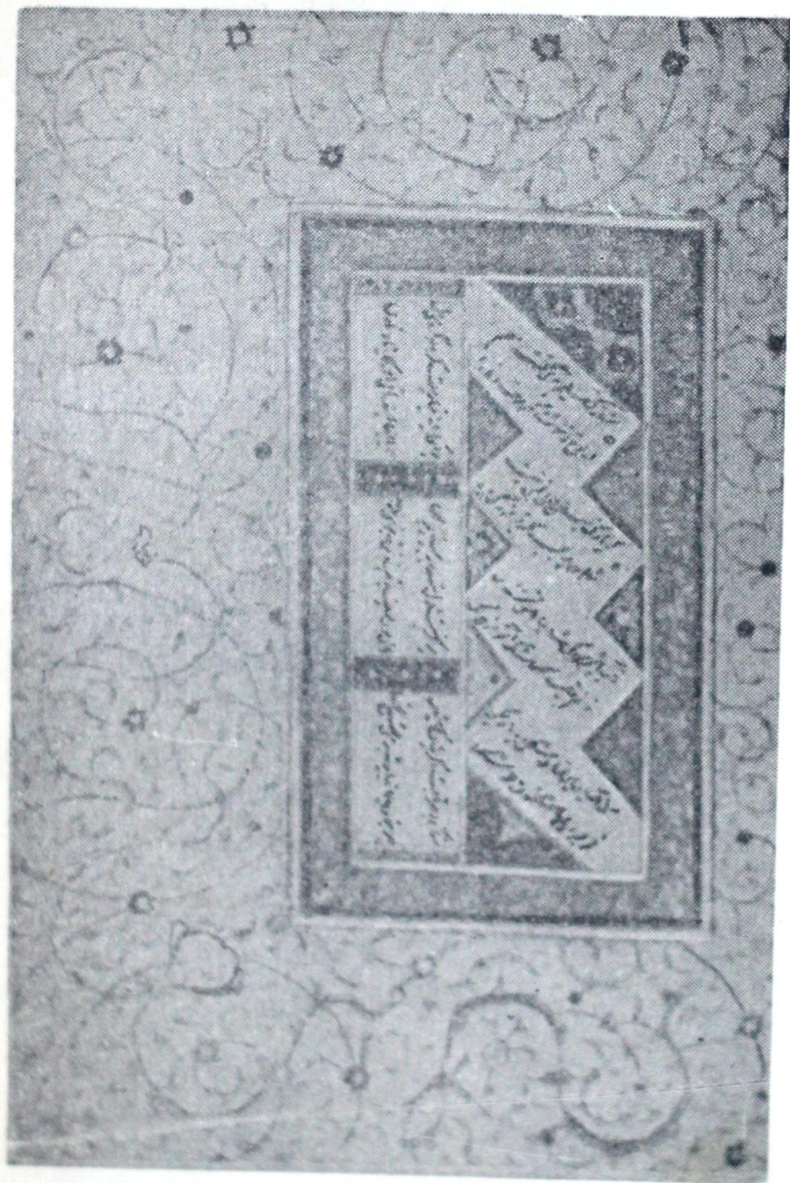
* * *

Рӯзи наврӯз аст, сарви гулӯзори* ман кучост?
Дар чаман ёрон ҳама чамъанд, ёри ман кучост?
Гашта мардум ҳар яке имрӯз сайди чобуке,
Чобуки сайдафкани мардумшикори ман кучост?
Нест як соат қарор ин чони беоромро,
Ё раб, он ороми чони беқарори ман кучост?
Сӯхт аз дарди чудоӣ дил ба уммеди висол*,
Марҳами доғи дили уммедвори ман кучост?
Рӯзгоре шуд, ки дур афтодаам, охир бипурс,
К-он сияҳрӯзу парешонрӯзгори ман кучост?
Буд умре бар сари кӯят Хилолӣ хоки рох,
Соате, эй мах, нагуфтӣ хоксори ман кучост?

Д, 18

Узор — рӯй, рухсора; *гулӯзор*—гулрухсор.

Висол — пайвастагӣ, ба дидори ёр мушарраф шудан.

Сахифае аз дастнависи девои Ҳилолӣ аз китобхонаи
Кембриҷ. Китобати хаттои номӣ Мираӣ.

Сахифае аз дасгнависи девоиш Ҳилола аз китобхонаи
Кембриҷ. Китобати ҳаттоти номӣ «Мирала».

* * *

Бе ту ҳар рӯз маро моҳею ҳар шаб солест,
Шаб чунон, рӯз чунин, оҳ чӣ мушкил ҳолест!
Ҳаргизат нест бар аҳволи ғарибон раҳме,
Мо ғарибему ту бераҳм, ғариб* аҳволест!
Ғар фитад мардуми* чашмам ба рухат, чехра мапӯш!
Ту ҳамон гир, ки бар рӯи ту ин ҳам ҳолест.
Қуръаи* бандагии хеш ба номам задай,
Ин саодат аҷаб аст, ин чӣ муборак фолест!
Меравӣ тунд, ки: „Боз ояму зорат бикушам“,
Ин на тундист, ки дар куштани ман эҳмолест...*(1)
Моҳи ман сӯи Ҳилоли назар афканду гузашт,
Кавкаби толеи ўро назари иқболест.

Д, 20

Ғариби дуйӯм ба маънои аҷиб омадааст.

Мардум — мардуми чашм, ғавҳари чашм.

Қуръа — фол.

Эҳмол — сахлгирӣ, безътиборӣ, сусткорӣ.

* * *

Гуфти: „Бигӯ, ки дар чӣ хаёлию ҳол чист?“
Моро хаёли туст, туро дар хаёл чист?
Чонам ба лаб расид, чӣ пурсӣ зи холи ман?
Чун қуввати ҷавоб надорам, суол чист?
Безавқро зи лаззати теғат чи оғаҳ,
Аз ҳалқташна пурс, ки оби зулол чист?
Гуфтам: „Ҳамеша фикри висоли ту мекунам“,
Дар ханда шуд, ки: „Ин ҳама фикри маҳол чист?“
Дардо, ки умр дар шаби ҳичрон гузашту ман
Оғаҳ наям ҳанӯз, ки рӯзи висол чист.
Чун ҳал намешавад ба суҳан мушкilotи ишқ,
Дар ҳайратам, ки фоидаи қилуқол чист?
Эй дам ба дам ба хуни Ҳилолӣ кашида теғ,
Мискин чӣ кард, мӯчиби чандин малол чист?

Д, 20

* * *

Дар дилам чуз ғами хичрони ту дигар ғам нест,
Дар ғами ишқи ту моро хабар аз олам нест.
Хоки одам, ки сириштанд, ғараз ишқи ту буд,
Хар кӣ хоки раҳи ишқи ту нашуд, одам нест.
Аз чунуни ману хусни ту сухан бисъёр аст,
Қиссаи мову ту аз Лайлию Мачнун кам нест.
Ғаҳ табибон зи паи доғи ту марҳам созанд,
Кай гузорем, ки ин доғ кам аз марҳам нест,
Баски савдои ту дорем, ғами худмон нест,
Ғар аз ин пеш ғаме буд, кунун ин ҳам нест.
Ман, ки имрӯз ҳалоки дами қонбахши туам,
Дами Исо чӣ кунам, чун дами ту ин дам нест.
Ғунчаи хурраи аз хоки Хилоли маталаб,
Ки сари равза* у қои гули хуррам нест.

Д, 20—21

Равза — боғ; гулзор; дар ин ҷо: мақбара, оромгоҳ.

* * *

Хамчунин бераҳму сангиндил, ки ҷонони ман аст,
Кай дили ӯ сӯзад аз доғе, ки бар ҷони ман аст.
Носеҳо, беҳуда мегӯй, ки дил бардор аз ӯ,
Ман ба фармони дилам, кай дил ба фармони
ман аст.

Дар илоҷи дарди дил кӯшиш мафармо, эй табиб,
З-он ки ҳар дарде, ки аз ишқ аст, дармони
ман аст.

Бедилонро нест ғайр аз ҷон супурдан мушките,
Он чи эшонрост мушкил, кори осони ман аст.
Ман кӣ бошам, то занам лофи ғуломӣ бар дараш?
Бандаи онам, ки давлатхоҳи султони ман аст.
Он, ки бар домони чокам таъна мезад, гӯ, бизан,
К-инчунин сад чоки дигар дар гиребони ман аст.
Ҳар чӣ мегӯяд Ҳилолӣ дар баёни зулфи ӯ,
Ҳасби холи* тира бахт[у] дилпарешони ман аст.

Д, 21—22

Ҳасби ҳол — шарҳи ҳол, тарҷимаи ҳол, баёни аҳволи худ.

* * *

Кадом чилва, ки дар сарви сарфарози ту нест
Кадом фитна, ки дар чилваҳои нози ту нест.
Дило, ба шои фироқ* аз балои ҳаҷр мапурс,
Ки рӯзи кӯтаҳи ӯ чун шаби дарози ту нест.
Зи сачда пеши руҳаш манъи ман макун, зоҳид*,
Ниёзи* аҳли муҳаббат кам аз намози ту нест.
Макун ба хоки дарах, эй рақиб, арзи ниёз,
Ки нозанини маро ҳоҷати ниёзи ту нест.
Ба кӯи ишқ, Хилолӣ, насохти коре,
Чӣ шуд, магар карами дӯст корсози ту нест?

Д. 22

Фироқ — чудой, дури.

Зоҳид — марди парҳезгор, такводор, касе ки тарки дунё кардааст.

Ниёз — эҳтиёҷу ҳоҷатмандӣ; илтимосу хоҳиш.

* * *

Ба хар кӣ қиссаи худ гуфтаам, дилаш хун аст,
Ту ҳам бипурс зи ман, то бигӯямат чун аст.
Манам, ки дарди ман аз ҳеҷ бедиле кам нест,
Туй, ки ҳусни ту аз ҳар чӣ гӯям, афзун аст.
Табиб, гӯ, ба илоҷи маризи* ишқ макӯш,
Ки кори ӯ дигару ҳоли ман дигаргун аст.
Магӯ, ки хоби аҷал баст чашми мардумро,
Ки чашмбандии* он наргиси* пурафсун аст.
Хумои* васли ту поянда бод бар сари ман,
Ки зери сояи ӯ толеам хумоюн* аст.
Кунун ки бо туам, эй кош душманони маро
Хабар диҳанд, ки Лайли ба коми Мачнун аст.
Хилоли, аз даҳану коматаш ҳикоят кун,
Ки ин аломати идроку табъи мавзун аст!

Д. 23

Мариз — бемор, ранҷур.

Чашмбандӣ — фиребу найранг.

Наргис — номи гулест, киноя аз чашм.

Хумо — номи мурғи афсонавиест, ки гӯё сояи он ба хар қас
афтад, ӯ подшоҳ мешавад.

Хумоюн — бахосият, муборак.

* * *

Дилам ба синаи сӯзон мушавваш* афтодаст,
Дил, аз кучо ки дар ин хона оташ афтодаст.
Хушем бо ғами ишқаш, ки вақти ӯ хуш бод,
Чи хуш ғамест, ки моро ба ӯ хуш афтодаст.
Сафои бодаву рухсори сода хушам бурд,
Шаробу сокии мо ҳар ду беғаш* афтодаст.
Ба хатту ҳол рух оростию ҳайронам,
Ки ин саҳифа ба ғоят мунаққаш* афтодаст.
Ба расми тӯхфа кашам нақди умр дар пояш,
Вале чӣ суд, ки он сарв саркаш афтодаст.
Гоҳе ки бар сафи ушшоқ ронд абраши* ноз,
Қадам сар, ки на дар зери пояш афтодаст.
Гирифт нури таҷаллии* шаб Хилолиро,
Ки рӯи хуби ту дар чилва маҳваш афтодаст.

Д, 23

Мушавваш — парешон, харосон.

Беғаш — соф, тоза.

Мунаққаш — нақшин ва нигорин.

Абраш — асп.

Таҷаллай — чило додан, чилва кардан, дурахшидан.

* * *

Бархез, то ниҳем сари худ ба пой дӯст,
Чонро фидо кунем, ки сад чон фидои дӯст.
Дар дӯстӣ мулоҳизаи марғу зист нест,
Душман беҳ аз касе, ки намирад барои дӯст.
Хошо, ки* ғайри дӯст кунад ҷо ба чашми ман,
Дидан наметавон дигареро ба ҷои дӯст.
Аз дӯст ҳар ҷафо, ки расад ҷои миннат аст,
Зеро ки нест ҳеҷ вафо чун ҷафои дӯст.
Бо дӯст ошно шуда бегонаам зи халқ,
То ошноӣ ман набувад ошноӣ дӯст.
Дар халқаи сағони дарах меравам, ки боз
Аҳбоб* сар зананд ба гирди сарои дӯст.
Дастӣ дуо кушод Ҳилолӣ ба ҳазратат,
Яъне ба даст нест маро ҷуз дуои дӯст.

Д. 24

Хошо, ки — мабод, ки..., худо накунад, ки..., зинҳор, ки...
Аҳбоб — ҳабибҳо, дӯстон.

* * *

Хар оташин гуле, ки бар атрофи хоки мост,
Аз оташи дилу чигари чок-чоки мост.
Доманкашон зи хоки шаҳидон гузаштай,
Гарде, ки домани ту гирифтаст, хоки мост.
Соқй, бирав, ки бодаи гулранг бе рухаш
Гар оби зиндагист*, ки захри ҳалоки мост,
Пок аст ҳамчу домани гул чашми мо, вале
Домони ёр поктар аз чашми поки мост.
Дехқони солхӯрда, ки поянда бод, гуфт,
Ин аст оби Хизр*, ки дар ҷӯи токи мост.
Дармони мо мачӯй, Хилолӣ, ки дарди ишқ
Хос аз барои ҷону дили дардноки мост.

Д, 25

Оби зиндагӣ — оби ҳаёт, чашмаест дар афсона, ки ҳар кас аз он хурад, гӯё зиндаи ҷовид хоҳад монд.

Оби Хизр — оби ҳаёт (ки гӯё онро фақат Хизр нӯшидааст)

* * *

Ишқбозӣ чӣ бало фикри хатое будаст,
Ишқ худ ишқ набудаст, балое будаст.
Кош бинанд худобеҳабарон хусни туро,
То бидонанд, ки моро чӣ худое будаст.
Дар диёре, ки гули рӯи туро парварданд,
Хуш бахорею фараҳбахш ҳавое будаст.
Аҳд кардӣ, ки вафо пеша кунам, чаҳд бикун,
То бидонам, ки дар ин аҳд вафое будаст.
Боғи фирдавс заминест, ки он чо рӯзе
Сарви гулпирахан(е), тангқабое* будаст.
Баъди мурдан ба сари турбати* ман бинвисед,
К-„Ин ачаб сӯхтаи бесару пое будаст“.
Чораи дарди Хилолист балои ғами ишқ,
Ишқро дард нагӯй, ки давое будаст.

Д. 27

Қабо — як навъ либос; *тангқабо* — қасе, ки либоси *танг* пӯшидааст.

Турбат — қабр, гӯр.

* * *

Дорам шабе, ки дӯзах аз он шаб аломат аст,
Аз рӯзи ман мапурс, ки он худ қиёмат аст.
Ё раб, тараххуме*, ки зи санги чафои халқ*
Мо дилшикастаему зи ҳар сӯ маломат аст.
Бар остони ишқ сари мо баланд шуд,
В-ин сарбаландӣ аз қади он сарвқомат аст.
Рафтан зи кӯи ӯ караме буд аз рақиб,
Ин ҳам, ки рафту боз наёмад, каромат аст.
Собитқадам фитод Хилолӣ ба роҳи ишқ,
Ҷро дар ин тариқ ачаб истиқомат аст.

Д. 27,

Тараххум — раҳм кардан, шафкат кардан, меҳрубонӣ на-
мудан.

Халқ — ишора ба рақибон

* * *

Шишан май дур аз он лабҳои майгун мегирист,
То дили худро даме холи кунад, хун мегирист.
Дӯш бар сӯзи дили ман гиряҳо мекард шамъ,
Чашми ман он гиряро медиду афзун мегирист.
Он на шабнам буд дар айёми Лайли ҳар сабоҳ*,
Осмон шаб то сахар бар холи Маҷнун мегирист.
Сел дар хомун*, садо дар кӯҳ донӣ аз чӣ буд?
Аз ғами ман кӯҳ менолиду хомун мегирист.
Бар рухи зардам бубин хатҳои ашки сурхро,
Ин нишонхоист, к-имшаб чашми ман хун мегирист.
Шаб, ки меҳондӣ Ҳилолирову мерондӣ ба ноз,
Дар дарун пеши ту меҳандиду берун мегирист.

Д. 28—29

Сабоҳ — пагоҳон, сахар.

Хомун — ҳамворӣ, дашт.

* * *

Ин тоза гул, ки мерасад, аз бўстони кист?
Нахли кадом гулшану сарви равони кист?
Боз ин ниҳоли тоза, ки сар мекашад ба ноз,
Сарви кашидақомату нозукмиёни кист?
Эй дил, зи тири абрӯи пурфитнааш манол,
Тираш ту худ мабин, бинигар, к-аз камони кист.
Дашномхо, ки аз ту расонданд қосидон*,
Донистам аз адои сухан, к-аз забони кист.
Гар афкананд пеши сағат баъди куштанам,
Донад зи бўи дард, ки ин устухони кист.
Афсона шуд ҳадиси* ман, охир шабе бипурс,
К-ин гуфтугӯ, ки мегузарад, достони кист.
Аз охи гарм сӯхт Ҳилолию кас нагуфт,
Дуде, ки бар фалак шуда, аз хокдони кист.

Д, 30—31

Қосид — чопар, номабар, хабароранда; касднок, касдкуианда
Ҳадис — сухан, ҳикоят.

* * *

Агар савдон ишқ ин аст, ман девона хоҳам шуд,
Чӣ ҷои ошно, к-аз хеш ҳам бегона хоҳам шуд.
Дамидӣ як фусун* в-аз даст бурдӣ сабру хуши ман,
Худоро, тарки афсун* кун, ки ман афсона хоҳам шуд.
Ғами ишқи туро чун ганҷ дар дил кардаам пинҳон,
Ба ин ганҷи ниҳонӣ сокини* вайрона хоҳам шуд.
Шабе, к-аз рӯи оташнок маҷлисро барафрӯзӣ,
Ту шамъи чамъ хоҳӣ гашту ман парвона хоҳам шуд.
Маро кунчи салоҳу* хирқаи тақво* намезебад,
Гиребон чоку расво ҷониби майхона хоҳам шуд.
Ба даври он лаби майгун маҷӯ паймони зӯҳд* аз ман,
Сари паймон надорам, бар сари паймона хоҳам шуд.
Хилолӣ, ман на он риндам, ки аз мастӣ шавам беҳуд,
Агар беҳуд шавам, з-он наргиси мастона хоҳам шуд.

Д. 34

Фусун (афсун) — сеҳру ҷоду, дуохонӣ, куфу суф, хуш аз сари касе бурдан, гипноз.

Сокин — истикоматкунанда, бошанда.

Салоҳ — оромӣ, наққорӣ.

Тақво — покдоманӣ, парҳезгорӣ; *хирқаи тақво* — либоси парҳезгорӣ.

Зӯҳд — тоату ибодат, ғушаишинӣ, мардумгурезӣ.

* * *

Ғаме, к-аз дарди ишқат бар дили ношод меояд,
Агар бо кӯх гуям, кӯх дар фаръёд меояд.
Дилам рӯзе, ки тарҳи ишқ меандохт, дониستم,
Ки гар созам бинои сабр, бебунъёд меояд.
Намедонам, чӣ бераҳм аст он султони маҳбубон,
Ки ҳаргаҳ дод* хоҳам, бар сари бедод меояд.
Рақибо, гар туро андешаи мо нест, маъзурӣ,
Кучо бедардро аз дардмандон ёд меояд.
Туфайли бандагон ман ҳам қабул афтодаам гуё,
Ки аз ҳар чониб овози муборакбод меояд.
Аҷаб хоки фараҳнок аст кӯи майфурушонро,
Ки ҳар кас меравад ғамгин, ҳамон дам шод меояд.
Чӣ нисбат бо рақиби сангдил мискин Ҳилолиро,
Намеояд зи Хусрав он чӣ аз Фарҳод меояд.

Д, 35

Дод* — адлу инсоф; бедод — зулм, ҷавру ҷафо.

* * *

Гар дилам з-ин гуна охи дам ба дам хоҳад кашид,
Оташи пинҳони ман охир алам хоҳад кашид.
Зери кӯхи ғам тани фарсуда коҳе беш нест,
Барги коҳе чанд, ё раб, кӯхи ғам хоҳад кашид.
Танг шуд бар ошиқи бехонумон шаҳри вучуд,
Баъд аз ин худро ба сахрои адам* хоҳад кашид.
Нам гирифт аз ашки ман девори ҳар сарманзиле,
Ашк агар ин аст, боми чарх нам хоҳад кашид.
Харфи бедоде, ки берун ояд аз килки* қазо,
Даври чарх онро ба номи ман рақам хоҳад кашид.
Чуръанӯши базми риндонро башорат дех, ки у
Солҳо оби ҳаёт аз чоми Чам* хоҳад кашид.
Чун Хилолӣ хок гаштам бар умеди мақдамаш*,
Ваҳ чӣ дониستم, ки аз хокам кадам хоҳад кашид.

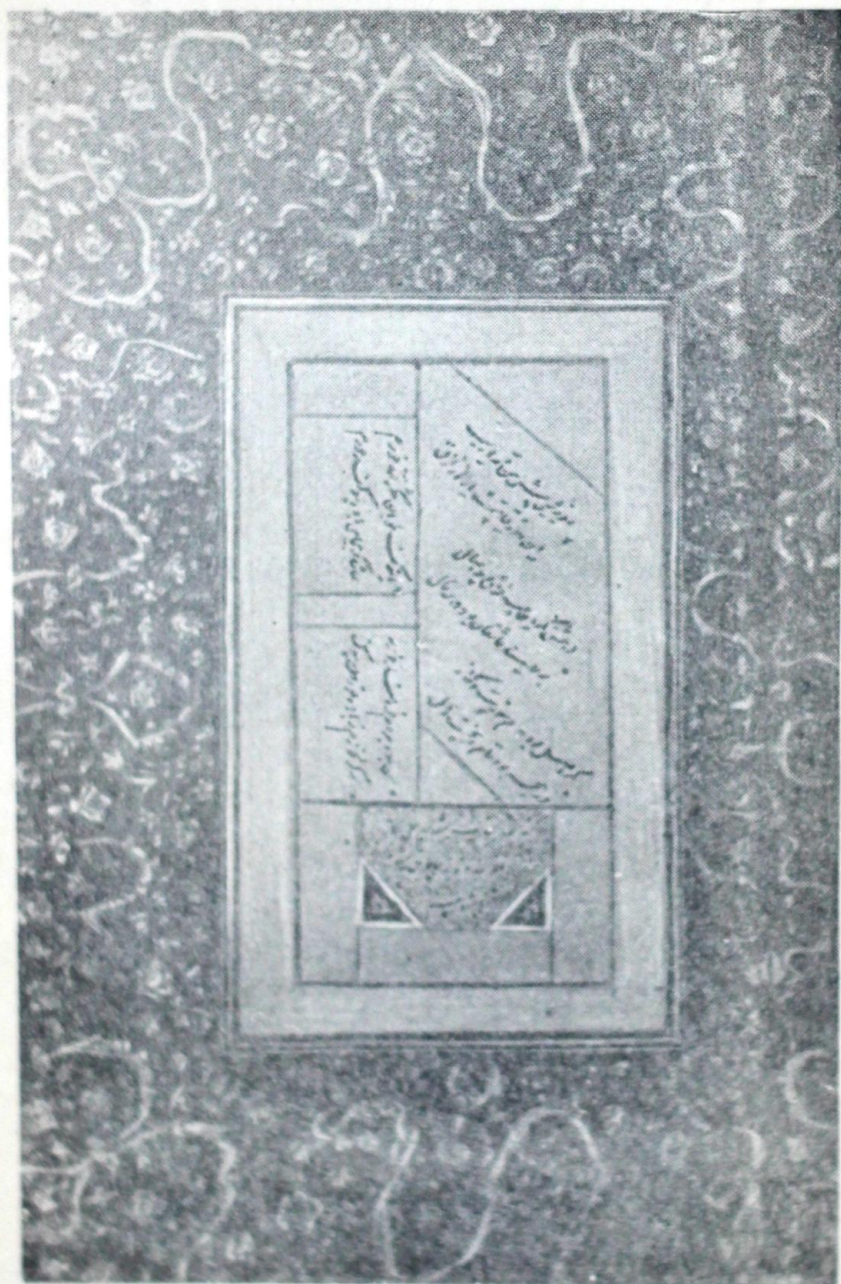
Д. 36—37

Сахрои адам — сахрои марг ва нестӣ.

Килк — қалам; *килки қазо* — тақдиру сарнавишт.

Чоми Чам — чоми Чамшед, чоми ҷаҳоннамо.

Мақдам — кадамгоҳ.

Сахифаи охирини дастнависи девои Хилола аз китобхонаи
Кембриҷ. Китобати хаттоти шояи Миралӣ.

Саҳифаи якуми дастнависи девони Хилола
аз китобхонаи Ленинград.

* * *

З-он пештар ки чонон ногаҳ зи дар дарояд.
Аз шодии висолаш тарсам, ки чон барояд.
Носеҳ ба сабр моро бисъёр хонд*, лекин
Мо ошикему аз мо ин кор камтар ояд.
Эй турки шӯх, боре дар сар чӣ фитна дорӣ?
К-аз шӯхии ту ҳар дам сад фитна бар сар ояд.
Қуз акси худ, ки бинӣ з-оина гоҳ-гоҳе,
Мисли ту дигаре ку, то дар баробар ояд?
Гуфти, ки бо ту ёрам, оҳ, ин дурӯғ гуфти,
В-ар з-он ки рост бошад, кай аз ту бовар ояд.
Бар гирди шамъи рӯят парвона шуд Хилоли,
Як бор гар биронӣ, сад бори дигар ояд.

Д, 37

Хондан — даъват кардан, таклиф намудан.

* * *

Май хоҳаму кунче, ки ба чуз ёр набошад,
Ман бошаму вай бошаду ағъёр набошад.
Он чо асари раҳмати човид тавон ёфт,
К-он чо зи ракибони ту осор набошад.
Хар чо, ки ҳабибест, ба пахлуш ракибест,
Дар боғи чаҳон як гули бехор набошад.
Бар ман, ки гирифтори туам, раҳм мафармо,
Раҳм аст бар он кас, ки гирифтор набошад,
Мо хонахаробему надорем паноҳе.
Вайронаи моро дару девор набошад.
Таксири* вафо расми ракиб аст, ачаб нест,
Харгиз саги девона вафодор набошад.
Бе ёр ба олам натавон буд, Хилолӣ,
Олам ба чӣ кор ояд, агар ёр набошад.

Д, 37.

Тақсир — камӣ, камбудӣ, нуқсон, айб, гуноҳ.

* * *

Чи ҳосил гар ҳазорон гул дамад ё сад баҳор ояд,
Маро чун бо ту кор афтодааст, инҳо чӣ кор ояд.
Диламро бозу бӯстон хуш намеояд, магар вакте
Ки ҷоме дар миён оранду сарве дар канор ояд.
Чу сӯи зулфи хубон рафт, сӯи мо наёяд дил
В-агар ояд, сияҳрӯзу парешонрӯзгор ояд.
Намеоҷам бурун аз бими расвой, ки метарсам
Маро дар пеши мардум ғирьяи беихтиёр ояд.
Пас аз умре агар он тифли бадхӯ бигзарад сӯям,
Намегирад қароре, то дили ман дар қарор ояд.
Фузун аз доғи навмедӣ балое нест ошиқро,
Мабодо, к-ин бало пеши мани уммедвор ояд.
Хилолӣ, чун ту дарवेशию он маҳ хисрави* хубон,
Туро аз ишқи ӯ фаҳр асту уро аз ту ор ояд.

Д, 41.

Хисрав — шох, султон.

* * *

Май хоҳаму кунче, ки ба чуз ёр набошад,
Ман бошаму вай бошаду агъёр набошад.
Он чо асари раҳмати човид тавон ёфт,
К-он чо зи рақибони ту осор набошад.
Хар чо, ки ҳабибест, ба паҳлуш рақибест,
Дар боғи ҷаҳон як гули беҳор набошад.
Бар ман, ки гирифтори туам, раҳм мафармо,
Раҳм аст бар он кас, ки гирифтор набошад,
Мо хонахаробему надорем паноҳе.
Вайронаи моро дару девор набошад.
Таксир^{*} вафо расми рақиб аст, аҷаб нест,
Ҳаргиз сағи девона вафодор набошад.
Бе ёр ба олам натавон буд, Хилолӣ,
Олам ба ҷа кор ояд, агар ёр набошад.

Д. З.

Таксир — қамӣ, қамбудӣ, нуқсон, айб, гуноҳ.

* * *

Чӣ ҳосил гар ҳазорон гул дамад ё сад баҳор ояд,
Маро чун бо ту кор афтодааст, инҳо чӣ кор ояд.
Диламро боғу бўстон хуш намеояд, магар вақте
Ки ҷоме дар миён оранду сарве дар канор ояд.
Чу сӯи зулфи хубон рафт, сӯи мо наёяд дил
В-агар ояд, сияхрӯзу парешонрӯзгор ояд.
Намеоям бурун аз бими расвой, ки метарсам
Маро дар пеши мардум гирьяи беихтиёр ояд.
Пас аз умре агар он тифли бадхӯ бигзарад сӯям,
Намегирад қароре, то дили ман дар қарор ояд.
Фузун аз доғи навмедӣ балое нест ошиқро,
Мабодо, к-ин бало пеши мани уммедвор ояд.
Хилолӣ, чун ту дарवेशию он маҳ хисрави* хубон,
Туро аз ишқи ӯ фаҳр асту ўро аз ту ор ояд.

Д, 41.

Хисрав — шох, султон.

* * *

Харгиз он шӯх ба мо ғайри нигоҳе накунад,
Он ҳам аз ноз кунад гоҳею гоҳе накунад.
Меравам бар сари роҳаш ба умеди назаре,
Оҳ гар бигзарад он шӯху нигоҳе накунал.
Ия ҳама нола, ки ман мекунам аз дарди фирок,
Хеч мотамзадан чомасиёҳе накунад.
Ҳосили ишқ ҳамин бас, ки асири ғамн у
Дил ба моле надихад, майл ба чоҳе* накунад.
Зоҳидо, гар ҳаваси бодаю* шоҳид* гунаҳ аст,
Баида харгиз натавонад, ки гуноҳе накунад.
Сӯи ҳар кас, ки бад-ин шаклу шамоил гузарӣ,
Қай тавонад, ки туро бинаду оҳе накунад.
Чун Ҳилолӣ шарафе ёфтам аз бандагӣят,
Кас чаро бандагии ҳамчу ту шоҳе накунад?

Д. 43

Чоҳ — маснад ва макоми баланд, мансаби олий.

Бода — май, шароб.

Шоҳид — нахбуба, маъшука, ёр.

Лаъли қонбахшат, ки ёд аз оби ҳайвон* медиҳад,
Зиндaro қон меситонад, мурдарo қон медиҳад.
Дил магар побастаи зулфи ту шуд, к-аз ҳоли ӯ,
Бод меояд, хабарҳои парешон медиҳад.
Ё раб, андар соғари* даврон шароби васл нест,
Ё ба даври мо ҳама хуноби ҳичрон медиҳад?
Дур бодо чашми бад, к-имрӯз дар майдони хусн
Шаҳсавори ман саманди ноз ҷавлон медиҳад.
Нест дарди ишқи хубонро ба дармон эҳтиҷ,
Гар табиб ин дард бинад, тарки дармон медиҳад.
Мӯчиби* ин гирьяҳои талх медонӣ, ки чист?
Ишваи ширин, ки он лабҳои хандон медиҳад.
Эй аҷад, сӯи Хилолӣ баҳри қон бурдан маё,
З-он ки ошиқ гоҳи мурдан қон ба қонон медиҳад!

Д, 45

Оби ҳайвон — оби ҳаёт.

Соғар — қадах, қом.

Мӯчиб — сабаб.

* * *

Харгиз он шӯх ба мо ғайри нигоҳе накунад,
Он ҳам аз ноз кунад гоҳею гоҳе накунад.
Меравам бар сари роҳаш ба умеди назаре,
Оҳ гар бигзарад он шӯху нигоҳе накунад.
Ин ҳама нола, ки ман мекунам аз дарди фироқ,
Ҳеҷ мотамзадаи чомасиёҳе накунад.
Хосили ишқ ҳамин бас, ки асири ғами ӯ
Дил ба моле надихад, майл ба чоҳе* накунад.
Зохидо, гар ҳаваси бодаю* шоҳид* гунаҳ аст,
Банда ҳаргиз натавонад, ки гуноҳе накунад.
Сӯи ҳар кас, ки бад-ин шаклу шамоил гузарӣ,
Кай тавонад, ки туро бинаду оҳе накунад.
Чун Хилолӣ шарафе ёфтам аз бандагӣят,
Кас чаро бандагии ҳамчу ту шоҳе накунад?

Д. 43

Чоҳ — маснад ва мақоми баланд, мансаби олий.

Бода — май, шароб.

Шоҳид — махбуба, маъшуқа, ёр.

Лаъли чонбахшат, ки ёд аз оби ҳайвон* медиҳад,
Зиндаро чон меситонад, мурдаро чон медиҳад.
Дил магар побастаи зулфи ту шуд, к-аз ҳоли ӯ,
Бод меояд, хабарҳои парешон медиҳад.
Ё раб, андар соғари* даврон шароби васл нест,
Ё ба даври мо ҳама хуноби ҳичрон медиҳад?
Дур бодо чашми бад, к-имрӯз дар майдони ҳусн
Шаҳсавори ман саманди ноз ҷавлон медиҳад.
Нест дарди ишқи хубонро ба дармон эҳтиёҷ,
Гар табиб ин дард бинад, тарки дармон медиҳад.
Муҷиби* ин гирияҳои талх медонӣ, ки чист?
Ишваи ширин, ки он лабҳои хандон медиҳад.
Эй аҷад, сӯи Ҳилолӣ баҳри чон бурдан маё,
З-ӯ ки ошиқ гоҳи мурдан чон ба ҷонон медиҳад!

Д, 45

Оби ҳайвон — оби ҳаёт.

Соғар — қадах, ҷом.

Муҷиб — сабаб.

* * *

Ғами бутон махӯр, эй дил, ки зор хоҳӣ шуд,
Агар азизи ҷаҳонӣ, ки хор хоҳӣ шуд.
Агар чу ман ҳаваси зулфи ёр хоҳӣ кард,
Зи ошиқони сияҳрӯзгор хоҳӣ шуд.
Ту аз тариқаи ёрӣ ҳамеша фориғу ман
Нишастаам ба умеде, ки ёр хоҳӣ шуд.
Чу дар вафои туам, бар дилам ҷафо нарасанд,
Ки пеши аҳли вафо шармсор хоҳӣ шуд.
Кунун ба ҳусни ту кас нест аз ҳазор яке,
Ту худ ханӯз яке дар ҳазор хоҳӣ шуд.
Зи фикри кори ҷаҳон бори ғам ба сина манех,
Вагарна дар сари ин корубор хоҳӣ шуд.*
Хилолӣ, аз пай он шахсавори тунд марав,
Ки норасида ба гардаш, ғубор хоҳӣ шуд.

Д. 45—46.

Шудан — дар ин ҷо ба маънои „рафтан“, „аз дунё гузаштан“

* * *

Ошиқон ҳарчанд муштоқи чамоли дилбаранд,
Дилбарон бар ошиқон аз ошиқон ошиқтаранд.
Ишқ менозад ба хусну хусн менозад ба ишқ,
Оре-оре, ин ду маънӣ ошиқи якдигаранд.
Дар гулистон гар ба пой булбулон хоре халад,
Нав-арӯсони чаман сад чома бар тан медаранд.
Чони ширин бо лабат омехт гӯё дар азал,
Чавҳари чони ману лаъли ту аз як гавҳаранд.
Эй рақиб, аз манъи мо бигзар, ки чонбозони ишқ
Аз сари чон бигзаранд, аммо зи чонон нагзаранд.
Мурдаму раҳме надидам з-ин бутони сангдил,
Ман намедонам мусулмонанд ё худ кофаранд.
Бо тани лоғар, Хилолӣ, аз ғами хубон манол,
Тан агар бигдохт, боке нест, чон мепарваранд.

Д. 47.

* * *

Биё-биё, ки дилу чони ман фидои ту бод!
Саре, ки бар тани ман ҳаст, хоки пойи ту бод!
Дилам ба меҳри ту сад пора боду ҳар пора
Ҳазор зарраву ҳар зарра дар ҳавои ту бод!
Зи хона то ба дар оию по ниҳи ба сарам,
Сарам фитода ба хоки дари сарои* ту бод!
Туро ба бисмили* ман гар ризост, бисмиллоҳ,
Биё-биё, ки қазо* тобеи ризои ту бод!
Муқассирам* зи дуо дар ҷавоби дашномат,
Малоики* ҳама афлок дар дуои ту бод!
Мабод он, ки раҳад ҳаргиз аз балои ту дил,
Дар ин ҷаҳону дар он низ мубталои ту бод!
Ба дард хӯй гирифтам[у] даво намехоҳам,
Ҳамеша дар дили ман дарди бедавои ту бод!
Чӣ лутф буд, ракибо, ки рафти аз кӯяш,
Бад-ин савоб ки кардӣ, бихишт ҷои ту бод.
Агар Ҳилоли бечора дар ҳавои ту мурд,
Барои мурдани ӯ ғам махӯр, бақои ту бод!

Д, 47—48.

Сарой — хона, манзил.

Бисмил — сар буридан.

Қазо — тақдир, сарнавишт.

Муқассир — кусурнок, камбудинок, гунаҳгор.

Малоиик — фариштаҳо, ҷамъи малак.

* * *

Эй бутони сангдил, то чанд истиғно* кунед?
Мо худ аз фикри шумо мурдем, фикри мо кунед.
Чони маҳзун* дар танам имрӯзу фардо беш нест,
Фикри имрӯзи ману андешаи фардо кунед.
Мурдам аз ин ғусса, меҳоҳам, ки ёр оғаҳ шавад,
Эй рақибон, бар сари тобути ман ғавғо кунед.
Чанд бо ағъёр* пардозед, эй симинбарон,
Гоҳ-гоҳе ҳам ба ҳоли ошиқон парво кунед.
Мекунад савдои зулфаш рӯзи мискинон сиёҳ,
Эй сияҳрӯзони мискин, тарки ин савдо кунед.
Баски маҳмурам*, гаронӣ мекунад дастори* ман,
Майфурушон, аз сари ман ин балоро во кунед.
Ошиқиҳои Хилолӣ сар ба шайдои кашид,
Дӯстон, фикре ба ҳоли ошиқи шайдо кунед.

Д, 50—51.

Истиғно — номехрубонӣ, бемехри.

Маҳзун — ғамгин, андӯхнок.

Ағъёр — ғайрҳо, бегонагон.

Маҳмур — маст, хуморзада.

Дастор — салла.

* * *

Қои он аст, ки шоҳон зи ту шарманда шаванд,
Салтанатро бигузоранду туро банда шаванд.
Гар ба хоки қадамат сачда муяссар гардад,
Сарфарозони ҷаҳон ҷумла сарафганда шаванд.
Бар сари хоки шаҳидон агар афтад гузарат,
Куштаву мурда ҳама дар қадамат зинда шаванд.
Ҷамъи хубон ҳама ҷун кавкабу хуршед* туй,
Ту бурун ой, ки ин ҷамъ пароканда шаванд.
Ҳеҷ завоқе беҳ аз ин нест, ки аз ғояти шавқ
Ҷашми ман гиряду лабҳои ту дар ҳанда шаванд.
Гар ту он талъати* фаррух* бинамоӣ рӯзе,
Тирарӯзон ҳама бо толеи фархунда* шаванд.
Агар ин аст, Ҳилолӣ, шарафи пояи ишқ,
Ҳама кас толиби ин давлати поянда шаванд.

Д. 52.

Хуршед — офтоб.

Талъат — дидор, рӯй, симо.

Фаррух — баҳосият, бошарофат, бахтёр,

Фархунда — хушхол, хандон.

* * *

Ман ошиқи девонаву мастам, чӣ тавон кард?
Майхораву маъшукпарастам, чӣ тавон кард?
Гар соғари сируза кашидам, чӣ тавон гуфт?
В-ар тавбаи чилсола шикастам, чӣ тавон кард?
Гуянд, ки риндию хароботию* бадном.
Оре, ба худо, ин ҳама ҳастам, чӣ тавон кард?
Ман растаам аз қайди хирад, ҳеҷ мағӯед,
В-ар з-он, ки аз ин қайд бирастам, чӣ тавон кард?
Бархостам аз савмаи* зӯҳд саломат,
Дар кӯи харобот нишастам, чӣ тавон кард?
Аҳдам ҳама бо пири муғон* аст, Хилоли,
Гар бо дигаре аҳд набастам, чӣ тавон кард?

Д, 54

Харобот — майкада, шаробхона.

Савмаа — хонакоҳ.

Пири муғон — сардори зардуштиён, маҷозан майфурӯш.

* * *

Дй ба роҳам* дидану он гоҳ нодидан чй буд?
Руй гардонидану аз роҳ гардидан чй буд?
Гар на дар дил доштй, к-аз рашк гирьям зор-зор,
Пеши ман рух дар рухи ағъёр хандидан чй буд?
Хостй, к-аз соғари ҳасрат хурам хуни чигар,
Варна дар базми рақибон чуръа нӯшидан чй буд?
Ман намедонам, ки ин хашми туро тақриб* чист,
Худ бигу, охир, ки бетакриб ранчидан чй буд?
Душ* дар кӯят ба беморй фикандам хешро,
То нагуяндам, ки шаб то рӯз нолидан чй буд?
Хонаи ағъёрро пурсиду ман мурдам зи рашк,
Дӯстон, пурсед з-ӯ, к-ин хона пурсидан чй буд?
Бе маҳи рӯяш, Ҳилолй, зор гаштй оқибат,
Бо чунин номехрубоне меҳр варзидан чй буд?

Д. 57.

Ба роҳам — дар роҳ маро.

Тақриб — тахмин.

Душ — дируз.

* * *

Дустон, имшаб давои ҷони маҳзунам кунед,
Бар сарам афсонае хонеду афсунам кунед.
Нест андӯхи маро бо дарди Маҷнун нисбате,
Мешавам девона, гар нисбат ба Маҷнунам кунед.
Лолагун шуд хиркаи* садчокам аз хуноби ашк,
Шарҳи ин сурат ба шӯхи чомагулгунам кунед.
Шаҳсавори ман ба сахро рафтаву ман мондаам,
З-ин гунаҳ аз шаҳр меҳоҳам, ки берунам кунед.
Васфи қаддашро ба мизони* хирад санчидам,
Офарин бар эътидоли* табъи мавзунам кунед.
Чашми пурхунам бубинеду мапурсед аз дилам,
Ҳолати дилро қиёс аз чашми пурхунам кунед.
Чун Ҳилоли дӯш бар хоки дараш ҷо кардаам,
Шояд аз имрӯз ҷо бар авҷи гардунам* кунед.

Д. 57.

Хирқа — ҷанда, ҷоман дарвешон.

Мизон — тарозу, паймона.

Эътидол — дурустӣ, солимӣ, баробарвазнь.

Гардун — осмон.

* * *

Гар касе ошики рухсори ту бошад, чӣ кунад?
Толиби давлати бедори ту бошад, чӣ кунад?
Шӯхию беҳабар аз дарди гирифтории ишк,
Дардманде, ки гирифтори ту бошад, чӣ кунад?
Эй табиби дили бемор, бигӯ баҳри худо,
К-он чигархаста, ки бемори ту бошад, чӣ кунад?
Гӯш бар гуфтаи аҳбоб тавон кард, вале
Хар киро гӯш ба гуфтори ту бошад, чӣ кунад?
Мекунад бе ту Хилолӣ ҳама шаб нолаву ох,
Нотавоне, ки дилаш зори ту бошад, чӣ кунад?

Д. 59.

* * *

Он камар бастану ханчар заданаширо нигаред,
Тарфи доман* ба миён барзаданаширо нигаред.
Ҷониби гирьяи ман чун нигарад аз сари ноз,
Ханда бар ҷониби дигар заданаширо нигаред.
Шӯхи ман маст шуду соғари май зад ба сарам,
Шӯхию мастию соғар заданаширо нигаред.
Чун ба он қомати раъно кунад оҳанги* чаман,
Таъна бар сарву санавбар заданаширо нигаред.
Мункирон, охи ҷаҳонсӯзи Ҳилолӣ бинед!
Ҳар дам оташ ба ҷаҳон дарзаданаширо нигаред.

Д, 60.

Тарфи доман — бари доман.

Оҳанг — майя, хоҳиш.

* * *

Хушо касе, ки дар ин олами харобобод,
Асоси зулм фиганду бинои дод* ниҳод.
Биё-биё, ки аз он рафтагон ба ёд орем,
Ки рафтаанду аз эшон касе наёрад ёд.
Макун иқомату* бунёди хонумон мафиган,
Ки дасти ҳодиса хоҳад фигандаш аз бунёд.
Тавонгаре, ки дари хайр бар факирон баст,
Даре зи олами боло ба рӯи у накушод.
Касе, ки ёфт бар аҳволи зердастон даст,
Ба зулм агар наситонад, худош хайр диҳод.
Санавбаро, ту чӣ дил бастай ба ҳар шохе?
Чу сарв бош, ки аз бори дил шавӣ озод.
Чи хуш фитод Ҳилолӣ ба банди хонаи ишк,
Бар у ғуломии ин хонадон муборак бод.

Д, 61—62.

Дод — адолат, адлу инсоф.

Иқомат — истиқомат, дар чое муқим шудан.

* * *

То силсилаи зулфи ту занчири чунун шуд,
Вобастагии ин дили девона фузун шуд.
Шарманда шуд аз акси чамолат маху хуршед
В-аз орази ту синаи гул ғаркаи хун шуд.
Хун шуд дили ман дам ба дам аз фурқати*
дилбар,

З-он рӯз раҳи дидаи хунбор бурун шуд.
Он чо, ки саборо гузаре нест, ки гӯяд
Холи дили ин хаста ба дилдор, ки чун шуд.
Харчанд қадат рост, Хилолӣ, чу алиф* буд,
Аз бори ғами дӯст ба як бор чу нун* шуд.

Д, 62.

Фурқат — фирок, дурӣ, чудой.

Алиф — ҳарфи аввали алифбои арабӣ, ки мисли як хати
рост аст.

Нун — номҳои ҳарфи арабии „н“, ки шаклаш чун қомати ха-
мида аст.

* * *

Дилам рафту чонон ҳазин* ҳам намонад,
Зи умр андаке ҳасту ин ҳам намонад.
Сарам хоки он дар шуду зуд бошад,
Ки гардаш ба рӯи замин ҳам намонад.
Нишаста ба хун мардуми чашм, донам,
Ки дар хона мардумнишин ҳам намонад,
Чӣ ҳар дам ба ноз афканӣ чин дар абру?
Маноз, эй бути Чин, ки чин ҳам намонад.
Хилолӣ агар нест чун ҳоли аввал,
Махӯр ғам, ки охир чунин ҳам намонад.

Д, 62.

Ҳазин — маҳзун, ғамгин, андӯхнок.

* * *

Чон хоҳам аз худо на яке, балки сад ҳазор,
То сад ҳазор бор бимирам барои ёр.
Ман зораму ту зор, дило, як нафас биё,
То ҳарду дар фироқ бинолем зор-зор.
Азбаски рехт гирьяи хун дар канори ман,
Пур шуд аз ин канор ҷаҳон то ба он канор.
Дар рӯзгори ҳаҷри ту рӯзам сиёҳ шуд,
Бар рӯзи ман бубин, ки чиҳо қард рӯзгор.
Чун дил асири туст, зи кӯи ҳудаш марон!
Дилдорие куну дили моро нигоҳ дор!
Коми* ман аз даҳони ту як ҳарф беш нест,
Баҳри худо, ки лаб бикушо, коми ман барор!
Чун хок шуд Хилолини мискин ба роҳи ту,
Хокаш ба гард рафту шуд он гард ҳам ғубор.

Д, 66.

Ком — мақсад, мурод, хоҳиш.

* * *

Аз он чӣ суд, ки наврӯз шуд чаҳонафрӯз,
Ки бе ту рӯзу шаби мо баробар аст ханӯз.
Агар ба қасди дилам даст сӯи тег барӣ,
Ба пой хештан ояд чу мурғи дастомӯз.
Дилам ба завқи шакархандаи ту пурхун шуд,
Кучост ғамзаи хунрезу новаки* дилсӯз?
Ба дафъи лашкари ғам сад сипар барангезам,
Вале чӣ суд, ки бахтам намешавад фирӯз*.
Ба гирья гуфтамаш: „Эй маҳ, ба ошиқон месоз“.
Ба ханда гуфт: „Ҳилолӣ, ба доғи мо месӯз“.

Д, 67.

Новак — тир, маҷозан миҷгон.

Фирӯз — ғолиб; хушбахт.

* * *

Дардмандам, гар маро дармон набошад, гӯ: мабош,*
Дардмандони туро гар чон набошад, гӯ: мабош.
Гар ғарибе бар сари кӯят* бимирад, гӯ: бимир,
В-ар гадое дар дари султон набошад, гӯ: мабош.
Чанд рӯзе бо чамолат ишқи пинҳон бохтам,
Баъд аз ин, ин қисса гар пинҳон набошад, гӯ: мабош.
Ошиқи девонаам, сомони кор аз ман мачӯ,
Ошиқи девонаро сомон набошад, гӯ: мабош.
Дар бутон дил бастаам, дигар маро бо дин чӣ кор,
Бутпарастам, гар маро имон набошад, гӯ: мабош.
Гар Хилолӣ аз сари кӯят ба зорӣ рафт, рафт,
Инчунин хоре дар он бўстон набошад, гӯ: мабош.

Д. 70.

Гӯ: мабош — бигзор набошад.

Кӯй — кӯча; хона; сари кӯй — таги дар

* * *

Гар гузар афтад чу боди субҳ бар хоки манаш,
Хамчу гард аз хок бархезам, бигирам доманаш.
Дар ҳавояш гар равад зарроти хоки ман ба бод,
Дар ҳаводорӣ дароям зарравор аз равзанаш.*
Он парирӯро чӣ лоиқ кулбаи торики дил,
Мардуми чашм аст, биншо нам ба чашми равшанаш.
Гар шабе лутфи танаш бар пираҳан зоҳир шавад,
Аз хушӣ дигар нагунҷад дар қабо пироханаш.
Аз латофат дам мазан, эй гул, ба он нозукбадан
З-он, ки гар дам мезанӣ, озурда мегардад танаш.
То ба гардан ғарки хунам, дида бар роҳи умед,
Гар ба хунрезам наёмад, хуни ман бар гарданаш.
Хок шуд мискин Хилолӣ дар раҳи он шахсавор,
То лагадкӯби чафо гардад чу наъли тавсанаш*.

Д. 71.

Равзан — шикоф, сӯрох.

Тавсан — аспӣ маст.

* * *

Вах, ки рафт он шӯҳу бар мо кард бедод аз фироқ,
Аз фироки ӯ ба фаръедем, фаръед аз фироқ.
Ёр бо ағъеру мо махрум, кай бошад раво,
Душманон шод аз висолу дӯст ношод аз фироқ.
Дар фироқат ҳолам аз ҳар мушкиле мушкилтар аст,
Ҳеҷ касро инчунин мушкил наҷафтод аз фироқ.
Он, ки рӯзамро сияҳ кард аз фироқат ҳамчу шаб,
Рӯзи ӯ чун рӯзгори ман сияҳ бод аз фироқ.
Дар баҳор аз накҳати* гул бӯи васлат ёфтам,
Вах, ки меояд хазону медиҳад ёд аз фироқ.
Дод(у) фаръеди Хилоли,—гуфтай,—аз дасти кист?
Ин тағофул² чист?—Фаръед аз туву дод аз фироқ!

Д, 76.

Накҳат — бӯй, бӯи хуш.

Тағофул — ба нодонӣ задан.

* * *

Нест ғам, ғар шуд гиребони ман аз ғам чок-чок,
Синаам чок аст, аз чоки гиребонам чй бок.
Мекашй бар ғайр теғу мекушй аз ғайратам,
Аз ҳалоки дигарон бигзар, ки хоҳам шуд ҳалок.
Нест ҷонро бо тани поки ту асло нисбате,
Ин тани поки ту сад раҳ поктар аз ҷони пок.
Хоки одамро аз он гил кард устои азал,
То чунин нозукниҳоле бардамад з-он обу хок.
Э ки аз мо фориғй*, гӯё намедонй, ки мо
Дардмандонему охи мо ба ғоят дарднок.
Майпарастонро зи май ҳар дам хаёли дигар аст,
Оби ҳайвон рехт гӯё боғбон дар ҷӯи ток.
Ғар Ҳилолй чанд рӯзе дар либоси зӯҳд буд,
Боз дар кӯи харобот* аст масту ҷомапок.

Д, 76.

Фориғ — бепарво, лоқайд.

Харобот — майхона; *кӯи харобот* — кӯчан харобот

* * *

Омад баҳору хуш дилам аз рангу бўи гул,
Он бех, ки май кашам ду-се рӯзе ба рӯи гул.
Гул дидам, орзуи касе дар дилам фитод,
К-аз диданаш касе накунад орзуи гул.
Ин дам, ки бўи дилкаши гул медихад насим,
Бас дилкаш аст гашти гулистон ба бўи гул.
Хуш он, ки ёр бошаду ман дар ҳарими боғ,
Ман сӯи ӯ назар фиғанам, ӯ ба сӯи гул.
Дид он ду рух Ҳилолию осудадил нишаст
Аз ҷустуҷӯи лолаву аз гуфтугӯи гул.

Д, 76—77.

* * *

Зохир накунам пеши рақибон алами дил,
Бо мардуми беғам натавон гуфт ғами дил.
Қо кун ба дилу дида, ки ғайр аз ту нашоёд
Султони саропардаи* чашму ҳарами дил.
Эй сабр, кучой, ки зи ҳад меғузарад ёр,
Бар дил ситами он маҳу бар ман ситами дил.
Пон дилам афғор шуд аз хори раҳи ишқ,
Эй кош дар ин раҳ нарасидӣ қадами дил.
Дар ишқи ту расвои ҷаҳон аст Ҳилолӣ
Гох аз ғами бисъёру гох аз сабри ками дил.

Д, 78.

Саропарда — хайма, чодар.

* * *

Бо ту хоҳам шарҳи ғамҳои дили маҳзун кунам,
Лек аз ҳӯи ту метарсам, надонам, чун кунам.
Чанд дорам дар фироқаш ҳолати назъи* равон*,
Кошкӣ якборагӣ ҷонро зи тан берун кунам.
Ман ба ин дил бас намеоям, надонам чора чист?
Тс ба чанд афссна гӯям, то ба кай афсун кунам.
Гар ба домони фалак резам, Хилолӣ, ашки худ,
Ранги зарди мохро ҳамчун шафақ гулгун кунам.

Д, 78.

Назъ — талваса, ҷонканӣ.

Равон — ҷон.

* * *

Ёр омаду ман тоқати дидор надорам,
Аз худ гилае дораму аз ёр надорам.
Шодам, ки ғами ёр зи худ беҳабарам кард,
Боре хабар аз таънаи ағъёр надорам.
Гуфтам: „Чу биёй, ғами худ бо ту кунам шарҳ“,
Аммо чӣ кунам, тоқати гуфтор надорам,
Лутфи ту бувад андаку андӯҳи ту бисъёр,
Ман худ гилаи андаку бисъёр надорам.
Гӯ, халқ бидонанд*, ки ман риндаму расво,
Аз риндию бадномии худ ор надорам.
Беқайдаму аз кори ҷаҳон фориғи мутлақ*,
Кас бо ману ман ҳам ба касе кор надорам.
Холи мани дилхаста хароб аст, Ҳилоли,
Озурда диле дораму ғамхор надорам.

Д, 78.

Гӯ бидонанд — бигзор бидонанд.
Фориғи мутлақ — тамоман озод.

* * *

То кай ба дарат ояму дидор набинам?
Сад бор туро чӯяму як бор набинам?
Гӯё ҳарами кӯи ту Каъбаст*, дар он чо
Харчанд равам, чуз дару девор набинам.
Донӣ, ки маро базмғаҳи айш кадом аст?
Чое, ки туро бинаму ағъёр набинам... (1)
Имруз дар ин шаҳр диле нест, ки ўро
Дар доми балои ту гирифта набинам.
Ў мераваду чамъи рақибон зи қафояш,
То шеваи он комату рафта набинам.
Хуршеди латофат руҳи ёр аст, Ҳилолӣ,
Он рӯз мабодо ки руҳи ёр набинам.

Д, 78—79.

Каъба — зиёратгоҳи мусулмонон дар Макка (дар Арабистон).

* * *

Чилваҳои кади дилҷӯи туро банда шавам,
Нозукиҳои гули рӯи туро банда шавам.
Бандаро бо сари ҳар мӯи ту меҳри дигар аст,
Бар сарат гардаму ҳар мӯи туро банда шавам.
Ғайр аз ин чора надорам паи дахли кӯят,*
Ки ғуломони сари кӯи туро банда шавам.
Ту агар банданавозию ваfoxӯӣ кунӣ,
Ман ҳам аз рӯи ваfo хӯи туро банда шавам.
Муддате шуд, чу гадоён ба дуo хостаам,
Ки гадоёни дуогӯи туро банда шавам.
Моҳи ид аст, ҳилоли* хаmi абрӯӣ кучост?
Чун Ҳилолӣ хаmi абрӯи туро банда шавам!

Д, 79.

Паи дахли кӯят — барои ба хонаат даромадан.
Ҳилол — моҳи нав.

* * *

Кадом субҳи саодат бувад муборак аз инам,
Ки дар баробарат оям, сабоҳи* рӯи ту бидам?
Зихй* мурод, ки ошиқ ҳалоки рӯи ту гардад,
Муроди ман ҳама ин аст, ман ҳалоки ҳаминам.
Ғаҳе ки сар биниҳам бар замин ба пеши сагонат,
Чунон хушам, ки магар подшоҳи рӯи заминам.
Рав, эй сабо, ту кучо омадӣ, ки аз сари он кӯ
Нишони пой сагаш мерасад ба нақши чабинам*.
Агар табиб ниҳад гӯш бар шикофи дили ман.
Ханӯз бишнавад аз заъф нолаҳои ҳазинам.
Карам намудию гуфтӣ: „Гадои мост Хилолӣ“.
Бале, ту шоҳи бутонию ман гадои каминам.

Д. 79.

Сабоҳ — хубӣ, зебой.
Зихй — чӣ хуб! Чӣ хуш!
Чабин — пешонӣ.

* * *

Агар чун хок помолам кунӣ, хоки дарат гардам
Ва гар чун гард бар бодам дихӣ, гирди сарат гардам.
Кашӣ ханҷар, ки месозам ба дасти хеш қурбонат,
Чи лутф аст ин, ки ман қурбони дасту ханҷарат гардам.
Ту моҳи кишвари ҳуснию шоҳи лашкари хубон,
Гадои кишварат гардам, асири лашкарат гардам.
Пас аз мурдан чу дар парвоз ояд мурғи қони ман,
Чу мурғони ҳарам бар гирди қасру манзарат гардам.
Мағасворам, ба талхӣ чанд ронӣ, сӯи хешам хон,*
Ки бар гирди лаби ширини ҳамчу шаккарат гардам.
Ҳилолиро ба ҳушёрӣ чӣ қои таън, эй соқӣ,
Бигардон соғари май, то ҳалоки соғарат гардам.

Д. 80

Сӯи хешам хон — маро ба сӯи худ таклиф кун.

* * *

Агар хонӣ дарунам, бандаи ин хонадон бошам,
Ва гар ронӣ бурунам, чун сагон бар остон бошам.
Надонам бандаи рӯи ту бошам ё саги кӯят,
Ба ҳар навъе ки меҳоҳӣ, бигӯ, то ончунон бошам.
Чӣ саг бошам, ки оям, устухоне хоҳам аз кӯят,
Вале хоҳам, ки аз баҳри сагонат устухон бошам.
Чу аз шавқи ту як шаб хоб дар чашмам намеояд,
Иқозат деҳ, ки шабҳо гирди кӯят посбон бошам.
Ғами ҳаҷри ту дорам, як замон аз васл шодам кун,
Чӣ бошад, ғам барояд, ман замоне шодмон бошам.
Қабон хуси пушидӣ, саманди ноз зин кардӣ,
Бинех по дар рикоб*, эй умр, то ман дар инон* бошам,
Маро гуфти: „Хилолӣ, дар ҷаҳон расво шудӣ охир“,
Ман он беҳтар, ки дар ишқи ту расвои ҷаҳон бошам.

Д, 80.

Рикоб — узангу.

Инон — лачом, ҷилав; *дар инон будан* — пеш-пешӣ асп давидан, маҷозан ба ихтиёри касе даромадан, ба касе итоат кардан.

* * *

Худро нишони новаки бадхӯи худ кунам,
Рӯяш бад-ин баҳона магар сӯи худ кунам.
Хар мӯи ман ҳазор забон бод дар ғамаш,
То ман ҳикоят аз ғами як мӯи худ кунам.
То дар ҳарими кӯи* ту паҳлӯ ниҳодаам,
Хар дам ҳазор айш зи паҳлӯи худ кунам.
Шабҳо, ки саргардон шавам аз соғари фироқ,
Болини худ ҳам аз сари зонӯи худ кунам.
Оинавор хок шудам аз ғубори ғайр,
Бошад, ки рӯи ӯ тарафи рӯи худ кунам.
Имшаб зи васли ғайр, Ҳилолӣ, хомӯш бош,
То ман сухан зи моҳи сухангӯи худ кунам.

Д, 81.

Ҳарими кӯй — атрофи хона.

* * *

Бихамдилло, ки чон бар бод рафту хок шуд тан ҳам,
Зи панди дӯст фориг гаштаму аз таъни душман ҳам.
Дило, сабре куну ҳар дам марав з-ин сон ба кӯи у,
К-аз ин бетоқатӣ охир ту расво мешавӣ, ман ҳам.
Шудам девонаву тифлон кашандам доман аз ҳар су,
Гиребонам зи дасти ошиқӣ чок асту доман ҳам.
Чӣ гуям дарди худ бо кӯҳкан*, дарде, ки ман дорам,
На тоби гуфтанаш дорам, на ёрои шунидан ҳам.
Аз ин ғайрат, ки* ногаҳ сояи у бар замин афтад,
Намехоҳам, ки шаб маҳтоб бошад, рӯз равшан ҳам.
Шикастӣ дар дилам хорею мегӯй бурун орам,
Бад-ин тақриб меҳохӣ, ки ёбад захми сӯзан ҳам.
Дилу чони Хилолӣ пеши пайконат* сипар бодо,
Ки абрӯят камонвор асту чашмат новакафкан ҳам.

Д. 81.

Кӯҳкан — киноя аз Фарҳод, ки барои Ширин аз кӯҳ ҷӯй қанда буд.

Аз ин ғайрат, ки — ба ин умед, ки...

Пайкон — тигр, маҷозан мижғон.

* * *

Эй ки аз хубон муроди мо туй, максуд ҳам,
Чун тӯе харгиз набудасту нахоҳад буд ҳам.
То ба савдои ту афтодем дар бозори ишқ,
Аз зиёни харду олам фориғем, аз суд ҳам.
Сӯзи худро чун ниҳон дорам, к-аз ен рухсору зулф
Дар дил афтод оташу аз чон баромад дуд ҳам.
Баски бахти бад маро саргашта дорад чун фалак,
Аз фалак шодам ману аз бахти нохушнуд ҳам.
Гар дари ишрат ба рӯям гил нахоҳад кард ишқ,
Чашми ман гирьён чаро шуд, чеҳра гардолуд ҳам.
Охир, эй ороми чонхо, раҳмате* фармо, ки ман
Синаи маҷрӯх дорам, чони ғамфарсуд ҳам.
Чун дили зори Ҳилолӣ бе ту афғон* баркашид,
Чанг бар дарди дилаш дар нола омад, уд* ҳам.

Д, 81—82.

Раҳмат — раҳм, тараххум.

Афғон — фиғон, фаръёд.

Уд — номи асбоби мусикӣ.

* * *

Ё раб, ғами берахмии чонон ба кӣ гуям?
Чон аз ғами ӯ сӯхт, ғами чон ба кӣ гуям?
Не ёру на ғамхор, на кас махрами асрор*,
Ранҷурию маҳрумию ҳирмон* ба кӣ гуям?
Ошуфта шуд аз қиссаи ман хотири чамъе,
Дигар чӣ кунам, холи парешон ба кӣ гуям?
Гуянд табибон, ки бигӯ дарди худ, аммо
Дарде, ки гузаштаст зи дармон, ба кӣ гуям?
Дарде, ки маро сохта расво, ҳама донанд,
Доге, ки маро сохта пинҳон, ба кӣ гуям?
Андӯхи ту ногуфтаву дарди ту нӣхон бех,
Ии пеши кӣ зохир кунаму он ба кӣ гуям?
Халқе ҳама бо ҳам сухани васли ту гуянд,
Ман бекасам, афсонаи ҳичрон ба кӣ гуям?
Даври тараб*, афсӯс ки, бигзашт, Хилолӣ,
Даври дигар омад, ғами даврон ба кӣ гуям?

Д. 82.

Асрор — розҳо, чамъи сирр.

Хирмон — маҳрумӣ.

Тараб — шодию хурсандӣ.

* * *

Чӣ ҳол аст ин, ки ҳар гаҳ дар чамолат як назар
бинам,
Шавам беҳушу натвонам, ки як бори дигар бинам.
Зи ҳаҷрат тиратар шуд рӯзам аз шаб, лек мехоҳам,
Ки ҳар рӯзи туро аз рӯзи дигар хубтар бинам.
Ту масти бодаи нозию ҳоли ман намедонӣ,
Намедонам туро то чанд аз худ беҳабар бинам.
Ба кӯят ояму рӯят набинам, ваҳ, чӣ ҳол аст ин,
Ки он чо баҳри дидор ояму девору дар бинам?
Чунин к-аз меҳнату хорӣ фитодам дар нагунсорӣ*,
Бинои умри худро дам ба дам зеру забар бинам.
Фиғон, к-аз гардиши гардун* набинам ҳаргиз он
махро,
Ва гар бинам пас аз умре, чу умраш дар гузар бинам.
Шаби ғам дида бастам, то набинам бе ту олавро,
Чӣ бошад, гар кушоям чашму ин шабро сахар бинам.
Ҳилолӣ, гар бубинам осмонро зери пой худ,
Чунон набвад, ки хоки остонаш зери сар бинам.

Д, 82—83.

Нагунсор — сарнагун, сарозер.

Гардун — чарх, фалак.

* * *

Магӯ афсонаи Мачнун, чу ман дар анчуман бошам,
Аз ӯ боре чаро гуяд касе, чое, ки ман бошам.
Касе афсонаи дарди маро чуз ман намедонад,
Аз он доим мани девона бо худ дар сухан бошам.
Бирав, зоҳид, ки ман коре надорам ғайри май хӯрдан,
Маро бигзор, то машғули кори хештан бошам.
Чудо з-он сарвқад гар чониби бўстон равам рӯзе,
Ба ёди қадди ӯ дар сояи сарви чаман бошам.
Чӣ сон пинҳон кунам розе, ки аз сад парда зоҳир шуд,
Магар вақте ниҳон монад, ки дар зери кафан бошам.
Маро чон кӯхи андӯх асту ман чон меканам, оре,
Туро чун лаъл ширин асту ман ҳам кӯхкан бошам.
Хилоли, чун нампурсад маро ёреву ғамхоре,
Мани мискин ғарибам, гарчи доим дар ватан бошам.

Д, 83.

* * *

Ба ёри бевафо умре вафо кардам, надониستم,
Ба уммеди вафо бар худ ҷафо кардам, надониستم.
Дилозоре, ки ҳаргиз дида бар мардум наяндозад,
Ба сони мардумаш дар дида ҷо кардам, надониستم.
Агар гуфтам, ки дорад ёри ман оини дилҷӯй,
Маозуллаҳ*, ғалат кардам, хато кардам, надониستم.
Балои ҷони ман он шӯху ман афтода дар кӯяш,
Дареғо, хона дар кӯи бало кардам, надониستم.
Ба ҳар бегона бошад ҳӯи ӯ аз ошно беҳтар,
Ба он бегона худро ошно кардам, надониستم.
Гирифтам он сари зулфу кашидам сад гирифторӣ,
Ба даст хеш худро мубтало кардам, надониستم.
Ҳилолӣ, пеши он маҳ шармсораи з-ин ҳикоятҳо,
Дар ин маънӣ ба ғоят мӯҷаро кардам, надониستم.

Д. 83—84.

Маозуллаҳ — паноҳ ба худо, худоё паноҳ деҳ.

* * *

Он, ки аз дарди дили худ ба фигон аст, манам,
В-он, ки аз зиндагии хеш ба ҷон аст, манам.
Он, ки дар ҳусн кунун шӯхраи шаҳр аст, туй,
В-он, ки дар ишқи ту расвои ҷаҳон аст, манам.
Он, ки ҳар рӯз дил аз меҳри бутон баргирад,
Чун шавад рӯзи дигар, боз ҳамон аст, манам.
Он, ки дар савмаа* чил сол шаб овард ба рӯз,
В-ин замон муътакифи* дайри* муғон* аст, манам.
Дар ғамат гарчи ба якбор парешон шуда дил,
Он, ки сад бор парешонтар аз он аст, манам.
Ишқбозон ҳама бо ному нишонанд, вале
Он, ки дар ишқи ту беному нишон аст, манам.
Окибат ҳамчу Хилоли шудам афсонаи даҳр*,
Он, ки ҳар ҷо суҳанаш вирди забон аст, манам.

Д, 84.

Савмаа — хонақоҳ.

Муътакиф — гушанишин.

Дайр — ибодатхонаи зардуштиён.

Муғ — пайрави дини Зардушт, зардуштия.

Даҳр — рӯзгор, дунё.

* * *

Хар шаб ба сари кӯи ту аз пой дарафтам,
В-аз шавки ту оҳе занаму беҳабар афтам.
Гар бори ғам ин аст, ки ман мекашам аз ту,
Биллоҳ, агар кӯҳ шавам, аз камар афтам.
Хоҳам назанӣ тиру ба теғам бинавозӣ,
То дар дами куштан ба ту наздиктар афтам.
Ман боз бар онам, ки ба бӯи сари зулфат
Бархезаму дунболи насими саҳар афтам.
Эй шайх, ба меҳроб маро сачда мафармо,
Бигузор, худоро, ки бар он хоки дар афтам.
Гумроҳии ман бин, ки дар ин марҳала ҳар рӯз
Аз водии мақсуд ба ҷои дигар афтам.
Селоби сиришк* аз мижа бикшод Ҳилолӣ,
Мапсанд, ки огушта ба хуни чигар афтам.

Д. 82.

Сиришк — ашк, оби дида.

Ба сад уммед ҳар дам гирди он девору дар гардам,
Басе уммедворам, оҳ, гар навмед баргардам,
Чӣ ҳусн аст ин, ки аз як диданат девона гардидам,
Биё, то бори дигар бинаму девонатар гардам.
Чу он маҳ фитна шуд дар шаҳр, ман ҳам оқибат рӯзе
Шавам овораву ҳар дам ба сахрои дигар гардам.
Худоро, инчунин зуд аз сари болини ман мағзар,
Даме биншин, ки бархезам, туро бар гирди сар
гардам.

Заҳр дар ком дар кӯи туву ҳамчун сағам рондӣ,
Сағи кӯи туам, то чанд, ё раб, дар ба дар гардам.
Хабар мепурсам аз чонон, вале ногаҳ агар рӯзе
Аз ӯ кас то хабар гуяд, ман аз худ беҳабар гардам.
Хилолӣ, чун сипаҳ ангехт ишқи он камонабрӯ,
Ба майдон ояму тири маломатро сипар гардам.

Д, 85—86.

* * *

Хоҳам, ки ба зери кадамат зор бимирам,
Харчанд кунӣ зинда, дигар бор бимирам.
Ман тоқати нодидани рӯи ту надорам,
Мапсанд, ки дар ҳасрати дидор бимирам.
Хуршеди ҳаётам ба лаби бом расидаст,
Он беҳ, ки дар он сояи девор бимирам.
Гуфтӣ, ки зи рашки ту ҳалоканд рақибон,
Ман низ бар онам, ки аз ин ор бимирам.
Донам, ки чаро хуни маро зуд нарезӣ,
Хоҳӣ, ки ба ҷон кандани бисъёр бимирам.
Чун ёр ба сарвакти ман афтод, Хилолӣ,
Вакт аст, агар дар қадами ёр бимирам.

Д, 86.

* * *

Гар чафое рафт аз чонон, чудой чун кунам?
Маң сағи он остонам, бевафой чун кунам?
Баъди умре ошно гаштӣ ба сад хуни чигар,
Боз агар бегона гардӣ, ошноӣ чун кунам?
Рафтию дар меҳнати чон канданам андохтӣ,
Гар биёӣ, зинда монам в-ар наёӣ, чун кунам?
Зохидо, аз нуклу* май беҳуда манъам мекунӣ,
Ман, ки риндӣ карда бошам, порсой* чун кунам?
Гуфтаӣ, то кай Хилолӣ зор нолад ҳамчу уд,
Чун гирифторам ба чанг(е), найнавой чун кунам?

Д, 86.

Нуқла — хуриши май аз кабили канфету кандолот, пиставу бодом ва амсоли ин.

Порсой — тақводорӣ, худочӯӣ, пархезгорӣ.

* * *

Мушкил, ки равад доғат ҳаргиз зи дили чокам,
То лола магар рӯзе сар барзанад аз хокам.
Ҳар рӯз ба хун резам, оию рақиб аз пай,
З-он воқиа хушҳолам, з-ин восита ғамнокам.
Эй турки шикорафкан, шамшер мақаш бар ман.
Ё он ки пас аз куштан барбанд ба фитрокам*.
Ин дида, ки ман дорам, олуда ба хун авло*,
З-он рӯ, ки намедонӣ қадри назари покам.
То чанд Хилолиро дар оташи ғам сӯзӣ,
Ман одамиям, ё раб, ё худ хасу хошокам!

Д, 87.

Фитрок — тасмае, ки бо он сайдро ба қоши зин банданд.
Авло — бехтар, хубтар.

✱ ✱ ✱

Дилам ба орзуи чонон намерасад, чӣ кунам?
Ба чои расиду ба чонон намерасад, чӣ кунам?
Мани заиф бар онам, ки пираҳан бидарам,
Чу дасти ман ба гиребон намерасад, чӣ кунам?
Висоли ёр муҳолу* ман аз фироқ малул,
Чу ин намераваду он намерасад, чӣ кунам?
Агарчи шоҳи бутон шуд зи рӯи хусн, вале
Ба доди ҳеҷ мусулмон намерасад, чӣ кунам?
Мағӯ, ки чанд ҳикоят кунӣ зи қиссаи ҳаҷр,
Чу ин фасона* ба поён намерасад, чӣ кунам?
Ҳазор нома навиштам мани гадо, лекин
Яке ба ҳазрати султон намерасад, чӣ кунам?
Ҳадиси* шавқи Ҳилолӣ, ки ҳасби ҳоли* ман аст,
Ба гуши он маҳи тобон намерасад, чӣ кунам?

Д. 87.

Муҳол — номумкин.

Фасона — афсона, ҳикоят, қисса.

Ҳадис — ҳикоят, ривоят.

Ҳасби ҳол — шарҳи ҳол, тасвири ҳол.

* * *

Дўстон, ошиқаму ошиқи зорам, чӣ кунам?
Чора сабр аст, вале сабр надорам, чӣ кунам?
Рехт хуни чигар аз гӯшаи чашмам якбор*,
В-он чигаргӯша наёмад ба канорам, чӣ кунам?
Эй табиб, ин ҳама заҳмат макашу ранҷ мабар,
Зор мемирам, агар қон насупорам, чӣ кунам?
Дардмандон ҳама аз сабр қароре гиранд,
Чун ман аз дарди ту бесабру қарорам, чӣ кунам?
Гар чу мурғони* хазондида малулам, чӣ аҷаб?
Гул намебинаму озурдаи хорам, чӣ кунам?
Халқ гӯянд: Хилолӣ, чӣ кунӣ гирияи зор?
Гирья рӯ медиҳаду ошиқи зорам, чӣ кунам?!

Д, 87—88.

Якбор — якбора

Мурғ — дар ин ҷо булбул дар назар дошта шудааст.

* * *

Зи пири майкада* умре дар илтимос шудам,
Ки хоки даргаҳи дайри фалакасос шудам.
Ғами маро ба ғами дигарон киёс макун,
Ки ман нишонаи ғамҳои бекиёс шудам.
Маро зи хусни ту сунъи* худой зоҳир шуд,
Туро шинохтам, онгаҳ худошинос шудам.
Сипоси* айш бувад поси* нуқлу бодаву ҷом,
Ҳазор шукр, ки машғули ин сипос шудам.
Палоси ғафр, Ҳилоли, либоси фаҳри ман аст,
Ман аз барои тафохур* дар ин либос шудам,

Д, 88—89.

Майкада — шаробхона

Сунъ — санъат, эҷод, офариниш, ҳунар.

Сипос — шукр, ташаккур.

Пос — вҳтиром, ҳурмат, рӯи хотир.

Тафохур — ифтихор, фаҳр қардан, нозидан.

Хар шабе гӯям, ки фардо тарки ин савдо кунам,
 Боз чун фардо шавад, имрӯзро фардо кунам.
 Чун маро савдоят аз рӯзи нахустин дар сар аст,
 Пас ҳамон бехтар, ки охир сар дар ин савдо кунам.
 Эй хушо, к-аз беҳудиҳо сар ниҳам дар пойи ӯ,
 Баъд аз он аз шарм натвонам, ки сар боло кунам.
 Эй ки мегӯӣ дили гумгаштаи худро бичӯ,
 Ман, ки худ гум гаштаам, ӯро кучо пайдо кунам?
 Ман киям, то аз ғуломони ту гӯям хешро,
 Ман чӣ сағ бошам, ки дар хели сагонат чо кунам.
 Ошиқи мастам, Ҳилоли, маҷлиси риндон кучост?
 То дилу чонро фидои соқии зебо кунам.

Д. 89.

* * *

Хар хубие, ки аз ҳама хубон шунидаем,
Имрӯз дар шамоили* хуби ту дидаем.
Мушкил ҳикоят аст, ки аз мочарои ишк
Харфе нагуфтаему суханҳо шунидаем.
Моро ба роҳи ишки ту орому хоб нест,
Аз бехудист, гар нафасе орамидаем.
Хар кас гирифт коми дил аз мевани нишот*,
Мо худ зи боғи айш гуле ҳам начидаем.
Риндем, май кашем, ҳамин аст кори мо,
Умре сабуи* маҷлиси риндон кашидаем.
Чое расидаем, ки аз худ гузаштаем,
Аз худ гузаштаему ба чое расидаем.
Харгиз ба ҷониби маҳи навраст нангарем,
К-аз шавки абрӯе чу Хилоли ҳамидаем.

Д. 89.

Шамоил — шакл, рӯй; киёфа.
Нишот — айш, шодию хурсандӣ.
Сабу — кӯзан май.

* * *

Рузе, ки дар фироқи чамоли ту будаам,
Гиръён дар иштиёқи висоли ту будаам.
Хар сӯ, ки рафтаам, ба ҳавои* ту рафтаам,
Хар ҷо, ки будаам, ба ҳаёли ту будаам.
Хар гаҳ шакарлабе ба касе кард гуфтугӯ,
Дар ҳасрати ҷавобу саволи ту будаам.
Ҷое, ки доғ бар вараки лола дидаам,
Он ҷо ба ёди оразу* холи ту будаам.
Чун кардаам назораи қадди баланди сарв,
Дар орзуи тозаниҳоли ту будаам.
Алқисса, рух намо, ки ҳилолисифат басте
Муштоқи офтоби чамоли ту будаам.

Д. 89—90.

Ҳаво — майл, хоҳиш, орзу.

Ораз — рӯй, рухсора.

* * *

То умр бувад, дар хаваси рӯи ту бошам,
В-ар хок шавам, хоки сари кӯи ту бошам.
Фардои қиёмат наравам ҷониби тӯбӣ*,
Дар сояи сарви қади дилҷӯи ту бошам.
Хуш он, ки забон аз паи дашном барорӣ,
Ман даст бароварда дуогӯи ту бошам.
Паҳлӯи ту пайваста нишинанд рақибон,
То ман натавонам, ки ба паҳлӯи ту бошам.
Аз ғамзаи ту соҳирӣ* омӯзаму он ғаҳ
Мӯе шаваму дар хамаи ғесӯи* ту бошам,
Хар ғаҳ ки ту аз ноз барӣ даст ба чавгон*,
Хоҳам ҳама тан сар шаваму гӯи* ту бошам.
Эй шохӣ гули тоза, манам булбули ин боғ,
Маъзурам*, агар шефтаи* рӯи ту бошам.
Рузе, ки фалак хонд маро ном Хилолӣ,
Меҳост, ки ман моили абрӯи ту бошам.

Д. 90.

Туба — дарахти афсонавиест, ки гӯё дар бихишт рӯидааст.

Соҳирӣ — сеҳргарӣ, ҷодугарӣ.

Ғесӯ — зулф, турра.

Чавгон — ҷуби саркачест, ки бо он дар бозии гӯю чавгон
нишӣ (гӯй)-ро мегиранд.

Гӯй — нишӣ (гӯй) дар бозии гӯю чавгон.

Маъзур — узрнок, лоики бахшоиш.

Шефта — шайдои, дилдодаи бекарор.

* * *

Рӯзе, ки дар фироки чамоли ту будаам,
Гиръён дар иштиёки висоли ту будаам.
Хар сӯ, ки рафтаам, ба ҳавои* ту рафтаам,
Хар ҷо, ки будаам, ба ҳаёли ту будаам.
Хар гаҳ шакарлабе ба касе кард гуфтугӯ,
Дар хасрати ҷавобу саволи ту будаам.
Чое, ки доғ бар вараки лола дидаам,
Он ҷо ба ёди оразу* холи ту будаам.
Чун кардаам назораи қадди баланди сарв,
Дар орзуи тозаниҳоли ту будаам.
Алқисса, рух намо, ки ҳилолисифат басте
Муштоки офтоби чамоли ту будаам.

Д, 89—90.

Ҳаво — майл, хошиш, орзу.

Ораз — рӯй, рухсора.

* * *

То умр бувад, дар хаваси рӯи ту бошам,
В-ар хок шавам, хоки сари кӯи ту бошам.
Фардои қиёмат наравам ҷониби тӯбӣ*,
Дар сояи сарви қади дилҷӯи ту бошам.
Хуш он, ки забон аз паи дашном барорӣ,
Ман даст бароварда дуогӯи ту бошам.
Паҳлӯи ту пайваста нишинанд рақибон,
То ман натавонам, ки ба паҳлӯи ту бошам.
Аз ғамзаи ту соҳирӣ* омӯзаму он ғаҳ
Мӯе шаваму дар хамаи ғесӯи* ту бошам,
Ҳар ғаҳ ки ту аз ноз барӣ даст ба чавгон*,
Хоҳам ҳама тан сар шаваму гӯи* ту бошам.
Эй шохи гули тоза, манам булбули ин боғ,
Маъзурам*, агар шефтаи* рӯи ту бошам.
Рӯзе, ки фалак хонд маро ном Ҳилолӣ,
Меҳост, ки ман моили абрӯи ту бошам.

Д. 90.

Туба — дарахти афсонавиест, ки гӯё дар бихишт рӯидааст.

Соҳира — сеҳргарӣ, чодугарӣ.

Ғесу — зулф, турра.

Чавгон — ҷуби-саркачест, ки бо он дар бозии гӯю чавгон иштӣ (гӯй)-ро мегиранд.

Гӯй — иштӣ (тӯп) дар бозии гӯю чавгон.

Маъзур — узрнок, лоики бахшоиш.

Шефта — шайдой, дилдодаи беқарор.

* * *

Чу бахт нест, ки шоистаи висоли ту бошам,
Ба сабр кӯшаму хурсанд бо хаёли ту бошам.
Ба ишва зулф кушудӣ, ба чехра хол фузудӣ!
Асири зулфи ту гардам, ғуломи холи ту бошам.
Чу поймоли ту гаштам, сарам баланд шуд аз вай,
Чӣ сарбаландӣ аз он беҳ, ки поймоли ту бошам.
Камоли* фазл* ба таҳсили ошикист, хуш он дам,
Ки дар мутолааи сафҳаи* ҷамоли ту бошам.
Хамида бод қадӣ ман зи ғусса ҳамчу Ҳилолӣ,
Агар на монии абруӣ чун ҳилоли ту бошам.

Қ. 91.

Камол — расой, дараҷаи олии равнақу ривочи ҳислате.

Фазл — доной, донишмандӣ.

Сафҳа — саҳифа.

* * *

Ман саги ёраму он нест, ки бегона шавам,
Лек метарсам аз он рӯз, ки девона шавам.
Эй фалак, шамъи шабафрӯзи маро сӯи ман ор,
То ба гирди сари ӯ гардаму парвона шавам.
Ман ҳамон рӯз, ки афсуни ту дидам, гуфтам,
Ки ба бедории шабҳои ғам афсона шавам.
Аз дари хонақаху мадраса корам накушуд,
Баъд аз ин хокнишини дари майхона шавам.
Дар сарам ҳаст, ки чун хок шавад қолиби ман,
Ба ҳавои лаби майгуни ту паймона* шавам.
Наргиси масти туро хоби сабӯҳ* ин ҳама чист?
Хез, то куштаи он наргиси мастона шавам.
Бе маҳи хеш, Ҳилолӣ, чӣ кунам олабро,
Ганҷ чун нест, чаро сокини вайрона шавам.

Д, 91—92.

Паймона — қадах, чом.
Сабӯҳ — пагоҳӣ, сахар.

* * *

Гар ба хокам гузарад Юсуфи гулпираҳанам,
Бӯи пирохани Юсуф шунаванд аз кафанам.
Ба фироқи ту гирифтортарам рӯз ба рӯз,
Кас ба ин рӯз гирифтор мабодо ки манам.
•Кӯҳи ғам гаштаму ҳар лаҳза канам синаи хеш,
Турфа* холест, ки ҳам кӯҳаму ҳам кӯҳканам.
Лаб бубастам зи сухан, эй гули хандон, ки мабод,
Мардумон бӯи ту ёбанд зи ранги суханам.
Ҳар касе дар чамане ҳамнафаси симтане*,
Ману кунҷи ғаму дар сина ҳамон симтанам.
Накунам ёди баҳору наравам сӯи чаман,
Чӣ кунам, дил накушояд зи баҳору чаманам.
Гар дилам рафт, Ҳилолӣ, зи паи дӯст, равост,
Дил чӣ бошад, ки агар чон биравад, дам назанам.

Д. 93.

Турфа — ачаб, аҷоиб, галатӣ.

Сим — нукра; симтан — нукрабадан, софбадан.

* * *

Эй дар дилам зи оташи ишқи ту сад алам,
Хар як алам фасонаи чандин ҳазор ғам.
Васли ту зуд рафту фироқи ту дер монд,
Фаръёд аз ин уқубати бисъёру раҳми кам.
Донӣ, кадом рӯз адам* шуд вучуди мо?
Рӯзе, ки ошиқӣ ба вучуд омад аз адам.
Гӯянд: „Дарди ишқ ба дармон намерасад“,
Ман чун зиям*, ки ошиқаму дардманд ҳам.
Моему ним чонею хар дам ҳазор ох,
Инак ба бод меравад он низ дам ба дам.
Чун оби зиндагист қадам то ба фарқи сар,
Хоҳам даруни чон кунамат фарқ то қадам.
Эй подшоҳи ҳусн, Хилолӣ гадои туст,
Хоҳам, ки сӯи ӯ гузарӣ аз раҳи карам.

Д, 93.

Адам — нестӣ; адам шудан — нест шудан.
Зиям — зиндагӣ кунам.

* * *

Дилам зи даст шуд*, аз дасти дил чӣ чора кунам?
Агар ба дасти ман афтад, ҳазор пора кунам.
Хуш аст базми ту, лекин кучост тоқати он,
Ки дар миёни рақибон туро назора кунам.
Мағӯ: канора кун аз ман, ки чон зи каф надихӣ.
Ту дар миёнаи чонӣ, чӣ сон канора кунам?
Агарчи сангдилӣ, аз ман ин муносиб нест,
Ки нисбати дили сахтат ба санги хора* кунам.
Хилолӣ, аз рухи чонон ба моҳ натвон дид,
Зи офтоб чаро рӯй дар ситора кунам.

Д, 96.

Шуд — рафт.

Хора — хоро, як чинси сангҳои сахт.

* * *

Рӯзи ид аст, сари роҳгузоре гирем,
Мохрӯе ба каф орему каноре гирем.
Шоҳидон даст ба хуни дили мо карда нигор*,
Мо дар ин ғам, ки кучо дасти нигоре гирем.
Гард хоҳам шудану домани он ёр гирифт,
Мо дар ин шева* магар домани ёре гирем.
Беқарорему ба манзилғаҳи васл омадаем,
Оҳ гар чарх нахоҳад, ки қароре гирем.
Мо ба ҷон сайди саворони камонабрӯем,
Кушта гардем, ки фитроки саворе гирем.
Ошиқонему зи кори ҳама олам фориғ,
Мо на онем, ки ҳаргиз паи коре гирем.
Ид шуд, хез, Хилоли, ки ба ишратғаҳи боғ
Ҷоми гулгун зи кафи лолаузоре гирем.

Д, 97.

Нигор — ранг, нақш, зебу зинат. Дар мисраи дуйум „нигор“ ба маънои ёр, махбуба омадааст.
Шева — тарз, тарик.

* * *

Ба хоки ман гузаре кун, чу дар вафои ту мирам,
Ки зинда гардаму бори дигар барои ту мирам.
Ниҳодам аз сари худ як ба як ҳавову ҳавасро,
Ҳамин бувад ҳаваси ман, ки дар ҳавои ту мирам.
Туй, ки ҷони ҷаҳоне фазояд аз лаби лаълат,
Манам, ки ҳар нафас аз лаъли ҷонфазои ту мирам.
Ба холи маргаму сӯи ту омадан натвонам,
Ту бар сарам қадаме нех, ки зери пой ту мирам.
Дил аз ҷафои ту хун шуд, раво мадор, ки умре
Дам аз вафо занаму охир аз ҷафои ту мирам.
Рав, эй рақиб, зи кӯяш, ки тарки ҷон натавонӣ,
Ту ҷои хеш ба ман деҳ, ки ман ба ҷои ту мирам.
Маро ба хорӣ аз ин дар марон ба сони Ҳилоли,
Гузар, то чу сагон бар дари сарои ту мирам.

Д. 97.

* * *

Охам шуниду ранча шуд* он мох, чун кунам?
Дигар намонд чои нафас, ох чун кунам?
Тифл асту шӯху беҳабар аз дарди ошиқӣ,
Ўро зи холи хештан огоҳ чун кунам?
Хоҳам гаҳе ба хотири ӯ бигзарам, вале
Сангиндил аст, дар дили ӯ роҳ чун кунам?
Дар пой ӯ бимурдаму қадрам нашуд баланд,
Ё раб, зи дасти ҳиммати кӯтоҳ чун кунам?
Эй, баҳти ман кучову таманноӣ васли ӯ,
Дарвешаму гадо, ҳаваси шоҳ чун кунам?
Гуфти: „Чарост пираҳанат чок ҳамчу гул?“
Бӯи ту дод боди сахаргоҳ, чун кунам?
Гӯянд: „Нола чист, Ҳилолӣ, ҳамӯш бош!“
Бо кӯҳи дарду меҳнати ҷонкоҳ чун кунам?

Д, 97—98.

Ранча шудан — ранчидан.

* * *

Ёр берахм, ман аз дард ба чонам, чӣ кунам?
Ман чунин, ёр чунон, оҳ, надонам чӣ кунам?
Меравам гирьякунон, наъразанон, синаканон,
Масту девонаву расвои ҷаҳонам, чӣ кунам?
Бе ту имрӯз ба сад ҳасрату ғам зистаам.
Оҳ, агар рӯзи дигар зинда бимонам, чӣ кунам?
Бе таҳаммул* натавон чораи ишқи ту, вале
Мани бечора таҳаммул натавонам, чӣ кунам?
Чанд гӯй, ки: „Ҳилолӣ, дигар аз дард манол“.
Ман аз ин дард ба фаръеду фиғонам, чӣ кунам?

Д, 98.

Таҳаммул — пурбардорӣ, сабру тоқат кардан.

* * *

Хуш он маҷлис, ки чун рухсорат аз май лолагун
бинам,
Туро пеши назар биншоному пеши ту биншинам.
Суҳан чун бар забон ронӣ, забони ман зи кор
афтад.

Забон чун бар лаб оӣ, бар лаб ояд ҷони ширинам.
Кашидӣ ханҷару гуфтӣ, ки: „Ҳоҳам куштанат рӯзе“,
Маро ин ваъда ҳочат нест, ман худ куштаи инам.
Қадам чун ранча фармудӣ, биё, осуда шав бо ман,
Ба ҷашми худ зи пой нозукат озор барчинам.
Маро, эӣ тифли бадхӯ, аз дари мактаб марон дигар,
Ки ҷон бар лаб расида, гӯш бар овози оминам.
Хароб афтадам бар бистари марг аз шаби ҳичрон,
Агар хоҳӣ, ки бархезам, биё, биншин ба болинам.
Маро гуфтӣ: „Ҳилолӣ кист, саргардон ба кӯи мо?“
Ғадон мустамандам* в-аз дуогӯёни мискинам.

Д, 98.

Мустаманд — муҳтоҷ, эҳтиёҷманд.*

* * *

Ду рӯз шуд, ки зи дарди финок беморам,
Аз ин дурӯза хаёте, ки хаст, безорам.
Чу лола синан ман чок шуд, биёву бубин,
Ки аз ту бар дили пурхун чӣ доғҳо дорам.
Маро зи гирья макун манъ, соате бигузор,
Ки зор-зор бигирьям, ки ошиқи зорам.
Расид чон ба лабу нест ғайр аз ин хавасам,
Ки ояму ба сағони дари ӯ биспорам.
Халосии ман аз он қайди зулф мумкин нест,
Ки дар каманди балои сияҳ гирифтोरам.
Ба чилвагоҳи бутон меравам сиришкфишон,
Ба боғи сангдилон тухми меҳр мекорам.
Хилолӣ, аз ғами ёр аст рӯзи ман шаби тор*,
Чӣ шуд, ки субҳ шавад як нафас шаби торам.

Д. 98—99.

Тор — торик.

* * *

Зи сӯзи сина кабодам, зи сели дида харобам,
Ту шамъи базми касонию ман дар оташу обам.
Маро укубати ҳачри ту беҳтар аз ҳама шодист,
Ту роҳати дигарон шав, ки ман барои азобам.
Ба дигарон манишину ба ҷони ман мазан оташ,
Маро масӯз, ки ман худ бар оташи ту кабодам.
Агар барои ҳалоки ман аст нозу итобат*,
Биёву қатл кун эйдун*, ки мустаҳиққи* итобам.
Саволи бўса намудам, вале ту лаб накушудӣ,
Сухан ба арз расиду дар интизори ҷавобам.
Ба гирди рӯи ту парвонаам, ки шамъи муродӣ,
Агар ту рӯй битобӣ, ман аз ту рӯй натобам.
Ба қадри хоки раҳ аз ман касе ҳисоб нагирад,
Ба кӯи дӯст, Ҳилолӣ, бубин, ки дар чӣ ҳисобам.

Д, 99.

Итоб — ранчиш, таънаву сарзаниш.

Эйдун — акнун, холо.

Мустаҳиқ — сазовор, лоиқ.

* * *

Ёр гуфт: „Аз мо макун қатъи назар“. Гуфтам:
„Ба чашм!“
Гуфт: „Қатъан ҳам мабин сӯи дигар“. Гуфтам:
„Ба чашм!“
Гуфт: „Бо мо дӯстӣ мекун ба дил“. Гуфтам:
„Ба қон!“
Гуфт: „Роҳи ишқи мо мерав ба сар“. Гуфтам:
„Ба чашм!“
Гуфт: „Бо чашмат бигӯ, то дар миёни мардумон
Сӯи мо ҳар дам наяндозад назар“. Гуфтам:
„Ба чашм!“
Гуфт: „Агар бо мо сухан дорӣ, ба чашми дил бигӯ,
То нагардад гӯши мардумро хабар“. Гуфтам:
„Ба чашм!“
Гуфт: „Агар хоҳад дилат з-ин лаъли майгун хандае,
Гирьяхо мекун ба сад хуни цигар“. Гуфтам:
„Ба чашм!“
Гуфт: „Агар хоҳӣ губори фитна биншинад зи роҳ,
Барфишон обе ба хоки раҳгузар“. Гуфтам:
„Ба чашм!“
Гуфт: „Агар дорад, Хилолӣ, чашми гирьёнат губор,
Кӯҳли* биной бикаш з-ин хоки дар.“ Гуфтам:
„Ба чашм!“

Д, 101

Кӯҳл — сурма.

* * *

Хез, то имрӯз бо ҳам соғари сахбо* кашем,
Хешро доманкашон то домани сахро кашем.
Боғу бўстон дилкаш асту кӯху сахро ҳам хуш аст,
Хар кучо гӯй, бисоти айшро он чо кашем.
Кас чаро аз дасти дуньё соғари меҳнат кашад,
Соғаре гирему даст аз меҳнати дуньё кашем,
Соқиё, майхона дарьёест пур з-оби ҳаёт,
Ҷаҳд кун, то киштии худро дар он дарьё кашем.
Нозанинон саркашу мо дар мақоми эҳтиёч,
Ҷои он дорад, к-аз эшон нозу истиғно* кашем.
Чун зи холи зори худ пеши ту натвон дам задан,
Гӯшае гирему оҳе аз дили шайдо кашем.
Эй рақиби сангдил, з-ин хашму кин бигзар, ки мо
Нози раънои зи ёри нозуки раъно кашем.
Фикри хубон кун, Хилолӣ, фикри дигар то ба кай,
Худ чаро бар лавҳи хотир нақши нозебо кашем.

Д, 101—102.

Сахбо — шароби ангури сафед.
Истиғно — лоқайдӣ, бениёзӣ, ноз.

* * *

Баҳор мерасад, аммо баҳорро чӣ кунам?
Чу нест гулрухи ман, лолазорро чӣ кунам?
Ба ихтиёр тавонам, ки роз* нақшоюм,
Фигону нолаи беихтиёрро чӣ кунам?
Агарчи рӯи ту хуршеддвор чилванамост.
Сиёҳруи шабҳои торро чӣ кунам?
Қарори ошиқи бедил ба сабр бошаду бас,
Чу сабр нест, дили беқарорро чӣ кунам?..
Хилолӣ, ин ҳама ғамро тавон кашид, вале
Ғами ғарибию ҳичрони ёрро чӣ кунам?

Д, 102.

Роз — сир.

* * *

Пушту паноҳи ман бувад девори дилбари ман,
Аз гирья бар сар афтод, эй хок бар сари ман!
Лайлӣ кучову ҳуснат, Мачнун кучову ишқам?
Не он муқобили ту, не ин баробари ман.
Ман монда даст бар сар аз нолаи дили худ,
Дил монда пой дар гил аз дидаи тари ман.
Хобам чӣ гуна ояд, к-аз чашму дил ҳама шаб
Бошад дар обу оташ болину бистари ман.
Тоби чафо надорам, эй вой, агар аз ин пас
Тарки ситам накард он турки ситамгари ман.
Эй бод, агар бубинӣ хубони сарвқадро,
Арзи ниёзи ман кун бо нозпарвари ман.
Ќуз кунчи ғам, Хилолӣ, ҷои дигар надорам,
Ман подшоҳи ишқам, ин аст кишвари ман.

Д, 103.

* * *

Ба хоки пой ту, эй сарви нозпарвари ман,
Ки чуз ҳавои висоли ту нест дар сари ман.
Ба роҳи ишқи ту хокам, тариқи ман ин аст,
Дар ин тариқ набошад касе баробари ман.
Ғами ту дар дили тангам нишасту мунфаилам*,
Ки нест лоиқи ӯ кулбаи муҳаққари* ман.
Зи чилваи суману сарв дил наёсояд,
Кучост сарви сиҳикомату суманбари ман?
Зи турки масти ман, эй зоҳидон, канора кунед,
Ки нест ҳеҷ мусулмон ҳарифи* кофари ман.
Ҳазар кунед, рақибон, зи теги мижгонам,
Ки дардмандаму хун мечакад зи ханчари ман.
Итоб карду чафо низ мекунад, ҳайҳот*,
Ханӯз то ҷи кунад толеи ситамгари ман.
Хилолӣ, аз маи ишрат маро насибе нест,
Магар ба хуни чигар пур кунанд соғари ман.

Д, 103.

Мунфаил — хичил, хичолатманд.

Муҳаққар — ҳакирона, ночиз, назарногир.

Ҳариф — тарафи муқобил, душман.

Ҳайҳот — афсӯс, дарғ.

* * *

Наззора кун дар оина худро, ҳабиби ман,
Аммо ба шарти он, ки нагардӣ рақиби ман.
Ман аз ватан чудову дили ман зи ман чудо,
Огоҳ нест ёр зи ҳоли ғариби ман.
З-ин сон, ки дарди ишқи туам сохт нотавон,
Мушкил зиям, агар ту набошӣ табиби ман.
То кай хӯрам ғаму пай таскини дарди хеш
Гӯям ба худ, ки аз азал ин шуд насиби ман.
Озурда шуд Хилолию он гул нагуфт ҳеч:
„То кай ҷафои хор кашад андалеби* ман!“

Д. 105.

Андалеб — булбул.

* * *

Дил хун шуд аз умеду нашуд ёр ёри ман,
Эй вой бар ману дили уммедвори ман.
Аз ҷаври рӯзгор чӣ гуям, ки дар фирок
Ҳам рӯзи ман сияҳ шуду ҳам рӯзгори ман.
Наздик шуд, ки хонаи умрам шавад хароб,
Раҳме бикун, вагарна хароб аст кори ман.
З-ин пеш сабр буд, диламро қарор низ,
Ё раб, кучо шуд он ҳама сабру қарори ман.
Эй сели ашк, хоки вучудам ба ӯб деҳ,
То бар дили касе нанишинад губори ман.
Гуфта: „Бирав Ҳилолию сабр ихтиёр кун.“
Ваҳ, чун кунам, ки нест ба даст ихтиёри ман.

Д. 105.

* * *

Иди курбон шуд, биё, ошиқкушӣ бунъёд кун,
Дардмандонро ба марги нав муборақбод кун!
Гуфтай: „Дар дини мо расми фаромӯшӣ хатост.“
Чун кунӣ аз мо фаромӯш, ин суханро ёд кун!
Бо ман оғози такаллум* кардию беҳуд шудам,
То зи аввал бишнавам, бори дигар оғоз кун!*
Зинҳор, эй дил, чу он султони хубон даррасад,
Ҳоли моро арза деҳ, гар наشناвад, фаръёд кун!
Эй фалак, з-он сангҳо гар нақши Ширин канда шуд,
Гар тавонӣ, зеби рӯи турбати Фарҳод кун.
Тарки ҷон гуфтему бедодат ханӯз охир нашуд,
Охир, эй султони хубон, тарки ин бедод кун!
Эй парипайкар, Ҳилолӣ аз ғамат девона шуд,
Гар навозиш мекунӣ, ўро ба санге шод кун!

Д, 106.

Такаллум — сухан гуфтан, гап задан.

Оғоз кардан — сар кардан, шурӯъ намудан.

* * *

Гар чудо созй ба теги чавр банд аз банди ман,
Аз ту қатъан нагсулад* сарриштан пайванди ман.
Ғамзан хунхораатро гар сари ошиқкушист*,
Ошики дигар нахоҳй ёфтан монанди ман.
Талхкомам, з-он лаби ширин карам кун хандае,
Чист чандин захри чашм, эй шӯхи шаккарханди ман?
Имшаб аз бахти сияҳ дар кунчи торики ғамам,
Як замон толеъ шав*, эй мохи саодатманди ман.
Кардай аҳди вафо, ман хӯрдаам савганди меҳр,
Бишканад аҳди ту, аммо нашканад савганди ман.
Носеҳо, чун ишқбозон аз насиҳат фориғанд,
Панд бишнавар: умри худ зоеъ* макун дар панди ман.
Чун Ҳилолӣ бо маҳи рӯят дилам хурсанд буд,
Оҳ аз ин ғамҳо, ки омад бар дили хурсанди ман.

Д. 100.

Гусистан — буридан, кайдан; бурида шудан, канда шудан.
Сари ошиқкушӣ — холиш ва майли ошиқкушӣ.

Толеъ шудан — тулуъ кардан, сар баровардан, намоён шудан.

Зоеъ — баръабас.

* * *

Субҳи уммед ҳамон асту руҳи ёр ҳамон,
Тори он турраи* шабрангу шаби тор ҳамон.
Нест чун ҳеч тафовут зи рақибон бо ман,
Пеши ту ёр ҳамон бошаду ағъёр* ҳамон.
Тай шуд афсонаи ҳар ошику маъшук, ки буд,
Қиссаи мову ту дар кӯчаву бозор ҳамон.
Ҳамраҳи ғайр чу бошӣ, дилам озурда макун,
Чони ман, бас бувад озори дили зор ҳамон.
Гӯям, эй шӯх, ба девор ғами дил пас аз ин,
Бо ту гуфтан чу ҳамон асту ба девор ҳамон.
Дилу дин бохт Хилолӣ ба таманнои вафо,
В-он ҷафочӯӣ бувад бар сари озор ҳамон.

Д. 107.

Турра — зулф, дастан мӯй.

Ағъёр — ҷамъи ғайр, бегонагон.

* * *

То ба кай тунд шавӣ баҳри ҷафои дили ман,
Чанд рӯзе ба вафо кӯш барои дили ман.
Гар ту медоштӣ ин оташи пинҳон, ки марост,
Дили бераҳми ту месӯхт, ҷӣ ҷои дили ман.
Ҳошалиллаҳ*, ки дилам тарки ту гӯяд ба ҷафо,
К-аз ҷафоҳои ту беш аст вафои дили ман.
З-он ду гесӯи диловез ҷӣ имкони гурез,
Ки ду занҷир ниҳоданд ба пой дили ман.
Ҳар табибе, ки хабар дошт зи бемории ишқ,
Ғайри васли ту нафармуд давои дили ман.
Дил гирифтори балоест, Хилолӣ, ки мапурс,
Кас гирифтор мабодо ба балои дили ман.

Д. 108.

Ҳошалиллаҳ — худо нигоҳ дорад, худо накунад.

* * *

Аз рашк сӯхтам, ба рақибон сухан макун!
В-ар мекунӣ, барои худо, пеши ман макун!
Дар орзуи як суханам ҷон ба лаб расид,
Ҷонон, туро кӣ гуфт, ки бо мо сухан макун?
Ҳар ҷо, ки шамъи ҷамъ шудӣ, сӯхтам зи рашк,
Баҳри худо, ки рӯй ба ҳар анҷуман макун.
Ошиқ манам, ҳикояти Фарҳод то ба кай,
Ҷон канданам бубин, сухан аз кӯҳкан макун.
То чанд баҳри қатли ман озурда мешавӣ,
Саҳл аст бар ман ин ҳама, бар хештан макун!
Эй, к-аз диёри ақл фитодӣ ба мулки ишк,
Ҳоли ғариби мо нигар, ин ҷо ватан макун.
Гуфт аз лабат Ҳилолию* қадри шакар шикаст,
Номаш ба ғайри тӯтии шаккаршикан макун.

Д, 110:

Гуфт аз лабат Ҳилолӣ — Ҳилолӣ дар бораи лабат сухан гуфт.

* * *

Хуш он, ки дар хама рӯи замин ту бошию ман
Ба чуз ману ту набошад, хамин ту бошию ман
Баҳор мерасад, оё бувад, ки дар чамане
Нишаста пой гулу ёсумин ту бошию ман.
Шудӣ ба боғ, ки он ҷо хуш аст маҷлиси май,
Бале хуш аст, агар хамнишин ту бошию ман,
Махон ба чилвағаи нози худ рақибонро,
Хамин бас аст, ки, эй нозанин, ту бошию ман.
Хуш аст хамсафарӣ бо ту, хоса он вакте
Ки гар ба Рум равам ё ба Чин, ту бошию ман.
Баҳор омаду гашт ин ҳавас зи шавқ маро,
Ки бар канори гулу ёсумин то бошию ман.
Мағӯ, ки умри Хилолӣ гузашт бо дигарон,
Аз ин ҷӣ бок, агар баъд аз ин ту бошию ман.

Д, III.

* * *

Бархезу ба сарвакти асирон гузаре кун,
Чашме бикушо, сӯи ғарибон назаре кун.
Эй гирья, биё, дар ғами ҳаҷраш мададе кун.
В-эй нола, бирав, дар дили сахташ асаре кун.
Чун оина ҳар лаҳза ба ҳар кас манамо рӯй,
Зинҳор, ки аз охи дили мо ҳазаре кун.
Хун шуд чигари халқ, ба дилҳо мазан оташ,
Андеша зи дуди дили хунинчигаре кун.
Аз баҳри гирифтории мо зулф маёрой,
Мо бастаи домем, ту фикри дигаре кун.
Эй хоҷа, машав сокини бутхонаи сурат,
Берун раву дар олами маънӣ сафаре кун.
Ман беҳабарам, гар ҳабарам нест, Хилолӣ,
Аз беҳабариҳои ман ўро ҳабаре кун.

Д, 111—112

* * *

Агар барои ту мурдан, чӣ бок аз он мурдан?
Хазор бор барои ту метавон мурдан.
Ба рӯзи васли ту донӣ, ки чист ҳолати мо?
Нафас-нафас ба ту дидан, замон-замон мурдан.
Замони ишқу ҷавонист, марги ман маталаб,
Ки мушқил аст ба сад орзу ҷавон мурдан.
Бар остони ту ҷон медиҳам, чӣ беҳтар аз ин?
Саодат аст бар он хоки остон мурдан.
Худойро, ки дигар ногаҳон бурун махиром,
Вагарна пеши ту хоҳем ногаҳон мурдан.
Туву гирифтани тире камон ба қасди шикор,
Ману зи дидани он тире он камон мурдан.
Ба хоки пои ту мурдан ҳаёти аҳли дил аст,
Хазор ҷони Ҳилолӣ фидои он мурдан.

Л, 112.

* * *

Дар кӯи бутон нест касе зортар аз ман,
Дар пеши азизони ҷаҳон хортар аз ман.
Гуфтӣ, ки маро ёри вафодор басте ҳаст,
Ҳастанд, вале нест вафодортар аз ман,
Гар толиби онӣ, ки ба ёре бинишинӣ,
Биншин, ки туро нест касе ёртар аз ман.
Чун ғунча агар синаи тангам бишикофӣ,
Донӣ, ки набудааст дилафгортар аз ман.
Ҳалқи ду ҷаҳон аст гирифтори ту, лекин
Дар ҳарду ҷаҳон нест гирифтортар аз ман.
Ҷуз ман дигареро саги он кӯй махонед,
К-ин мартабаро нест сазовортар аз ман.
Имрӯз агар ишқ гуноҳ аст, Ҳилолӣ,
Фардо* натавон ёфт гунаҳгортар аз ман.

Д, 113.

Фардо — фардон қиёмат, рӯзи қиёмат.

* * *

Эй моҳи ману шоҳи сипоҳи ҳама хубон,
Хубон ҳама шоҳанд, ту шоҳи ҳама хубон.
Он ҷо, ки ту бар маснади* иззат бинишинӣ,
Бар бод равад ҳашмату* ҷоҳи ҳама хубон.
Аз ҳайрати он ҷашм, ки бесурма сиёҳ аст,
Хун меравад аз ҷашми сиёҳи ҳама хубон.
Сӯям назаре кун, ки басте хубтар афтад
З-он ҷашм нигоҳе зи нигоҳи ҳама хубон.
Хубон ҷу саросар ҳама дар роҳи ту хоканд,
Ҳок аст сарам бар сари роҳи ҳама хубон.
Теғ аз кафи хубон гунаҳе нест ва гар ҳаст,
Бар гардани ман бод гуноҳи ҳама хубон.
Пурсед, ки он зӯҳраҷабин* кист, Ҳилолӣ?
Хуршеди ҳама оламу моҳи ҳама хубон.

Д. 113—114.

Маснад — ҷой, мансаби олий, нишеман.

Ҳашмат — бузургӣ, шукӯҳ, ҷоҳу ҷалол.

Зӯҳра — ноҳид, ситораи субҳ; *зӯҳраҷабин* — зӯҳрарӯхсор,
киноя аз зебой.

* * *

Биё, то накди чонро барфишонам дар ҳавои ту,
Бинех по бар сарам, то сар ниҳам бар хоки пой ту.
Маозуллаҳ*, маро дар додани чон нест тақсире,
На як чон, балки гар сад чон бувад, созам фидои ту.
Маро то мубтало кардӣ, асири сад бало кардӣ,
Ки, ё раб, ҳеч кас ҳаргиз нагардад мубталои ту.
Ту, эй нозукдил, охир бо ҷафо озурда мегардӣ,
Мабодо он, ки бошад охи сарде аз ҷафои ту.
Аз он лаб чон мадеҳ касро ва гар хоҳӣ, ки чон
бахшӣ,
Маро боре, ки ман чон додаам умре барои ту.
Мақун изҳори шукр аз шеваи меҳру вафои ман,
Ки инҳо нест ҳаргиз дархӯри* ҷавру ҷафои ту.
Ҳилолиро ба шамшери тағофул беғунаҳ куштӣ,
Ғуноҳи худ намедонад, ту донию худои ту.

Д, 116.

Маозуллаҳ — паноҳ ба худо, худое паноҳ дех.

Дархӯр — лоик, муносиб.

* * *

Чанд пинхон кунам афсонаи хичрон аз ту,
Холи ман бар хама пайдост*, чй пинхон аз ту?
Шамъи чамъию хама сӯхтан васли туанд,
Ганчи хуснию чахоне хама вайрон аз ту.
Боре, эй кофири бераҳм, чй дар дил дорй,
Ки наёсуд дили ҳеч мусулмон аз ту?
Чайби* гулпираханон чок шуд аз дасти ғамат,
Варна будй ҳамаро сар ба гиребон аз ту.
Нест ин ғунчаи хандон, ки шукуфтаст ба боғ,
Дили хунинцигарон аст, парешон аз ту.
Ғунча дар боғ зи боди сахар ошуфта набуд,
Балки садпора диле дошт парешон аз ту,
Толиби васли туро меҳнати хичрон шарт аст,
То муяссар нашавад коми дил осон аз ту.
Он парй базми май ороост, Хилолй, бархез,
Ҷоми Ҷам гир, ки шуд мулки Сулаймон* аз ту.

Д. 116—117.

Пайдост — намоён аст, маълум аст.

Чайб — гиребон.

Сулаймон — пайғамбарест дар афсона, ки гуё подшохи ха-
ма махлукот буд.

* * *

Лайлию Мачнун агар мебуд дар даврони ту,
Ин яке хайрони ман мегашту он хайрони ту.
Домани худро бикаш имрӯз аз дасти рақиб,
Варна чун фардо* шавад, дасти ману домони ту.
Заҳми пайкони туро марҳам чаро бояд ниҳод,
Гар касе марҳам ниҳад, боре ҳам аз пайкони ту.
Кай зи майдони ту бархезам, ки баъд аз куштанам
Гарди ман ҳам барнахоҳад хост аз майдони ту.
Меҳнати* рӯзи қиёмат бар ман осон бигзарад,
З-ин уқубатҳо, ки дидам дар шаби ҳичрони ту.
Дӣ*, ки аз нози итоб-олуда мекушӣ маро,
Вой гар зоҳир намешуд хандаи пинҳони ту.
Дар ғами ҳичрон, Ҳилолӣ, сабр кун, тадбир чист,
Ҳеҷ тадбире надорад дарди бедармони ту.

Д, 119.

Фардо — фардон қиёмат, рӯзи қиёмат.

Меҳнат — азоб, заҳмат.

Дӣ — дируз.

* * *

Мурдам аз ин алам, ки намурдам барои ту,
Эй хок бар сарам, ки нашуд хоки пой ту.
Гар ихтиёри марг ба дастам диҳад қазо*,
Рӯзе ҳазор бор бимирам барои ту.
Ғам нест, гар зи меҳри ту дил пора-пора шуд,
Эй кош зарра-зарра шавад дар ҳавои ту.
Гуям дуову умри абад хоҳам аз худо,
То умри хеш сарф кунам дар дуои ту.
Дар орзуи он, ки ба ман ошно шавӣ,
Омехтам ба ҳар кӣ бувад ошнои ту.
Чои ту дар ҳарими висол* аст, эй рақиб,
Эй кош будаме мани бедил ба чои ту.
Аз подшоҳии ҳама офоқ* хуштар аст
Ин салтанат, ки гашт Хилоли гадои ту.

Д, 121—122.

Қазо — тақдир.

Ҳарими висол — хонаи висол.

Офоқ — дунё, ҷаҳон, ҷамъи уфуқ—канораи осмон.

* * *

Надорам куввати изхори дарди хештан бо ӯ,
Маро ин дард кушт, оё кӣ гӯяд дарди ман бо ӯ?
Хавас дорам, ки ояд бар сари тобути ман, то ман
Васиятро баҳона созаму гӯям сухан бо ӯ.
Бути ман Юсуфи аҳд* асту халқе ошики рӯяш,
Чу Яъкубу Зулайхо ҳар тараф сад марду зан бо ӯ.
Танам чун ришта шуд з-он пираҳангулгуну
хушҳолам,
Ки боре метавон гунчид дар як пираҳан бо ӯ.
Ману кунчи ғаму рӯзи сиёҳу хуни дил хӯрдан,
Киям, то май кашам шабҳо бар атрофи чаман бо ӯ.
Ба тан дар сӯхбати халқам, ба чон дар хидмати
чонон,
Аҷоиб хилвате дорам миёни анҷуман бо ӯ.
Хилоли аз камоли шеър дорад мансаби шоҳӣ,
Ки сӯзи Хисрав* асту нозукиҳои Ҳасан* бо ӯ.

Қ, 122.

Аҳд — вақт, замон,

Хисрав — Хисрави Деҳлавӣ, шоири тоҷик-форс ва ҳинд.

Ҳасан — Ҳасани Деҳлавӣ, шоири тоҷик-форс ва ҳинд.

• • •

Хуш бошад, агар бошам бар тарфи* чаман бо ӯ.
Ман бошаму ӯ бошад, ӯ бошаду ман бо ӯ.
Барҳам задани чашмаш чон мебарад аз мардум,
Кай зинда тавон будан як чашм задан бо ӯ.
Бо ӯ чу пас аз умре хоҳам сухане гӯям,
Харгиз нашавад пайдо тақриби* сухан бо ӯ.
Чонам бари чонон аст, ман худ тани бечонам,
Оре, зи кучо бошад чон бо ману ман бо ӯ.
То аҳд шикаст он маҳ, бигдохт Хилолиро,
Дидя, ки чӣ кард охир он аҳдшикан бо ӯ.

Д, 123.

Тарф — гӯша, канои.

Тақриб — қариб, наздик.

* * *

Ёр видоъ мекунад, тоби видои ёр ку?
Ваъдаи васл медиҳад, тоқати интизор ку?
Нисбати рӯи хуби ӯ бо маху меҳр чун кунам,
Орази меҳру моҳро турраи мушкбор ку?
Ёри наву баҳори нав боиси маҷлис асту май,
Соғари лолагун кучо, сокии гулғузор ку?
Ваҳ, ки бар остони ту гашт рақиб мӯътабар,
Пеши сағи дарат маро ин қадар эътибор ку?
Табъи Ҳилолӣ аз ҷаҳон сӯи адам* кашад, вале
Ту, ки ба ӯ чу нестӣ, хуштар аз ин диёр ку?

Д, 124.

Адам — нестӣ.

* * *

Бе чиҳат бо мо чаро оҳанги* ғавғо кардай?
Ғолибан* имрӯз қасди куштани мо кардай?
Гох чун ширу шакар, гохӣ чу обу оташӣ,
Ман намедонам, чӣ хӯяст ин, ки пайдо кардай.
Ғар Масеҳо* мурдаеро зинда мекард аз дуо,
Ту ба як дашном кори сад Масеҳо кардай.
Дида чои туст, биншин, аз назар ғоиб машав,
Мардумӣ кун, чун миёни мардумон* чо кардай.
Дӯш мегуфтам, ки: „Меҳмони Ҳилолӣ бош“. Гуфт:
„Дидани хуршедро дар шаб таманно кардай?“

Д. 127.

Оҳанг — майл, хоҳиш.

Ғолибан — зоҳиран, аз афти кор.

Масеҳо — Исо-пайғамбар, ки соҳиби муъҷиза буд.

Мардум — мардумак, ғавҳараки чашм.

* * *

Дардо, ки боз моро дарди ачаб расида,
Хам дил зи даст рафта, ҳам чон ба лаб расида.
Он мохрӯ, ки бо ман шабҳо ба рӯз кардӣ,
Рафтаст, дар фироқаш рӯзам ба шаб расида.
Кай бошад он, ки бинам аз давлати висолаш
Андӯху дард рафта, айшу тараб расида.
Мушкил, ки дар қиёмат бинанд аҳли дӯзах
Инҳо, ки бе ту бар ман аз тобу таб расида.
Ғайр аз талаб, Ҳилолӣ, коре макун дар ин раҳ,
Хар кас расида чое, баъд аз талаб расида.

Д, 127.

* * *

Ба кучо равам зи дардат, чӣ даво кунам, чӣ чора,
Ки ҳазор бор хун шуд чигари ҳазор пора?
Манаму зи ишқ дарде, ки агар ба кӯҳ гуям,
Ба худо, ки нарма гардад дили саҳти санги хора*.
Ба ду дида кай тавонам, ки руҳи ту сер бинам,
Ду ҳазор дида хоҳам, ки туро кунам назора.
Маҳи ман, зи чамъи хубон ба касе туро чӣ нисбат?
Ту зиёдаи зи моҳу дигарон кам аз ситора.
Зи барои куштани ман чу бас аст чашми шӯхат,
Зи чӣ мекашанд ханҷар мижаҳо зи ҳар канора?
Чу ғанимат аст хубӣ, ба карашма чилвае кун,
Ки ба олами ҷавонӣ нарасад касе дубора.
Дили хастаи Хилолӣ чу бисӯхтӣ, ҳазар кун,
Ки мабод аз оташи ӯ бирасад ба ту шарора.

Д. 128.

Хора — хоро, як қинси санги саҳт.

* * *

Моем чо ба гӯшаи майхона сохта,
Худро ҳарифи соғару паймона сохта.
Дил нест ин, ки дар тани фарсудаи ман аст,
Девонаест, чой ба вайрона сохта.
Он кас, ки тоб дод ба ҳам турраи туро,
Занчир бахри ошиқи девона сохта.
Дил хонаи худост, чӣ созам, ки кофире
Он хонаро гирифтаву бутхона сохта.
Эй шамъ, партаве ба Ҳилолӣ фиган, ки у
Худро ба сӯзи ишқи ту парвона сохта.

Д, 128.

* * *

Бозам фусуни чашми ту афсона сохта,
Ақл аз сарам рабудаву девона сохта.
Ё раб, чаро шудаёт ракиб ошнои ту,
В-аз ман туро зи бахри чӣ бегона сохта?
Аз мо шунав ҳикояти мо пеш аз он, ки халқ
Гӯянд бо ту як ба як афсона сохта.
Паймонае биёру ба мо дех, ки баъд аз ин
Даврон зи хоки мову ту паймона сохта.
Хурсанд шуд Хилоли мискин ба холи у,
Аз мазраи* ҷаҳон ба ҳамин дона сохта*.

Д, 128—129.

Мазра — заминни кишт ва зироат.

Ба ҳамин дона сохта — бо ҳамин дона қаноат қардааст.

* * *

Эй хамчу парй аз мани девона рамида,
Сад бор маро дидаву гӯё ки надида.
Даръёб, ки мотамзадае рӯзи фироқат
Хам чехра хорошидаву хам чома дарида.
Эй доғ бар он ошики махрум, ки ҳаргиз
Не бо ту сухан гуфтаву не аз ту шунида.
Ин ашки чигаргун ачабе нест, ки имрӯз
Хори ғами ӯ дар чигари реш халида.
Озурда шуд аз чашми ман имшаб кафи поят,
Дардо, ба кафи пой ту осеб расида!
Он дил, ки на ғам хӯрдию не оҳ кашидӣ,
Аз дасти ғамат, оҳ, чӣ гӯям, чӣ кашида!
Бар рӯи ту ин катраи хун чист, Ҳилолӣ?
Гӯё ки ба рӯи ту дил аз ғусса давида.

Д, 192.

* * *

Душ* паймона тихй омадам аз майхона,
Кошкй пур шавад имруз маро паймона*.
Баъди мурдан агар аз қолиби ман хишт зананд,
Ояму боз шавам хишти дари майхона.
Хостам, к-ин дили савдозада гофил* гардад,
Вах, ки гофил нашуду сохт маро девона.
Офтобию рухат шамъи ҷахонафруз аст,
Хама зарротӣ* ҷахон гирди сарат парвона.
Метапад мурғи дилам бар сари он донаи дил,
Чӣ кунад, хирмани умр аст ҳамин як дона.
Ошноӣ зи ҷафохон ту махрумам сохт,
Эй хуш он рӯз, ки будем зи ҳам бегона.
Қиссан хеш ба аҳбоб* чӣ гуям шаби ҳаҷр,
Ин шаб он нест, ки кӯтах шавад аз афсона.
Душ дар кулбаи вайрони Хилолӣ будем,
Холи девона хароб аст дар ин вайрона.

Д, 130.

Душ — дин, дирӯз.
Паймона пур шудан — мурдан.
Гофил — дар гафлат монда, беҳабар.
Заррот — зарраҳо.
Аҳбоб — ҷамъи ҳабиб, дӯстон.

* * *

Гар нест чоми гулгун, хуш нест даври лола,
Бе май чӣ нашъа хезад аз дидани пиёла?
Ман Нӯҳи* рӯзгорам, аз гирья ғарқи тӯфон,
Ку ҳамдаме, ки гӯяд дарди ҳазорсола.
То кай ба нозу шӯхӣ, лабро газӣ ба дандон?
Гулбарги нозукатро озурда сохт жола.
Катли рақиби худро бо ман ҳавола кардӣ,
Аз дасти ман чӣ ояд, ҳам бо худо ҳавола.
Бар сафҳаи дили ман зикри май асту шоҳид*,
Ақди* муҳаббат омад мазмуни ин қабола*,
Ғамдидае, ки хоҳад шарҳи ғами Хилолӣ,
Аз хуни дидан худ рангин кунад рисола*.

Д, 130—131.

Нӯҳ — номи пайғамбарест дар афсона, ки гӯё дар вақти
тӯфон киштии сохта, тобеонашро начот дода буд.

Шоҳид — ёр, махбуба.

Ақд — гирех додан, паймон кардан.

Қабола — созишнома.

Рисола — нома.

* * *

Бар бистари ҳалокам бемору зор монда,
Корам зи даст рафта, дастам зи кор монда.
Рафтаст васли чонон, мондаст чони зоре,
Эй кошкӣ намондӣ* ин чони зормонда!
Ман кистам? Ғарибе, аз васл бенасибе,
Хичрони ёр дида, дур аз диёр монда.
Дар дил зи гулғузоре будаст хор-хоре*,
Он дил намонда, аммо он хор-хор монда.
Ё он ки дар ҳавояш хокам ба гард рафта,
Ҷро ханӯз аз ман бар дил ғубор монда.
Хар чо, ки ман ба роҳе худро бад-ӯ расондам,
Ҷ низ даргузашта, ман шармсор монда.
Ваҳ, чун кунам, Хилолӣ, он моҳ бо рақибон
Фориғ наштаставу ман дар интизор монда

Д. 131.

Намонда — намомонд.

Хор-хор — бақияи орзую ҳавас ва майлу хоҳиш.

* * *

Хар кас, ки нест куштаи ишқат, ҳалок беҳ,
Хар кас, ки нест хоки раҳат, зери хок беҳ.
Гар чони пок дар раҳи ту хок шуд, чӣ бок,
Биллаҳ, ки хоки роҳи ту аз чони пок беҳ.
Бо сӯзи ӯ бисоз, ки ишқ аст корсоз,
В-аз дарди ӯ манол, ки дил дарднок беҳ.
Бар чокҳои сина манех мархам, эй табиб,
Мо ошиқему синаи мо чок-чок беҳ.
Ғам нест, гар Ҳилоли бедил ҳалок шуд,
Қонон, ту зинда бош, ки ӯ худ ҳалок беҳ.

Д. 131.

* * *

Туро, ки чони манӣ, сохт нотаваон рӯза,
Надонам, аз чӣ сабаб шуд балои чон рӯза.
Закооти* хусн бидех, сӯи моху рӯза мабин,
Ки ин закот басе беҳтар аст аз он рӯза.
Забону коми туро рӯза беҳаловат сохт,
Надошт шарме аз он кому он забон рӯза.
Зибаски бар дару бом офтоби талъати* туст,
Ба хонаи ту кушодан наметавон рӯза.
Расида даври гулу рӯза дар миён омад,
Кучост ид, ки бархезад аз миён рӯза.
Дар интизори шаби иду нури маҷлиси ёр
Сиёҳ гашт ба чашми ҳама ҷаҳон рӯза.
Зи моҳи рӯза, Хилоли, фиғон макун ҳама рӯз,
Хамӯш бош, ки зад мӯҳр дар даҳон рӯза.

Д, 132—133.

Закоат — андоз, солук.
Талъат — рӯй, симо.

* * *

Имшаб ту боз чашму чароғи кӣ будай,
Чонам бисӯхт, марҳами доғи кӣ будай?
Эй боғи навшукуфта, кучо рафтаи чу абр,
Эй сарви наврасида, ба боғи кӣ будай?
Ман чун чароғ чашм ба роҳи ту доштам,
Эй нури ҳар ду дида чароғи кӣ будай?
Дорам ҳазор тафрика* дар ғушаи фирок,
К-аз фориғони* базм фароғи* кӣ будай?
Эй гул, ки чон зи бӯи хушат тоза мешавад,
Мурдам зи рашк, атри димоғи кӣ будай?
Боз ин ғубор чист, Хилолӣ, ба рӯи ту,
Дар кӯи маҳвашон ба суроғи кӣ будай?

Д. 133

Тафриқа — ба маънои парешонӣ.

Фориғ — фароғатнок, роҳатдида.

Фароғ — фароғат, роҳат.

* * *

Дидаам аз ту чафое, ки надидаст касе,
Балки з-ин гуна чафо ҳам нашунидаст касе.
Хар касе меҳнати ишқи ту кашидаст, вале
Он чӣ ман аз ту кашидам, накашидаст касе.
Дар раҳи ишқ зи манзилгаҳи мақсуд мапурс,
К-он мақомест, ки он ҷо нарасидаст касе.
Лаззати чошнии* васли ту ман донаму бас,
Ки чу ман захри фироқат начашидаст касе.
Пеши ман шарҳ макун ошиқии Мачнунро,
Ки чу ман ошики девона надидаст касе.
Турфа боғест гулистони ҷаҳон, лек чӣ суд,
Ки гули ишрат аз ин боғ начидаст касе?
Дилу ҷон дод Хилолию ғами ишқ харид,
Гарчи ғамро ба дилу ҷон нахаридаст касе.

Д, 134—135.

Чошма — нуклу наво, андаке (ба кадри як чашидан) аз чизе.

* * *

Чанд аз балои хачр чигар хун кунад касе,
Ишқ асту сад ҳазор бало, чун кунад касе!
Гар мушкилоти қиссаи худро баён кунам,
Мушкил, ки ёди қиссаи Мачнун кунад касе.
Ҳаргиз ба дида хоб наёмад шаби фирок,
Гар сад фасона гӯяду афсун кунад касе.
Бо ҳар кӣ ҳаст, дарди диле арз мекунам,
Бошад, ки чораи дили маҳзун кунад касе.
Имшаб, ки гирди кӯи ту гаштан муяссар аст,
Шояд, ки ноз бар сари гардун кунад касе.
Носех,* мабош дар паи тағбири ҳоли мо,
Ин нест ҳолате, ки дигаргун кунад касе.
Сайди ҳумои* васл, Хилоли, на кори мост,
Ин корҳо зи бахти ҳумоюн* кунад касе.

Д, 136—137.

Носех — насихатгар, насихатгӯй.

Хумо — номи мурғи баҳосиятест дар афсона.

Хумоюн — баҳосият, муборак.

* * *

Охир, эй шӯх, дил аз чаври ту ғамгин то кай?
В-ин чафоҳои ту бар ошиқи мискин то кай?
Гиръи талх маро кушт, бигӯ баҳри худо,
Ки туро бо дигарон хандаи ширин то кай?
Бе сабаб чашми туро хашм ба мардум то чанд,
Бе чихат гӯшаи абруи туро чин то кай?
Рафтанат шеваю* дер омаданат оин* аст,
Омадурафт ба ин шеваю оин то кай!
Ту сари ноз бароварда ба шӯҳи ҳама рӯз,
Мо зи дардат сари андӯх ба болин то кай?
Гох аз дӯст ғаме, гох зи душман аламе,
Ғами он чанд кашему алами ин то кай?
Хашму кини ту дилу қони Хилолиро сӯхт,
Оҳ, то чанд бувад хашми туву кин то кай?

Д. 137.

Шева — расм, одат.

Оин — роҳу равиш, одат.

* * *

Моҳи ман, рӯи ту хуб аст, чунин боистӣ,
Лек хӯят қадаре беҳтар аз ин боистӣ.
Хайф бошад, ки расад хок ба он домани пок,
Осмон вақти хироми ту замин боистӣ.
Чин дар абруи ту дар сӯҳбати аҳбоб хатост,
Пеши ағъёр дар абруи ту чин боистӣ.
То магар ёфтаме даст бар он хотами* лаъл,
Хама офок маро зери нигин* боистӣ... [1]
Бе ту хушдил шудам аз омадани ғам, ки маро
Хама асбоби ачал буд, ҳамин боистӣ.
Шаби ҳаҷр аст, Хилоли, зи маҳу меҳр* мапурс,
Имшаб он моҳрухи зӯҳрачабин боистӣ.

Д 319.

Хотам — ангуштарини мӯҳрнок.

Нигин — ангуштарин. Маънои байт: агар давлати лаъли
лабат ба ман муяссар мешуд, хама дунёро дар зери фармони
худ даровардагӣ ҳисоб мекардам.

Меҳр — офтоб.

* * *

Агар ба лутф бихонӣ* ва гар ба ҷавр биронӣ,
Ту подшохию мо бандан туем, ту донӣ.
Ба ҳар касе, ки нишастӣ, маро ба хок нишондӣ,
Дигар ба кас маншин, то бар оташам нанишонӣ!
Ба ҳар кучо ки расидам, зи хубии ту шунидам,
Чу рӯи хуби ту дидам, ханӯз беҳтар аз онӣ.
Тариқи меҳри ту варзам, ба ҳар сифат, ки тавонам,
Ту низ марҳамате кун ба он қадар ки тавонӣ.
Туро агарчи ниёзи касе қабул наҷафтад,
Ман аз ҷаҳон ба ту нозам, ки нозанини ҷаҳонӣ.
Ба ғайри ҷон дигаре нест бо ту дар дили тангам,
Умед ҳаст, ки он ҳам намонаду ту бимонӣ.
Зи рӯи шавқ Хилолӣ ҳавои базми ту дорад,
В-аз ин ҳавас ғазале гуфт, то ба лутф бихонӣ.

Д, 140—141.

Хондан — даъват кардан, ҷеғ задан.

* * *

Чун гӯямат, ки дар дили вайрони ман дарой,
Бишкоф синаи ману дар чони ман дарой!
Ҳар шаб манам фитода зи ҳичрон ба гӯшае.
Охир, шабе ба гӯшаи ҳичрони ман дарой!
Рафти ба базми айши рақибон ҳазор бор,
Як бор ҳам ба кулбаи эҳзони* ман дарой.
Гуфтам: дар оби дида чаро дарнаёмадӣ?
Эй нури ҳарду дида, ба фармони ман дарой!
Дар кунчи ғам ба дидаи гирёён нишастаам,
Эй боғи навшукуфтаи хандони ман, дарой!
Рузе агар ба лутф наёӣ ба сӯи ман,
Боре шабе ба хоби парешони ман дарой.
Хайрон нишастаам чу Хилоли дар интизор,
Эй маҳ, биё, ба дидаи хайрони ман дарой!

Д. 142.

Эҳзон — ғаму ғусса, андӯх; кулбаи эҳзон — ғамхона.

* * *

Ту аз ман фориғу* ман аз ту дорам сад парешонӣ,
Намедонам тағофул мекуни* ё худ намедонӣ,
Кунун то метавонӣ, аз чафо кардан пушаймон шав,
Ки баъд аз куштанам суде намедорад пушаймонӣ.
Қадат бар чони мардум фитна шуд, боре чӣ хуш
бошад,

Агар биншинию ин фитнаро аз пой биншонӣ,
Дилам гар сӯхтӣ, бигзор боре устухонамро,
Ки меҳоҳам саги кӯи туро хонам ба меҳмонӣ.
Хилолӣ, душман аст он моху уро дӯст медорам,
Муҳаббат бин, ки аз чон дӯстам бо душмани чони,
Д, 142.

Фориғ — бепарво.

Тағофул кардан — худро ба ӯ подонӣ задан.

Сахаргохон, ки чун хуршед аз манзил бурун ой,
Ба рухсори чахонафрӯз оламро биёрой.
Ба раъной беҳ аз сарвӣ, ба зебоӣ фузун аз гул,
Таолаллаҳ*, чӣ лутф аст ин ба зебоию раъной.
Маро гӯӣ, ки чон бигзору фармой, ки дил хун кун!
Ба чону дил мутеам, ҳар чӣ гӯӣ, ҳар чӣ фармой!
Магар чонӣ, ки ҳар ҷо омадӣ, ногаҳ бурун рафти,
Магар умри, ки ҳар гаҳ меравӣ, дигар намеой?
Чӣ хуш бошад, ки аввал бар ман афтад гӯшаи
чаҳмат,
Сахар чун наргиси* зебо зи хоби ноз бикшой.
Дил аз дарди ҷудой мекашад оҳею мегӯяд,
Ки: „Танҳой аҷаб дардест, дод аз дасти танҳой!“
Хилолӣ ояду ҳар шом сӯи манзарат бинад,
Ки шояд чун маҳи нав аз канори бом бинмой.

Д. 143

Таолаллах — худо баланд аст (нидои тааччуб).
Наргис — номи гулест, киноя аз чашм.

* * *

Ногоҳ гар зи мо сухане гӯш мекуӣ,
Як лаҳза ногузашта фаромӯш мекуӣ.
Гӯӣ ба дигарон сухан, аммо чу ман расам,
То нашнавам ҳадиси ту, хомӯш мекуӣ.
Як рӯз ҳам ба маҷлиси мо чехра барфурӯз,
То чанд бода бо дигарон нӯш мекуӣ!
Дастӣ маро бигир, ки аз по фитодаам!
Бо дигарон чӣ даст дар оғӯш мекуӣ!
Гуши ризо ба қавли Хилоли намениҳӣ,
Гӯё ҳадиси мудданён* гӯш мекуӣ.

Д. 144.

Муддал — даъвогар; мағруру худписанд, хавобаланд.

* * *

Душина* кучо рафтию меҳмони кӣ будӣ?
Дил бе ту ба чон буд, ту чонони кӣ будӣ?
Ин ғусса маро кушт, ки ғамхори кӣ гаштӣ?
В-ин дард маро сӯхт, ки дармони кӣ будӣ?
Бо холи сияҳ мардumi чашми кӣ шудӣ боз,
Бо рӯи чу маҳ шамъи шабистони кӣ будӣ?
Эй давлати бедор, ба паҳлӯи кӣ хуфтӣ?
В-эй бахти гурезанда, ба фармони кӣ будӣ?
Шӯре ба дили сӯхта афтод, бифармо,
Имшаб намаки синаи биръени кӣ будӣ?
Ман бо дили ошуфта чӣ донам, ки ту имшаб
Чамъияти ахволи парешони кӣ будӣ?
Дур аз ту сияҳ буд шаби тори Ҳилолӣ,
Эй мох, ту хуршеди дурахшони кӣ будӣ?

Д, 146.

Душина — дирӯз, дина.

* * *

Зи дурй то ба кай моро чунин махчур* медорй,
Ва гар наздик меоям, ту худро дур медорй?
Табиби ман туй, аммо маро бемор мецохй,
Давои ман туй, аммо маро ранчур медорй.
Ба нури худ шабе равшан накардй мацлиси моро,
Чароғи ошноиро чаро бенур медорй?
Магар кайфияти ранчи хумор, эй чон, намедонй,
Ки моро бе шароби лаъли худ махмур медорй?
Ба дастури сагон з-ин остонам аз чй меронй,
Чй расм аст ин, ки ошикро бад-ин дастур медорй?
Ба базми васл хозир мекунй арбоби хашматро,
Хамин мискин Хилолиро зи худ махчур медорй?

Д, 146

Махчур — дурафтода, хичроизада.

* * *

Шаби фироқ зи субхам хабар чӣ мепурсӣ,
Чу рӯзи ман сияҳ аст, аз саҳар чӣ мепурсӣ?
Расид чон ба лаб, эй ёри меҳрубон, барҳез,
Гузашт кор зи пурсиш, дигар чӣ мепурсӣ?
Мапурс, к-аз ғами ҳичрон чӣ бар сари ту расид?
Маро, ки нест сар, аз дарди сар чӣ мепурсӣ?
Зи воқиоти раҳи ишқ чумла бохабарам,
Дар ин тариқ зи ман пурс, ҳар чӣ мепурсӣ!
Ба кӯи дӯст, Хилолӣ, зи роҳи Каъба мапурс,
Ту сокини ҳарамӣ*, аз сафар чӣ мепурсӣ?

Д, 146

Ҳарам — хонаи маҳрам; ин ҷо ба маънои хонаи Каъба.

* * *

Эй зи баҳор тозатар, тозабаҳори кистӣ?
Ваҳ, чӣ нигори турфай, турфа нигори кистӣ?
Хаст руҳи ту моҳи нав, кавкабаи* ту шоҳи хуси,
Моҳи кадом кишварӣ, шоҳи диёри кистӣ?
Лолаву сарви ин чаман мунфаиланд* пеши ту,
Сарви кадом гулшанӣ, лолаузори кистӣ?
Хастаи ранҷи фурқатам, куштаи дарду ҳасратам,
Ман ба миёни меҳнатам, ту ба канори кистӣ?
Чист, Хилолӣ, ин ҳама меҳнату дарди ошиқӣ,
Холи ту зор шуд, бигӯ, ошиқӣ зори кистӣ?

Д. 147.

Кавкаба — шукӯҳ ва ҳашамат.
Мунфаил — хичил, хичолатманд.

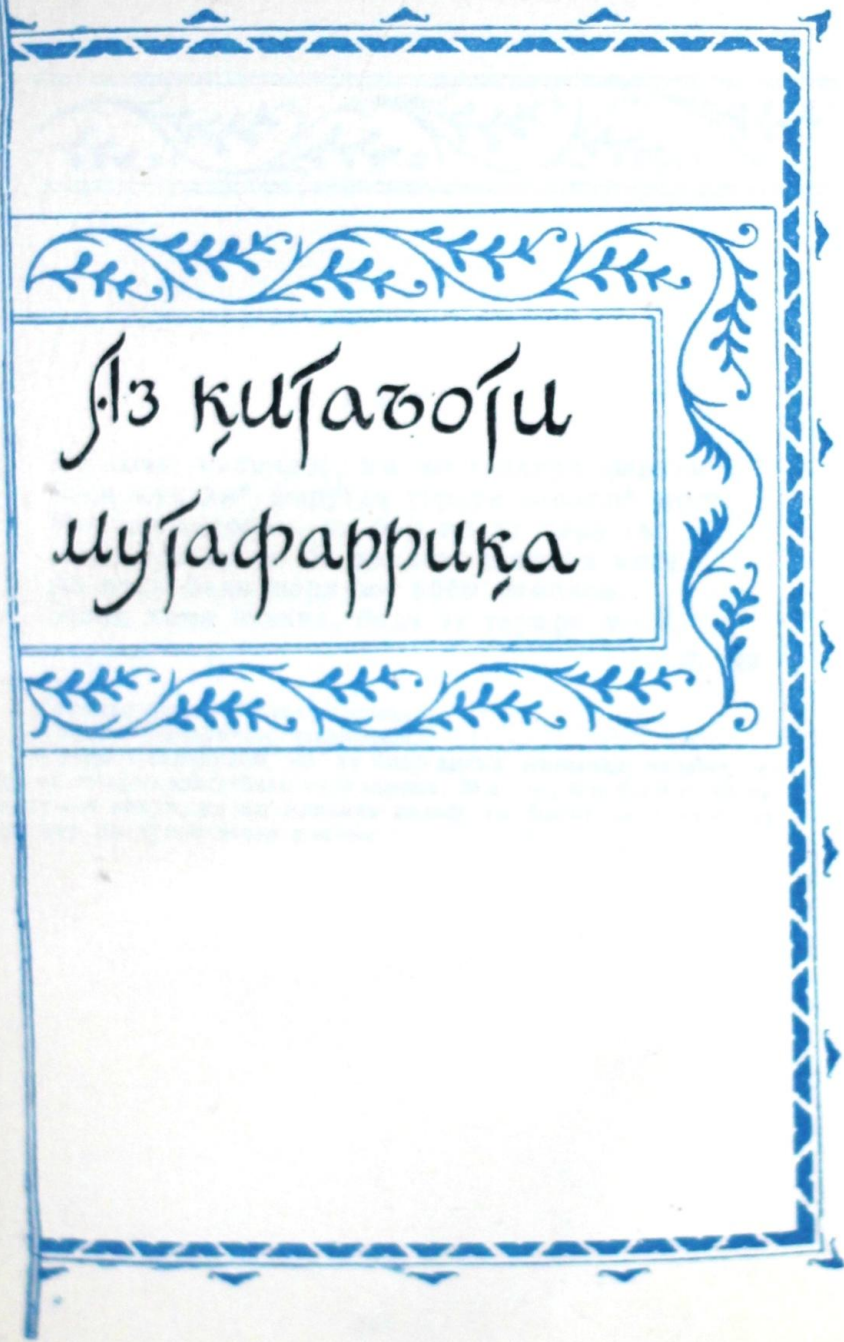
* * *

Сӯи шикор, эй бути раъно, чӣ меравӣ?
Шаҳре хароби туст, ба саҳро чӣ меравӣ?
Гар меравӣ ба шаҳр, ки сайде фитад ба дом,
Ин ҷо маро гузошта танҳо, чӣ меравӣ?
Бе саг намераванд саворон ба азми сайд,
Чун мо саги туюм, ту бе мо чӣ меравӣ?
Сайди туанд гӯшанишинони шаҳру кӯй,
Бар азми ваҳши бодияпаймо* чӣ меравӣ?
Ҳамроҳи туст лашкари хусну сипоҳи ноз,
Бо сад ҳазор фитнаву ғавго чӣ меравӣ?
Оинае бигиру тамошои хеш кун,
Сӯи чаман ба азми тамошо чӣ меравӣ?
Чун ёр ваъда кард, Хилолӣ, ба қатли ту,
Ў мекушад, ту баҳри тақозо чӣ меравӣ?

Д, 148.

Бодияпаймо — саҳрогард, лаштнавард; *ваҳши бодияпаймо* — хайвони ваҳшии саҳро.

Из кѣтабоу
муѣфаррика

* * *

Эй хоҷа, мапиндор, ки мо гавҳари фардем*,
В-ин хуққаи* фирузаи гардун садафи* мост.
Мо ҳеҷ касонем, ки бар мо зи ҳама кас
Хорӣ расаду он ба ҳақиқат шарафи мост.
Аз неку бади мардуми айём нанодем,
Эшон ҳама неканд, бадӣ аз тарафи мост.

Д, 149.

Гавҳари фард — гавҳари ягона.

Хуққа — сандуқчан ҷавохирот.

Садаф — гавҳардон, ки аз баҳр ҳосил мешавад; ҷаъбае, ки дар он ҷизҳои қиматбаҳо мегузоранд. Мазмунӣ байт: эй хоҷа, гумон нақун, ки мо монанди садаф, ки фақат як гавҳар дорад, дар ин дунё ягона ҳастем.

* * *

То кай андӯхи рӯзгор хӯрем,
Фикри нобуду буди чандин чист?
Гар набошад, зи ғусса натвон мурд,
В-ар бувад, шод низ натвон зист.
То ки дар дасти кист рӯзин мо,
Он ҷа дар дасти мост, рӯзин кист?

Д, 149.

* * *

Ба меҳр куш, Хилолӣ, ки оқибат чу хилол*
Баландмартаба гардӣ, фалакмақом шавӣ*.
Нухуфта* аз назари халқ бош моҳ ба моҳ,
Гарат ҳавост*, ки манзури хосу ом шавӣ.
Ҳамидақомату зору низор шав!—яъне
Чу моҳи нав кам худ гир, то тамоm шавӣ*

Д. 149.

Хилол — моҳи нав

Фалакмақом шавӣ — мақомат баланд шавад, мавқеат баланд гардад.

Нухуфта — пинҳон.

Гарат ҳавост — агар хоҳя.

Тамоm шавӣ — (чу моҳ) пурра шавӣ.

* * *

Душ* дидам, ки ба хоби мани мадхуш* омад,
Муноси чони ман, он дилбари хунинчигарон.
Чун чароғи назар афрухтам аз шамъи рухаш,
Гуфтам: „Эй чашму чароғи хама соҳибназарон,
Чӣ сабаб буд, ки бо ин хама бедории ман,
Дида дар хоб шуд имшаб ба ҷамолат нигарон?“
Гуфт: „Ин давлати бедор аз он аст, ки ту
Бастай чашми худ имшаб зи ҳаёли дигарон!“

Д. 149.

Душ — динз, дирӯз.

Мадхуш — беҳуш.

Чу ман ба доғи бутон сӯхт ҳар кӣ якчанде,
Хавас кунад, ки дигарбора бештар сӯзад.
Ба пой шамъ фитад, чунки* сӯхт парвона,
Ки шӯълааш чу ба поён расад, дигар сӯзад.
Д, 150.

Чунки — вақте ки.

* * *

Оҳ аз ин рӯзгори баргашта,
Ки зи ман лаҳза-лаҳза баргардад.
Гар фалакро ба коми худ хоҳам,
Ў ба коми каси дигар гардад.
В-ар зи қоми нишот* бода* ҳурам,
Бода хунобаи чигар гардад.
В-ар қадам бар бисоти сабза ниҳам,
Сабза дарҳол нештар* гардад.
Лек бо ин хушам, ки толеи ман
Натавонад аз ин батар гардад.

Д. 150.

Нишот — шоя, хурсандя.

Бода — шароб, май

Нештар — ханҷар.

ЧИСТОНИ ШАМЪ

Чист он хисрави симинбадани зарринтоҷ,
Ки ба шаб хонаи фӯлод нишеман* дорад?
Чун сутун аст, вале аз мадади хайма ба пост,
Симгун* аст, вале чома зи оҳан дорад.
Ба таҳи пирахани ол* ачаб шоҳи гулест,
Ки аз ӯ хонаи мо зинати гулшан дорад.
Шоҳиди парданишинест, ки бо рӯи чу моҳ
Дар дарун асту бурунро ҳама равшан дорад.
Гоҳе аз оташи дил шуъла фитад дар чайбаш*,
Гоҳе аз боди сабо* чок ба доман дорад,
Хаст дар хона гудозон* ҳама шаб то дами субҳ,
Ки ғами сӯхтану куштану мурдан дорад.
Бо тани симию кофур* чу рух афрӯзад,
Тоби оташкадаву тобиши гулшан дорад.
Шамъу фонус магар ҳал кунад ин масъаларо,
Ки дили равшани ӯ хукми дили ман дорад.

Д. 151—152.

Нишеман — ҷон нишаст.

Симгун — нукраранг.

Ол — сурх; *пирахани ол* — куртаи сурх.

Чайб — гиребон.

Сабо — сахар, пагоҳя.

Гудозон — сӯзон.

Кофур — сафед.

* * *

Ох аз ин рӯзгори баргашта,
Ки зи ман лаҳза-лаҳза баргардад.
Гар фалакро ба коми худ хоҳам,
Ў ба коми каси дигар гардад.
В-ар зи қоми нишот* бода* хурам,
Бода хунобаи цигар гардад.
В-ар қадам бар бисоти сабза ниҳам,
Сабза дарҳол нештар* гардад.
Лек бо ин хушам, ки толеи ман
Натавонад аз ин батар гардад.

Д. 150.

Нишот — шодя, хурсандя.

Бода — шароб, май

Нештар — ханҷар.

ЧИСТОНИ ШАМЪ

Чист он хисрави симинбадани зарринтоҷ,
Ки ба шаб хонаи фӯлод нишеман* дорад?
Чун сутун аст, вале аз мадади хайма ба пост,
Симгун* аст, вале чома зи оҳан дорад.
Ба таҳи пирахани ол* ачаб шохи гулест,
Ки аз ӯ хонаи мо зинати гулшан дорад.
Шоҳиди парданишинест, ки бо рӯи чу моҳ
Дар дарун асту бурунро ҳама равшан дорад.
Гоҳе аз оташи дил шӯъла фитад дар чайбаш*,
Гоҳе аз боди сабо* чок ба доман дорад,
Хаст дар хона гудозон* ҳама шаб то дами субҳ,
Ки ғами сӯхтану куштану мурдан дорад.
Бо тани симию кофур* чу рух афрӯзад,
Тоби оташкадаву тобиши гулшан дорад.
Шамъу фонус магар ҳал кунад ин масъаларо,
Ки дили равшани ӯ ҳукми дили ман дорад.

Д. 151—152.

Нишеман — ҷои нишаст.

Симгун — нукраранг.

Ол — сурх; *пирахани ол* — куртаи сурх.

Чайб — гиребон.

Сабо — сахар, пагоҳӣ.

Гудозон — сӯзон.

Кофур — сафед.

Рубоуѣт

* * *

Ёрони кӯхан, ки банда будам ҳамаро,
Дар банди ҷафои худ сутудам ҳамаро.
Зинҳор, зи кас вафо мечӯед, ки ман
Дидам ҳамарову озмудам ҳамаро.

* * *

Боз ой, ки аз ҷон асаре нест маро,
Мадхушаму аз худ хабаре нест маро.
Хоҳам, ки ба ҷониби ту парвоз кунам,
Аммо ҷӣ кунам, болу паре нест маро.

Д, 152.

* * *

Шуд моҳи ман он шамъи шабафруз имшаб,
Гу: чарху фалак, зи рашк месуз* имшаб!
Имшаб на шаби васл, шаби қадри* ман аст,
Беҳтар зи ҳазор рӯзи навруз имшаб!

* * *

Оинаи нур аст руҳи ёр имшаб,
Эй маҳ, биншин дар паси девор имшаб.
Эй меҳр*, бишӯш рӯи худро дар абр,
Эй субҳ, дами хеш ниғаҳ дор имшаб.

Д. 152.

Месуз — бисуз.

Шаби қадр — лайлатулқадр, шаби 27-уми моҳи рамазон, ки
дар ақдаи диндорон шаби муборақ ҳисоб мешуд.

Меҳр — офтоб.

* * *

Дар олами бевафо касе хуррам нест,
Шодию нишот дар банӣ одам нест!
Он кас, ки дар ин замона ўро ғам нест,
Ё одам нест ё аз ин олам нест!

* * *

Ғам дораму ғамгусор мебояду нест,
Дар дасти ман он нигор мебояду нест.
Дарди сари ағъёр намебояду ҳаст,
Ташрифи* ҳузури ёр мебояду нест.

Д, 152.

Ташриф — шарафъёбӣ; *ташрифи ҳузур* — шарафъёбии ҳузури ёр.

• • •

Имрӯз маро ғайри парешонӣ нест,
Дар мушкили ман умеди осонӣ нест!
Ғам кушт марову кас ба додам нарасид,
Биллаҳ, ки дар ин шаҳр мусулмонӣ нест!

• • •

Эй, симзақан*, ин чӣ даҳону чӣ лаб аст?
Ин ҳол чӣ ҳолу ин чӣ зулфи аҷаб аст?
Руи ту дар он ду зулфи мушкин чӣ аҷаб,
Ҳар рӯз, ки ҳаст, дар миёни ду шаб аст.

Д, 153

Зақан — ғабгаб, нармин зери манаҳ.

* * *

Гар дил биравад, ман наравам аз назарат,
В-ар чон бидихам, хок шавам дар гузарат.
Чун гард шавам, ба остонат оям,
Биншинаму барнахезам аз хоки дарат.

* * *

Азбаски маро давлати дидор кам аст,
Гуфтан натавон, ки то чӣ миқдор кам аст.
Ранчест фироқат, ки камаш бисъёр аст,
Айшест висоли ту, ки бисъёр кам аст.

Д, 153

* * *

Рӯзу шаби ман ба гуфтугӯи ту гузашт,
Солу маҳи ман ба ҷустуҷӯи ту гузашт.
Умрам ба тавофи* гирди кӯи ту гузашт,
Алқисса, дар орзӯи рӯи ту гузашт.

* * *

Чун сурати зебои ту ангехтаанд*,
Сад хусну малоҳат* ба ҳам омехтаанд,
Алқисса, ки шакли оламорои туро
Дар қолиби орзӯи мо рехтаанд.

Д, 153.

Тавоф — зиёрат; *тавофи кӯй* — зиёрати хона.

Ангехтан — ба маънои сохтан.

Малоҳат — назокат ва зебой.

* * *

Хар кй маи ишқ ба чомаш карданд,
Аз дурдии* дард талхкомаш карданд,
Гӯё ҳама ғамҳои ҷаҳон дар як ҷо
Ҷамъ омада буд, ишқ номаш карданд.

* * *

То кай дилат аз ҷарх* ҳазин* хоҳад буд,
Бо меҳнату дард ҳамнишин хоҳад буд?
Хуш бош, ки рӯзгор пеш аз ману ту
То буд, чунин буд, чунин хоҳад буд.

Д, 153—154.

Дурда — таҳнишини хуми шароб.

Ҷарх — дунё.

Ҳазин — ғамин.

• • •

Дидам, ки яке ду дастан сунбули тар
Барбаставу хуш ниҳода дар пеши назар.
Гуфтам, ки бирав, ду зулфи ёрам бингар.
Барбаста дигар бошаду худраста дигар.

• • •

Ёр омаду ёри дилнавоз омад боз,
Баҳри дили хаста чорасоз омад боз,
Умрам ҳама рафта буд аз рафтани у,
Сад шукр, ки умри рафта бозомад боз.

Д. 134.

* * *

Дардо, ки асири нангу номем ҳанӯз,
Дар гуфтушуниди хосу оем ҳанӯз,
Шуд умр тамому нотамомам* ҳанӯз,
Сад бор бисӯхтему хомем ҳанӯз.

* * *

Бе рӯи туам ҳаст малоле, ки мапурс!
В-аз зиндагии худ инфиоле*, ки мапурс!
Хар лаҳза чӣ пурсӣ, ки „Бигӯ, ҳоли ту чист?“
Дур аз ту фитодаам ба ҳоле, ки мапурс!

Д, 154.

Нотамом — нимкора, нокомил, ба дараҷаи камолот норасида, хом.

Инфиол — изо, хиҷолат, шармандагӣ.

* * *

Дардо, ки зи хад мегузарад сӯзи фирок
В-ин шӯълаи оҳи оташафрузи фирок.
Рӯзи ачабе пеши ман омад, ё раб,
Ин рӯзи қиёмат аст ё рӯзи фирок?

* * *

Дар ишки накуён чи фироку чи висол,
Бадҳолни ошиқон бувад дар ҳама ҳол,
Гар васл бувад, мудом сӯз асту гудоз,
В-ар ҳаҷр бувад, тамом ранҷ асту малол.

Д., 154.

* * *

Ман бода ба мардumi хирадманд хӯрам,
Ё аз кафи хубони шакарханд хӯрам.
Ҳаргиз нахӯрам зи бода хӯрдан савганд,
Ҳошо*, ки ба ҷои бода савганд хӯрам.

* * *

Не аз ту ҳаёти ҷовидон меҳоҳам,
Не айшу танаъуми* ҷаҳон меҳоҳам,
Не коми дилу роҳати ҷон меҳоҳам,
Оне, ки ризои туст, он меҳоҳам.

Д, 155.

Ҳошо, ки — асло нашавад, ки..., худо накунад, ки..., зинҳор, ки...
Танаъум — нозу неъмат, нуқлу наво.

* * *

Аз дарди дили худ ба фиғонам, чӣ кунам?
В-аз зиндагии хеш ба чонам*, чӣ кунам?
Сабр аст маро чораву донанд ҳама,
Лекин мани бечора надонам, чӣ кунам?

* * *

Эй ҳамнафасе чанд, ки ёред ба ман,
Ошиқ шудаам, маро гузored ба ман.
Чандам гӯед, к-аз фалон дил бардор,
Ман донаму дил, шумо чӣ доред ба ман.

Д. 153

Ба чонам — аз чон безор шудаам.

* * *

Кас нест аниси* дили ғампарвари ман,
То пок кунад ашк зи чашми тари ман.
Сӯям ҳама оби чашм меояду бас,
Он низ равои мегузарад аз бари ман.

* * *

Мискинаму кӯи ошиқӣ манзили ман,
Мискин ману дигар дили беҳосили ман.
Эй қони ҳазин, ту низ мискини касӣ,
Мискин туву мискин ману мискин дили ман.

Д, 155.

Анис — ҳамдаму улфат, ҳамдари.

* * *

То чашми ту ишвасоз хоҳад будан,
Сад дил шуда ишқбоз хоҳад будан.
То аз тарафи ту ноз хоҳад будан,
Аз чониби мо ниёз* хоҳад будан,

* * *

Субҳоналло*, чй шакли мавзун аст ин,
Аз хар чй гумон баранд, афзун аст ин.
Натвои гуфтаи, ки чист ё чун аст ин,
К-аз доираи хаёл берун аст ин.

Д, 155—156.

Ниёз — эҳтиёҷ, хочатмандӣ; илтимос, илтиҷо.
Субҳоналло — пок аст худо! (нидои таъҷҷуб).

* * *

Дур аз ту сабури* натавонад дили ман,
Васли ту ҳаёти хеш донад дили ман.
Оҳиста рав, эй дӯст, ки дил ҳамраҳи туст,
Зинҳор чунон марав, ки монад дили ман.

* * *

Бигдохтам аз дасти чафо кардани ту,
Ин аст тариқи банда парвардани ту!
Гар ман ба гуноҳи ошиқӣ кушта шавам,
Хуни мани бегуноҳ бар гардани ту!

Д, 156.

Сабури — сабру токат доштан.

* * *

Накши ту агар на дар муқобил будӣ,
Корам зи ғами фироқ мушкил будӣ.
Дил бо туву дида аз ҷамолат маҳрум,
Эй кош, ки дида дар муқобил будӣ.

* * *

Гаҳ дар паи озори дили ранҷурӣ,
Гаҳ бар сари бедоди мани маҳҷурӣ*.
Шӯхию ба ҳусни хештан мағрурӣ,
Бар ошиқи худ ҳар чӣ кунӣ, маъзура*.

Д. 158

Маҳҷур — дурафтода, хичрондида,

Маъзур — узринок, баҳонанок.

Из „Шоҳу Дарвеш“
/ „Шоҳу Ҷадо“

* * *

Накши ту агар на дар муқобил будӣ,
Корам зи ғами фироқ мушкил будӣ.
Дил бо туву дида аз чамолат маҳрум,
Эй кош, ки дида дар муқобил будӣ.

* * *

Гаҳ дар пай озори дили ранчурӣ,
Гаҳ бар сари бедоди мани маҳчурӣ*.
Шӯхию ба ҳусни хештан мағрурӣ,
Бар ошиқи худ ҳар чӣ кунӣ, маъзурӣ*.

Д. 156

Маҳчур — дурафтода, хичрондида,
Маъзур — узрнок, баҳонанок.

Из „Шохи Дарвеш“
/„Шохи рад“/

ДАР ТАЪРИФИ СУХАН

Гавҳари хуқкаи* даҳон сухан аст,
Чавҳари* ханчари забон сухан аст.
Гар набудӣ сухан, чӣ гуфти кас?
Дурри маънӣ чӣ гуна суфти* кас?
Сирри касро касе чӣ донистӣ?
Роз гуфтан куҷо тавонистӣ?
Ин сухан гар на дар миён будӣ,
Одаи низ безабон будӣ!
Сухани хуш ҳаёти қону тан аст,
Дами Исо гувоҳи ин сухан аст.
Нуктадоне* дури сухан суфтаст,
Сухане чанд дар сухан гуфтаст,
Ки сухан з-осмон фуруд омад,
Сухан аз гунбади кабуд омад.
Гар будӣ гавҳаре варои* сухан,
Он фуруд омадӣ ба ҷои сухан.
Рост аст ин сухан, дар ин чӣ шак аст?!
Балки ҷояш ҳамеша бар фалак аст.
На сухан аз даҳан бурун ояд,
Ки сухан аз сухан бурун ояд...(2)

Хуққа — сандуқчан ҷавохирот.

Чавҳар — асли мохият, кимати асосӣ.

Дурр суфтан — сӯроҳ кардани дурру гавҳар барои ба ришта кашидани он. Азбаски ин кор хеле душвор ва нозук аст, ибораи дурри маънӣ ё дурри сухан суфтан ба маънои ифодаи фикр ва суханҳои нозуку баланд меояд.

Нукта — фикри нозук, маънии баланд; *нуктадон* — донандан фикрҳои нозук.

Варо — ғайр аз.

Эй хирад, аз сухан ривоят кун,
 Ба забони қалам ҳикоят кун.
 В-эй қалам, соате забон бикшой!
 Хуккаи мушкро* даҳон бикшой!
 Вокифӣ* аз сафедию сияҳӣ,
 Дар сиёҳӣ даро, ки Хизри раҳӣ*.
 Гар чи аз теғи ман қалам шудай,
 Ба сухан дар ҷаҳон алам* шудай.
 Ту ба гуфтор шаккарин самарӣ*,
 Ту қалам нестӣ, ки найшакарӣ!
 Чун ту нозукниҳол дигар нест,
 Ҳама ангуштҳо баробар нест!
 Мулки маънӣ азони туст ҳама,
 Ин қаламрав турост якқалама.
 Шоҳи маънӣ туй, алам бардор,
 Сӯи мулки сухан қадам бардор.
 Ёд кун сеҳрофаринонро!
 Нуктадонону хурдабинонро*!
 Ки ҳама махзани* сухан буданд,
 Роздони наву куҳан буданд.
 Олам аз дурри назм пур карданд,
 Ҳамчу даръё нисори дур карданд*.
 Абри раҳмат нисори эшон бод,
 Лутфи ҷовид ёри эшон бод!

**ДАР БАЁНИ ОН, КИ САБАБИ ГУФТАНИ МАСНАВИ ҶИСТ
 ВА БОИС БАР СУФТАНИ ИН ДУРРИ МАЪНАВИ КИСТ.**

Рӯзе аз рӯзҳои фасли баҳор,
 Ки тафовут* надошт лайлу наҳор*.
 Чанде аз аҳли табъ* дар ҷамане

Мушк — як моддаи сиёҳи хушбӯй.

Воқиф — хабардор.

Хизри раҳ — раҳнамо.

Алам — байрақ; *алам шудан* — шӯҳрат ёфтан, машҳур шудан.

Самар — мева.

Хурдабин — даръёфткунандаи нуктаҳои нозук, нуктасанҷ.

Махзан — ҳазина, ганҷина.

Нисор кардан — пошидан.

Тафовут — фарқ.

Лайлу наҳор — шабу рӯз.

Аҳли табъ — аҳли адаб, адабиётдӯстон.

Маҷмае* сохтанду анҷумане.
 Гуфтуғӯи суҳанварӣ карданд,
 Даъвии нуктапарварӣ карданд.
 Нуктадоне, ки дошт маърифате*,
 Хост то ғунчаро кунад сифате.
 Гуфт: „Дар ғунча гул варақ-варақ аст,
 Гунбази сабзи чарх пуршафақ аст“.
 Дигаре гуфт: „Ҳар кӣ ӯ биност,
 Маи гулранги шишаи миност“*.
 Дигаре гуфт: „Баҳри қуввату қут*
 Гашта фирӯза ҳуққаи ёкут“
 Ман ҳам аз рӯи табъ бишкуфтам,
 Ҷониби ғунча дидаму гуфтам:
 „Ҳаст бе гулғузори ғунчадаҳан
 Дили пурхуни зангбастаи ман“.
 Ҳама гуфтанд: „Офарин бодо!
 Кавкаби толеат қарин бодо!“
 Дар фани шеър чун суҳан карданд,
 Ҳама таҳсини шеъри ман карданд.
 Буд шахсе ба маснавӣ* машҳур,
 Дар фунуни* суҳан ба худ мағрур.
 Лек фанни ғазал наварзида,
 Ҳама гирди фасона* гардида.
 Гуфт: „Оре, агарчи бебадал аст,
 Шеваи шеъри ӯ ҳамин ғазал аст!
 Нест ўро зи маснавӣ хабаре,
 Дар раҳи мо зи пайравӣ асаре!“
 Муддаӣ* чун мазоқи шеър надошт,
 Маснавиро беҳ аз ғазал пиндошт.
 Нақди ганҷинаи суҳан ғазал аст,
 Шукри борӣ*, ки назми ман ғазал аст.
 Он, ки назми ғазал тавонад гуфт,

Маҷмаъ — маҷлис, анҷуман.

Маърифат — дониш, илму ирфон,

Мино — шиша.

Қут — ҳӯрок.

Маснавӣ — достон.

Фунун — фанҳо, илмҳо.

Фасона — афсона, қисса.

Муддаӣ — даъвогар.

Шукри бора — худоро шукр.

Маснавиро чу дур тавонад суфт...
 Он ки чон бахшад аз сухан чу Масех*,
 Кай шавад очиз аз каломи фасех*.
 Он, ки аз бахр бигзар[ад] чу[н] барк.
 Кай зи сели баҳор гардад ғарк.
 Он, ки оташ ватан кунад чу шарар,
 Шараре гар ба уд расад, чӣ зарар?
 Бе тааммул* аз он миён ҷастам,
 Ба тааммул миёни худ бастам.
 Бозуи фикрро қавӣ кардам,
 Рӯй дар фикри маснавӣ кардам.
 Гуфтам: аз ҳар чӣ бар забон ояд,
 Сухани ишқ дар миён ояд.
 Ишқ аз ҳар наву куҳан бехтар,
 Сухани ӯ зи ҳар сухан бехтар.
 Гоҳ мекард хотирам майле
 Суи Маҷнуну ҷониби Лайля.
 Гоҳе аз шавқ мезадам фаръёд
 Баҳри Ширину Хусраву Фарҳод.
 Гоҳ медид табъи ман лоиқ
 Холи Узрову ҳолати Вомиқ*.
 Ногаҳ омад нидо зи олами ғайб,
 К-ин ҳаёли ту пок нест зи айб.
 Худ надонӣ, ки фикри бехуда,
 Ҳаст ранҷи димоғи осуда...(10)
 Бори дигар чунин расид нидо,
 Ки: бигӯ „Достони шоҳу гадо“.
 Қиссаи шоҳро баён карданд,
 Ҳоли дарвешро аён карданд.
 Рӯй дар эҳтимоми* он кардам,
 „Шоҳу дарвеш“ номи он кардам.
 Эӣ ки бо ман сари сухан дорӣ,
 Гуфтугӯи наву куҳан дорӣ!
 Соате гӯшу хуш бо ман дор,

Масех — Исо-пайғамбар, ки гӯё аз даму нафаси ӯ мурдаҳо зинда мешуданд.

Каломи фасех — сухани равои, равшан ва содда.

Тааммул — андешидан.

Вомиқ ва *Узро* — номи кахрамонони асосии достони ишқии қадим.

Эҳтимоҷ — кушиш, ғайрат.

Мустамеъ* бошу гуш бо ман дор!
Гуш кун ин фасонаи дерин!
Чи барӣ номи Хусраву Ширин!
Ёд гир ин ҳикояти мавзун!
Чи кунӣ ёди Лайлию Маҷнун?
Бишнавар ин ривояти ғурро!*
Чи диҳӣ шарҳи Вомиқу Узро?
Бикри хилватсарои фикр аст ин,
Фикри тӯҳмат макун, ки бикр аст ин.
Омада дар мақоми чилвагарӣ,
То ба айнӣ ризо дар ӯ нигарӣ,
Ќуз қабули назар намехоҳад,
Илтифоти дигар намехоҳад.
Ҳар чӣ ҳаст, аз саодати назар аст.
Назар иксири* кимиёасар* аст.
Ё раб, ин тӯҳфаро гиромӣ* кун!
Яке аз номаҳои номӣ кун!
То зи соҳибдиле назар ёбад!
Шарафи илтифот дарёбад.

Мустамеъ — шунаванда.

Ғурро — хуб, хубтарин.

Иксир — моддаест, ки бо ёри он кимиёгарон мисро тилло карданӣ мешуданд. Киноя аз чизе, ки қувваи ғавқуллода дорад.

Кимиё — илме, ки аз мис зар ҳосил карданро мақсади худ қарор дода буд. Маҷозан ҳислат ва ҳунари ғавқуллода. Маъмуни мисраъ: назари инсон монанди иксир таъсире ғарқувват боқӣ меғузорад.

Гиромӣ — азиз, муҳтарам.

13
„Сифоҗ-ул-ошиқин“

БАЁНИ СУХАН ВА ДАРАҶОТИ ОН¹

Сухан сардафтари девони ишқ аст,
Сухан ганчинаи султони ишқ аст.
Зи дил файзе, ки чӯй, чуз баён нест,
Забони тег чун теги забон нест.
Сухан зоҳир кунад сӯзи ниҳонро,
Зи шамъи дил барафрӯзад ҷаҳонро.
Сухан сарчашмаи даръёи ишқ аст,
Сухан сармояи савдои ишқ аст²
Ки гар бар сафҳаи* олам набудӣ,
Нишон аз оламу одам набудӣ.
Кӣ холи рафтаву оянда гуфти,
Кӣ чандин маънии поянда гуфти...(1)
Кӣ мутриб* нишотангез кардӣ,
Ҳазор оташ ба як дам тез кардӣ.
Сухан ваҳй* аст, мо арши баринем*
Сухан сеҳр аст, мо сеҳрофаринем.
Чӣ ҷои сеҳру эъҷози* Масеҳ аст,
Ҳаёти мо зи гуфтори фасеҳ аст.
Ба як дам оламеро зинда созем
В-аз он пас то абад поянда созем.
Касе худ бесухан чун зинда монад,
Дар иқлими бақо поянда монад?

Сафҳа — саҳифа.

Мутриб — таронагӯй, хонанда ва сароянда.

Ваҳй — пайғоме, ки аз худо омадааст.

Арши барин — тахти баланд ва олӣ.

Эъҷоз — муъҷиза.

Хусусан ман, ки чони ман хамин аст,
 Хаёти ҷовидони ман хамин аст.
 Зи дурри назм бошад гуфтугӯям,
 Зи баҳри шеър бошад обрӯям.
 Ҳамон беҳтар, ки бо ин дурфишонӣ
 Шавам ғаввоси* даръёи маонӣ*.
 Бурун орам аз ин баҳри гиромӣ
 Дуре чун ғавҳари баҳри Низомӣ,
 Ки аз гардаш хирад беҳуш гардад,
 Зи сар то пой хирад (ҳам) гӯш гардад¹.
 Биёроям ба хилватхонаи фикр
 Арӯси назмро чун шоҳиди бикр...(4)

БОБИ ЧАҲОРҶМ

ДАР СИФАТИ СИДҚ ВА НАТОИЧӢ* ОН²

Биё, эй субҳи давлатро талабгор,
 Чу субҳи аҳли давлат сидқ пеш ор.
 Ба роҳи рост рав, то метавон рафт,
 Ки мебояд ба хоки остон рафт.
 Марав қач, ин ҳадиси рост бишнавар,
 Ки бар як ҷониб афтодаст қачрав.
 Қачонро раҳ набошад дар миёна,
 Ки тири рост ояд бар нишона.
 Беҳ аст аз зулфи қач он қомати рост,
 Бале, ҳар қас ба қадди рост бар пост.
 Ҳамеша росткорон растагоранд*,
 Ки ғайр аз ростӣ коре надоранд.

ҲИКОЯТ

Саҳаргоҳон, ки абри навбаҳорон
 Ба ишрат хайма зад бар кӯҳсорон,
 Бисоти кӯҳ шуд аз лола худ ранг,
 Баромад лаъли сероб аз дили санг.
 Ба ишрат хост наргис пеши лола,
 Пиёла дошт бар рӯи пиёла.

Ғаввос — қасе, ки аз тағи даръё дурру ғавҳар ҷустуҷӯ мекунад.

Маонӣ — маъниҳо.

Натоиҷ — натиҷаҳо.

Растагор — ҳалосшаванда, начотъёбанда.

Ба ҳам шоҳу самар тасбеҳхон шуд,
 Бар ӯ мурғи саҳар асрордон шуд.
 Чавонон рӯй дар саҳро ниҳоданд,
 Чу гул бар сабзаи тар по ниҳоданд,
 Чу наргис чоми заррин баргирифтанд,
 Шароби лаълро дар зар гирифтанд.
 Дар он фархунда* рӯзи оламафрӯз
 Ба гашти сабзаи гулгашти наврӯз
 Бутон ҷамъею муштоқон гурӯҳе
 Гузар карданд бар болои кӯҳе.
 Чӣ кӯҳе? Бар шукӯҳи арш поя,
 Ки бар боми саҳар афканда соя.
 Уқобаш бо ҳумои меҳр ҳампар,
 Палангаш бо наҳанги чарх ҳамсар.
 Маҳи нав, к-аз паси моҳӣ намуда,
 Паси он кӯҳ чун коҳе намуда.
 Фалак як пашша дар пиромани* ӯ,
 Ки гирд омад зи гирди домани ӯ.
 Ба ҳам гуфтанд маъшуқон, ки ушшоқ
 Шуданд аз ишқи мо машҳури офоқ.
 Валекин сидқи эшон нест маълум,
 Бувад бе сидқ кори ҷумла маъдум*.
 Тариқи озмунро* соз карданд,
 Сафи ушшоқро овоз карданд.
 Сафо мебоду аз туркони содиқ,
 Ки қавлу феълашон омад мувофиқ.
 Шавад дил дар ҳузури дӯстон ҷамъ¹,
 Ҳузури ҷамъ бошад партави шамъ.
 Забон то омада аз савсани тар,
 Намояд аз қачӣ шамшеру ханҷар.
 Чу дам зад субҳи козиб* аз гувоҳӣ.
 Кашид аз даъвии худ рӯсиёҳӣ.
 Хитоб омад ба муштоқони ошиқ,
 Ки бо мо ҳар кӣ дар ишқ аст содиқ,

Фархунда — муборак, нек.

Пироман — пеш, назд.

Маъдум — несту нобуд.

Озмун — озмонш, санчиш.

Субҳи козиб — субҳи бардурӯғ, пеш аз вақт як лаҳза сафед шудани рӯз, ки пас аз он боз ҳаво торик мешавад. Баъд аз субҳи козиб субҳи содиқ меояд, ки субҳи ҳақиқист.

Аз ин кӯҳ афканад худро ба поён,
 Ки сидки хешро созад намоён¹,
 Таҷаллӣ кард* субҳи содиқ аз Тур*,
 Ба як дам сохт олабро пур аз нур.
 Бале, аз сидк беҳтар нест коре,
 Агар дам мезадӣ аз сидк боре.
 Ҳамон дам содиқон бар пой частанд,
 Ҳамон ҷо козибон* аз по нишастанд.
 Муайян шуд, ки содиқ кист он ҷо,
 Рафиқи номувофиқ кист он ҷо.
 Ба ҳурмат содиқонро пеш хонданд,
 Шарикӣ қалбро* аз пеш ронданд.
 Ба як бор аз назар андохтандаш,
 В-аз он кӯҳу камар андохтандаш,
 Мувофиқ чарх бар чархи барин зад,
 Мунофиқ* хештанро бар замин зад...(2)

БАЁНИ СИФАТИ ВАҶО ВА ПОСИ УҲУД*

Ҷафокоро, вафодорӣ биёмӯз,
 Зи ёрон шеваи ёрӣ биёмӯз
 Ба ҳар кас рӯзи неъмат* аҳд бастӣ,
 Фаромӯшаш макун дар тангдастӣ*.
 Чу нон бардошӣ, хонро* маяндоз,
 Намак хӯрдӣ, намакдонро маяндоз.
 Набояд рӯзи аввал аҳд бастан,
 Пас аз бастан намебояд шикастан.
 Зи мо сарриштаи аҳд аст зинҳор,
 Ки ин сарриштаро аз даст мағзор.
 Тарике хуштар аз аҳду вафо нест,
 Вале афсӯс, к-он дар аҳди* мо нест.

Таҷаллӣ кардан — чилвагар шудан, намоён гардида.

Тур — номи кӯҳест дар Миср.

Козиб — дуруғгӯй, бевафо, акси содиқ.

Қалб — сохта, носара.

Мунофиқ — дуруя.

Уҳуд — ҷамъи аҳд, аҳду паймонҳо; *поси уҳуд* — рӯи ва ич-рон аҳду паймон.

Неъмат — сериву пурӣ, фаровонӣ, тӯхфа.

Тангдастӣ — қашшоқӣ.

Хон — дастархон.

Аҳд — замон, вақт.

Вафо гар з-он ки дар олам набошад,
 Чй бошад, гар чафое ҳам набошад!
 Нашояд ҳар замон ёре гирифтан,
 Зи ёрон ҳар дам озоре гирифтан.
 Гуле, к-ӯ ҳар замон бошад ба чое,
 Намеояд аз ӯ бўи вафое.
 Ба мутриб мӯхтасибро* з-он бувад чанг,
 Ки ҳар дам дар мақоме дорад оҳанг,
 Яке, к-ӯ рӯзу шаб як чо муқим аст,
 Зи ёрони вафодори қадим аст.
 Касе, к-аз дӯстӣ берун ниҳад пай,*
 Дар оини вафо саг беҳтар аз вай.
 Ба ёре чун вафодорӣ намудӣ,
 Вафо варзидию дурӣ намудӣ,(?)
 Зи кӯи ӯ қадам натвон кашидан
 Ба роҳи ӯ ба сар бояд давидан...(35)

БОБИ ПАНЧУМ

ДАР СИФАТИ АХЛОҚИ КАРИМА* ВА МАҲОСИНИ* УСТ

Чавоно, чанд бадхӯй тавон кард,
 Зи хӯи бад чафочӯй тавон кард?
 Тавабой тариқи деу дад* ҳаст,
 Ба он рӯи накӯ ин хӯи бад ҳаст...(1)
 Накӯхӯ аз дари раҳмат дарояд,
 Чу гул ҳар чо ки бошад, хуштар ояд.
 Чу субҳ аз сидқ хандон бошу хуррам.
 Ки олабро барафрӯзӣ ба як дам,
 Турушрӯ дар паси зону нишинад,
 Хуш аст ин, то касе рӯяш набинад.
 Хама кас чашми худ бар гул ниҳода,
 Ки хандон аст бо рӯи кушода.
 Чу ғунча буд бари рухсор баста,
 Дарунаш чун бурун зангор баста.

Мӯхтасиб — назоратчин динӣ, ки иҷро шудани қоидаҳои
 мусулмониро назорат мекард.

Пай — пой.

Карима — нек, макбул,

Маҳосин — хусну некӣ ва зебоӣҳо.

Дад — ҳайвони дарранда.

Карам* бе хулқ чуз сарфи дирам* нест,
 Дирам аз дасти бадхӯён карам нест.
 Агар сангиндиле бар хоксорон
 Гуҳар пошад, бувад он сангборон.
 Гулистони ҷамолу гулшани рӯй
 Бувад беобу ранг аз гармии хӯй
 Надорад шоҳиди гул ғайр аз ин айб,
 Ки дорад сӯзане аз хор дар чайб.
 Чӣ суд аз шакл, агар хӯе надорӣ,
 Чӣ ҳосил ранг, агар бӯе надорӣ!

ҲИКОЯТИ МУНОСИБИ МИСҚОЛ

Ду сарви лоларух буданд ҳамзод,
 Ки аз модар ба шакли он ду кам зод.
 Чунон буданд дар хубӣ ягона,
 Ки гуфти нест фарқе дар миёна.
 Агар ин як малак*, он як парӣ буд,
 Агар он Зӯҳра*, ин як Муштарӣ* буд,
 Ба сурат гар нақӯдастур буданд,
 Вале дар сират* аз ҳам дур буданд.
 Яке бар хотири ҳар хаста роҳат,
 Яке аз ҷавр бар дилхо ҷароҳат.
 Яке бар синаҳо марҳам ниҳодӣ,
 Яке сад доғи дил барҳам ниҳодӣ.
 Бути дилчӯйро аз ҳусни сират
 Ба ҷон меҳостанд аҳли басират*.
 Қадам ҳар гаҳ ниҳодӣ бар сари кӯй,
 Зи бисъёри* нагунҷидӣ сари мӯй.
 Нигори тундхӯ ҳар ҷо нишастӣ,
 Зи дасти хӯи бад танҳо нишастӣ.

Карам — саховат, олиҳимматӣ, лутфу меҳрубонӣ.

Дирам — пул.

Малак — фаришта.

Зӯҳра — Нохид, ситораи субҳ.

Муштарӣ — номӣ ситорае, Юпитер.

Сират — ботини одам, симои ботинӣ, хулку мизоч.

Басират — биной, бориксанҷӣ; *аҳли басират* — донишмандон, одамшиносон.

Зи бисъёри — аз бисъёрии одам.

Шунидам, гуфт рӯзе аз хичолат,
 Ки: „Ё раб, ин чӣ ҳол аст, ин ҳолат?
 Ки дар хусну чамоли мо шаке нест,
 Туро сад ошику моро яке нест?“
 Чу ин ҳарф он ҳарифи тундхӯ гуфт,
 Накӯхӯ дар ҷавоби он накӯ гуфт:
 „Ҷӣ суд аз хусн, чун эҳсон* надорӣ?
 Ту ин дорӣ, валекин он надорӣ!“...(2)

БОБИ ШАШУМ

МАЗАММАТИ* ҲИССУ ЛИОМАТ* ВА ШАРҲИ ФУТУВВАТУ* КАРОМАТ*

Биё, эй хуфта* доим бар сари ганҷ,
 Ба зар печида ҳамчун аждари ганҷ.
 Кучой, эй ҳариси* моли олам,
 Магар воқиф най аз ҳоли олам?
 Зару сими ҷаҳонро ҷамъ созӣ,
 Ба ин сарришта худро шамъ созӣ.
 Ҷӣ ҳосил з-он, ки абри навбахорӣ,
 Чу ҳаргиз қатрае бар мо наборӣ.
 Ҷӣ ҳосил з-он, ки моху офтобӣ,
 Чу ҳаргиз заррае бар мо натоӣ.
 Дирамдоре, ки ӯ соҳибкарам нест,
 Агар сад ганҷ дорад, мӯхтарам нест.
 Ба пой он дарахт ором гиранд,
 Ки халқ аз меван ӯ ком гиранд.
 Саховат мӯчиби қадри баланд аст,
 Саховатпеша доим арҷманд* аст.
 Сахо* қадрест, оӣ пояи ӯ,
 Ҳазор осудагӣ дар сояи ӯ.

Эҳсон — рафтору гуфтори хуб, лутфу карам.

Мазаммат — сарзаниш, таъна.

Лиомат — нокаӣ, бахилӣ, ҳасисӣ, пастҳимматӣ, мумсикӣ, ҷашмгушнагӣ.

Футувват — ҷавонмардӣ, олиҳимматӣ, саҳигӣ.

Каромат — карампешагӣ, саховат, лутфу меҳрубонӣ.

Хуфта — ҳобида.

Ҳарис — хирснок, пурхирс.

Арҷманд — арзманд, арзанда.

Сахо — саҳигӣ, олиҳимматӣ.

Зи даръёи карам абре, ки хезад,
 Зи борон гавҳари хушоб резад...(1)
 Карам ҳарчанд дар олам азиз аст,
 Камоли иззати ӯ аз ду чиз аст:
 Яке, пеш аз таваққӯ* ком додан*,
 Дуйӯм, бар хештан миннат ниҳодан.
 Фақеҳи* шаҳр агар дар бухл* монад,
 Касе дар зиндагӣ номаш надонад.
 Ва гар кофир ба эҳсон даст гирад,
 Чу Хотам* номи ӯ ҳаргиз намирад.
 Макун дар луқма додан ҳеҷ тақсир*,
 Ки бадгӯй туро гардад гулӯгир.
 Чу пеши луқмачӯён нон шикастӣ.
 Даҳонашро фуру бастию хастӣ.
 Дирамхое, ки резад хоҷа бар ҳам,
 Бар ӯ доғест, бар дарвеш—марҳам.
 Чаро ин доғро бар ҳам ниҳад кас,
 Хамон беҳтар, к-аз ӯ марҳам ниҳад кас.
 Дирам бикшо, ки дар бозори мақсуд
 Забони мол бошад мардро суд.
 Гар ин савдо кунӣ, судат расонад,
 В-аз ин мақсад ба мақсудат расонад...(43)

БОБИ ҲАФТУМ

ДАР БАЁНИ ШУҶОАТ ВА ДАЛЕРИ

Биё, эй бедили аз кор монда¹,
 Зи бим* андар паси девор монда.
 Далерӣ кун, ки майдон аз далер аст,
 Агар рӯбах далер афтод, шер аст.

Таваққӯ — чашмдошт, интизорӣ.

Ком додан — муроди касеро баровардан, хочати касеро раво кардан.

Фақеҳ — қонундон, донандаи қонуниҳои шариат.

Бухл — бахилӣ.

Хотам — номи касе, ки дар саховат ва некӯкорӣ машҳур гардидааст.

Тақсир — қусур, камӣ, камбудӣ.

Бим — тарсу харос.

Диле, к-аз хайбати охе биларзад,
 Бари соҳибдилон* кохе наярзад.
 Чи хуш гӯянд мардони чигардор,
 Ки пое пеш нех, дасте бурун ор.
 К-аз ин даст аз ҳама кас пеш бошӣ,
 Ба ин по аз ҳама кас беш бошӣ.
 Раҳи сахрои расвой гурез аст,
 Калиди мамлакат шамшери тез аст.
 Ба як дам оламеро фатҳ кардан*
 Беҳ аз нанги ҳама олам ба гардан,
 Сари душман равон аз тан чудо кун,
 Вагарна рав, сари худро фидо кун.
 Агар сад сол зери санг бошӣ,
 Аз он беҳтар, ки зери нанг бошӣ.
 Зи ғайрат гар яке мардонагӣ кард,
 Ту гӯй чоҳиле девонагӣ кард?
 Магӯ чоҳил, ки чоӣ хайрат аст ин,¹
 Беҳ аз сад оқили беғайрат аст ин.
 Мапурс аз дил, ки чоӣ тарснок аст,²
 Ҳам аз бими ҳудаш бими ҳалок аст.
 Қавидил шав, ки дар майдони мардӣ
 Гар аз куштан битарсӣ, кушта гардӣ.

ҲИКОЯТ

Чавоне саврқадде, гулғузоре,
 Чи чоӣ сарву гул, хуррамбахоре,
 Рухаш аз орази гул об бурда,
 Хаташ аз чаъди* сунбул тоб бурда,
 Узораи* чун гули сероб хуррам,
 Ниҳон дар ғунчааш дурҳо чу шабнам,
 Ду рух гулгуну рӯ ҳар як чароғе,
 Дилу чонро зи рӯяш пора доғе,
 Чу гулбарги баҳорӣ покдомон
 Ба ҷамъе сӯи сахро шуд хиромон.

Соҳибдил — нотарс, далер; *бари соҳибдил* — дар назди ода-
 ми далер.

Фатҳ кардан — кушодан, ба даст овардан.

Чаъд — тоби мӯй ва зулф, занҷира ва шиканҷҳои мӯй.

Узор — рӯй, рухсора.

Ачаб шамъи чигарсӯзе, ки он чамъ
 Ба сӯзи ишқ буданд зинда чун шамъ.
 Хикоят ҳар яке бо ёр кардӣ,
 Камоли ишқи худ изҳор кардӣ.
 Яке гуфто: „Сари ман гӯи* худ соз,
 Ки сар дарбозаму гардам сарафроз“.
 Яке гуфто: „Ишорат кун ба чонам,
 Ки дар пой сагонат дур фишонам“.
 Дар ин буданд, к-аз ҷо ҷаст шере,
 Чу шери чарх дар куштан далере.
 Чу оташ дар наистон тез гашта,
 Ба сони шӯъла оташрез гашта.
 Ба ранги кахрабо худро намуда,
 Вале чун коҳ мардумро рабуда.
 Думах дар пушт ҳамчун аждари кӯх,
 Ки кардаст аз камар азми сари кӯх.
 Равон чун зӯр бар сарпанча карда,
 Кафаш гови заминро* ранча карда.
 Дар он соат, ки шер аз ҷой барҷаст,
 Ҷавоне ҳамла зад, бар пой барҷаст.
 Дигарҳо як ба як бар пой частанд,
 Вале баҳри гурез аз ҷой частанд.
 Чу шамшери шуҷоатро алам кард,
 Ба як тег устухонашро қалам кард.
 Чунон осон чудо кард аз миёнаш,
 Ки пиндорӣ чудо буд устухонаш.
 Зи ғайрат он ҷавон ҳам тег бардошт,
 В-аз он мардум якеро зинда нагзошт.
 Руҳаш чун гул, дилаш чун ғунча бишкуфт,
 Ба бозӣ мухлиси* ҷонбозро гуфт,
 Ки: „Чун аҳди ту аҳди устуворест,
 Фидоят сохтам ҳар ҷо, ки ёрест“...(2)

Гӯй — хаппак, тӯпи бозии гӯю ҷавгон, ки бо ҷавгон (ҷӯби саркаҷ) онро зада мегиранд.

Гови замин — гове, ки гӯё дар зери замин аст. Аз рӯи афсона замин дар шоҳи гове истодааст ва гов дар болои моҳие қарор гирифтааст. Шоир гуфтан мехоҳад: ҷанголи шер чунон тез буд, ки аз замин гузашта, ба пушти гови зери замин расидааст ва онро озурда кардааст.

Мухлис — ихлосманд, дӯст.

ДАР БАЁНИ УЛУВВИ* ҲИММАТ

Биё, эй сустҳиммат, ин чӣ сустист?
Тариқи рахравон гармию чустист.
Харифон боли ҳиммат боз карданд,
Бар авчи нӯҳ фалак парвоз карданд.
Ту аз сустӣ ба сад хорӣ фитодӣ,
Ба рӯи худ дари зорӣ кушодӣ.
Зи ҳиммат сарваронро бол доданд,
Саодатмандию иқбол доданд...(1)
Зи ҳиммат бар сари шерон равад мӯр*,
Зи ҳиммат нӯш* гардад неши занбӯр.
Зи ҳиммат Зӯҳра бар гардун баромад,
Зи ҳиммат қатра дар Чайхун* баромад.
Ту ҳам як қатраи обӣ зи оғоз,
Дар охир зарраи хоке шавӣ боз.
Расид ин зарра дар хуршеди воло*,
Гузашт он қатра аз лӯълӯи лоло*.
Чу зарра маҳв шав дар нури хуршед,
Чу қатра ғутта хӯр дар баҳри ҷовид...(1)
Дар аввал дона зери гил даромад,
Чу ҳиммат дошт, охир бар* саромад.
Зи ҳиммат каҳраборо ҷазбае* ҳаст,
Ки каҳро мекашад бе чунбиши даст.

ҲИКОЯТИ ҲИММАТИ ФАРҲОД

Сухандонони ин ширин ҳикоят
Чунин карданд аз Ширин ривоят,
Ки рӯзе дар тақаллум* пеши Фарҳод
Лаби Ширин ба шаккар ханда букшод,
Ки: „Ман ширину Ширин аст номам,
Зи шири ноб ширин аст комам.

Улувв — баландӣ; улувви ҳиммат — баландии ҳиммат

Мӯр — мӯрча.

Нӯш — асал.

Чайхун — даръёи Амӯ.

Воло — баланд, олий.

Лӯълӯи лоло — марвориди тоза ва соф.

Бар — бор, маҳсул, мева.

Ҷазба — қувваи ҷозиба, кашиш.

Тақаллум — гуфтугӯ, суҳангӯӣ.

Лабамро хаст шир аз шахд* хуштар,
 Ки бо ҳам хуштар ояд ширу шаккар.
 Чу тифлон* баски завқи шир дорам,
 Зи тифли то ба акнун ширхорам.
 Мазоқи шир бо табъам сириштанд,
 Аз он номи маро Ширин навиштанд.
 Маро акнун ҳазорон гӯсфанд аст,
 Дар ин кӯҳе, ки чун гардун* баланд аст.
 Аз ин ҷо то ба он ҷо раҳ ду фарсанг*,
 Чунон ҷӯе бибояд кандан аз санг,
 Ки ҳар кас ҳар гаҳ он ҷо шир дӯшад,
 Лаби ширинам ин ҷо сер нӯшад*.
 Чу бишнид ин сухан Фарҳод, барҷаст,
 Ба сони кӯҳ дар хидмат камар баст.
 Чу бар кӯҳ озмудӣ теша бар санг,
 Замин ларзон шудӣ фарсанг-фарсанг.
 Зи захми тешааш санге, ки частӣ,
 Малакро* бар фалак* шахпар* шикастӣ,
 Чунон оташ фуру частӣ зи теша,
 Ки аз кӯҳ оташе афшондӣ беша.
 Хамоно 3-оташи ин кӯҳи андӯх
 Саросар сангу оташ буд он кӯҳ.
 Забони теша чун оташ фишондӣ,
 Ба ҳасрат бо забони хеш рондӣ,
 Ки: „Ман чун теша оташ карда манзил,
 Вале ўро забон сӯзад, маро дил,
 Хар он оташ, ки ўро бар забон аст,
 Маро бо кӯҳ дар дил беш аз он аст.
 Диламро худ чунин бояд забоне
 Ки сӯзишро кунад равшан равоне“.¹
 Сабук санги гарон меканду мерафт,
 Миёни кӯҳ ҷон меканду мерафт.

Шаҳд — асал.

Тифл — кӯдак.

Гардун — осмон.

Фарсанг — андозаи роҳ аст, ки тахминан ҳашт километр мебошад.

Малак — фаришта.

Фалак — осмон.

Шахпар — болу пар, канат.

Чунон чӯе ба рӯи санг пардохт,
 Ки дар рӯи замин мушкил тавон сохт.
 Дар он чун қатраи шире расидӣ,
 Равон то манзили Ширин давидӣ.
 Мураттаб сохт он чо ҳавзи дигар,
 Шуда он чӯи шир аз ҳавзи кавсар*.
 Чу Ширин дид санъатҳои Фарҳод,
 Забон бикшоду гуфто: „Офарин бод!
 Чӣ қои ҳавзи шир аст ин, ки кандӣ,
 Ба ширинӣ аҷаб тарҳе ғигандӣ“.
 Ситоиш* кард, баҳри музди кораш
 Зи ғӯш овард берун ғӯшвораш,
 Ки яъне: „Ҳастам аз қон ҳалқадаргӯш,
 Зи ғӯшам ҳалқаро бистону бифурӯш“.
 Бигуфт: „Эй ҳалқаи ҳикмат ба ғӯшам,
 Ба сад қон гар харандаш, кай фурӯшам?
 Маро ин ҳалқа шуд тавқи* иродат,
 Шудам сарҳалқаи* аҳли саодат“.
 Аз он з-аҳли саодат гашт Фарҳод,
 Ки ҳиммат баст, чӯи шир бикшод,
 Зи ҳиммат санги хоро гар накандӣ,
 Назар бар лаъли Ширин кай ғигандӣ?
 Ба ҳиммат кӯхро аз пеш бардошт,
 Аҷаб санге зи роҳи хеш бардошт...(2)

БОБИ ҲАШТУМ

БАЁНИ БАДНИ ЗОЛИМ ВА НЕКҶИИ ЭҲСОНУ АДЛ

Ситамгоро, ба эҳсон хӯ накардӣ,
 Хама бад кардию некӯ накардӣ.
 Чафокорӣ макун, аз мӯҳсинин* бош,
 Чунон то чанд бошӣ, инчунин бош.
 Чу бинӣ тирабахтеро сияхрӯз,
 Шабашро ҳамчу курси* маҳ барафрӯз!

Ҳавзи кавсар — ҳавзи афсонавиест, ки ғӯё дар қаннат аст.

Ситоиш — таърифу тавсиф.

Тавқ — ҳалқаи гардан, ҷамбаре, ки ба гардан овехта шавад; *тавқи иродат* — ҳалқаи иродат, рамзи ироданокӣ, нишонаи фармонбардорӣ.

Сарҳалқа — болонишин, сардор, сарвар.

Мӯҳсинин — мӯҳсинҳо, некӯкорон, соҳибони лутфу қарам.

Курс — лӯнда, давра.

Ба об аз ташнагӣ бинмо начоташ,
 Ки бошад оби ту оби ҳаёташ,
 Ба сармо чун шавад аз хеш навмед,
 Бипӯшӣ хилъати* гарме чу хуршед.
 Ба гармо чун наёбад дояи худ,
 Дилаш осуда кун дар сояи худ.
 Ба инсон боз гардад сайри эҳсон,
 Ки эҳсонро нашојд ғайри инсон.
 Гул аз лутфе, ки дорад навбаҳорон,
 Кунад чо бар сари насринъузорон,
 Хасу хоре, ки оташ барфурузад,
 Чу хезад шӯъла, аввал худ бисӯзад.
 Мазан раҳ, то бурун аз раҳ најафти,
 Макан чаҳ, то даруни чаҳ најафти.
 Сагеро гар биёзорӣ ба бедод,*
 Зи дурат бинаду ояд ба фаръед.
 В-ар аз эҳсон намоӣ тарки озор,
 Барад доманкашонат чониби ёр.

ХИКОЯТИ МАЧНУН

Чу Мачнун дур монд аз кӯи Лайли,
 Ба оху нола гуфто: „Вои Лайли!
 Надонам бо ғами Лайло чӣ созам,
 Ба чандин оху вовайло чӣ созам?
 Зи кӯяш сад ғаму андӯх бурдам,
 Ба зерӣ меҳнати чун кӯх мурдам.
 Магар бодӣ сабо ояд зи кӯяш,
 Ки бозам зинда гардонад ба бўяш.
 Чӣ будӣ гар танамро чон набудӣ
 Ва гар будӣ, ғами хичрон набудӣ?
 Ғаму ҳаҷре, ки ман дидам, кӣ дидаст?
 На кас дидасту на ҳаргиз шунидаст.
 Ба меҳнатҳои гуногун тавон зист,
 Вале бе рӯи Лайли чун тавон зист?
 Тани ман кошӣ хошӯк будӣ,
 Ки бодӣ субҳхезам даррабудӣ,

Хилъат — либос.

Бедод — ноинсофия, ҷабру зулм.

Равон бурдию дар рохаш фигандӣ,
 Ба хорӣ дар гузаргоҳаш фигандӣ.
 Гузаштӣ сӯи ман Лайлӣ хиромон,
 Кашидӣ бар сарам аз ноз домон“.
 Чунин гуфту қадам зад бар биёбон,
 Ба сӯи кӯху сахро шуд шитобон.
 Чу Мачнун сӯи сахро кард майле,
 Саге дид аз сағони кӯи Лайлӣ.
 Зи пирӣ дасти ӯ аз кор монда,
 Зи по афтода, аз рафтор монда.
 Намонда тобаш андар дасту дар пой,
 Ба ин бедасту пой монда бар чой.
 Ниҳода оҳувон по бар сари ӯ,
 Лагадкӯби ғизолон* пайкари* ӯ.
 Зи сар то по шуда зери магас гум,
 Барои худ магасрон карда аз дум.
 Забон молид бар захми тани хеш,
 Даҳони захмаш аз захми забон реш.
 Шуда чун устухон аз баҳри ноне,
 Ба ғайр аз худ надида устухоне.
 Дили Мачнун зи холи ӯ барошӯфт,
 Ба сӯи ӯ назар мекарду мегуфт,
 Ки: „Эй ман дар вафо шармандаи ту,
 Саги ёри манӣ, ман бандаи ту!“

БАҶИЯИ* ХИКОЯТИ МАЧНУН ВА НАТИҶАИ ЭҲСОНИ У

„Ғизолони ҷаҳон, эй шерзода,
 Зи дастат рӯй дар сахро ниҳода.
 Палангон ҳам зи ҳиммат бо сад андӯх
 Ҳисори* санг манзил карда дар кӯх.
 Намедонам ҷаро аз по фитодӣ,
 Зи ҷон худ кучо ин ҷо фитодӣ?
 Ҷаро дастат чунин аз кор монда,
 Ҷаро пой ту аз рафтор монда?

Ғизол — оху.

Пайкар — тан, ҷисм.

Баҷия — боқимонда, охир.

Ҳисор — калъа, девори атрофи шаҳр.

Кучо рафт он ки буд аз панчаи ту
Физолон, балки шерон ранчаи ту.
[Кучо] рафт он, ки ҳар сӯе давидӣ,
Ба сахро ҳамчу оҳуе давидӣ.
Биёбон пур нафири* гулгулат буд,
Палоси хаймаи Лайлӣ чулат буд.
Агар чашмам фитад рӯзе бар он чул,
Кунам онро зи хуни дида гул-гул,
Қади ман ҳалқа шуд, комам баровар,
Ба ман чун тавқ рӯзе сар даровар.
Паси зонуи ғам бо ҳалқа монам,
Ки сар аз пову по аз сар надонам.
Ниҳодӣ по ба кӯи дилбари ман,
Биёву пой неҳ акнун сари ман.
Чӣ будӣ, гар сарам пой ту будӣ?
Ки бар сар хок бар он кӯй судӣ.
Чу чашмаш бар вай афтодаст гоҳе,
Ғаҳе ҳам ҷониби ман кун нигоҳе.
Ки ин ғамдидаву вай ғам набинад,
Касе ӯро ба чашми кам набинад.
Чӣ доғ аст ин, к-аз ӯ дорӣ нишоне?
Чунин бошад нишони комронӣ.
Чӣ будӣ гар маро ин доғ будӣ?
Дилам з-он гул мисоли боғ будӣ.
Чу кард ин гуфтугӯ Мачнунӣ ношод,
Физолеро гирифт аз доми сайёд.
Кабобаш кард аз рӯи мурувват,
Зи кути* он кабобаш дод қувват.
Ба он қувват сағ омад сӯи Лайлӣ,
Шуд охир посбони кӯи Лайлӣ.
Чу Мачнун ҷониби Лайлӣ гузаштӣ,
Ба гирди кӯи ӯ чун Каъба гаштӣ.
Равон он сағ зи домонаш кашидӣ,
Давон то пеши ҷононаш кашидӣ.
Чу Мачнунро ба эҳсон буд майле,
Фитодаш дида бар дидори Лайлӣ...(2)

Нафир — овоз.
Кут — хӯрок.

ДАР ТАВОЗҮЪ*, КИ АЗ САР ГУЗАШТАН АСТ ВА САР
БА ХОКИ НИЁЗ АФГАНДАН

Биё, эй аз такаббур мастгашта,
Зи фикри сарбаландӣ пастгашта.
Тавозӯъ кун, ки ёбӣ арҷмандӣ,
Фурутан* шав, ки бинӣ сарбаландӣ.
Такаббур сарбаландиро кунад паст,
Тавозӯъ зердастонро забардаст.
Гар аз роҳи тавозӯъ хок бошӣ,
Чу гардӣ гард, бар афлок* бошӣ.
Каши гар аз такаббур сар бар афлок,
Нишинӣ ҳамчу оташ зуд бар хок.
Замин чун аз тавозӯъ хок гашта,
Губораш сурмаи афлок гашта.
Фалак гар аз тавозӯъ ҳам набудӣ,
Сарафрои ҳама олам набудӣ.
Чу одамро вучуд аз хок доданд,
Малоик дар сучудаи* сар ниҳоданд...(2)
Ҳасуд аз ҷумла неъматҳои олам
Ҳамин дорад тавозӯро мусаллам*.
Касе дар шукри неъмат худ чӣ гӯяд,
Ки душман ҳам заволашро* наҷӯяд.
Чу душман санг бардорад дами ҷанг,
Тавозӯро ҳисоре созад аз санг.
Ба роҳи масканат* ҳар кас, ки хок аст,
Зи санги ходисот* ўро чӣ бок аст?... (17)

Тавозӯ — хоксорӣ.

Фурутан — хоксор.

Афлок — фалакҳо; осмон.

Сучуд — сачда, сар ба замин гузоштан.

Мусаллам — таслим, таслимшуда, супурдашуда.

Завол — ҳалокат, нестӣ, махвият

Маскан — манзил, истикоматгоҳ.

Ходисот — ходисаҳо, воқеаҳо.

БОБИ ДАХЎМ

ДАР ОДОБ, КИ ЗОҲИРРО БА АФЪОЛИ* ҲАСАНА* ОРОСТАН АСТ ВА БОТИНРО БА АВСОФИ* ҲАМИДА* ПИРОСТАН.

Надонам, к-ин ҳама тарки адаб чист,
 Ҳади худро намедонӣ, сабаб чист?
 Адаб хоҳӣ, зи ҳад берун манех пой,
 Зи ҳар ҷониб, ки хоҳӣ дар миён ой.
 Адаб ороиши афъол бошад,
 Адаб осоиши аҳвол бошад.
 Фуруғи* зоҳир аз ороиши ўст,
 Фароғи* ботин аз осоиши ўст.
 Адаб маҷмӯаи ҳусну ҷамол аст,
 Баҳоре дар камоли эътидол* аст.
 Ҳама корат ба қадри хеш бояд,
 Зи қадри худ на кам, не беш бояд.
 Ба ин мизон агар худро бисанҷӣ,
 Наранҷанд аз туву худ ҳам наранҷӣ.
 Чу биншинӣ, ҷунон бояд ки шояд,
 Чу бархезӣ, ҷунон шояд ки бояд.
 Ҷароғи дида шаб ҷое маяфрӯз,
 Ки гардид тира, чун равшан шавад рӯз.
 Сухан бо маҳрамон бояд ҷунон гуфт,
 Ки бо агъёр дар маҷлис тавон гуфт.
 Ҷаро сомеъ* ниҳад бар нуктае гӯш,
 Ки бояд кардаш аз хотир фаромӯш?
 Манех бар ҳарфи* кас зинҳор ангушт,
 Ки афтад чун қалам ангушт аз мушт.
 Ҷаро ҷое қадам бояд ниҳодан,
 Ки он ҷо бе маҳал бошад ситодан.

Афъол — корҳо, рафторҳо.

Ҳасана — зебо, хуб.

Авсоф — сифатҳо, хислатҳо.

Ҳамида — хуб, маъқул, лоики таъриф.

Фуруғ — равшанӣ; *фуруғи зоҳир* — зебу зинати шакли зоҳирӣ инсон.

Фароғ — фароғат, роҳат, осоиш.

Эътидол — дурустӣ, солимӣ.

Сомеъ — шунаванда.

Ҳарф — сухан, гап; *ба ҳарфи кас ангушт ниҳодан* — ба суҳбати кас айб гузоштан, аз гапи касе айбҷӯй кардан, нуктагирӣ.

Адабро раҳбари кӯи талаб кун,
Вагарна нафси саркашро адаб кун.
Адаб дар анчуман шамъи мунир* аст,
Далели покии мо-фи-з-замир* аст.
Харифе, к-аз адаб дилкаш намояд,
Аз ӯ тарки адаб ҳам хуш наёяд... (53)

БОБИ ЁЗДАХУМ

АЗ НОБОИСТА ИҶТИНОБ* НАМУДАН АСТ ВА АЗ БОИСТА ДАР ҲИҚОБ* БУДАН АСТ

Биё, эй ринди оламсӯзи бебок,
Ба исьён пардаи исмат макун чок.
Сар аз шарми гунаҳ дар чайби худ кун,
Хаёро пардапӯши айби худ кун.
Касе, к-ӯ аз ҳаё хӯй* бар чабин рехт,
Ки оби рӯи худро бар замин рехт.
Саре, к-ӯ аз ҳаё дар пеш бошад,
Ба исмат* посбони хеш бошад.
Чу мардум шӯхчаши пеша карданд,
Ҳаё пеш ор, то шарманда гарданд.
Зи шарми он, ки дсим лаб бубандӣ,
Ба рӯи ҳар касе чун гул нахандӣ.
Нагаштӣ гар даҳони ғунча хандон,
Лабаширо жола нагрифтӣ ба дандон.
Ҳарифи шӯхчаши масти бебок
Кунад пирохани номусро чок.
Нигори шармноки шармгуфтор
Ба дилҷӯй кунад ҷонро гирифтор.
Азиз аст офтоби мавсими дай*,
Ки аз тундӣ ҳаё шуд монеи вай.
Сари худ аз ҳаё гар афганӣ пеш,
Биёбӣ оқибат гумкардаи хеш...(19)

Мунир — партавафкан, равшанидиханда.

Мо-фи-з-замир — он чи дар дил аст.

Иҷтиноб намудан — дур шудан, хазар кардан.

Ҳиқоб — парда, ниқоб.

Хӯй — обу арақ.

Исмат — покӣ, покдоманӣ, покии ахлоқ.

Дай — зимистон.

**ДАР САБР, КИ КАЛИДИ ДАРИ ГАНЧИ СУРУР* АСТ
ВА АНИСИ КУНЧИ ҲУЗУР АСТ.**

Биё, эй кӯшиши бисъёр карда,
Ба саъи хеш худро хор карда.
Кушонш аз дари сабр аст, маштоб,
Қароре гиру сабре кун ба ин боб*¹.
Нишоти орзумандон зи сабр аст,
Гули боғи тараб хандон зи сабр аст.
Ба сабр аз корҳо берун равад банд,
Шавад най шаккару шаккар шавад қанд.
Ба сабр аз оби борон баҳр хезад,
Шавад абру дар ӯ сероб гардад.
Саодат бо шикебой* бувад ёр,
Зи бесабри ба расвой кунад кор.
Касе, к-аз мева аввал ком чӯяд,
Харифи пухта ӯро хом гӯяд.
Сабуксар кай кунад андешаи нағз,
Бале, чавзи* сабукро кай бувад мағз... (7)

**ХИКОЯТИ ОШИҚЕ, КИ ТО ПОН ТАҲАММУЛ* ДАР
ДОМАНИ САБР НАКАШИД, БА САРМАНЗИЛИ
МАҚСУД НАРАСИД**

Якero дил гирифтори яке буд,
Ки сабри ӯ ба ғоят андаке буд.
На дар роҳи талаб аз по нишастан,
На бо ороми дил як чо нишастан.
Чу соя дар гузаргоҳаш фитодӣ,
Сари худ бар сари роҳаш ниҳодӣ.
Чу гард афтону хезон дар ҳавояш,
Зи пай рафтию афтодӣ ба пояш.

Сурур — хурсандӣ, шодӣ.

Анис — мӯнису ҳамдам, ҳамдард; *аниси кунчи ҳузур*—ҳам-
дами кунчи осоиш.

Боб — бобат, хусус.

Шикебой — сабр.

Чавз — чормағз.

Таҳаммул — сабр ва токат кардан.

Вале он бекарорихо, ки кардӣ,
 Зи дарди ишқ зорихо, ки кардӣ,
 Писанди хотири ёраш намешуд,
 Ба ҷуз асбоби озораш намешуд.
 Чу сағ ҳарчанд дунболаш давидӣ,
 Аз ӯ чун оҳуи ваҳшӣ рамидӣ.
 Ниҳон гаштӣ ба ноз он бе тараҳхум
 Зи чашмаш, чун парӣ аз чашми мардум.
 Чӣ созад ошиқи мискин, чӣ созад?
 Ба сад ғам бо дили ғамгин чӣ созад?
 Ба ғайр аз сабр ғамро чорае нест,
 Вале он кори ҳар ғамхорае нест.
 Ба уммеди ризои хотири ёр
 Ба сабр афтод кораш охири кор.
 Вале меҳост боғи дилфурӯзе,
 Ки таскин варзад он ҷо чанд рӯзе.
 Ба ёди қоматаш дар сарв бинад,
 Равад, осуда дар пояш нишинад.
 Зи шавқи рӯи ӯ бинад руҳи гул,
 Ба бӯи ҷаъди ӯ дар ҷаъди сунбул,
 Шаҳи он мамлакатро буд боғе,
 Ки садри чаннат аз вай дошт доғе.
 Гули ӯ аз гули раҳмат сиришта,
 Сафи мурғони ӯ хели фаришта.
 Дар ӯ як қатра борон гар ҷакидӣ,
 Хамон дам аз гилаш сад гул дамидӣ.
 Хавои дилкашаш ороми ҷон буд,
 Насимаш рӯҳбахш, обаш равон буд.
 Дар ӯ боди саҳар афсун* дамида,
 Ҳазорон боғи ваҳшӣ орамида,
 Гулаш аз чехра кори шамъ карда,
 Ба як ҷо обу оташ ҷамъ карда.
 Сабо бар гул, ба қасди сайд булбул,
 Фиганда ҳалқаи дом аз ҷаъди сунбул.
 Ба рӯи наварӯсони баҳорӣ
 Ба ҳавзаш об дар оинадорӣ.
 Дар об аз рӯи гул оташ фитода,
 Ба ҳам он обу оташ хуш фитода.

Афсун — дуохонӣ, куфусуф.

Чинораш панча аз хуршед бурда,
 Суман дар ларза даст аз бед бурда.
 Зи чунбиш сарви у сарви равоне,
 Ба ракс аз хуррамй раъно чавоне.
 Аз ин маҷнунваши лайлишамоил
 Хавое дар сар, аммо пой дар гил.
 Санавбар гарчи бар раъно фитода,
 Ба хидмат пеши гул бар по ситода.
 Чинори сабзу сад гулдаста бо вай,
 Навои булбулаш гулбонги „ё хай“*.
 Бирафт он бедилу дар боғ биншаст,
 Дили чун лола бо сад доғ биншаст.
 Чу шуд як ҳафта он ошиқ нухуфта,
 Хабар пурсид он моҳи духафта*,
 Ки: „Ё раб, ошиқи ғамгин кучо шуд,
 Кучо сокин шуд, он мискин кучо шуд?
 Сараш бар хоки роҳи кист, ё раб,
 Дилаш дар чилвагоҳи кист, ё раб?
 Ба сад оху фиғон з-ин остон рафт,
 Чаро гулбонги у з-ин бӯстон рафт?
 Магар дасти казо афкандаш аз пой,
 Ки рафт аз ҷо ҳарифи пой бар ҷой?
 Аҷал гуё раҳи фаръеди у баст,
 Ки шаб ҳамсояро осоише ҳаст?“
 Шуд охир з-ин сабаб чун ғунча дилтанг,
 Сӯи он боғ кард у низ оҳанг.
 Ки чун наззораи бӯстон хуш ояд,¹
 Дилаш чун ғунчаи хандон кушояд.
 Аз он ғофил, ки он бечора дар боғ
 Аз у чун лола дорад бар чигар доғ,
 Чу ғунча пой дар доман кашида,
 Сар андар чайби пирохан кашида.
 Ба тарфи боғ он сарви хиромон
 Ба сони гул кашид аз ноз домон.
 Асири хешро чун дар чаман дид,
 Дилаш чун ғунча аз шодӣ бихандид.
 Ба сӯяш кард майлею чи майле!

Ё хай — эй худо.

Моҳи духафта — моҳи пурра, киноя аз махбуба.

لا اله الا انت سبحانك اني كنت من الظالمين

در بیان درویشی و دنیا

آنکه مینه مقبولت عقیق

چون بزم عین شریک

در بازی که باشد شریک

خدا و بار اول کن یارب

دین دعا قبول کن یارب

بهره سپیانه حسن فوسیه بافتام رسیده و با تمام کمال

این نشو لطیف و توفیر طریف از دست بنده کفایت

بغاف اکرم لطیف احمد بن نهضت بر یوسف اصفیای شریف

از بهر دست و طاعت و کمال بن عیون و جمیع بر دنیا و آخرت

در روزیست که ششم روح بانی که نیز غنیمت و نور شیده عالم در

اول از روح حمل ساجد و در بر بود قدما و تقوا و سبب تاج کعبه

و صد و شصت و پنج هجری رجا و اوقا که او بود و قصور و تقصیر

نه کان در صحن آبی شیده لطف و کوشیده آرخ و در شرف عالم کنند

بن شش در بیان آن

خدا و بار اول کن

Сахифи якум дастнависи „Лайли ва Мачнун“-и Ҳилоли
аз китобхонаи Лондон.

Фузун аз майли Мачнун сӯи Лайли!
 Хурӯше аз дили эшон баромад,
 Ки андӯхи вафокешон* саромад*.
 Дили маъшукро ҳолат фузун шуд,
 Чӣ гӯям, ҳолати ошиқ чун шуд!¹
 Касе донад, ки баъд аз рӯзгоре
 Расад рӯзе ба ком аз васли ёре.
 Баромад ногаҳон хуршед аз абр,
 Ба ширинӣ расад аз талхӣ сабр.
 Чӣ мушқилхо, ки он аз сабр хал шуд!
 Чӣ талхӣ, к-он ба ширинӣ бадал шуд... (2)²

БОБИ ШОНЗДАХУМ

ДАР ФАВОИДИ* КАМ ХҶРДАН, КИ БА ВОСИТАИ ШҶРИНИ ИШҚ АЗ ҚАХТСОЛИ ХАҶР БОЗ РАСТАНД

Биё, эй чун магас дар гирди хонхо,
 Давон чун саг ба бӯи устухонхо.
 Ба хӯрдан то ба кай олуда будан,
 Хушо кам хӯрдану осуда будан!
 Ғизои кам шифоангез бошад,
 Бале, асли даво парҳез бошад.
 Зи шавқи хӯрдану завқи чашидан
 Чаро бори шикам бояд кашидан.
 Зани пурбор бошад марди пурхор*,
 К-аз ӯ сад нохушӣ зояд ба як бор.
 Хама умри ту дар хӯрдан саромад,
 Туро чоҳи табиат сар баромад³.
 Маяфган ҳар дам аз нафси ҳаваснок
 Таоми покро дар чоҳи нопок.
 Танӯри меъдаро пурдуд кардӣ,
 Сафон дил ғуборолуд кардӣ.

Вафокеш — вафодор, вафомаслак.

Саромад — тамои шуд.

Фавоид — фондаҳо.

Пурхор — пурхӯр, баднафс.

Бухоромез шуд пихи* димоғат,
 Аз он равшан намесӯзад чароғат,
 Гар аз хӯрдан шавад қадри касон беш,
 Пас, аз мардум сагон бошанд дар пеш... (1)
 Зи кам хӯрдан шафои чону тан бош,
 Бад-ин қонун табиби хештан бош... (25)

БОБОИ ҲАФТДАҲУМ

ДАР КАМГҶҶҶ, КИ САБАБИ НАҚОТ ВА МҶҶҶҶ РАФҶҶҶ ДАРАҚОТ*

Биё, эй гуфтугӯ оғоз карда,
 Дари ганчи суҳанро боз карда,
 Забон даркаш, ки дорад бас хатарҳо
 Зи пайкони забонҳо мағзи сарҳо.
 Суҳан ҳарчанд саррофи* маонист,
 Ҳамӯшӣ ҳозини* ганчи ниҳонист.
 Суҳан кам гуфтани андеша кардан
 Беҳ аз бисёргӯй пеша кардан.
 Суҳан бишнава, к-аз ин маънӣ басте кӯш,
 Шуда ҳамчун садаф бо ӯ ҳамоғӯш.
 Даҳон макшо, ки бе лабҳои хандон
 Чудо афтода аз дурҳои дандон.
 Басте беҳтар бувад нодони ҳомӯш
 Зи доное, ки дар гуфтан занад чӯш.
 Дили ин як зи гуфтан дар хурӯш аст,
 Забони ӯ зи бад гуфтан ҳамӯш аст.
 Забон аз булбул омад, гӯш аз гул,
 Бубин айши гулу фаръеди булбул!
 Ҳамӯшӣ беҳтар аст аз ҳар чӣ гӯй,
 Суҳан кӯтоҳ шуд, дигар чӣ гӯй!... (54)

Пих — равшан, ҷарбӯ.

Рафӣ дарақот — баландии мартаба, мартабаи оӣ.

Сарроф — касе, ки пулҳо ва сараро аз пулҳои пуҷак ҷудо мекунад; *саррофи маонӣ* — зохирқунандаи маъниҳо, ба мардум раҳсонандаи мазмун.

Ҳозин — ҳазинаҷӣ, ҳазинабон.

БОБИ ҲАЖДАҲУМ

ДАР ҶАВОНИ, КИ ҲАМ ДАВЛАТИ БЕДОР АСТУ ҲАМ НЕЪМАТИ ДИДОР

Ало, эй масти хоболуд, бархез,
Ба ғоят дер кардӣ, зуд бархез.
Чу кардӣ сарфи хоб айёми худро,
Магар дар хоб бинӣ коми худро?
Зибас худро ба хоб афгандаӣ ту,
Надонам мурдаӣ ё зиндаӣ ту.
Ба кунчи хона хуфтӣ масту мағрур,
Чунин то чанд бошӣ зинда дар гӯр.
Чунон бояд тариқи зиндагонӣ,
Ки баъд аз мурдани худ зинда монӣ.
Ту худ дар зиндагӣ чун ях фасурдӣ,
Ба хоби ғафлат афтодию мурдӣ.
Хавоси хешро кардан муаттал*,
Ки ҳам кӯру карӣ, ҳам лангу ҳам шал,
Ҳама шаб то саҳаргаҳ масти хоби,
Ҳама рӯз аз маи ғафлат хароби.
Шаби умри ту гар дар хоб рафтаст,
Чаро рӯзат ба ин селоб рафтаст?
Аз ин хоби гарон бархезу бархез,
Зи сели бекарон* пархезу пархез... (1)

ХИКОЯТИ ОН МОҲИ ШАБГИР, КИ ХУФТАГОНРО ХОК БАР САР КАРД, ШАБ [НО]ХУФТАГОНРО БА ЛУТФИ ХУД ДАРОВАРД

Чавоне аз латофат ончунон буд,
Ки хуснаш фитнаи пиру чавон буд.
Гуландоме, ки бо рухсори гул-гул
Фиканда гул-гуле дар чони булбул.
Сихисарве, ки по ҳар чо ниҳода,
Ҷаҳоне сар ба чои по ниҳода.
Сулаймонвор халқе аз пасу пеш,
Гирифтронш аз мӯру малах беш.
Чу абри фитна он баҳри латофат
Равон мерафту меборид офат.

Муаттал — ҳоли аз манфиат, бефоида.
Бекарон — беканон.

Падар чун дид ошӯби ҷаҳонаш,
 Ба кунче сохт аз мардум ниҳонаш.
 Ниқоб афканд он рӯи нақӯро,
 Чу гул дар парда пинҳон карда мӯро.
 Буте, к-аз вай ҷаҳоне мубтало шуд,
 Зи ҳусни худ гирифтори бало шуд... (3)
 Ниҳон буд он ситҳисарви гуландом
 Чу маҳ дар манзили ҳар рӯз то шом.
 Валекин ҳар шаб он моҳи дилафрӯз
 Бурун бурдӣ ба гашти шаб ғами рӯз.
 Шабе аз шаб чу посе чанд бигзашт,
 Маҳи шабгардро шуд азми шабгашт.
 Фиғон аз ошиқони зор бархост,
 Ки бо он давлати бедор бархост.
 Чу сӯи остони худ гузар кард,
 Сари дармондагонро хоки дар кард,
 Гурӯҳе дид сар бар остона
 Ба хоби айш фориғ аз замона.
 Гурӯҳе дид хоб аз дида ронда,
 Чу кавкаб чашми равшан боз монда.
 Ба шаб нохуфтагони бахтбедор¹
 Чу моҳи чордах бинмуд дидор.
 Фиканд он хуфтагонро хок бар сар,
 Ки яъне мурда зери хок беҳтар.
 Зиҳӣ ҳасрат, ки дар шабҳои маҳтоб
 Зи рӯи дӯстон монеъ шавад хоб...(2)

МУНОҚОТ²

Хилолӣ, ин ҷӣ даръёи маонист,
 Ки мавҷи он зи баҳри осмонист?
 Ҷӣ назми обдор аст ин, ки гуфти?
 Ҷӣ дурри шохвор аст ин, ки суфти?
 Ба ин мушкин нафас дилҳо рабудӣ,
 Магар дар кулбаи аттор будӣ?
 Зи хайрат ҳосидонро лаб бубаея,
 Хавасро дар дили эшон шикаея.
 Хадиси рӯҳбахш оғоз кардӣ,
 Чу Исо даъвии эъҷоз кардӣ.
 Забоне чун забони шоирӣ нест,

Фусуни шеър ғайр аз сохирӣ нест.
 Сухан дар қолиби завқи кавофӣ*
 Барад занги малол аз табъи софӣ... (2)
 Чу бар коғаз ниҳад мушкин қаламро,
 Зи шаб бар рӯи рӯз орад ракамро.
 Ниҳад бар рӯи насрин чаъди сунбул,
 Хати райҳон кашад бар сафҳаи гул.
 Ба фикрат* чун паси зону нишинад,
 Руҳи мақсуд дар оина бинад,
 Зи гармӣ оташ афтад дар димоғаш,
 Ба нури ҷон барафрӯзад чароғаш... (7)
 Чӣ сирр аст ин, ки аз ушшоқ гуфтам?
 Чӣ дурр аст ин, ки дар офоқ суфтам?
 Ба васфи ошиқон дафтар кушодам,
 „Сифот-ул-ошиқин“ номаш ниҳодам.
 Навиштам номае дар неқномӣ,
 Ки Хисрав* офарин карду Низомӣ.*
 Калиди „Махзан-ул-асрор“* бо ўст,
 Фуруғи „Матлаъ-ул-анвор“* бо ўст.
 „Гулистон“-ест* дар вай „Бўстон“-хо,*
 Дар авроқаш* хазорон дostonхо.
 Чӣ ҷои „Бўстон“? Боғи биҳишт аст,
 Раёҳинаш* ҳама анбарсиришт аст,
 Чӣ меғўям, қалам бодо забоне,
 Ки ҷуз даъвӣ намедонад баёне.
 Васият мекунам халқи ҷаҳонро,
 Ҷавонмардони пайдову ниҳонро,
 Ки ин маҷмӯъро ҳар кас ки хонад,
 Кунад бар ман дуо, то тавонад.
 Дар ислоҳи хатои ман бикӯшад,
 Вагарна домани афве бипӯшад.

Кавофӣ — кофияҳои шеър.

Фикрат — фикру мулоҳиза, тафаккур.

Хисрав — Хисрави Дехлавӣ, шоири тоҷик-форс ва ҳинд.

Низомӣ — Низомии Ганҷавӣ, шоири Озарбойҷон.

„Махзан-ул-асрор“ — номи яке аз dostonҳои „Ҳамса“-и Низомӣ.

„Матлаъ-ул-анвор“ — номи яке аз dostonҳои „Ҳамса“-и Хисрави Дехлавӣ.

„Гулистон“ ва *„Бўстон“* — номи асарҳои Саъдӣ.

Авроқ — ҷамъи варақ, варақҳо, баргҳо.

Раёҳин — ҷамъи райҳон, райҳонҳо.

Маро худ вочиб омад узрхоҳӣ,
Ки дорад номаам ру дар сиёҳӣ.
Илоҳӣ, гар сияҳ шуд номаи ман,
Хато афтод хатту хомаи ман,
Хатон ман мабину дар ато кӯш,
Ато кун, парда бар рӯи хато пӯш.

„Гайлї
ва Мачурун“

[ИФТИТОҲ]

11 6

Хуррам нафасе, ки ёфтаи бор¹
Дар равзаи* мушкбӯи Аттор*,
Он тӯтии нотиқи* фалаксайр,
Донои румузи* „Мантик-ут-тайр“*
Атри нафасаш Масеҳи Марьям*,
Бӯи хуши ӯ гирифта олам.
Аттор на, балки роҳати рӯҳ,²
Марҳамнеҳи синаҳои маҷрӯҳ.
Хонои васикаи тариқат*,
Донои тариқаи ҳақиқат.
Назми суханаш зи роҳи мазмун
Шаръест* ба вазни шеър мавзун,
Танҳо на ба шеър дoston буд,
Дар шаръ имоми ростон буд.
Саҷҷодаи* шаръ пеши он пок
Пешонии худ ниҳода бар хок.
Тасбеҳ зи зикри он ягона
Гардид ба ашк дона-дона.

Равза — бор.

Аттор — Фаридуддини Аттор, шоири мутасаввиф.

Нотиқ — нутқкунанда, гӯё.

Румуз — рамзҳо, маъниҳои пардапӯш ва нозук.

„Мантик-ут-тайр“ — номи асари асосии Аттор.

Марьям — модари Исо-пайғамбар.

Тариқат — роҳи маслаки тасаввуф.

Шаръ — шариат, қонунҳои ислом.

Саҷҷода — ҷойнамоз, қолинчаи намозхонӣ.

- 12 а Мисвок* чу дид аз лабаш ком,
 Чо кард ба фарқи аҳли ислом.
 Асрори худост ҳар каломаш*,
 Анвори худост* дар мақомаш.
 Алқисса, дар он мақоми оӣ
 Ганчинаи файзи лоязоӣ*,
 Рӯзею шабе нишаста будам,¹
 Хотир ба умед баста будам.
 Асбоби мурод шуд мураттаб*
 Аз дидаи рӯз то дили шаб.
 Бастам чу ба хоб ҷашми бедор,
 Дидам, ки ба ман намуд дидор
 Чун Хизр яке ба зулмати шаб
 Аз ҷашмаи зиндагӣ лаболаб,
 Дар ханда рухаш чу бӯстоне,²
 Дар даст гирифта достоне.
 Фармуд, ки ин дурест макнун*,
 Шеърест зи Лайлию зи Маҷнун.
- 12 б Дар риштаи назм бояд ин дур,
 То ӯши ҷаҳон аз ӯ шавад пур.
 Чун дида зи хоб боз кардам,
 Фонуси ҳаёл соз кардам.
 Печу ҳамаи номаро кушодам,
 Дандонаи хомаро кушодам.
 Ин ҳомаи ман ниҳоли ҷӯбист,
 Нахлест,* ки дар қамоли ҳубист.
 Чун найшақарест рағбатангез,
 Ширинҳаракоту шакқаромез.
 Шохест, ки меваи тар орад,
 Харчанд буранд, сар барорад.
 Шамъест забонаҳо намуда,
 Афрӯхта дидаро ба дуда*.

Мисвок — лифи дандоншӯяк, ки аз ҷӯби нарми хушбӯй ме-
 сохтанд ва онро ба печи салла ҳалонда мегаштанд.

Калом — сухан, гап.

Анвори ҳудо — нурҳои роҳи рост.

Лоязоӣ — абади, ҷобуд ва нестнашаванда.

Мураттаб — тартибёфта, тайёр.

Дурри макнун — дурру гавҳари хушоб ва пурқимат, ки пин-
 хон нигоҳ дошта мешавад; маҷозан сухани баланд, шеъри оӣ.

Нахл — дарахти хурмо.

Дуда — дар ин ҷо ба маънии сиёҳии ҷашм.

13 а

Милест зи ҳикмати илоҳӣ
 3-ӯ мардуми* дидаро сиёҳӣ.
 Ширинсухану шакарзабон аст,
 Гуёст, чӣ ҳоҷати баён аст?
 Бо теги забон суханвар аст ин,
 Теги дузабони Хайбар аст ин.
 Имрӯз кушодаам забонро.
 3-ин тег гирифтаам ҷаҳонро.
 Табъам гули тоза вошукуфтаст,
 Рангин вараке зи ишқ гуфтаст.
 Чун ин гули тозаро шукуфтам,
 Чун гунча ба гӯшае нухуфтам*.
 Чун бурдаму бар табак ниҳодам,
 Не пеши касе варақ кушодам.
 Харчанд ки кас надид рӯяш,
 Лекин ҳама кас шунид бӯяш.
 Чун бӯй аз он шунида буданд,
 Бехост зи дасти ман рабуданд.
 Гуфтанд, ки „Дар ҳавои ин гул
 Савдозада шуд ҳазор булбул.
 Хайф аст, ки ин гули шукуфта
 Аз дидаи мо шавад нухуфта“.
 Бурданд ба ҳар тараф варақҳо,
 Хонданд зи ҳар варақ сабақҳо.
 Ҳар кас, ки шунид, хуши ӯ рафт,
 Харфи дигарон зи гӯши ӯ рафт.
 Афсуни* навам нишаста дар гӯш,
 Афсонаи кӯхна шуд фаромӯш.
 Хуршеди ман аз уфук баромад,
 Мохи ҳама дар тутук* даромад.
 Мехост табиии сухансанҷ,
 К-аз кони сухан бурун диҳам ганҷ.
 Шабҳо сари худ ба ҷайб бурдам,
 Дар луччан* фикр ғӯта хӯрдм.
 Алмоси ҳаёл баркашидам,

13 б

Мардум — мардумак, гавҳараки ҷашм.
Нухуфта — пинҳон қардан, маҳфӣ доштан.
Афсун — сеҳру қоду, қуфусуф.
Тутук — ба маънои парда.
Лучча — даръеи чуқур, ҷои чуқури даръе; *луччан фикр* — даръеи андеша, баҳри тафаккур.

14 а

Дур суфтаму ришта даркашидам*,
Чашмам чу садаф зи катра шуд пур,
Сад катра зад аз барои як дур,
Дурри суханам, ки бикрфикр аст,
Шуд суфта, вале ханӯз бикр* аст.
Чун лаъл шабе ба хун нишастам,
К-омад гуҳаре чунин ба дастам.
Ё раб, ки муқорини* шараф бод,
Ў гавҳару гӯши чон садаф бод.

ДАР ПАНД ДОДАНИ ФАРЗАНДИ АРЧМАНД...

14 б

Эй дурри шараф зи баҳри кавнайн*,
Фарзанди азиз — Курратулъайн.*
Худ ҳамчу садаф [ба хуш] бошӣ,
Ман дур бошам, ту гӯш бошӣ.
Бишнава сухани маро, ки панд аст,
Панди падар аст, судманд* аст.
Сармояи умр бас азиз аст,
Даръёб, ки ин нафас азиз аст.
Ин умри азизро макун хор,
Чун чон хуш, азиз медор.
Умре, ки баҳо бувад гаронаш,
Бо ҳар бадӯ нек мағзаронаш.
Дар корғаҳи чунин дилафрӯз
Коре куну пешае* биёмӯз,
Аммо коре, ки кор бошад, (?)
Коре, ки қабули ёр бошад.
Ёре, ки бувад ба назди он ёр
Ёрони ҷаҳон тамом ағъер,*
Зинҳор, ки фикри кори худ кун,
Рӯи дили худ ба ёри худ кун.

Дур суфтаму ришта дар кашидам — дурру гавҳарро сӯрох карда ба ришта кашидам, яъне шеърӣ баламд гуфтам.

Бикр — тоза, нав, ҳар чиз ва коре, ки монамди он пештар нашуда бошад, дастнорасида.

Муқорин — карингардида, дӯст, наздик.

Кавнайн — ду дунё, дунё ва охира.

Курратулъайн — нури дила, фарзанд.

Судманд — ғоибданок, боманифат.

Пеша — касбу ҳунар, кор.

Ағъер — ғайрҳо, бегонаҳо.

- Бояд, ки дари талаб дарой,
 Аз рахгузари адаб дарой.
 З-офоти* чаҳони пурмухофот*
 15 а Хиғзи адаб аст хирзи* офот...(3)
 Дар илм ба нийяти амал кӯш,
 То заҳри ту з-ин амал шавад нӯш*,
 Илме, ки дар он амал набошад,
 Чуз арбадаву* чадал набошад
 Илмат ба амал чу ёр гардад,
 Кадри ту яке ҳазор гардад... (1)
 Мебош хамӯш, то тавонӣ,
 Дар ҳарф* макӯш, то тавонӣ.
 Доништа агар ҷавоб додӣ,
 Бар дониши худ задӣ мунодӣ.*
 В-ар худ сухани хилоф кардӣ,
 Бар чаҳли* худ эътироф кардӣ.
 Кам гӯй ба даҳр он чӣ хоҳӣ,
 Худ бар бади худ мадеҳ гувоҳӣ,
 Айб аст, ки дар ҳунар накушӣ,
 Сад айб ба як ҳунар напӯшӣ.
 15 б Соҳибхунаре, ки ботамиз аст,
 Дар дидаи мардумон азиз аст,
 Дар мавсими қудрати ҷавонӣ
 Накде ба каф ор, то тавонӣ.
 К-он рӯз, ки очизию пирӣ,
 Коре накунӣ, агар намирӣ,
 Хуб аст тариқи ишқбозӣ.
 Аммо на тариқаи маҷозӣ.
 Чун нест маҷозро ҳақиқат,

Офот — офатҳо, осебҳо.

Мухофот — ваҳшат, қизҳон воҳиманок; *пурмухофот* — пур-
 даҳшат.

Хирз — мустаҳкамӣ, қуввату мадор; *хирзи офот* — воситаи
 пурқуввати мухофизат аз офатҳо, тӯмор, бозубанд. *Мазмун*
 ба ӣ т: мухофизати одоб дар ин дунёи пурмухофот воситаи пур-
 қуввати мухофизат кардани худ аз офатҳо мебошад.

Нӯш — асал.

Арбада — ҷанҷол, ҳархаша.

Ҳарф — сухан, гап.

Мунодӣ — ҷорчӣ; *мунода задам* — ҷор андохтан, бо овози
 баланд зӯлон кардан.

Чаҳл — нодонӣ, беилмӣ.

Дур аст зи олами тариқат.
 3-ин харзаравию харзарой*
 Кай дар сафи ошикон дарой.
 В-ар зон, ки ба сурати зарурат
 Машъуф* шавӣ ба ишқи сурат,
 Дар ишқ яғона шав чу Мачнун,
 Мачнуни замона шав чу Мачнун.

**ОҒОЗИ ДОСТОНИ ИШҚИ ОН НИГОРИ МАВЗУН ВА ОН
 ДИЛФИГОРИ МАҲЗУН, ЯЪНЕ ДАЙЛИЮ МАЧНУН**

16 а Ин қисса ҳикоятест дар ишқ,
 Бишнав, ки ривоятест дар ишқ.
 Гуянд, ки буд номуроде,
 Дар мулки Ҳичоз комроде(?)
 Мири арабу шаҳи аҷам* буд,
 Солори қавофили ҳарам буд.*
 Ҳам қиблаи маҷмаи қабоил,*
 Ҳам чомен ҷумлаи фазоил.*
 Чун қибла қабоилаш муаззам,
 Чун Каъба* манозилаш* муқаррам.*¹
 Болои сараш ниёз нома,
 Чун чатри сиёҳи хисравона,
 Хайлаш* зи ҳади баён зиёда,
 Хеле зи ҷаҳониён зиёда.
 Тифле*, ки чу мардумони дида
 Дар дидаи мардум орамида.
 Покиза чу қатраи гулобӣ,
 Як зарра, валеқ офтобӣ.

Харзаравию харзарой — беҳудагардӣ ва беҳудафикрӣ, бо қору фикрҳои беҳуда вақт гузаронидан.

Машъуф — ошиқи шайдоӣ.

Аҷам — мамлакатҳои ғайриараб.

Солори қавофили ҳарам буд — сардору сарвари қорвони аҳли рамуз буд, дар байни рамузфаҳмон яғона буд.

Қабоил — қабилҳо.

Фазоил — фазилатҳо.

Каъба — зиёратгоҳи мусулмонон дар Макка (Арабистон).

Манозил — маъзилҳо, истикоматгоҳҳо.

Муқаррам — муътабар, азиз, лоиқи иззату иқром.

Хайл — гурӯҳ, лашқар.

Тифл — кӯдак.

16 6 Бо шахд лабу даҳони ширин,
 Ширинписаре чу чони ширин.
 Бо он хуш[e], ки он писар дошт,
 Аз олами ишқ ҳам хабар дошт.
 Шуд мастии ишқи дилпазираш,
 Гуё ки шароб буд шираш.
 Он тифл, ки маҳ ғуломи ӯ буд,
 Гуянд, ки Қайс номи ӯ буд.
 В-он нодира* тифли наврасида
 Аз гирья намекушуд дида.
 В-ар дида ба дилбарӣ кушудӣ,
 Доим ба назора* боз будӣ.
 Бикшода ду даст дар ҳавояш,
 Мезад пару бол аз барояш.
 Гаҳ гирьякунон хуруш мекард,
 Гаҳ хандазанон ҳамӯш мекард.
 Инҳо ҳама хор-хори* ишқ аст¹,
 Аввалгули навбаҳори ишқ аст.

17 а Минбаъд аз ин ғами нухуфта
 Хар рӯз гуле шавад шукуфта.
 Оре, сару кор пеш аз ин аст,
 Ҷавлонғахи ишқ беш аз ин аст.
 Он рӯз, ки Қайс шуд дусола,
 Чун тифли дурӯза дошт нола.
 Он нолаи зори гирьяолуд
 Оҳанги мақоми ошиқӣ буд.
 В-он арбадаву фиғону фаръед
 Аз нағмаи шавқ ёд меод.
 Он гирья набуд, балки хунаш
 Мекард тарашшӯх* аз дарунаш.
 Хар чо, ки парирухе бидидӣ,
 Афтон-хезон ба ӯ расидӣ.
 Филҳол* ба пеши ӯ нишастӣ,
 Чун оина рӯ ба рӯ нишастӣ.

Нодира — ишқ, ягонаи даврон.

Хор-хор — майлу хоҳиш

Назора — нигоҳ, тамошо.

Тарашшӯх — таровиш, ҷакидани катра; *тарашшӯх* кардан

— ҷакра-ҷакра намоён шудан.

Филҳол — дарҳол, зуд.

- 17 б Гуфти ба забони безабонӣ
 Холи дили худ, чунон ки донӣ.
 Аз сӯхбати ӯ чу бозгаштӣ,
 Раҳ дар назараш дароз гаштӣ.
 Дар ҳар қадаме ба сар фитодӣ,
 Бархостию* дигар фитодӣ.
 Биншастию гирия баргирифтӣ,
 Фаръёду фиғон зи сар гирифтӣ.
 Ҳарчанд ки соли ӯ фузун шуд,
 Он ҳолату холи ӯ фузун шуд.
 Дарду ғами ишқ ҳар киро ҳаст,
 Бе ин ғаму дард нест, то ҳаст.
 Хоке, ки ба ошиқӣ сириштанд*,
 Дар вай ҳама тухми меҳр киштанд.
 Аз нӯҳ чу ба даҳ расид солаш,
 Даҳчанд шуд он, ки буд ҳолаш.
 Ҳар рӯз, ки офтоби тобон
 Бар хингӣ* фалак шудӣ шитобон,
 Ӯ низ саманди шавқ рондӣ,
 Худро ба қабилае расондӣ.
- 18 а Рафтӣ ба гурӯҳи хурдсолон
 То домани дашт чун ғазолон.
 Эшон* сухани ғазола гуфти,
 Ӯ байту ғазал ба нола гуфти.
 Эшон ҳама гил ниҳода бар даст,*
 Ӯ дастгуле гирифта дар даст.
 Бар сабза дамида чамъи эшон,
 Ӯ аз хати сабзашон парешон.
 Алқисса, ки ҳар сабоҳ* то шом
 Дар хона намегирифт ором.
 З-ин воқеа модараш барошӯфт,
 Афсонаи Қайс бо падар гуфт.
 Фармуд падар, ки: „Таъби фарзанд
 Дар гӯшаи хона нест хурсанд.

Бархостӣ — меҳест.

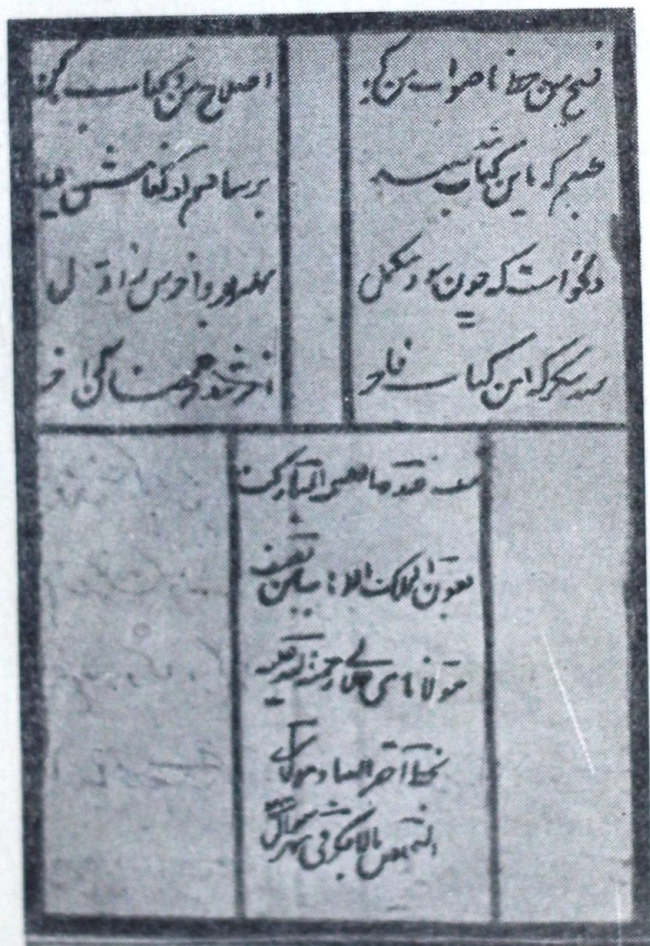
Сириштан — омехтан, омезиш додан.

Хинг — асп. Мазмунни байт: ҳар рӯз вақте ки офтоб мебаромад.

Эшон — онҳо.

Гил бар даст ниҳодан — хокбозӣ ва лойбозӣ кардан.

Сабоҳ — субҳ, нагоҳонӣ.

Саҳифаи охиринаи дастнависи „Лайли ва Маднун“-и Хилоли
аз китобхонаи Лондон.

Сурати Миралии хаттот аз муосирони Хилоли.

- Он беҳ, ки ба мактабаш супорам,
 Рӯзаш бараму шабаш биёрам".
 Мактаб сабаби виқору* ҳилм* аст,
 Бозорчаи диёри илм аст.
- 18 б Аз мактабу васфи ӯ чӣ пурсӣ,
 К-он ҷо фалак асту лавҳу курсӣ¹
 Эй тифл, зи илм баҳра бардор,
 К-аз лавҳу* қалам шавӣ хабардор.
 Тифле, ки қалам гирифт дар даст,
 Дасти ҳамаро ба ҷӯби тар баст.
 В-он кас, ки ба лавҳу хат напардохт,
 Ҳаргиз сияҳ аз сафед нашнохт.

**РАФТАНИ МАЧНУН БА МАКТАБ ВА ОШИҚ ШУДАН
 БАР ЛАЙЛӢ.**

- Чун субҳ дарид пардаи шаб,
 Пурғулғула [шуд] ҷаҳон чу мактаб².
 В-ин луҷҷаи чархи лочувардӣ
 Аз мӯҳраи зар гирифт зардӣ*.
 Бар Қайс дуру гуҳар фишонданд,
 Бурданду ба мактабаш нишонданд.
 Тифлон чу ҷамоли Қайс диданд,
 Аз меҳр дилаш ба ҷон ҳариданд.
- 19 а Гирд омада пеши ӯ нишастанд,
 Чун моҳу ситора ҳалқа бастанд.
 Буданд парирухони мактаб
 Дар сӯҳбати Қайс рӯз то шаб.
 Хушҳол ба якдигар нишаста,
 Сад духтару сад писар нишаста,
 Ширин писарон зи ҳар қабила,
 Он ҷумлаи духтарон ҷамила.*
 З-он симбарони номусулмон

Виқор — ҳилму тамкин, савлату шукӯҳ.

Ҳилм — нармӣ, мулоиматӣ, хушодобӣ.

Лавҳ — лавҳа, тахтаи хатнависӣ.

Гирифт зардӣ — мазмунӣ байт: осмони кабудӣ торик аз офтоб равшан гардид.

Ҷамила — соҳиби хусну ҷамол, зебо.

- Мактаб чу бихишти хуру ғилмон*.
 Сардафтари чумла духтаре буд,
 Чун мохи духафта, ахтаре* буд.
 Зебосанаме* ба номи Лайли,
 Ошӯби ҷахон! Кадом Лайли!
 Ҳамхобаи айшу комронӣ,
 Ҳамшираи оби зиндагонӣ*.
 Покиза тәне чу нукраи хом,
 Нозук бадане чу мағзи бодом.
 19 б Ҳар чашмаи чашмбанди он хур
 Чун чашмаи офтоб пурнур.
 На сурхию на сафед* дида,
 Ҳақ* сурху сафедаш офарида.
 Ҳам ҳуққаи* лаъли ӯ гуҳаррез,
 Ҳам pistaи* шӯри ӯ шакаррез.
 Дар рӯи касе, ки ханда карда,
 ӯро ҳама умр банда карда.
 Дар ҷониби ҳар кӣ тез дида,
 Пайванд зи ҷони худ бурида.
 То ғӯшаи абрувон намуда,
 Ҳар ғӯша ҳазор ҷон рабуда.
 То карда сиёҳ абрувонро,
 Оташ зада шоҳи арғувонро*.
 Чашмаш зоғе нишаста дар боғ,
 Абрӯи сиёҳи ӯ пари зоғ.
 Аз нақшу нигори дасти он гул
 Гулбарги сафед шоҳи сунбул.
 20 а Дар ранги ҳино ба пош нохун,
 Чун барги гуле ба пой гулбун.

Хуру ғилмон — духтару писарони бихишти, соҳибҷамолон.

Ахтар — ситора.

Санам — бут.

Оби зиндагонӣ — оби ҳаёт, ки ҳар кас аз он нӯшад, ғӯё зиндан ҷовид мемондааст.

Сурхӣ ва сафед(ӣ) — ранге, ки занон ба лабу рӯи худ мемоланд.

Ҳақ — ҳудо.

Ҳуққа — сандуқчаи ҷавохирот; *ҳуққаи лаъл* — киноя аз даҳон ва дандон.

Pista — киноя аз лаб; *pistaи шӯр* — лаби намакин, лаби бамаза.

Арғувон — дарахте, ки дар мавсим баҳор гулҳои сурх мекушояд ва ҳеле зебост.

- Чун Қайс бидид рӯи Лайлӣ,
 Бехост дар ӯ фитод майле.
 Майле, ки чу дар дилаш даромад,
 Фаръёд зи чони ӯ баромад.
 Чун шамъ баромад аз сараш дуд,
 Он ишқ набуд, оташе буд!
 Лайлӣ назаре ба сӯяш андохт,
 Ӯ ҳам дилу қон ба ишқ дарбохт.¹
 Ишқ омаду бо ду қон яке шуд,
 Андешаи ину он яке шуд.
 Ишқ омаду бо ду дӯст биншаст,
 Чун мағз миёни пӯст биншаст.
 Қону дилашон ба ҳам даровехт,
 Обу гилашон ба ҳам баромехт.
 Маъшуқаи ҳам шуда ду ошиқ
 Дар ишқ ба якдигар мувофиқ.
 20 б Ин қониби он назар фиғандӣ,
 Он ҳам назари дигар фиғандӣ.²
 Ин дида ба рӯи ӯ нухуфта,
 В-он дар руҳи ин чу гул шукуфта.
 Ин ҳалқаи зулф боз карда,
 В-он дасти ҳавас дароз карда.
 Он рӯз ба ин тариқ то шом
 Буданд ба ҳам гирифта ором.
 В-он дам ки суҳан ба роҳ гуфтанд,
 Бо якдигар он ду моҳ гуфтанд:
 „Шарт аст, ки мо ба хонаву кӯй
 Бар акс равем рӯй бар рӯй.
 Аз раҳ тарафи дигар нагардем,
 В-аз гуфтаи хеш барнагардем“³.
 Рӯҳ бар руҳи ҳам ба ин баҳона
 Хуш мерафтанд то ба хона.
 Чун рӯз гузашт, шаб даромад,
 Торикшаби аҷаб даромад.
 21 а Қайс аз ғами он маҳи дилафрӯз
 Бар моҳ ситора рехт* то рӯз.
 Бо моҳу ситора роз мегуфт,
 Ғамхон шаби дароз мегуфт,

Ситора рехт — яъне оби дида рехт.

К-„Эй шаб, ту ачаб шаби сиёҳя,
 Ту умр най, ки умр коҳя.
 Ҳам ҳоли маро табоҳ кардй,
 Ҳам рӯзи маро сиёҳ кардй.
 Охир, чӣ шавад, ки рӯз гардй,
 Чун субҳ чаҳонфуруз гардй.
 То субҳи висоли ёр бинам,
 Хуршеди чамоли ёр бинам.¹
 Эй маҳ, ки бар осмон шудй фош,
 Дигар ба замин фуру равай кош,
 То моҳи ман аз ҳарам* барояд,
 Бо ман зи дари қарам дарояд.
 Эй Муштарии* ҳуҷастаодат*,
 Бихром ба давлату саодат,
 21 6 То он маҳи муштаришамойл
 Дар чилва дарояд аз муқобил.
 Эй Зӯҳра*, чу ашқи ман равон шав,
 Охир, чӣ ситодай, давон шав!
 То ин шаби тираро набинам,
 Бо зӯҳрачабини худ нишинам.
 Эй меҳр*, биё, алам* баровар,
 Эй субҳ, ту низ дам баровар.
 То субҳи саодате, ки дорам,
 Аз меҳр даме ба ӯ барорам*.
 Ногоҳ насими субҳ дам зад,
 Хуршед бар осмон алам зад.
 Машшотай* субҳхез бархост,
 Рӯи фалак аз сафеда ороост.
 Оинаи зар ниҳод дар пеш,
 К-аз зулф аён кунад руҳи хеш.
 Лайлӣ зи ҳарими ноз бархост,
 Қайс аз ҳарамии ниёз бархост.

Ҳарам — ҳона.

Муштарӣ — Юпитер, номи ситорае.

Ҳуҷаста — нек, ҳуш, муборак.

Зӯҳра — Нохид, номи ситораи субҳ.

Меҳр — офтоб.

Алам — байрак; *алам баровар* — сар барор, худро намой.

Машшота — ходимае, ки зулфӣ мӯи арӯсонро ороиш ме-
 диҳад. *Машшотай субҳхез* — киноя аз офтоб.

22 а Филҳол ба раҳ қадам ниҳоданд,
 По дар раҳи васли ҳам ниҳоданд.
 Аз хона ба раҳгузар расиданд,
 Дар роҳ ба якдигар расиданд,
 Доданд салому пеш рафтанд,
 Рафтанд, вале зи хеш* рафтанд.
 Аввал сари даст бўса доданд,
 Охир сари худ ба по ниҳоданд.
 Гоҳе сари остин гирифтанд,
 Гаҳ соиди* нозанин гирифтанд.
 Аммо чу ба мактаб орамиданд,
 Бегонасифат зи ҳам рамиданд.
 Дар доира дур барнишастанд,
 Рух дар рухи якдигар нишастанд.
 Аз сӯҳбати ҳам канора карданд,
 Дуздида ба ҳам назора* карданд.
 Буд аз ду тараф ҳамин нигоҳе,
 Он ҳам ки ҳамеша гоҳ-гоҳе.
 22 б Чандин чу бар ин сухан баромад,
 Дуд аз тани он ду тан баромад.
 Аз ҳасрати ҳам хароб гаштанд,
 Бар оташи ғам кабоб гаштанд.
 Чун бори дигар ба ҳукми устод
 Гаштанд зи қайди мактаб озод,
 Гуфтанд, ки: „Оҳ аз ин чудой!
 Ин аст тариқи ошноӣ.
 То чанд зи ҳам канора кардан?
 В-аз дур ба ҳам назора кардан?
 То чанд чунин ҳамӯш будан?
 Лаб бастану ҷумла гуш будан?
 Фаръёд, ки гарчи дар хузурем,
 Наздик нишастаему дурем!
 Дардо, ки агар чи ҳамвисоқем,*
 Дар айни висол дар фироқем*.
 Алкисса, баҳонасоз гаштанд,
 В-аз рӯи баҳона боз гаштанд.

Хеш — худ

Соид — соҳан даст, аз оринҷ то банди даст.

Назора — назар, нигоҳ.

Висоқ — хона; *ҳамвисоқ* — ҳамхона.

З-он пеш, ки баркашанд овоз¹,
 Карданд ба хила гирья оғоз.
 Гуфтанд, ки: „Хамсабақ надорем,
 Асло хабар аз варақ надорем.
 Бо ҳам сабақе агар бихонем,
 Хар дам варақе дигар бихонем“.
 Устои муаллим офарин кард,—
 Бо ҳам ду харифро карин кард.*
 Чун хамсабақон ба ҳам нишастанд,
 Фориғ зи ҳазор ғам нишастанд.
 Хар харф, ки ин ба завқ гуфти,²
 Он як ба ҳазор шавқ гуфти.
 Хар сафҳа, ки ин ба ноз хонд³,
 Он як зи сари ниёз хонд.
 З-он гуна ки чону тан яке буд,
 Аз ҳар ду тараф суҳан яке буд.
 Хар гаҳ ки ба ҳам сабақ кушоданд,
 Аз роҳи ниҳон варақ кушоданд.

Гуфтанд ба ҳам дар он миёна
 Сад ҳарфи дигар ба он баҳона.
 Хар лаҳза зи пеши чашми устод
 Ғоиб шуд он ду сарви озо.
 Гуфтию ба гуфтугӯ нишаст,
 Бевосита рӯ ба рӯ нишаст.
 Як рӯз ниҳон зи чашми ағъёр
 Буданд нишаста он ду дилдор.
 Дар гуфтушуниди ишқ буданд,
 Хуш мегуфтанду мешунуданд(?)
 Ногоҳ ҷамоате расиданд,
 Дар сӯхбати ҳар ду орамиданд.
 Эшон ғами ишқро нухуфтанд,
 Бо ҳам ба тариқи ишқ гуфтанд:⁴
 „Мо тез давем, дар давидан
 Харгиз натавон ба мо расидан“.
 Гаштанд давои ба ин баҳона,
 Частанд бурун аз он миёна.
 Он гоҳ нухуфта роз* гуфтанд,
 Ғамҳои гуашта боз гуфтанд.

Карин кард — наздик кард, наздик шинонд.

Роз — сирру асрор, ғайбӣ махфӣ.

Ин қисса ниҳояте надорад,
 Андозаву ғояте надорад.
 Аз шаб чу сиёҳ шуд замона,
 Гаштанд равон ба сӯи хона.
 Дар фикру хаёли ҳам нишастанд,
 Бар ёди висоли ҳам нишастанд.
 Буданд зи чоми васл сармаст,
 Фориги зи ҷаҳон, ки нест ё ҳаст.
 Дар пардаи айш рақс карда,
 Гофил, ки чихост зери парда.

ОГОҲ ШУДАНИ МУАЛЛИМ АЗ ОН, КИ ҚАЙС ОШИҚИ
 ЛАЙЛИСТ ВА ЛАЙЛИГО НИЗ БА ҶОНИБИ ҚАЙС МАЙЛЕ

24 б. Чун аз дами субҳи оламоро
 Шуд меҳри нухуфта ошкоро,
 3-ин меҳр, ки синасӯз афтод,
 Сад роз ба рӯи рӯз афтод.
 Он рӯз фузуд Қайсро завқ,
 Ру кард ба мактаб аз сари шавқ.
 Дар раҳ чу гузар ба ёраш афтод,
 Беҳуш ба раҳгузораш афтод.
 Лайли ба сараш давиду биншаст,
 В-аз ғам сари худ ниҳод бар даст.
 Бодаш ғаразею изтиробе,
 То бар гули у занад гулобе.
 Ин буд тариқашон, ки ногоҳ
 Тифле шуда 3-ин тариқа огоҳ,
 Филҳол ба ҳар тараф гузар кард,
 Тифлони қабиларо хабар кард.
 Ҳар тифл ба модару падар гуфт,
 Аъний*, ки ба марду зан хабар гуфт.
 Ин ишқи ниҳон фасонае шуд,
 Дар байту ғазал таронае шуд.
 Чун низ муаллим ин хабар ёфт,
 Рӯи шафақат зи ҳар ду бартофт.
 25 а. Фармуд, ки чун зи по нишинанд,
 Минбаъд зи ҳам чудо нишинанд.

Аъний — аъне.

Бо ҳам ғами хештан нагуянд,
 Хосил, ки дигар сухан нагуянд.
 Он ҳар ду [зи ҳам] чудо ништаанд,
 Дар маъракаи бало ништаанд.
 Сар пеш ғиганда он ду мазлум
 В-аз дидани ҳам ништа махрум.
 Бар хони висол захр хӯрданд,
 Дар оби ҳаёт ташна мурданд,
 Тифлон ҳама дар сабақ бурида,
 Қайс аз ғами дил варақ бурида.
 Меғуфт, ки: „Ман сабақ надонам,
 Лавҳу қаламу варақ надонам.
 Бисмиллаҳи ман зи номи Лайлист,
 Боқӣ сабақам каломи Лайлист.
 Рухсори ӯст сураи нур*,
 З-он нур мабод чашми ман дур.
 Ҷон ёфт зи қадду зулфаш ором,
 Алҳамд, ки дидам он алиф-лом*.
 Донӣ, чӣ бувад ба рӯяш он мӯй?
 Хатте, ки ҳамеша хонам аз рӯй.
 Ҷуз абруву қоматаш надонам,
 „Нун в-ал-қалам“-и* дигар нахонам.
 Дандонш дур аст, боракаллоҳ,
 Ёсини* [ман] аст, таборакаллоҳ*
 „Ва-ш-шамс“* бувад нишони рӯяш,
 „Ва-л-лайл“* бувад нишони мӯяш*.
 То ёд гирифта буд „Ва-л-лайл“,
 Кам дошт ба сӯи „Ва-з-зуҳо“* майл.
 Бо сураи „Лайл“ дошт майле,

Сураи нур — сура (боб)-и 24-уми қуръон.

Алиф-лом — номи ду ҳарфи алифбои арабист, ки шакли алиф нисли як хатти ростӣ амудӣ буда, шакли лом („л“) монандӣ як хати саркаҷ мебошад. „Алиф-лом“ киноя аз қадду зулфи ӯр аст.

„Нун в-ал-қалам“ — сураи 68-уми қуръон, ки сураи „нун“ гӯянд.

Ёсин — сураи 36-уми қуръон.

Таборакаллоҳ — ин ҷо дар мадҳ ба маънои таъҷҷуб ва шигифт омалааст.

„Ва-ш-шамс“ — сураи 91-уми қуръон.

„Ва-л-лайл“ — сураи 92-йуми қуръон.

„Ва-з-зуҳо“ — сураи 93-йуми қуръон.

26 а

К-он чост се харфи номи Лайли.
Дар мактаби ишқ ҳолаш ин буд,
Фикру сабақу хаёлаш ин буд.
Чун боз расид навбати шаб,
Озод шуданд аҳли мактаб,
Лайли ба ҳарамсарои худ рафт,
Қайси ҳунари ба ҷои худ рафт.¹

**ИТТИЛОЪ ЁФТАНИ* МОДАРИ ЛАЙЛИ БА ҚАВЛИ
ҒАЛМОЗОН* АЗ МУҲАББАТИ ҚАЙС ВА НАСИҲАТ КАРДАН
ЛАЙЛИРО**

26 б

Фаръед зи дасти айбҷуён!
В-аз гуфтушуниди талхгӯён!
Хар ҷо, ки ҳикояте шуниданд,
Сад харф бар он дигар фузуданд.
Чун киссаи Қайсу он ягона
Дар дасти замона шуд фасона,
Машхур шуд ин, ки Қайсу Лайли
Доранд ба ҳам ғариб* майле.
Узрон ҳаманду Вомиқи ҳам,
Маъшуки ҳаманду ошики ҳам.
Бо модари Лайли ин ҳикоят
Карданд баён ба сад ривоят.
Бигрист ҷу абр пеши духтар,
Гуфт: „Эй зи баҳор тозарӯтар,
Имрӯз шунидаам, ки ҷое
Дилдодаи туст дилрабое.
Имрӯз, ки дӯстдори уя,
У ёри туву ту ёри уя.
Эй мӯниси ҷои, ҷӣ ҳолат аст ин?
Сармои сад хичолат аст ин!
Ғар у ба ҷамоли туст ошиқ,
Ошиқ шудан аз ту нест лоиқ!
Ту ҷонию ишқ ҷонгудоз аст,
Мискин дили ту, ки ишқбоз аст.
Дардисари ишқ андаке нест,
Маъшукию ошиқӣ яке нест.

Иттилоъ ёфтан — хабар ёфтан, хабардор шудан.
Ғалмоз — суҳанҷин, хабаркан.
Ғариб — аҷиб.

- Мардон чу забуни* дарди ишқанд,
 Бечора занон чй марди ишқанд?
 Дунболи ҳавас мараваз аз ин пас,
 Гар з-он, ки ҳавас бувад, ҳамин бас!
 Дигар ба сабақ мараваз зи хона,
 27 а Хангома манех ба ин баҳона.
 Аз кӯдаки мактаби мақаш ноз,
 Бо лӯъбати* хона ишқ мебоз.
 Духтар кӣ? Ба мактаби ҷавонон
 Хамлавҳ шудан ба нуктадонон?*
- Духтар, ки варақ гирифтӯ хома,
 Ирсол кунад* саломнома,
 Он нома нишони рӯсиёхист,
 Номаш, ки навишта шуд гувоҳест!
 Рав, тарки ҳуруфи* мухталиф* кун,
 В-аз сӯзани ҳештан алиф кун!
 Сузан ба каф ору ришта бардор,
 Сарриштаи худ зи даст мағзор.
 Дар нусхаи хатти ман аз ин пас
 Ҷаҳде ба кашиданусхаат бас*.
 Сурмаст сиёҳие, ки хоҳӣ,
 Милаш* қаламест дар сиёҳӣ.
 Аз ҳамсабақон мағир хома*,
 З-он хома машав сиёҳнома.
- 27 б Дафтар мақушо чу ғунча ҳар дам,
 То тар нақунӣ варақ зи шабнам.
 Аз парда бурун маё чу лола,
 Андеша кун аз балои жола.
 Гар парда зи рӯи қор барҳост,
 Аз қори ту эътибор барҳост.
 Бо қас маҳирому ноз мағруш.
 Ёдаш мадеҳ аз қанору оғӯш,

Забун — ҳор, ҳақир.

Лӯъбат — зоча, дӯхтак.

Нуктадон — донанди маънӣ ва фикрҳои нозук.

Ирсол қардан — фиристодан.

Ҳуруф — ҳарфҳо.

Мухталиф — гуногун.

Ҷаҳде ба кашиданусхаат бас — фақат дар кашидану сӯзи чид-
 ду ҷаҳд кунӣ, қифоя аст.

Мил — ҷӯбчаи сурмақашӣ.

Хома — қалам.

28 а

Хар чома, ки дар бараш гирифтанд,
 Дар мартаба камтараш шикастанд.
 Сарве, ки фитод, барнахезад,
 Хар ғунча, ки бишкуфад, бирезад.
 Дар хона ба иззату шараф бош,
 Чун дурри насуфта дар садаф бош!“
 Лайлӣ чу шунид панди модар,
 Тар кард ба оби дида чодар.
 Худро ба фиреб инчунин сохт,
 В-аз водии ишқ дураш андохт.
 Аз хуққаи лаб дурри самин* суфт,
 Бо модари хештан чунин гуфт:
 „Ин ишқ дури кадом даръёст?
 Ё номи гули кадом сахроост?
 Охуи кадом марғзор аст?
 Ё мурғи кадом шохсор аст?
 Ин лафз ба гӯши ман ғариб* аст!
 Биллаҳ, зи ту [ин сухан] ачиб аст!
 То чанд тариқи ҳазл бозӣ,
 Хомӯш, ки маҳзалам* насозӣ!“
 Дар айни чавобу айни инкор
 Ногоҳ забон фитодаш аз кор:
 Сар пеш фиганду зор бигрифт,
 Гардид аён, ки ҳоли ӯ чист.
 Шуд ашки ваю забони лолаш*
 Дурри сухану забони ҳолаш.
 Ошик, ки зи сирри ишқ лол аст.
 Хомӯшии ӯ баёни ҳол аст.
 Мискин назанад дам аз шикаҷот, —
 Мискинии ӯ кунад хикаҷот.
 Хун шуд дили модар аз малолаш,
 Лекин, зи барои забти ҳолаш,
 Гуфто, ки: „Дигар марав ба мактаб,
 Дар хонаи хештан — муаддаб! **1

28 б

Самин — қиматбаҳо.

Ғариб — ачиб, ғалатӣ.

Маҳзала — ҳазлағоҳ, дар ин ҷо ба маънои бозича.

Забони лол — забони гирифта, забони аз сухан монда.

Муаддаб — баодоб, хушхлоқ.

БОЗДОШТАНИ МОДАРИ ЛАЙЛИ ЛАЙЛИРО АЗ МАКТАБ ВА
МАЧНУН ШУДАНИ МАЧНУН ДАР ФИРОҚИ ОН ШАКАРЛАБ

- Чун субҳ зи гардиши замона
Пурнур шуд ин сиёҳхона,
Лайлисифат офтоби гардун
Омад зи сиёҳхона берун.
Атфол* ба шеваву шамоил
Рафтанд ба мактаб аз қабил.
Эшон ба сабақ шуданду Лайло
Биншаст ба оҳу воҳу вайло.*
- 29 а Дар ғушай хона шуд гирифтор,
Бикшод зи ғусса лаб ба гуфтор,
К-„эй модари меҳрубон, чӣ кардӣ?
Бо ошики нотавон чӣ кардӣ?
Хар шир, ки бар лабам ниҳодӣ,
Хун кардию аз дилам кушодӣ!
Хар қатра зи чашмаам, ки додӣ,
Аз чашмаи чашми ман кушодӣ!
Мегуфт, ки: „ох, ин чӣ рӯз аст?
Имрӯз маро ҳазор сӯз аст.
Даръёи маломат аст имрӯз,
Фардои қиёмат аст имрӯз!
Хуршед ба олам оташ афрӯхт
В-аз оламиён ҳамин маро сӯхт.¹
Баҳри мани мустаманди* мискин
Шуд чашмаи меҳр оташи кин.
Дар оташи ҷонгудозам имрӯз,
Ё раб, чӣ кунам, чӣ созам имрӯз?
Аз ҷархи қабуд чун нагирьям?
Дуд аст, зи дуд чун нагирьям?*
- 29 б То гардани худ нишаст дар хун,
К-„Ин бас бувадам либоси гулгун*
Лайли чу зи гирья ғарки хун аст²,
Аз Қайс чӣ ғуямат, ки чун аст!
Чун Қайс ба сӯи мактаб омад,
Ҷонаш зи фироқ бар лаб омад.

Атфол — тифло, кӯдакон.

Вайло — доҳу ғитон.

Мустаманд — очизу нотавон, мӯҳтоҷу бенаво.

К-имрӯз чӣ қисса шуд, ки Лайли¹
 Асло ба сабақ накард майле?
 Ин банда ба қайди мактаб афтод,
 В-он сарви равон нишаста озод.
 Мегуфт ба вой-вой „Лайло!“
 „Лайлию!“ ҳазор вой-вайло.
 „Лайли!“ мегуфту нола мекард,
 Худро ба аҷал ҳавола мекард.²
 Дил хаставу чон расида бар лаб,
 Бикшод забон ба аҳли мактаб,
 30 а К:-эӣ мактабиён, агар тавонед,
 „Ёсин“ паи марги ман бихонед!
 Аз „Фотиҳа“* фатҳи* ман бичӯед,
 Такбиру* дуои ман бигӯед!“
 Аз тахтаву лавҳ буд ношод,
 К-он лавҳ зи тахта ёд меод.
 Мегуфт: „Маро ҳазорбора
 Бар тахта кунед пора-пора“.
 Бигзошт давоту* лаб фуру баст,
 Бардошт қалам, валек бишкаст.
 Аъни: „Дилу дасти ман ба чо нест,
 Бар ман пас аз ин қалам раво нест“.
 Аз оташи сина шӯъла афрӯхт,
 Лавҳу қаламу саҳифаро сӯхт.
 Хокистари он ба фарқи худ рехт,
 Девона шуду зи халқ бигрехт.
 Халқ аз паяш изтироб карданд,
 „Мачнун—мачнун“*—хитоб карданд.
 Чун шуд зи чунуни* ишқ мафтун,
 30 б Мачнун лақабаш ниҳод гардун.*
 Аз доираи хирад бурун шуд,
 Сарҳалқаи мачмаи чунун шуд.

„Фотиҳа“ — сураи якуми куръон.

Фатҳ — кушониш, кушониши қор.

Такбир — эҳтиромот.

Давот — рангдон, сиёҳидон.

Мачнун — чунунӣ, девона, савдой.

Чунун — девонагӣ.

Гардун — осмон; маҷозан дунё.

- Чун субҳ зи гардиши замона
Пурнур шуд ин сиёҳхона,
Лайлисифат офтоби гардун
Омад зи сиёҳхона берун.
Атфол* ба шеваву шамоил
Рафтанд ба мактаб аз қабил.
Эшон ба сабақ шуданду Лайло
Биншаст ба оху воху вайло.*
29 а Дар ғушаи хона шуд гирифтور,
Бикшод зи ғусса лаб ба гуфтор,
К-„эй модари меҳрубон, чӣ кардӣ?
Бо ошики нотавон чӣ кардӣ?
Хар шир, ки бар лабам ниҳодӣ,
Хун кардию аз дилам кушодӣ!
Хар қатра зи чашмаам, ки додӣ,
Аз чашмаи чашми ман кушодӣ!“
Меғуфт, ки: „ох, ин чӣ рӯз аст?
Имрӯз маро ҳазор сӯз аст.
Даръёи маломат аст имрӯз,
Фардон киёмат аст имрӯз!
Хуршед ба олам оташ афрӯхт
В-аз оламиён ҳамин маро сӯхт.¹
Баҳри мани мустаманди* мискин
Шуд чашмаи меҳр оташи кин.
Дар оташи ҷонгудозам имрӯз,
Ё раб, чӣ кунам, чӣ созам имрӯз?
29 б Аз ҷархи кабуд чун нагирьям?
Дуд аст, зи дуд чун нагирьям?“
То гардани худ нишаст дар хун,
К-„Ин бас бувадам либоси гулгун“
Лайли чу зи гирья гарки хун аст²,
Аз Қайс чӣ ғўямат, ки чун аст!
Чун Қайс ба сӯи мактаб омад,
Ҷонаш зи фироқ бар лаб омад.

Атфол — тифло, кӯдакон.

Вайло — доду фиғон.

Мустаманд — очизу нотавон, муҳтоҷу бенаво.

- К-имрӯз чӣ қисса шуд, ки Лайлӣ¹
 Асло ба сабақ накард майле?
 Ин банда ба қайди мактаб афтод,
 В-он сарви равон нишаста озод.
 Мегуфт ба вой-вой „Лайло!“
 „Лайлию!“ ҳазор вой-вайло.
 „Лайлӣ!“ мегуфту нола мекард,
 Худро ба аҷал ҳавола мекард.²
 Дил хаставу ҷон расида бар лаб,
 Бикшод забон ба аҳли мактаб,
 30 а К:-эй мактабиён, агар тавонед,
 „Ёсин“ паи марги ман бихонед!
 Аз „Фотиҳа“* фатҳи* ман бичӯед,
 Такбиру* дуои ман бигӯед!“
 Аз тахтаву лавҳ буд ношод,
 К-он лавҳ зи тахта ёд меод.
 Мегуфт: „Маро ҳазорбора
 Бар тахта кунед пора-пора“.
 Бигзошт давоту* лаб фуру баст,
 Бардошт қалам, валеқ бишкаст.
 Аъни: „Дилу дасти ман ба ҷо нест,
 Бар ман пас аз ин қалам раво нест“.
 Аз оташи сина шӯъла афрӯхт,
 Лавҳу қаламу саҳифаро сӯхт.
 Хокистари он ба фарқи худ рехт,
 Девона шуду зи халқ бигрехт.
 Халқ аз паяш изтироб карданд,
 „Маҷнун—маҷнун“*—хитоб карданд.
 Чун шуд зи ҷунуни* ишқ мафтун,
 30 б Маҷнун лақабаш ниҳод гардун.*
 Аз доираи хирад бурун шуд,
 Сарҳалқаи маҷмаи ҷунун шуд.

„Фотиҳа“ — сураи якӯми қуръон,
 Фатҳ — қушонш, қушоиши қор.
 Такбир — эҳтиромот.
 Давот — рағбдон, сиёҳидон.
 Маҷнун — ҷунунӣ, девона, савдой.
 Ҷунун — девонагӣ.
 Гардун — осмон; маҷозан дунё.

Дар силсилаи ҷунун даромад,
 Мачнун шуду номи ӯ баромад.
 Мо низ кунем эҳтимоме,*
 Шояд ки бароварем номе.

**ШУНИДАНИ ПАДАР АФСОНАИ ИШҚИ МАЧНУН, АЗ ОН
 БАРОИШЌФТАН ВА НЕШИ ПИСАР НИШАСТАН ВА ПАНДИ
 ПАДАРОНА ГУФТАН**

31 а

Мачнун чу фасонаи ҷаҳон шуд.*
 Он рози нухуфта дoston шуд.
 Гуфтанд баланд ҳар кас ин роз,¹
 З-он роз падар шунида овоз,
 Биншасту барои гуши фарзанд
 Дар ришта кашид гавҳари панд,
 К:—Эй мардуми ҷашму нури дида,
 Ин ҷашми бадат ҷаро расида?
 Лоик ба ту нозу сарфарозист,
 Хайҳот, ҷй вақти ишқбозист?
 Нозам ба қадат, ки сарви нозй,
 Чандин ҷй муқайяди* ниёзй?²
 То чанд зи дида хун фишонй,
 Худрову маро ба хун нишонй?
 Ҷонию ғами ту ҳаст ҷонкоҳ,
 Мурдам зи ғами ту, оҳ, сад оҳ!
 Хангоми фитодагию пирист,
 Даръёб, ки вақти дастгирист.
 Пирона сарам макун мушавваш*,
 Дар пунбаи* ман маяфган оташ.
 Хошоки заифро ҷй сӯзй?
 Пайдост, к-аз ин ҷй барфурузй.

Эҳтимом — ҷидду ҷалл, кушишу ғайрат.
Фасона (афсона) шудан — шўҳрат ёфтан, машҳур гардиш.
Муқайяди — гирифтори қайду банд.
Ниёз — мўҳтоҷй, эҳтиёҷмандй.
Мушавваш — парешон, парешонхоя.
Пунба — пахта.

31 б

Гуфтам, ки ба вақти пирии ман
 Ояд зи ту дастгирии ман.¹
 Не он, ки ба ман расад шикастат,
 Помол шавад сарам зи дастат.
 Гуфтам, ки чу шамъи ман бимирад,
 Аз шамъи ту боз нур гирад.
 Не он, ки чу шӯъла барфурузӣ,
 Чун шамъ бар оташам бисӯзӣ.
 Эй чони падар, равост инҳо?
 Бар чони падар чихост инҳо?
 Лайлиталаби макун, ки Лайли
 Дорад ба қабила чун ту хеле.
 Ту нолакашон аз он чу булбул,
 Ё бо дигарон шукуфта чун гул.
 Ту гириякунон ситода чун шамъ,
 Ё хандазанон нишаста бо чамъ.
 Ту карда зи хусни ё хикоят,
 Ё карда зи ишқи ту шикаят.
 Бе ё ту нихода доғ бар доғ,
 Ё бе ту шукуфта боғ дар боғ.
 З-он кофири ғамзазан бипарҳез,
 К-аз ғамза кашид ханчари тез.
 Доме зи балост меъчари* у,
 Бингар, ки чихост дар сари ё?
 Муяш, ки шабат аз ўст торик,
 Бахри дили туст ранчи борик.
 Зулфаш, ки таноби гардани туст.
 Дар банди ҳалок кардани туст.
 Қаддаш, ки ба ноз дил рабояд,
 Сарвест, ки бо ту рост н-ояд.
 Хели мижааш, ки саф кашида,
 Сад теғ зи ҳар тараф кашида.
 Гӯй, ки лабаш ҳаёти чон аст,
 Чонбахш мағӯ, ки чонситон аст.
 Об аз чаҳи ғабғабаш* чӣ чӯй?
 Даст аз дилу чони худ чӣ шӯй?
 Алқисса, ки ё зи пой то сар
 Ошӯби бало бувад саросар.

32 а

Меъчар — руймол ва руйпӯш.

Ғабғаб — поёни манах, нармини зери манах.

32 6

Мебош чу Исии* мучаррад,
 Дар қайди замон машав муқайяд.
 Занро чу ба бар кашӣ саросар,
 Медон, ки ба зан шудӣ баробар.
 Дар ҳалқаи мӯи зан маёвез,
 З-ин афъии* ҳалқакарда бигрез.
 Як ҷав макун ғътимод бар зан,
 Зеро ки зан аст ними арзан.
 Лайлиталабӣ зи сар бурун кун,
 Қатъи раҳи водии чунун кун,¹
 Бегона машав зи ҷамъи хешон,²
 Ҷамъияти мо макун парешон.
 Жулидаву гарднок маншин,
 Бархез, дигар ба хок маншин.
 То чанд зи ман насихату панд,
 В-ин саркашии ту низ то чанд?
 Ё панди маро ба сина ҷо кун,
 Ё он ки ҷавоби ман адо кун!³

ҶАВОБ ГУФТАНИ МАҚНУН ПАНДИ ПАДАРРО

33 а

Чун панди падар шунид Мақнуни,
 Алмоси забон кашид берун.
 Аз махзани* роз сад гуҳар суфт,
 В-аз рӯи ниёз бо падар гуфт,
 К-„Эй қиблаи* ҷумлаи қабила,
 В-эй ҷумла қабилаат ҷамила.
 Ту Каъбаву ҷумла толиби ту,
 Рӯи ҳама кас ба ҷониби ту,
 Як гунчаам аз дарахти ҷудат*,
 Як катра зи ҷашмаи вучудат.
 Гар зоти ту дар миён набудӣ,
 Аз хастии ман нишон набудӣ.

Иси — Исо-пайгамбар.

Афъа — мор, як навъ мори захринок.

Махзан — ҳазина.

Қибла — ҳонаи Каъба, ки мусулмонон дар вақти намоз ба сӯи он рӯ меоранд.

Ҷуд — атову бахшиш.

33 б

Донам падарию меҳрубонӣ,
 Дардо, ки ту дарди ман надонӣ!
 Гуфтӣ: ғами дил бурун тавон кард,
 Ҳам худ ту бигӯ, ки чун тавон кард?
 Ман бо дили хештан чӣ созам,
 Чун нест ба дасти ман, чӣ созам?
 Гуфтӣ: камӣ бори хештан гир,
 Аз баҳри худо, ки тарки ман гир!
 Биллаҳ, ки зи ҷон тавон гузаштан
 В-аз ёр наметавон гузаштан.
 Гар сар равад аз барои Лайлӣ,
 Аз сар наравад навои* Лайлӣ.
 Гуфтӣ, ки: ҷудо нашав зи хешон,
 Пайванд мабур зи васли эшон!
 Аз хеш мағӯй з-ин сухан беш,
 Бигзор, ки ман малулам* аз хеш.
 Бо ҳеҷ касам намонд майле,
 Илло* ба сағони кӯи Лайлӣ.
 Гуфтӣ: манишин ба хоки хорӣ,
 Бархез зи кӯи хоксорӣ.
 Бар хок нишастанам чӣ бок аст?
 Асли ҳама мардумон зи хок аст.
 Қаддам, ки ҳамида, ёфт майле,
 Майлест ба хоки кӯи Лайлӣ.
 Лайлист ҳаёти ҷовидонӣ,
 Лайлист нишоти зиндагонӣ.
 Ин ишқ, ки дар гилам сириштанд,
 Ҳарфест, ки бар дилам навиштанд.
 Гар хоки лаҳад шавад гили ман,
 Он маҳв нагардад аз дили ман.
 Ман ғамзадаву ту панд гӯй!
 Мурдам зи ғаму ту чора ҷӯй!
 Пандат, ки чу тир сахтам ояд,
 Рад кардани он зи ман нашоёд,
 Аммо ба қазо чӣ ҳила бозам,
 Бо ҳукми худо чӣ чора созам?"

34 а

Насо — садо, овози хуш.
Малул — андӯхгин, ғамнок.
Илло — гайр аз.

34 6

Ин гуфту зи по фитод беҳуш,
 На мурда, на зинда—масту мадхуш.
 Хешон ҳама бар сараш давиданд,
 В-аз хок ба бистараш кашиданд.
 Шарманда падар зи гуфтаи хеш,
 Биншаставу сар фиғанда дар пеш.
 Гирён шуда бар сараш дамодам
 Чун бар сари мурда аҳли мотам,
 Донист, ки манъи ӯ раво нест,
 В-он дарди азимро даво нест.
 Об аз мижа бар рухаш фишонданд,
 То боз ба хурматаш нишонданд.
 Як-як ба тариқи меҳрубонӣ¹
 Гуфтанд: „Бирав, дигар ту донӣ!“

БАҲОНА КАРДАНИ МАЧНУН БА БА КҶҢ ЛАЙЛҢ РАФТАН

35 а

Маҳҷурии* ошиқӣ балоест,
 Побастаи ҳаҷр мубталоест.
 Ишқ асту ҳазор фитна, шак нест,
 Аммо чу фирок ҳеҷ як нест.
 Маҷнуни шикастаҳоли дилреш
 Чун дарди фирок омадаш пеш,
 Месӯхт дар орзуи Лайлӣ,
 Мерафт ба тавфи* кӯи* Лайлӣ.
 Дар рафтани кӯи он шакарлаб
 На рӯз қарор дошт, на шаб.
 З-он омадурафти гоҳу бегоҳ
 Ашрори* араб шуданд огоҳ.
 Қарданд забон ба таъни ӯ тез
 Он сангдилон чу теги хунрез.
 Дар роҳ ба қасди ӯ нишастанд,
 Девор шуданду роҳ бастанд.
 Чун теғ бар ӯ забон кашиданд,
 Аз теги забон раҳаш буриданд.
 Мақсуд, ки он ғариби мазлум
 Аз мақсади хеш монд маҳрум.

Маҳҷури — ҳичронзадагӣ, ҳаҷрдидлагӣ, дурафтодагӣ, ҷудой

Тавф — тавоф, зиярат.

Кӯи — кӯча

Ашрор (ҷамъи шарир) — балқирдорҳо.

35 б

Месӯхт ба доғу дарди дурӣ,
 Месохт* ба меҳнати сабури*.
 Як рӯз бaсе гирист чун шамъ,
 Оби мижа шуд ба доманаш чамъ.
 Рӯяш чу дар об гулшaн андохт,
 Худро зи гумон заиф* нашнохт¹.
 Гуфто: „Зи кaсе намехаросем,
 Чун худ зи худӣ намешиносем“.
 Будаш ғараз он, ки дар заифӣ
 Душман нашиносад аз наҳифӣ*.
 Барҷасту ба кӯи ёр биштофт,
 Гуё ки зи заъф* қуввате ёфт,
 Пӯшид либоси бенавой,
 Тан дод ба кисвати* гадоӣ.
 Мерафт асозанон чу пире,
 Ё ҳамчу камон, асо чу тире.
 Дам нозада „вой-вой“ мегуфт,
 Дар ҳар қадаме „худой“ мегуфт.
 Мезад қадамею пеш мерафт,
 Мерафт, вале зи хеш мерафт.
 Андак раҳе чу монд то дӯст,
 Фаръёд кашиду гуфт: „Ё дӯст!“
 З-он дӯст ғараз, ки буд Лайлӣ,
 Ногоҳ нидо шунуд Лайлӣ.
 З-овоз шинохт, к-он гадо кист,
 Коми дили ӯ аз он нидо чист.
 Омад зи даруни хона берун,
 Шуд чилвакунон ба сӯи Мачнун.
 Мачнун зи маи висол шуд маст,
 Афтод зи пову рафт аз даст.
 Афтод чунон ки маст беҳуш,
 Барҷаст чунон ки бода дар ҷӯш.
 Бархост, вале зи заъф биншаст,
 Биншаст, вале зи шавқ барҷаст.

36 а

Сохтан — созиш кардан, мувосо намудан.

Сабури — сабру токат.

Заиф — беқувват, нотавон, суст.

Наҳифӣ — харобя, лоғарӣ.

Заъф — беқувватӣ, сустӣ.

Кисват — либос, пӯшок.

36 б

По пеш ниҳод, дар сар афтод,
 Харчанд ки хост*, дигар афтод.
 Лайлӣ чу дар изгироби у дид,
 Афтодану печу тоби у дид,
 Аз роҳи карам гирифт дасташ,
 Бар чарх расонд қадри пасташ.
 Маҷнун шуд аз он сабаб шикебо*,
 Осуда ба васли ёри зебо.
 Дар ҳам нафасе назора карданд,
 Ғамро ба нишот чора карданд.
 Маҷнун зи ниёз хоки дар гашт,
 Зад бўса бар остону баргашт.
 Он рӯз чу рафт, шуд дигар рӯз,
 Бар шакли дигар шуд он чигарсӯз.
 Аз гирья ду дида ғарқи хун кард,
 Рухсорои зард лолагун кард.
 Чун ёфт зи гирья сурхии рӯй,
 Рӯ кард ба азми он сари кӯй.
 Гуфт: Он, ки маро зи нотавонӣ
 Дидаст ба ранги заъфаронӣ*,
 Ин дам, ки ба ранги арғувонам*,
 Воқиф* нашавад, ки ман ҳамонам*.
 Шуд ғарқа ба ашки арғувонранг,
 Дид он гули тозаро ба он ранг.
 Дирӯз рухи чу заъфарон дошт,
 Имрӯз зи гирья арғувон кошт.
 Ошиқ, ки ба кӯи дилбар ояд,
 Хар рӯз ба ранги дигар ояд.
 Чанде чу бар ин гузашт, ногоҳ
 Гаштанд зи ранги кораш огоҳ.
 Чамъе зи қафои у фитоданд,
 Бунёеди чафои у ниҳоданд.
 Гуфтанд, ки: „Тарки кӯи мо гуй,*
 То сар иаравад дар ин сари кӯй.

37 а

Хост — хест.

Шикебо — сабринок, токатнок.

Заъфаронӣ — зард.

Арғувон — сурх.

Воқиф — хабардор.

Тарки кӯи мо гуй — кӯчан моро тарк кун, аз кӯчан мо
 пой наш.

37 6

Бояд ки ба сӯи мо наёй,
 Минбаъд ба кӯи мо наёй.
 Он кор надидаӣ ту моро,
 Охир нахаридаӣ ту моро.
 3-ин чумла қабоили чамила,
 Пиндор, ки нест як қабила“.
 Ё мешуду* мардумон зи дунбол,
 Озурда паяш зи санги атфол,
 Дар даст гирифта ҳар яке санг
 В-аз теғи забон фитода дар чанг.
 В-он бесару по ба шаҳру бозор
 Аз дасту забонашон дар озор.
 Ин аст тариқи водии ишқ,
 Навмедии номуридии ишқ.
 Ин ишқ раҳест пурмаломат,
 Дур аст зи кӯчаи саломат.

**ДАР ЗИЁДА ШУДАНИ ИШҚИ ЛАЙЛӢ ВА (АЗ) СӢХТАН(У)
 ГУДОХТАНИ СӢЗИ ИШҚ ХУДРО БА БАҲОНА АЗ
 МАРДУМ ИИНҲОН СОХТАН**

38 6

Он турфа арӯси ҳиҷлаи* ноз,
 Фархунда* аниси* пардаи роз.
 Гулдастаи равзаи накӯӣ,
 Гулбарги баҳори хубрӯӣ,
 Навбодаи чорбоғи одам,
 Ороиши чортоки олам,
 Бадномкуни салоҳкӯшон,
 Расвоии окибатфурӯшон,
 Хуршедсарову моҳманзил,
 Чамъи ҳараму чароғи маҳфил,*
 Яъне Лайлӣ—нигори мавзун,
 Ороми дили фигори Маҷнун

Шудан — рафтан.
Ҳиҷла — чое, ки барои арӯс бо пардаҳо орошта кунанд,
 саропарда, чимлик.
Фархунда — хушбахт, шоду шукуфон.
Анис — ҳамдаму маҳрам.
Маҳфил — маҷлис, чамъомад.

- 36 б
- По пеш ниҳод, дар сар афтод,
 Харчанд ки хост*, дигар афтод.
 Лайли чу дар изтироби ӯ дид,
 Афтодану печу тоби ӯ дид,
 Аз роҳи карам гирифт дасташ,
 Бар чарх расонд қадри пасташ.
 Маҷнун шуд аз он сабаб шикебо*,
 Осуда ба васли ёри зебо.
 Дар ҳам нафасе назора карданд,
 Ғамро ба нишот чора карданд.
 Маҷнун зи ниёз хоки дар гашт,
 Зад бўса бар остону баргашт.
 Он рӯз чу рафт, шуд дигар рӯз,
 Бар шакли дигар шуд он чигарсӯз.
 Аз гирия ду дида ғарқи хун кард,
 Рухсораи зард лолагун кард.
 Чун ёфт зи гирия сурхии рӯй,
 Ру кард ба азми он сари кӯй.
 Гуфт: Он, ки маро зи нотавонӣ
 Дидаст ба ранги заъфаронӣ*,
 Ин дам, ки ба ранги арғувонам*,
 Воқиф* нашавад, ки ман ҳамонам*.
 Шуд ғарқа ба ашки арғувонранг,
 Дид он гули тозаро ба он ранг.
 Дирӯз рухи чу заъфарон дошт,
 Имрӯз зи гирия арғувон кошт.
 Ошиқ, ки ба кӯи дилбар ояд,
 Хар рӯз ба ранги дигар ояд
 37 а
 Чанде чу бар ин гузашт, ногоҳ
 Гаштанд зи ранги кораш огоҳ.
 Чамъе зи қафои ӯ фитоданд,
 Бунъеди қафои ӯ ниҳоданд.
 Гуфтанд, ки: „Тарки кӯи мо гуй,*
 То сар иаравад дар ин сари кӯй.

Хост — хест.

Шикебо — сабрнок, токатнок.

Заъфаронӣ — зард.

Арғувон — сурх.

Воқиф — хабардор.

Тарки кӯи мо гуй — кӯчаи моро тарк кун, аз кӯчаи мо
 пой каш.

Бояд ки ба сӯи мо наёй,
 Минбаъд ба кӯи мо наёй.
 Он кор надидаи ту моро,
 Охир нахаридаи ту моро.
 3-ин чумла қабоили ҷамила,
 Пиндор, ки нест як қабила“.
 Ё мешуду* мардумон зи дунбол,
 Озурда паяш зи санги атфол,
 Дар даст гирифта ҳар яке санг
 В-аз теғи забон фитода дар ҷанг.
 В-он бесару по ба шаҳру бозор
 Аз дасту забонашон дар озор.
 Ин аст тариқи водии ишқ,
 Навмедию номурудии ишқ.
 Ин ишқ раҳест пурмаломат,
 Дур аст зи кӯчаи саломат.

37 6

**ДАР ЗИЁДА ШУДАНИ ИШҚИ ЛАЙЛӢ ВА (АЗ) СӢХТАН(У)
 ГУДОХТАНИ СӢЗИ ИШҚ ХУДРО БА БАӢОНА АЗ
 МАРДУМ ПИНӢОН СОХТАН**

Он турфа арӯси ҳиҷлаи* ноз,
 Фархунда* аниси* пардаи роз.
 Гулдастаи равзаи накуӣ,
 Гулбарги баҳори хубруӣ,
 Навбодаи ҷорбоғи одам,
 Ороиши ҷортоки олам,
 Бадномкуни салоҳкӯшон,
 Расвоии оқибатфурушон,
 Хуршедсарову моҳманзил,
 Ҷамъи ҳараму ҷароғи маҳфил,*
 Яъне Лайлӣ—ниғори мавзун,
 Ороми дили ғиғори Маҷнун

38 6

Шудан — рафтани.

Ҳиҷла — ҷое, ки барои арӯс бо пардаҳо орошта кунанд, саропарда, ҷимилӣ.

Фархунда — хушбахт, шоду шукуфон.

Анис — ҳамламу маҳрам.

Маҳфил — маҷлис, ҷамъомад.

38 6

Чун дар ғами ишқ мубтало шуд,
 Ё низ муқайяди бало шуд.
 Аз фитнаи ишқ гашт мафтун,
 Мачнун шуда з-орзӯи Мачнун.
 Ишқ аз ду тараф балои ҷон аст,
 Лекин ғами дилбарон ниҳон аст.
 Хар лаҳза баҳона рост мекард,
 Он гаҳ дилаш он чи хост, мекард.
 Шабҳо, ки зи беҳудӣ намехуфт*,
 Мекард ғиғони зору мегуфт:
 „Дорам аламе нухуфта имшаб,
 Дарде ба дилам гирифта имшаб“.
 Модар агар аз табиб гуфтӣ,
 Он хастадили ғариб гуфтӣ:
 „Дардест маро, к-аз он батар нест,
 З-ин дард табибро хабар нест.“
 Хар ними шабе зи ҷой ҷастӣ,
 То рӯз ба гӯшае нишастӣ.
 Гуфтӣ: „Дидам ғариб хобе,
 З-ин воқеа дорам изтиробе“.
 Хар субҳ, ки он асири ғамнок
 Мекард зи гирия ҷома намнок,
 Мегуфт: „Шуд ин аз он сабаб нам,
 К-имшаб зи ҳаво ҷакид шабнам“.
 Мерехт ҷу он арӯси мавзун
 Об аз мижа дар ҳавои Мачнун,
 Мегуфт, ки: „Ман зуком дорам,
 Чашми тари бардавом дорам.
 Душам зарари ҳаво расида,
 Ин ҳам аз он равад зи дида?¹
 Ҷӯе шуда дидаи тари ман,
 Боз ин ҷӣ ҳавост дар сари ман?“
 Аз беҳудӣ он бути яғона
 Афтодию гуфтӣ з-ин баҳона:
 „Гардид сару фитодам аз пой,
 Саргардонам, ҷӣ сон кунам? Вой!“
 Пироҳани хеш пора мекард,
 В-онгаҳ ба баҳона ҷора мекард,

39 а

39 6

Мегуфт, ки: „Танг буд дар бар,
 Пироҳани танг пора бехтар.“¹
 Чун даст ба хуни дида шустӣ,
 Марҷони тараш зи панҷа растӣ,
 Гуфти, ки: „Хино ба даст бастам,
 З-он ҳамчу ақиқ* гашта дастам.“
 Андеша чу аз рақиб қардӣ,
 Сад нола чу андалеб қардӣ,
 Гуфти, ки: „Даруни реш дорам,
 Андешаи марғи хеш дорам“.
 Аз қомати ёр дошт фаръёд,
 Гуфт: „Омада аз қиёматам ёд“.
 Алқисса, ки буд он паричеҳр
 Девонаи ошиқи худ аз меҳр.
 Шак нест, ки меҳри гулғуздорон
 Кам нест зи доғи дилфигорон.
 Дар қисса шунидаам, ки Мачнун —
 Он рафта зи роҳи ақл берун
 Хар ними шабе ба қӯи Лайло,
 Мекард ғиғону вою вайло.
 Як шаб ба ҳаёл дошт, лекин(?)²
 Фаръёду ғиғон накард мискин.
 Лайли он шаб ба ҳам баромад,
 Мафтоду ҳам аз ҳарам баромад(?).
 Эй ғарра* ба ишқу ишқбозӣ,
 Чандин ба ниёзи худ чӣ созӣ?
 Бингар, ки чиҳо қашид Мачнун,
 Охир ба қучо расид Мачнун.
 Бишнава, ки чӣ ҳол дошт Лайли,
 Дар сина чӣ тухм кошт Лайли³.
 Дарди ту қучову он ду ҳамдард,
 Ин омадӣ камтар аз зану мард.
 Мардона чу ноҷад аз ту қоре,
 Камтар зи зане мабош боре.

40 а

Ақиқ — санги қиматбаҳои сурхранг.
Ғарра — мағрур.

**РОЗ ГУФТАНИ МАЧНУН БО ГИРДБОДИ САХРОНАВАРД ВА
ОБИ РАВОНИ ОЛАМГАРД ВА НОҚАИ* ТЕЗНОИ
ЧАҲОНПАЙМОЙ ВА БОДИ ФАРАҲФАЗОИ ГИРЕХКУШОН**

40 6

Мачнунсифатону ишқбозон,
Дилсӯхтагону чонгудозон
Чун дарди нухуфта бозгӯянд,
Бо ҳарчӣ расанд, роз гӯянд.
Рӯзе Мачнун ба домани дашт
Саргашта чу гирдбод мегашт,
Мекард зи дасти ҳаҷр доде,
К-аз дашт расид гирдбодде,
Мачнун чу назар фиганд сӯяш,
Бикшод забон ба гуфтугӯяш,
К-„Эй волаи* беқарор чун ман,
Саргаштаву хоксор чун ман!
Кас чун ту надид хоксоре,
Аз кист ба хотират ғуборе,¹
Чуз бод ба даст нест ҳеҷат,
З-он аст ҳамеша тобу печат.
Бархоста аз дилат ҳавое,
Як дам нанишастай ба чое.
Аз доираи замин бурунӣ,
Дар хаймаи осмон сутунӣ,
Ҳам қомати гардро либосӣ,
Ҳам атласи чархро кутосӣ.*
Аз нафҳаи* сур* ёд додӣ,
Хоки ҳамаро ба бод додӣ.
Гардунгардию аршпаймоӣ,
Сар бар фалаку қадам заминсой.
Хоҳам, ки ба кӯи ёр гардӣ,
Гирди сари он диёр гардӣ.
Хоке зи раҳи сагонаш орь,²
Бо мардуми чашми ман супорӣ*.

Ноқа — шутур.

Вола — ошиқӣ зор, маҳву мот, ақл аз дастдода.

Кутос — мӯи думи гов; дар ин ҷо ба маънои ялав ва нишон аст.

Нафҳа — бӯи хуш.

Сур — хурсандӣ ва базм.

41 а

Мачнун [чу] зи гирдбод бигзашт.
 Бар ҳар тарафе чу бод бигзашт.
 Ногоҳ чӣ дид? Чӯи обе,—
 Бар вай зи насим печутобе.
 Барчасту ба тарфи* чӯй биншаст,
 Бо об ба гуфтугӯй биншаст,
 К:- „Эй оби равон, ҳаёти мой,
 Бо оби ҳаёт ошноӣ,
 Эй поксиришту покгавҳар,
 Шамшерия бар ту мавҷи ҷавҳар.¹
 Аз тезии ту чунон ки хоҳӣ,
 Шуд раҳна чу арра пушти моҳӣ.
 Додӣ [ба] замона шустушӯе,
 Олам зи ту ёфт обрӯе.
 Чон ёфта аз ту сар ба сар хок,
 Мардум зи ту зиндаву ту дар хок.
 Эй оби равон, ба кӯи ӯ рав,
 Аз ман бигузар, ба сӯи ӯ рав²
 Чун қатраи ашки ман давон шав,
 Чун чашмаи чашми ман равон шав.
 В-ин ашки равон, ки меравад низ,
 Бо худ бибару ба пой ӯ рез“.
 Гирьён чу гузашт з-он лаби чӯй,
 Мерафт давон ба пой ҳар сӯй,
 То раҳ ба диёри ёраш афтод,
 Бар нокаи ӯ гузораш афтод.
 Чун дид, ки нока нокаи кист,
 Сар дар кадамаш ниҳод(у) бигрифт,
 К:- „Эй бар сифати малак сиришта,
 Дар дидаи мардумон фаришта,
 Эй даштнаварди кӯҳ-кӯҳон*,
 Сармастию ҳар тараф шукӯҳон.
 Эй нофаи* сурхмӯи саркаш,
 Дар хор фитолай чу оташ.
 Чун хонаи осмон нагунӣ,
 Бар чор сутун чу Бесутунӣ.*

41 б

Тарф — канор, гӯша; *тарфи чӯй* — лаби чӯй.
Кӯҳон — баромадагӣ ва баландии пушти шутур.
Нофа — ноф, нофи охун мушкин; *мачозан* хушбӯя.
Бесутун — номи кӯҳест дар Эрон.

42 а

Аз кулзуми* кудрати илоҳӣ
 Ту уштураку думи ту моҳӣ.
 Кӯҳони ту кӯҳе аз Бадахшон,
 Лайлист бар ӯ чу лаъли рахшон.
 Гардан чу камон пур аз рағу пай,
 Барбаста миҳори* чилла бар вай?¹
 Ту кӯҳи баланду бар ту Лайлӣ
 Бар куллаи кӯҳ чун сухайле*.
 Зинҳор, ки нарма-нарма бихром,
 К-озурда нагардад он гуландом.
 Чун хоб кунад ба ҳудачи* ноз,
 Филҳол гузар ба сӯям андоз,
 То афканам ин миҳор бар дӯш,
 Чун риштаи ҷон кунам дар оғӯш.
 Пеши ту агар, худо, тавон кард,
 Биллоҳ, ки ҷон фидо тавон кард*
 Мебуд дар ин сухан, ки ногоҳ
 Омад боде зи кӯи он моҳ,

42 б

Боде, ки чу оби зиндагонӣ
 Медод ҳаёти ҷовидонӣ.
 Маҷнун чу гул аз нишот бишкуфт,
 Бикшод лабу ба сад забон гуфт,
 К-„Эй пайки* диёри гулӯзорон,
 В-эй қосиди роҳи хоксорон,
 Эй пардарабои орази гул,²
 В-эй укдакушои* ҷаъди сунбул.
 Эй бӯи гулу гулоб дода,
 В-эй зулфи бунафшат об дода.
 Бурқаъ* зи руҳи бутоя кушодӣ,
 Дидор ба ошиқон намудӣ.
 Як ҳарф ба гӯши ғунча гуфти,
 Хар гӯша ҳазор гул шукуфти.

Кулзум — баҳр.

Миҳор — респоне, ки ба ҷуббинӣ (чилла)-и шутур банданд.

Сухайл — номи ситорае.

Худач — қачовае, ки болои шутур барои саворя банданд.

Пайк — чапар, қосид, хабарчӣ.

Укда — гирех, тугун.

Бурқаъ — сарандоз, парда, ниқоб.

Аз ту ғами ман ба ёр гуфтан,
 В-аз ғунчаи бахти ман шукуфтан.
 Эй боди сабо, ҳазор зинҳор,
 Зинҳору ҳазор бор зинҳор,
 К-аз чониби ман бибар саломе,
 Дар ҳазрати ӯ расон паёме".
 Алқисса, ки он ситамкашида,
 Меҳнатзадаву алампасида
 Дар чораи кори хештан буд,
 Бо ҳар чӣ расид, дар сухан буд.
 Мақсуди вай он, ки гар тавонад,
 Бо ёр паёми ӯ расонад.

**ВЕЧОРА ШУДАНИ ПАДАРИ МАЧНУН ДАР КОРИ ФАРЗАНД
 ВА ЧОРА ЧУСТАН АЗ ОН ПИРИ ХИРАДМАНД**

Гўяндаи ин ҳадиси пурдард
 Оғози ҳикоят инчунин қард,
 К-он ошики дардноки Лайли,
 Мачнун [шудаи] ҳалоки Лайли¹
 Мерафт ба ҳар тараф шитобон,
 Мегашт чу ваҳшӣ дар биёбон.
 Меканд ба панҷа синаи хеш,
 Мебуд зи дасти хеш дилреш.
 Мискин падар аз малоли фарзанд
 Омад ба ҳузури хешу пайванд.
 Гуфто: „Чӣ кунам, давои ман чист?
 Фикри дили мубталои ман чист?
 Дарди дили зор бо кӣ гуям?
 Сарриштаи қор аз кӣ чӯям?
 Назди кӣ барам шикоятӣ хеш?
 Пеши кӣ кунам ҳикоятӣ хеш?
 То дар паи чораи ман оянд,
 То чорагарӣ ба ман намоянд".
 Гуфтанд, ки: „Ҳаст пирикоре,
 Қонеъ шуда аз ҷаҳон ба ғоре,
 Монанди қамон ҳақида пирест,
 Дар қилла нишаста* гӯшагирест.

¹Чилла нишастан — аз одамон алоқа қанда, дар ҳонақоҳ бо
 бан худо гӯшанишинӣ қардани шайхони мутасаввиф.

44 а

Тай карда маносили тариқат,
Пай бурда ба олами ҳақиқат.
Бояд ки равӣ ба назди он пир,
Шояд ки кунад илоҷу тадбир.^а
Филҳол ба азми пир барҷаст,
Бо пушти камон чу тир барҳаст.
Бехуд чу даромад аз дари ғор,
Печид ба худ зи дард чун мор.
Рух бар кафи пой пир молид,
Зад наъраву чун нафир* нолид.
Гуфт: „Эй сари чумла сарфарозон,
Дони румузи* ишқбозон.
Фарзанди ман—он дури ягона,
Чун дурр ба ягонагӣ нишона
Дони замона буд, акнун
Аз Лайлию ишқи ўст Маҷнун.
Ҳар лаҳза равад ба кўху водӣ,
Гардад ба ҳазор номуродӣ,
Ҳар рӯз ба манзиле ки бошад¹,
Аз кандани сина дил харошад.

44 б

Хоҳам, ки дигар ба хонаи хеш
Биншинаду сина кам кунад реш.
Аз баҳри худо, ки фикри ў кун,
Дар чораи кор гуфтугӯ кун.^а
Гуфто:* „Бинавис, эй нақунай,
„Лайли-Лайли“ ба синаи вай.
Ин хат чу ба лавҳи сина бошад,
Шак нест, ки сина кам харошад.
Дар хонаи худ бигӯ, ки наққош
Нақше зи нигори ў кунад фош.
То хонанишин шавад зарурат,
З-он ҷо наравад ба ҳеҷ сурат^а.
Чун пир илоҷи ў баён кард,
Омад ба қабилаву чунон кард.
Маҷнун чу ба нақш ёри худ дид,
З-он нақш руҳи нигори худ дид.

Нафир — най.

Румуз — рамзҳо, маҷозан фикру ақида, марому маслаҳ

Гуфто — яъне пир гуфт.

45 а

Чун дид ба сина номи Лайлӣ,
 Аз нав ба дилаш фитод майле,
 Филхол нишаста, орамида,
 Дар сурати ёр дӯхт дида.
 В-аз кандани сина ёфт ором,
 Тарсид, ки маҳв гардад он ном,
 Мегуфт, ки: „Ин чӣ номи зебост?
 В-ин нақш фузун зи нақши дебо*.
 Ин ном ба синаам чӣ некӯст?—
 Дар зохиру ботинам ҳама ӯст.
 Ин нақш маро анису ёр аст,
 З-он рӯй, ки нақши он нигор аст“.
 Биншаст дигар ба хонаи хеш,
 Минбаъд накард синаро реш,
 Гар гом* назад ба гаштану дашт,
 Дар хона ба хуну хок мегашт.
 Дар синаи худ наканд якчанд,
 Рухсора чу рӯи сина меканд.
 Афшонд чунон сиришки гулфом*,
 К-он нақш намонду шуста шуд ном.
 Чун ном намонду нақш ҳам рафт,
 Ӯ низ давон ба дашти ғам рафт¹.
 Бинҳод қадам ба домани кӯҳ,
 Дар чайб кашид сар зи андӯҳ.

45 б

ОРОМ ГИРИФТАНИ МАЧНУН БАР САРИ КӯҲИ НАЧД• ВА РОМ ШУДАНИ ВАҲШИЁН БО Ӯ

Мачнуни ғариб муқими водӣ,
 Султони мақоми номуродӣ,
 Он сарвари ошиқони офок,
 Сардафтари бедилони мушток,
 Он меҳри сипеҳри пуштаи кӯҳ,
 Он шоҳи сипоҳи дарду андӯҳ,

Дебо — ҳарир, матон зебо ва нафис.

Гом — қадам.

Гулфом — гулранг.

Начд — номи мулке аз мулуки араб, ки миёни Ҳичозу Ироқ ва Басраву Макка воқеъ аст.

46 а

Он хисрави арсаи биёбон,
Тоҷи зараш офтоби тобон,
Девонаи гулхани маломат,
Парваронаи оташи надомат,
Он сӯхтаи фироқи Лайлӣ,
Саргаштаи иштиёқи Лайлӣ
Аз ғояти аҷзу* номуродӣ
Ғах кӯх гирифту ғоҳ водӣ.
Дар домани он диёр кӯхест¹
Чун кӯхи Уҳуд* фалакшукӯхест.
Кӯхест, ки Начд ном дорад,
Дар дашти бало мақом дорад.
Анқои* адам парандаи ӯ,
Сайёди аҷал дарандаи ӯ,
Хоре, ки зи доманаш дамида,
Пирохани умрро дарида.
Хунинчигарест лолаи ӯ,
Пур хуни чигар пиёлаи ӯ,
Ҳар чашма зи чашми ашкборе,
Ҳар лола зи доғи дилфигоре,
Ҳар ғунча дилест пора-пора,
К-аш* хор задаст барқнора*.
Мачнун ба ҳазор кӯхи андӯх
Ором гирифт бар сари кӯх.
Чо бар сари кӯхи Начд мекард,
Бар нолаи кӯх ваҷд* мекард.
Бо ӯ даду* дом* баста паймон,
Ӯ бар сари дому дад Сулаймон*.

46 б

-
- Аҷз — очизӣ, беқувватӣ, нотаъвоҷӣ.
 Уҳуд — кӯхест наздики шаҳри Мадина дар Арабистон.
 Анқо — мурғи афсонавиест, ки гӯё дар пушти кӯхи Қоф
 (Кавказ) зиндагӣ мекардааст ва онро дидан хеле мушкил будааст;
 анқои адам — мурғи нестӣ, киноя аз нобуд шудан ва марг.
 К-аш — ки инро.
 Барқнора — оташи барқ.
 Ваҷд — ҳолати завқу шавқ, нолаву фиғон ва ё хурсандихон
 беҳудона.
 Дад — ҳайвоноти ваҳшии дарранда.
 Дом — ҳайвоноти ваҳшии ғайри дарранда.
 Сулаймон — номи пайғамбарест дар афсона, ки подшоҳи
 ҳама махлукот будааст ва тахти ӯро деҳу парихо бардошта ба
 ҳаво парвоз мекардаанд.

Мурғони ҳаво пари кулоҳаш,
 Мӯрони замин сафи сипоҳаш.
 Охуи раманда ром бо вай,
 Охубара дар хиром бо вай.
 Нахчир, ки бар камар давида,
 Дар хидмати ӯ ба сар давида.
 То ҳарфе аз ӯ шунида дар гӯш,
 Гардида зи шавқ сар ба сар гӯш.
 Он ҷумла шуда аниси Мачнун,
 Мачнун зи мақоми унс берун.
 Хар дам зи миён канор мекард.
 Бар кӯху камар гузор мекард.
 Мекард ба ҳар тараф нигоҳе,
 Мезад ба ҳавои васл оҳе.
 Медид диёри ёри худро,
 Хелу ҳашамаи нигори худро.
 Маҳрум зи ошъонаи ёр,
 Медид сиёҳхонаи* ёр.
 Бо нолаву оҳи ошиқона
 Мегуфт ба он сиёҳхона.
 К-„эй хиргаҳи* кадри сарбаландон
 В-эй хирмани умри мустамандон,
 Эй мардуми чашми аҳли биниш,
 В-эй холи чамоли офариниш,
 Эй сояи раҳмати илоҳӣ,
 В-эй чашми замонаро сиёҳӣ,
 Ту Каъбаи дину эътиқодӣ,
 Ту хонаи давлату муродӣ!
 Хуш он, ки ба зери сояи ту,
 Дар соҳати аршпои ту
 Бо Лайлии худ нишаста бошам,
 Дар бар руҳи ғайр баста бошам.
 Ман бошаму ӯву ҳеч кас на,
 Гул бар кафи дасту хору ҳас на“.
 Хар рӯз ба ин фасона хуш буд,
 То буд, ба ин тарона хуш буд.
 Шабҳо ба ҳарими ёр мерафт,
 Дуздида ба он диёр мерафт.

47 а

47 б

Сиёҳхона — хонаи сиёҳ, хонаи намадани кӯчманчиён.
 Хиргаҳ — ҷодар, хайма.

- Ногоҳ шабе, ки маҳ баромад,
 „Лайлӣ“—гуён ба раҳ даромад.
 Бинход қадам ба роҳи Лайлӣ,
 Ру кард ба хаймагоҳи Лайлӣ.
 Маҳтобшабе чу рӯз равшан,
 Гардун зи ситора шуд гулшан.
 Маҳ дар хуми чархи лочувардӣ*
 Омехта нилро* ба зардӣ.
 Осуда шабею олами соф
 Чун хотири софи аҳли инсоф.
 Он шаб ба ҳавои ғашт* Лайлӣ
 48 а Аз хона ба дашт кард майле.
 Бар сабза чу гул кашид домон,
 Гул бар сари сабза шуд хиромон,
 Месӯхт дар иштиёқи Маҷнун,
 Маҳчуру ғами фироқи Маҷнун.
 Мекард ғиғон дар он ҳавоӣ*,
 То сина кунад зи дард хоӣ.
 Маҷнун ҳам аз он тараф шитобон,
 Сарғашта чу бод дар биёбон,
 Мағстона қадам ба роҳ мезад,
 „Лайлӣ!“ меғуфту оҳ мезад.
 Аз дур ғиғони ҳам шуниданд,
 Фаръёдкунон ба ҳам расиданд.
 Аз шавқ ба пой ҳам фитоданд,
 Бар хоки ниёз рух ниҳоданд.
 Гуфтанд, ки: „Имшаб ин чӣ ҳол аст?
 Мову шаби васл—ин ҳаёл аст!
 Гар нест ҳаёл, кори хоб аст,
 Дар ними шаб ин чӣ офтоб аст?
 48 б Онон, ки шаб офтоб бинанд,
 Ин воқеаро ба хоб бинанд“.
 То машъали маҳ бар осмон буд,
 Он гуфтушунид дар миён буд.
 Чун маҳ бар уфук намуд майле.
 Оҳанги видоъ кард Лайлӣ.

Лочувард — ранги кабудӣ баланд, нилобӣ.

Нил — ранги нилобӣ, кабудӣ сиёҳча.

Ба ҳавои ғашт — барои сайру ғашт.

Ҳавоӣ — гирду атроф.

Мачнун зи видои ӯ барошӯфт,
 Мекард видои чону мегуфт:
 „Эй мах, ки ман аз худот чӯям,
 Рафтӣ, дигар аз кучот чӯям?“
 Лайлӣ ба тариқи дилнавозӣ
 Гуфт: „Эй шаҳи мулки ишқбозӣ,
 Дар хоки фалон замин мазорест,
 Осуда дар он бузургворест.
 Фардо ба тавофи* он биёям,
 Рухсораи худ ба хок соям.
 Шояд ки худо диҳад муроде
 В-аз дарғаҳи ӯ расад кушоде“.
 Мачнун ба ҳадиси ёр бархост,
 Бар азми сари мазор бархост.
 Хотир ба умед баст он ҷо,
 Шуд муътакифу* нишаст он ҷо.
 Ошик, ки ба васл умедвор аст,
 Побастаи қайди интизор аст.
 Душвории интизору дурӣ
 Саҳл аст, агар бувад сабури.
 Лек он, ки зи ёр дур бошад,
 Дурр аст, агар сабур бошад.

49 а

БАҲОНА КАРДАНИ ЛАЙЛӢ ТАВОФИ МАЗОРОТРО ВА БА ЗИЁРАТИ МАЧНУН РАФТАН

Он парданишини пардаи роз,
 Ширинсухани бахонапардоз,
 Яъне Лайлӣ—бути шакарханд,
 Он—сар то пой шаққару канд,
 Чун вақти сахар зи хоб бархост,
 Амдан* ба сад изтироб бархост,
 Бо модари хеш гуфту хешон:
 „Хобе дидам аҷаб парешон,
 З-ин воқеа изтироб дорам,
 Бедораму ваҳми хоб дорам.

49 б

Тавоф — зиёрат.
 Муътакиф — гушанишин.
 Амдан — қасдан.

Хоҳам, ки расам ба ҳар мазоре,
 Шояд ба дилам расад қароре*.
 Ин гуфту зи он миён бадар част,
 Чун охуи домхаста барчаст.
 Ҳам ҷониби он мазор мерафт,
 Ҳам баҳри тавофи ёр мерафт.
 Чун бар сари хокҳо баромад,
 Дар қолиби мурда ҷон даромад.
 Маҷнун зи хироми ноз хуррам
 Пеш омаду гуфт:— „Хайра мақдам!*
 Ҳар гом, ки аз қарам ниҳодӣ,
 Гӯё ба раҳи ҳарам ниҳодӣ.

50 а

Биллаҳ, ки ҳаҷи пиёда буд ин
 В-аз рафтани ҳаҷ зиёда буд ин.
 Сад Қаъба агар кунӣ иморат,
 Ҳаргиз нарасад ба ин зиёрат.
 Хоҳам, ки зи ҷон қунам ҷудой,
 Шояд ба зиёрати ман ой.
 Ман бандан нийяте, ки дорӣ,
 Меоину Қаъба меғузорӣ.
 Аз аҳли қубур* ёд қардӣ,
 З-эшон талаби мурод қардӣ.
 Қорат ҳама бар мурод бодо,
 Рӯҳи ҳама аз ту шод бодо!¹
 Лайлӣ чу тавоф қард, биншаст,
 Маҷнун омад, чу ғард биншаст.
 Дар нури ҳузури ҳам нишастанд
 В-аз тафриқа* дар ҳузур растанд,
 Ин қарду ҳарифи лоиқи ҳам,
 Чун сабзаву гул мувофиқи ҳам.
 Ин ғиръан дардинок мекард,
 В-он ашқ зи ҷеҳра пок мекард.
 Лайлию қарашма бар қарашма,
 Маҷнуну ду ҷашм чун ду ҷашма.
 Лайлию ба ҳар тараф нигоҳе,
 Маҷнуну ба ҳар нигоҳ оҳе.

50 б

Хайра мақдам — қадимат хайр аст, ҳуш омадӣ.

Қубур — қабрҳо, ғӯрҳо.

Тафриқа — ҷудой; мазмун мисраъ: дар ҳузури якдигар расиданд ва аз ҷудой ҳалос шуданд.

51 а

Лайлию ба дил хазор роҳат,
 Мачнуну ба сина сад чароҳат.
 Лайлию шароби хусн дар сар,
 Мачнуну дили кабоб дар бар.
 Лайлию зи хусн боғ дар боғ,
 Мачнуну зи ишқ доғ бар доғ.
 Лайлию ачаб рухи чу мохе,
 Мачнуну ачаб шаби сиёхе.
 Лайлию лабе, ки оҳ з-он лаб,
 Мачнуну шабе, ки вой з-он шаб.
 Лайлию нишоти сарфарозӣ,
 Мачнуну бисоти ишқбозӣ.
 Лайлию зи васл сад ҳикоят,
 Мачнуну зи ҳаҷр сад шикоят.
 Чун қавли ҳам истимоъ карданд*,
 Оҳанги раҳи видоъ карданд.
 Мачнун зи ғами фироқ бигрифт,
 Гуфто: „Пас аз ин давои ман чист?
 Машғули кадом кор бошам?
 Машъуфи* кадом ёр бошам?
 Дунболи кадом сайд гардам?
 Бо сайди кадом қайд гардам?
 Бурдӣ зи дилам қарору таскин,
 Мискин, мани дардманди мискин.“
 Лайлӣ чу шунид мушкили ӯ,
 Аз баҳри тасаллии дили ӯ
 Фармуд, ки: „Мавсими баҳор аст,
 Хоки дару дашт лолазор аст.
 Бархоста ҳар гул аз камине,
 Ороста ҳар гуле замине.¹
 Зоҳир шуда дар ҳаволии гул
 Аз сояи шох барги сунбул.
 Ҳар пуштаи дилкушо дар ин аср
 Ҳам гулшани ҷаннат асту ҳам қаср².
 Аз гул шуда тарфи кӯҳ рангин
 Чун ҳошия бар қумоши* сангин.

51 б

Истимоъ кардан — шунидан, гуш андохтан.
Машъуф — шайдоӣ, дилбохта.
Қумош — газвор, либосворӣ.

52 а
 13
 Аз санг шуда гул ошкоро,
 Гулранг шуда либоси хоро.
 Имруз, ки ашрафи* замон аст,
 Аз сабза замин чу осмон аст,
 Бар сабза нишину дар суман бин,
 Бар дашт хирому ёсуман чин¹.
 Бар авчи баланди кӯҳ биншин,
 Бар бахти ба сад шукӯҳи пешин.
 Офоқ ба муддаои худ бин,
 Олам ҳама зери пой худ бин.
 Аз кӯҳ назар ба дашт мекун,
 Бе заҳмати роҳ гашт мекун.
 То он ки давои ғам расонанд,
 Морову туро ба ҳам расонанд.*
 Маҷнун ба ҳадиси дӯст барчааст,
 Аз дашт ба кӯҳ рафту биншаст.
 На фикри сару на ёди сомон,
 Чун кӯҳ кашид по ба домон.

**РАФТАНИ ЁРОН БА ТАЛАБИ МАҶНУН ВА БО Ӯ ГУФТУГӮ
 КАРДАН ВА ӮРО АЗ КӮҲИ НАҶД ВА ҚАБИЛА ОВАРДАН**

52 б
 13
 Рӯзе, ки шуд офтоби наврӯз
 Дар олами хок оламафрӯз,
 Гулҳо ҳама сар заданд аз гил
 В-аз ханда кушуд ғунчаро дил.
 Омад гулу тоза кард ҷонро,
 Орост ба тозагӣ ҷаҳонро.
 Наргис ба нишот пеши лола
 Медошт пиёла бар пиёла.
 Дандони шукуфа чуству густох
 Бикшуд гирех зи риштаи шох.
 Азбаски бунафша дар гирех буд,
 Зулфи қачи ӯ тамом бикшуд.
 Савсан зи дами хучастаи бод
 Бишкуфту забони баста бикшод.
 Гул пештар аз расидани хеш
 Афрохт* зи ғунча хайма дар пеш.

Ашраф — шарифтар, шарофатноктар, бошарофаттар, муво-
 рактар.

Афрохтан — баланд кардан, боло намудан, бардоштан.

53 а

Минқор* зи ҳам кушуд булбул,
 Гуё ки шукуфт ғунчаву гул.
 Бод омаду бўи бўстон дод
 В-аз гул хабаре ба дўстон дод.
 Ногоҳ дар он баҳори мавзун*
 Рӯзе падари фигори Мачнун
 Бо як ду-се тан зи чамъи хешон,
 Чамъи ҳама ҳамчу ӯ парешон,
 Аз хона ба азми гашт рафтанд,
 Наззоракунон ба дашт рафтанд.
 Диданд, ки ҳар хасею хоре¹
 Овард зи шох баргу боре.
 Хар шох ба мева карда пайванд,
 Хамчун падарон ба васли фарзанд.
 Чун чашми падар ба мева афтод,
 Бар ёди писар кашид фаръёд,
 К-„Эй меваи боғи дил, куҷой?
 З-ин нахли куҳан чаро ҷудой?
 Имрӯз, ки гул расида аз гил,
 Моро зи ту хорхост дар дил.
 Имрӯз, ки ғунча бар дарахт аст,
 Чун ғунча дил аз ту лахт-лахт аст!²
 Ёрон зи ғамаш малул гаштанд,
 Филҳол зи Начд баргузаштанд.
 Мачнунгуён, сиришкборон(?)
 Гаштанд ба гирди кӯхсорон.
 Диданд, ки хаставу шикаста
 Чун лола ба хоку хун нишаста.
 Дар ашк нухуфта пой то фарк,
 Чун ришта, ки дар гуҳар бувад ғарк.
 Азбаски дар офтоб гашта,
 Биръён шудаву кабоб гашта.
 Зангӣ шуда аз сиёҳрангӣ,
 Печида ба худ чу мӯи зангӣ³.
 Ёрон зи камоли ёрии ӯ
 В-аз ғояти дўстдории ӯ
 Сад нолҳои зор баркашиданд,
 Фаръеди ҳазор баркашиданд.

53 б

Минқор - нӯл.
 Мавзун—ба маънои зебо.

52 а

Аз санг шуда гул ошкоро,
 Гулранг шуда либоси хоро.
 Имрӯз, ки ашрафи* замон аст,
 Аз сабза замин чу осмон аст,
 Бар сабза нишину дар суман бин,
 Бар дашт хирому ёсуман чин¹.
 Бар авчи баланди кӯҳ биншин,
 Бар бахти ба сад шукӯхи пешин.
 Офоқ ба муддаои худ бин,
 Олам ҳама зери пой худ бин.
 Аз кӯҳ назар ба дашт мекун,
 Бе заҳмати роҳ гашт мекун.
 То он ки давои ғам расонанд,
 Морову туро ба ҳам расонанд.*
 Маҷнун ба ҳадиси дӯст барчасти,
 Аз дашт ба кӯҳ рафту биншаст.
 На фикри сару на ёди сомон,
 Чун кӯҳ кашид по ба домон.

**РАФТАНИ ЁРОН БА ТАЛАБИ МАҶНУН ВА БО Ӯ ГУФТУГӮ
 КАРДАН ВА ӮРО АЗ КӮҲИ НАҶД ВА ҚАБИЛА ОВАРДАН**

52 б

Рӯзе, ки шуд офтоби наврӯз
 Дар олами хок оламафрӯз,
 Гулҳо ҳама сар заданд аз гил
 В-аз ханда кушуд ғунчаро дил.
 Омад гулу тоза кард ҷонро,
 Орост ба тозагӣ ҷаҳонро.
 Наргис ба нишот пеши лола
 Медошт пиёла бар пиёла.
 Дандони шукуфа ҷусту густох
 Бикшуд гирех зи риштаи шох.
 Азбаски бунафша дар гирех буд,
 Зулфи қачи ӯ тамом бикшуд.
 Савсан зи дами хучастаи бод
 Бишкуфту забони баста бикшод.
 Гул пештар аз расидани хеш
 Афрохт* зи ғунча хайма дар пеш.

Ашраф — шарифтар, шарофатноктар, бошарофаттар, мубо-
 рактар.

Афрохтан — баланд кардан, боло намудан, бардоштан.

53 а

Минқор* зи ҳам кушуд булбул,
 Гуё ки шукуфт ғунчаву гул.
 Бод омаду бӯи бӯстон дод
 В-аз гул хабаре ба дӯстон дод.
 Ногоҳ дар он баҳори мавзун*
 Рӯзе падари фигори Мачнун
 Бо як ду-се тан зи чамъи хешон,
 Чамъи ҳама ҳамчу ӯ парешон,
 Аз хона ба азми гашт рафтанд,
 Наззорақунон ба дашт рафтанд.
 Диданд, ки ҳар хасею хоре¹
 Овард зи шох баргу боре.
 Хар шох ба мева карда пайванд,
 Ҳамчун падарон ба васли фарзанд.
 Чун чашми падар ба мева афтод,
 Бар ёди писар кашид фаръёд,
 К-„Эй меваи боғи дил, куҷой?
 З-ин нахли куҳан чаро ҷудой?
 Имрӯз, ки гул расида аз гил,
 Моро зи ту хорхост дар дил.
 Имрӯз, ки ғунча бар дарахт аст,
 Чун ғунча дил аз ту лахт-лахт аст!“
 Ёрон зи ғамаш малул гаштанд,
 Филҳол зи Начд баргузаштанд.
 Мачнунгуён, сиришкборон(?)
 Гаштанд ба гирди кӯхсорон.
 Диданд, ки хаставу шикаста
 Чун лола ба хоку хун нишаста.
 Дар ашк нухуфта пой то фарк,
 Чун ришта, ки дар гуҳар бувад фарк.
 Азбаски дар офтоб гашта,
 Биръён шудаву кабоб гашта.
 Зангӣ шуда аз сиёҳрангӣ,
 Печида ба худ чу мӯи зангӣ².
 Ёрон зи камоли ёрии ӯ
 В-аз ғояти дӯстдорӣ ӯ
 Сад нолаи зор баркашиданд,
 Фаръёди ҳазор баркашиданд.

53 б

Минқор — нӯл.
 Мавзун — ба маънои зебо.

54 а

Гуфтанд, ки: „Дар чуни бахоре
Дар пой дилат чарост хоре?
Бархез, ки хуш дамest имрӯз,
Ороста оламest имрӯз.
Аттори сабо дӯкон кушода,
Яъне дари бӯстон кушода.
Атр аз гули ёсуман гирифта,
В-аз ғунча гулобзан гирифта.
Хандон шуда гул ба рӯи булбул,
Булбул ба ғиғон зи чилваи гул.
Бархез, ки булбули саҳархез
Гулбонги ҳазор зад, ки бархез¹.
Бархезу ба сӯи бӯстон шав
В-аз чехра баҳори дӯстон шав!“
Мачнун шуд аз ин сухан парешон,
Бикшод забон ба таъни эшон,
К-: „Эй беҳабарон, ба ман чӣ доред?
Хезед, маро ба ман гузоред,
Имрӯз баҳори ман ҳазон аст,
Бебаргии айши ман аз он аст.
Дилтангаму боғ нохуш ояд,
Ин ғунча зи боғ кай кушояд?
Ман ошиқи гул наям дар ин боғ,
Аз лоларухест бар дилам доғ.
Дар мавсими айш ёр бояд,
Бе ёр қаҳон чӣ кор ояд?“

54 б

Гуфтанд, ки: „Баҳри айши булбул
Шуд машъалу шамъ лолаву гул.“
Гуфто, ки: „Зи гул фароғ дорам
В-аз лола чу лола доғ дорам.“
Гуфтанд, ки: „Ёри наргиси маст
Дорад қадаҳи шароб бар даст.“
Гуфто, ки: „Ба наргис[ам] чӣ кор аст?
Аз мастии ӯ маро хумор аст“
Гуфтанд, ки: „Лола машъал афрухт,
Дар машъали худ фатилае* сухт.“
Гуфт: „Он на фатилаи чароғ аст,
Бар сина фатилаҳои доғ аст.“

Фатила — патила, пилта.

55 а

Гуфтанд: „Бунафша дар гулистон
Шуд холи чамоли боғу бӯстон.“

Гуфт: „Он магасест пошикаста,
Дар риштаи анкабӯт баста.“

Гуфтанд: „Кунун забони савсан
Чун шамъ кунад баёни равшан.“

Гуфто, ки: „Зи савсан ин маҳол аст,
Ҳиндуи сияҳ забон лол аст.“

Гуфтанд, ки: „Аз шукуфа шуд пур¹
Ҳар шох, чунон ки ришта аз дур.“

Гуфт: „Он [ҳама] ҳаст бе руҳи ёр
Дар дида чу мор[у] байзаи* мор“.

Гуфтанд: „Зи ханда лаб чӣ бандӣ?
Вақт аст, ки чун шукуфа хандӣ.“

Гуфто: „На шукуфаам, ки хандам,
Дандони тамаъ зи ханда кандам.“

Ёрон чу ҷавоб гӯш карданд,
Аз гуфтаи худ ҳамӯш карданд.

Дар ҳарф ҳарифи ӯ набуданд,
Гуфтанд якеву ду шунуданд.

Охир гуҳари ҳаёл суфтанд
В-аз рӯи фиребу ишва гуфтанд:

„Меҳмони диёри мост Лайли,
Дорад ба азимати ту майле.“²

55 б

Барҳез, ки чашми ӯ ба роҳ аст,
Хуршед дар интизори моҳ аст.

Имрӯз, ки фурсат аст, биштоб,
Дидор ғанимат аст, даръёб.“

Филҳол ба ёди он ҷамила
Барҷасту давид бо қабила.

Бурданд ба ин баҳона ўро,
Карданд асири хона ўро.

Доданд хабар зи васли он моҳ,
Бурданд ба ин фиребаш аз роҳ.

Расмест, ки муҳлисони* дерин
Гуянд гаҳе дурӯғи ширин.

Худро ба дурӯғ рост созанд,
Дар пардаи рост қач навозанд.

Байза — тухм.
Муҳлис — ихлосманд.

Коре, ки ба ростя нашуд рост,
Бояд ба дуруғ узри он хост.
Харфе, ки харифро ҷавоб аст,
Гирам, ки хатост, ҳам савоб аст.

**56 • ДАР ЗАНЧИР КАРДАН МАЧНУНРО ВА БУРДАН
БА НАЗДИ ТАБИБ, КИ ДАВОИ ИШҚ НА, МАГАР ВИСОЛИ
ҲАБИБ**

Занчирнавози ин тарона
Гуяд ба навои ошиқона,
К-он рӯз, ки бо ҳазор андӯх
Мачнун ба қабила омад аз кӯх,
Дасте ба ҷафои ӯ кушоданд,
Занчир ба пой ӯ ниҳоданд.
Мачнун чу ба банд мубтало шуд,
Побаста ба доми сад бало шуд.
Гуфти: „Чӣ даво кунам, чӣ тадбир?¹
Дил дар банд аст, по ба занчир.
Ман бастаи банди зулфи ёрам,
З-он банд бувад кушоди қорам.
Ин банд чу нест судмандам,
Эй қош қананд банд-бандам².
Поям, ки ба банд карда пайванд,
Ё раб, ки чудо қунандаш аз банд.⁴
Бо банди гарон дар ин сухан буд.
Дар банди ҳалоси ҳештан буд.³
Охир чу ба шаб расид он рӯз,
Он шефта монду охи қонсӯз.
Бигдохт қунон зи охи шабгир,
К-аз пош бурун фитод занчир.
Мискин падару ҷамеи ҳешон
Ғаштанд зи фикри ӯ парешон.
Гуфтанд ҳама ба зори зор,
К-аз банд намекушояд ин қор,
Бояд ба табиб гуфтани дард,
Шояд ки тавонадаш даво қард.
Имрӯз ба мулки мо табибест,
К-аз лутф давои ҳар ғарибест.
Чун хонаи тан шикаст гирад,
Ояд ба илочу даст гирад.

56 6

- 57 а Дар шарбати ў ҳаёти чон аст,
 Гар оби ҳаёт* ҳаст, он аст.
 Гар ў назаре кунад ба холаш,
 Шак нест, ки беҳ шавад малолаш.
 Исост табиб, рӯх бахшад,
 Хизрест, ки умри Нӯх* бахшад.^а
 Бурданд ба чониби табибаш,
 К-аз хони* шифо диҳад насибаш.
 Чун дид табиб ранги зардаш,
 Донист, ки мушкил аст дардаш.
 Бикшод ба марҳамат забоне,
 Пурсид, ки: „Хоб ҳаст ё не?“¹
 Маҷнун гуфташ, ки: „Ин маҳол аст!
 Аз хоб мапурс, к-он ҳаёл аст.
 Хобе, ки ба гӯши худ шунидам,²
 Як бор ба чашми худ надидам.“
 Пурсид, ки: „Эй ғариби мадхуш,
 Аз чинси ғизо чӣ мекуни нӯш?“
 57 б Гуфто: „Ғаму ғусса муттасил* ҳаст,
 Хуни чигару каботи дил ҳаст.
 Хар лахза хӯрам зи ғусса шамшер
 В-аз хӯрдани ғам [намешавам] сер.“
 Чун гуфт, ки хобу хӯрди ман чист,
 Бечора табиб зор бигрифт.
 Гуфт: „Эй ҳама ҳозирон, ки ёред,
 Зинҳор, ки даст з-ӯ бидоред,
 Бемории ў даво надорад!
 Ранҷурии ў шифо надорад!
 Ин ишқ балои ҷонситон аст,
 Суд аст, вале зиёни ҷон аст.
 Корест, ки мушкил аст ин кор,
 Борест, ки бар дил аст ин бор.
 Дар ҳуққаи* мо давои ў нест,
 Дар шарбати мо шифои ў нест.

Оби ҳаёт — чашман афсонавист, ки ғуё хар кас аз он кӯрал, зиндан ҷовид хоҳад монд.

Нӯх — номи пайгамбарест дар афсона, ки ғуё 999 сол умр андашт; умри Нӯх — киноя аз умри дароз.

Хон — дастархон.

Муттасил — доимо, мудом.

Ҳуққа — сандуқчаи дорувор.

- Дар маслиҳати илочи ошиқ
Бемор шавад табиби ҳозик*.
- 58 6 Ин ҳарф на аз шунида гуфтам
В-аз дидаву озмуда гуфтам.
Гуфтанд, ки: „Эй ҳакими доно,
Дар чораи корҳо тавоно,
Даръёб, ки хастае мазлум,
Моро макун аз илоҷ махрум.
Имрӯз илочи кори мо кун,
Ислоҳи мизочи ёри мо кун.
Чаҳде куну дам мазан зи таксир,
З-ин беш мағӯ, ки нест тадбир.
Гирам, ки на худ [ту] дида бошӣ,
Шояд зи касе шунида бошӣ?
Хар навъ ки ҳаст, чорае кун,
Дар хастадилона назорае кун!“
Гуфт: „Он чи шунидаам дар ин боб,
Васл* аст давои дарди аҳбоб*.
Васл аст илоҷ, агар тавонед,
Ўро ба илочи ӯ расонед!“
- 58 6 Ин қавм чу ин сухан шуниданд,
Ҷуз васл илочи ӯ надиданд.
Рафтанд ба сад умедворӣ,
Карданд ҳаёли хостгорӣ.

**ХОСТГОРӢ КАРДАНИ ПАДАРИ МАЧНУН ЛАЙЛИРО АЗ РӢН
ХУРРАМИВУ ШОДӢ ВА ҚАБУЛ НОКАРДНИ ҚАВМИ
ЛАЙЛИ МАЧНУНРО БА ДОМОДИ**

Хонандаи ин арӯси танноз*
Аз парда чунин барорад овоз,
К-он пири шикаста аз сари дард
Пирони қабиларо талаб кард,
Гуфто: „Писари азизам якнун
Аз хории ишқ гашта Мачнун.¹
Ҷонаш зи ғами фироқ коҳад,
Лайли талабад, висол хоҳад.

Ҳозик — доно, таҷрибанок.
Васл — пайвастан, ба ёр расидан.
Аҳбоб — ҳабибон, дӯстон.
Танноз — зебо, дилрабо.

59 а

Имрӯз барои хостгорӣ
 Бояд, ки ба ман кунед ёрӣ.^а
 Рафтанд ба хаймагоҳи Лайлӣ,
 Бурданд зи қавми хеш хайле.
 Меҳмон чу бад-он қабила пайваст,
 Омад падари арӯс, биншаст.
 Ораста шуд зи тӯма* хонҳо,
 Шуд нақҳати он ғизои чонҳо.
 Хонаш, ки ба коми дӯстон буд,
 Аз мева чу боғу бӯстон буд.
 Афганд ба мазраъи* замона
 Аз шарбату нуклу обу дона.
 Овози хуши рубоб бархост,
 Дуд аз чигари кабоб бархост.
 Аз баҳри нишоти қавми Маҷнун
 Махро [..?..] сохт гардун¹.
 Даф* буд чу тифли халқа бар гӯш,
 Меҷаст зи даст бар сари дӯш.
 Дар сиккабоб мурғи биръён
 Шуд гарми самоу гашт гириён.
 Охир чу лаб аз таом шустанд,
 Аз гуфтушунид ком бастанд.
 Хар дам падари азизи Маҷнун
 Гуфти сухане чу дурри макнун*.
 Аз кони сухан басте гуҳар суфт,
 Охир падари арӯсро гуфт:
 „Фарзанди ману ту дар замона
 Хастанд ду гавҳари ягона.
 Ин хар ду ба ҳам хучаста бодо,
 Дар риштаи акд* баста бодо.
 Имрӯз ба расми хокбӯсӣ
 Дорам зи барои ин арӯсӣ.
 Сад гуна кумоши ранг дар ранг,
 Пур бор зи гунча (?) танг бар танг.²
 Турку ҳабаши чунон ки хоҳӣ,
 Афзун зи сафедаю сиёҳӣ

59 б

Тӯма — таом, хӯрок

Мазраъ — киштзор.

Даф — доира.

Дурри макнун — гавҳари хушоб.

Акд — акди никоҳ, бастанӣ нисҳ.

Сад дурчи* акик,* лаъли рахшон,
 Ин аз Яман,* он як аз Бадахшон.
 Ороста уштурони рангин
 Чун кӯҳ ба зери бори сангин.
 Аспони чаҳандаи сабукхез
 Чун сарсари* тунду оташи тез.
 Чандин рамаи гузину* фарбех,
 Мешу барааш зи якдигар бех.
 Бо ин ҳама хаст симу зар низ,
 Ин худ ҷӣ бувад, ки ҷону сар низ.
 Инҳо на зи аҷзу нотавонист,
 Аз ғояти лутфу меҳрубонист.
 Танҳо на ба сулҳ рой дорем,
 Дар ҷанг ҷу кӯҳ пой дорем.¹
 Гар ҷарх кашад ба кини ман сар,
 Бар сар кашамаш синону* ханҷар.
 Ҳарҷанд ки ҳасм* сарфароз аст,
 Шодам, ки каманди ман дароз аст.
 Чун теғ кашад ба сад алоло*,
 Пайдост, ки дасти кист боло.

Бо ҳасм ҷу дар баробар оям,
 Гар кӯҳ бувад, бар ӯ бароям.
 Гар мурғ шавад, ки пар бирезад,
 Афтад ба замину барнахезад.
 Имрӯз ба ту ба сулҳ ё ҷанг
 Хоҳам, ки ба доманат занам ҷанг.
 Ё аз дари сулҳи ман дарун ой
 Ё бар сари ҷанги ман бурун ой.*
 Баъд аз суханони он накуҳуй
 Гуфто падари аруси дилҷуй:
 „Моро набувад ба ҷанг оҳанг,*
 То сулҳ бувад, кӣ гӯяд аз ҷанг?

Дурч — сандукчаи ҷавохирот.

Ақиқ — санги киматбаҳои сурхранг.

Яман — яке аз мамлакатҳои араб дар ҷануби ғарби Арабистон.

Сарсар — тундбод.

Гузин — интиҳобшуда, яккачии.

Синон — найза.

Ҳасм — душман.

Алоло — шӯру ғавғо.

Оҳанг — хоҳиш, майл.

61 а

Дар асли ту хам сухан надорем,
 Мо сар ба никоҳ дарнаёрем.
 Аслу насаби ту, эй накуфар*,
 Хаст аз ҳамаи араб накутар.
 Лек он чи бувад баёни воқеъ,¹
 Маҷнуни ту абтар* асту зоеъ.*
 Ошуфтагии мудом дорад,
 Девонагии тамом дорад.
 Дар беҳиради фасона гашта,
 Расвои ҳама замона гашта.
 Хор аст ба дидаи халоиқ,
 Домодии ӯ ба ман чӣ лоиқ?!^а
 Он низ аз ин сухан барошӯфт,
 Бикшод лабу ҷавоби ӯ гуфт:
 „Маҷнун, ки зи ақлу хуш холист,
 Девонаву масту лоуболист*,
 Девонаи меҳнати фироқ аст,
 Ошӯфта зи дарди иштиёқ аст.
 Дар ҳаҷр мушавваш аз ҷунун аст,
 Дар қайди висол зӯфунун* аст.
 Хонам ба бари ту бедарангаш*,
 Девона бувад, бирон ба сангаш.*
 Маҷнуни рамидаро бихонданд,
 Дар сӯхбати оқилон нишонданд.
 Ногоҳ вазид бода аз дашт,
 Бар домани он қабила бигзашт.
 Гарде зи ҳарими Лайлӣ ангехт,
 Оварду миёни анҷуман рехт.
 Чун бод гузашту гард биншаст,
 Маҷнун зи миён чу бод барчаст.
 Дар гирд чу гирдбод гардид,
 Дар гаштани хеш шод гардид.
 Рухсора ба зер карду бинхуфт,
 Бо гард зи рӯи дард мегуфт,

61 б

Накуфар — аслзода, хуб.
 Абтар — харобу адо, азкорбаромада.
 Зоеъ — махшуда, беҳуда азкорбаромада.
 Лоуболи — бебок, бепарво гарданда; дар ин ҷо ба маъно
 савдои.
 Зӯфунун — донишманд.
 Бедаранг — зуд, ба зудӣ, бетаъхир.

62 а

К:- „Эй гарди харими ёр, бархез,
 Ман хоки туам, ба ман даромез.
 Баҳри чӣ нишинӣ бар заминё,
 Эй кош ба фарқи ман нишинӣ!“
 Хам чехраи худ ба гард молид,
 Хам хок ба рӯи дард болид.
 Чун мардуми Лайли он бидиданд,
 Дар таънаи ӯ забон кашиданд.
 Гуфтанд: „Агар ба хуш будӣ,
 Кай чехраи худ ба хок судӣ?
 Девонаву масту хоксор* аст,
 Домодии ӯ тамом ор аст!“
 Он гаҳ падари арӯс бархост,
 Пеш омаду узрҳо [аз ӯ] хост.
 Он маҷлиси ақд бартараф шуд,
 Он гавҳари орзу талаф шуд.
 Он давр гузашту он қадах рехт,
 Гавҳар бишикасту ришта бугсехт*.
 Афсӯс, ки ком барнаёмад
 В-он сайд ба дом дарнаёмад!
 Маҷнуну падар ғарибу мазлум
 Рафтанд аз он қабила маҳрум.
 Биншаст падар ба номуродӣ,
 Маҷнун сӯи кӯҳ рафту водӣ,
 Мегуфт, ки: „Баъд аз ин чӣ созам,
 Бо чону дили ҳазин* чӣ созам?
 Ин ному нишони ман ҳама нанг
 В-аз нанги ман омада ҷаҳон танг,
 Кас ҳамчу ман[e] надида ҳаргиз,
 Не дидаву не шунида ҳаргиз.
 Бори ман агар ниҳанд бар кӯҳ,
 Барбод равад чу кӯҳ з-андӯҳ.
 Номи ман агар кананд бар санг,
 Аз санг ҷаҳад ҳазор фарсанг.
 Аз дасти фироқи ёр фаръёд,
 Аммо на яке, ҳазор фаръёд!“

62 б

Хоксор — дар ин ҷо ба маънои хоқолуд.
Бугсехтан — катан, катан шудан.
Ҳазин — ғамгин, андӯхнок.

63 а

З-он нола кунам, ки ҳамчу нолам,*
 Нолам мани зор, чун нанолам?,
 Аз коҳиши заъф ҳамчу коҳам,
 Коҳам мани хаста, чун накоҳам?
 Дарду ғами хеш бо кӣ гуям?
 Холи дили реш бо кӣ гуям?
 Хун гирияму чома пора созам,
 Дигар чӣ кунам, чӣ чора созам?
 Дорам дилу синаву чигар чок,
 Дар кӯи бало дарест ҳар чок.
 Ҳар лаҳза балои дигар орад
 Дар ҷони ман ораду дарорад¹
 Оре, дили ошиқон ҳамин аст,
 Хосияти ошиқон ҳамин аст.

**ТАЛАВ КАРДАНИ ИБНИ САЛОМ ЛАЙЛИРО БА ЧИҲАТИ*
 ФАРЗАНДИ ХУД ВА РОЗИ НАШУДАНИ ЛАЙЛИ БА ИН
 МАЪНИ**

63 б

Туғрокаши* ин саломнома
 Бар нома чунин кашид хома,
 К-он дам ки аз он аруси мавзун
 Маҳрум шуданд кавми Маҷнун,
 Бархост ба ишқи он ҷамила
 Маҷнуни дигар зи ҳар қабила.
 Содоти* араб ба ҳашмату ҷоҳ*
 Карданд ҳавои* васли он моҳ.
 Буд Ибни Салом з-он миёна
 Сархайли* қабоили замона,
 Бодаш писари чу моҳу хуршед,
 Шоистаи тоҷу тахти Ҷамшед.*

Нола — наҳи даруни най; *маҷозан* лоғар, коҳида.

Ба чиҳати... — барои

Туғро — унвони фармон ва нома; *туғрокаш* — маҷозан
 ривояткунанда, наққунада.

Содот — сандҳо, калоншавандаҳо.

Ҳашмату ҷоҳ — савлату шукӯҳ ва мансаби олий.

Ҳаво — ҳоҳиш, орзу, майл.

Сархайл — сардори лашкар.

Ҷамшед — подшоҳи афсонавии эронӣ, яке аз қаҳрамонони
 „Шоҳнома“.

64 а

Мохи рухи ў тамои чун бадр,*
 Шоми сари зулфи ў шаби қадр.*
 Шаб бар лаби ў фусун дамида,
 Натвон гуфтан, ки чун дамида.
 Сарв аз қади ёри ў сарафроз,
 Сар то ба қадам карашмаву ноз.
 Бардошт зи ҳар қабила хайле,
 Омад ба қабилагоҳи Лайли.
 Уштургалаҳо қатор карда,
 Дар силсилаи маҳор карда.
 Кӯҳони шутур намуда аз бор
 Чун кӯҳ зи пуштаҳои кӯҳсор.
 Филони сиёҳи кӯҳпайкар
 Аз бори хизона* кони гавҳар.
 Туркони суманбари хитой
 Чун чашми бутон ба дилрабой,
 Зангибачагон ҳам аз тарафҳо
 Чун хайли мижа кашида сафҳо.
 Бо ин ҳама эҳтирому эъзоз*
 Омад сӯи он арӯси танноз.
 Пеши падари арӯс биншаст
 В-аз ҳар тарафе ҳадис бигзашт.
 Чун қиссаи акдро баён кард
 В-он сирри нухуфтаре аён кард,
 Чун гул падари арӯс бишкуфт,
 Хандон шуда дар ҷавоби ў гуфт:
 „Фарзанди ту нури дидаи ман,
 Ороми дили рамидаи ман.

64 б

Фарзанди чунин хуш аст домод,
 Домодии ў муборакам бод.
 Ман [з-ў] ба ҳазор умедворӣ
 Дорам ба ту дӯстию ёрӣ.
 Лекин на ҳамин марост фармон,
 Лайлист тӯро илочу дармон.
 Ин кор намешавад муяссар
 Бе машварату ризои духтар.

Бадр — мохи пурра.

Шаби қадр — лайлатулқадр, шаби 27-ӯми моҳи рамазон,
 ки дар афсона гуё бахосияттарини шабҳост.

Хизона — хазина.

Эъзоз — иззат кардан, азиз доштан.

- Хар гаҳ ки шавад арӯс розӣ,
 Мо низ талаб кунем козӣ.“
 Ин гуфту талаб намуд доя,
 То доя сухан кунад ривоя.
 Чун доя нишаст пеши Лайлӣ,
 Лайлӣ ба сухан намуд майле.
 Аз Ибни Салом чун сухан гуфт,
 Он турфа арус аз он барошӯфт.
 Гуфто, ки: „Аз ин хаёл бигзар,
 3-ин, доияи* муҳол бигзар.
 65 а Ин кор мувофики қазо нест
 В-ар хаст, маро ба ин ризо нест.
 Гар Ибни Салом ҷумла ком* аст,
 Бо ӯ на алайку на салом аст.
 Бояд ки саломи ман нагӯяд,
 Дар гуфт ҷавоби худ начӯяд!
 Гар Дори Салом* бошадаш ҷой,
 Ман дар гузари бало ниҳам пой
 В-ар боғи биҳишт бошадаш кӯй,
 Ман сӯи ҷаҳаннам* оварам рӯй.
 Гар кӯза кунад зи хокаш афлок,
 Дил об намехӯрад аз он хок
 В-ар хоки маро фалак бубезад,
 Як зарра ба он тараф нарезад,
 Ман лоики гушаи фироқам,
 Ҷуфтам ба ғаму зи ҷуфт тоқам.
 Аз зери ҳарамсарои гардун¹
 65 б Бо кас нарасам, магар ба Мачнун.
 Рузе, ки хати қазо навиштанд,
 Хоки ману ӯ ба ҳам сириштанд!
 Обу гили мо якест бо ҳам,
 Ҷону дили мо якест бо ҳам,

Доия — талаб, қасд, такозо; *доияи муҳол* — талаби мушқил, талабе, ки иҷро шуданаш душвор аст.

Ком — мурод, матлаб, хоҳиши дил; *мазмунӣ мисраъ*: гарчи Ибни Салом ҷунон пуриктидор аст, ки ҳамеша ҳар муро-даш ҳосил мешавад...

Дори Салом — хонаи салом, номи яке аз ҳашт боғи би-ҳишт дар афсона.

Ҷаҳаннам — дӯзах.

Ман Лайлиям аз барои Мачнун,
 Лайлӣ чӣ кунад варои Мачнун*?1*
 Дар хона зи гуфтугӯи он моҳ
 Берун ҳама кас шуданд огоҳ,
 Чун Ибни Салом з-он хабар ёфт,
 Баргашту инони азм бартофт.

**ХАБАР БУРДАНИ ПИРЗОЛИ ФАРҲОДКУШ БА МАЧНУНИ
 БЕДОДКАШ, КИ ЛАБИ ШИРИНИ ЛАЙЛӢ БА КОМИ
 ТАЛҲГӢЁН АСТ ВА ХАНДАИ ШИРИН ДАР РӢ БА РӢИ
 СИЯҲРӢЁН**

66 а

Рӯзе Мачнун зи бекарорӣ
 Дар гирья фитода буду зорӣ,
 Мерехт сиришку ҳол мекард,
 Бо хештан ин ҳаёл мекард,
 К- „Ин дам ки зи ман ҷудост Лайлӣ,
 Ё раб, ба кӣ ошност Лайлӣ?
 Ё кист надими* маҷлиси ӯ?
 Ё кист рафику мӯниси ӯ?
 • Бе ман чун асту холи ӯ чист?
 В-аз ғоиби ман ҳаёли ӯ чист?
 Меҳре, ки намуда, ҳаст ё на?
 З-он гуна ки буда, ҳаст ё на?
 Сарваш, ки кашад ба ноз домон,
 • Ҳамроҳи кӣ меравад хиромон?
 Лаълаш, ки шакар фишонаду қанд,
 Дар рӯи кӣ мекунад шакарханд?«
 Он лаҳза, ки ин фасона мегуфт
 В-ин нуктаи ошиқона мегуфт,
 Омад зи қабила пирзоле,*
 Бар ҷумла ҳаромиён ҳалоле.
 Золе, ки ба ишва карда помол
 Фарқи сари сад чу Рустами Зол.

Варои Мачнун — бе Мачнун, ҷудо аз Мачнун.

Надим — ҳамсӯхбат.

Пирзол — кампири маккор, ачуза.

Шайтон зи набераҳои ӯ буд,
 Хайрони кабираҳои* ӯ буд.
 Хамчун дари дӯзахаш дахоне,
 Монанди забонааш забоне.
 Халкаш раҳи меҳнату* чаҳи ғам,
 Дар ғӯр чу равзани чаҳаннам.
 Бикшод забони оташангез,
 Гуфто: „Манишину зуд бархез!
 Фориг шав аз ин ғаме, ки дорӣ,
 Маҳрӯш зи мотаме, ки дорӣ¹.
 Имрӯз арӯс гашт Лайли,
 Бо сӯхбати ғайр кард майле.
 Он бода ба қоми дигаре шуд
 В-он қом ба қоми дигаре шуд.
 З-он гул, ки дилат чу ғунча танг аст,
 Қуз хуни қигар туро қӣ ранг аст?
 Ох аз туву холи мушкили ту,
 Мискин туву саъи ботили* ту!
 Чун ёри ту шуд арӯс, бархез,
 З-ин пас ба арӯси дигар оmez.
 Қас меҳри қунин маҳе наварзад
 В-ин меҳр ба заррае наярзад!
 Ёре, ки дар ӯ вафо набинӣ,
 З-ӯ қашм бубанд, то набинӣ.
 Онро, ки нишони ҳамдаи нест,
 Гар хуру парист, одаи нест!
 Хубон ҳама бар сари қафоянд,
 Чун умри азиз бевафоянд.
 Дар сар мафиган ҳавои эшон,
 То сар наравад барои эшон.“
 Маҷнун чу шунид ин ҳикоят,
 Аз бахт фитод дар шикоят.
 Филҳол тариқи нома бардошт,
 Қоғаз талабиду ҳома бардошт.²

Кабира — ғуноҳҳои қабир, ғуноҳҳои азим.

Меҳнат — азоб, машаққат.

Ботил — беҳуда, бефоида.

**НОМА НАВИШТАНИ МАЧНУН БА ЛАЙЛИ
ВА ХИКОЯТИ ПУРШИКОЯТИ ХУД БАЁН КАРДАН
ВА ҚИССАИ ПУРГУССА АЁН СОХТАН**

Мачнун чу варақ гирифтӯ хома,
Гиръён-гиръён навишт нома.
Аввал зи худон пок дам зад,
Ин буд, ки охир он рақам зад*,
К-: „Эй сангдил, ин чӣ бевафоиш,
Бо ғайри манат чӣ ошноист?
Афсӯс, ки неку бад надонӣ,
Дарди ману қадри ман надонӣ¹.
Оҳ аз туву бевафои ту,
Мурдам зи ғами ҷудои ту.
Саҳл аст, агар зи ман ҷудой,
Ин бад, ки ба ғайр ошноӣ.
Аз сӯҳбати дигарон шудӣ шод.
Ҳамсӯҳбати нав муборакат бод!
Бо ёри нав ар шудӣ ҳамоғӯш,
Аз ёри куҳан макун фаромӯш!
Ёрони куҳан, ки мустақиманд*,
Чун умр мусоҳиби* қадиманд.²
Ёре, ки нав аст, хотирафрӯз,
Як рӯз хуш аст ҳам чу наврӯз.
Моҳи нав агар ба эҳтиром аст,
Пеши маҳи бадр нотаом аст.
Ҳарчанд шароби нав занад ҷӯш,
Кай ҳамчу маи куҳан барад хуш.
Навбова,* агарчи ҳаст чида,
Хуш нест чу меваи расида.
Ҳар нахли* куҳан, ки дар бар ояд,
Аз тозаниҳол хуштар ояд.
Эй тозагул, аз ҳасон бипарҳез,
В-аз сӯҳбати нокасон бипарҳез.
Ҷое, ки гул аст, хор хуш нест.
Бар барги суман ғубор хуш нест.

68 а

Рақам задан — навиштан, баён кардан.

Мустақим — рост; *маҷозаннафодор*, пойдер.

Мусоҳиб — ҳамсӯҳбат.

Навбова — ҷавон, наврас.

Нахл — дарахти хурмо.

Гулбаргию ҳамдами хасонӣ,
 Доғи ману марҳами касонӣ.
 Эй гул, ту ба рағм андалеби,
 Ранчи ману роҳати рақибӣ.
 Чашме, ки зи ман фароз кардӣ,
 Бар рӯи рақиб боз кардӣ.
 Аънӣ* дари хуррамию шодӣ
 Бар ман бастӣ, бар ӯ кушодӣ.
 Шуд чашми рақиб равшан аз ту,
 Ин чашм надоштам ман аз ту.
 Он аҳд, ки бо рақиб бастӣ,
 Аҳдест, ки хотирам шикастӣ.
 Якбор машав рақиб[у] ағъёр,
 Моро зи назар марон ба якбор.
 Эй рафтаву тарки ман гирифта,
 Дар кӯи дигар ватан гирифта.
 Майли ту ба сӯи ғайр бошад,
 Иншоолло, ки хайр бошад.
 Ку он ҳама дӯстдории ту,
 Оини вафову ёрии ту?

Он меҳр, ки коштӣ, кучо шуд?
 Он лутф, ки доштӣ, кучо шуд?
 Дардо, ки ба кас вафо надорӣ,
 В-ар худ дорӣ, ба мо надори!
 То чашми рақибро шудӣ нур,
 Хоҳам, ки зи чашми худ шавад
 Эй чон, ту ба ӯ чӣ ошноӣ?
 Ё раб, кӣ зи чон кунад чудой!
 Шабҳо, ки руҳи ту моҳ бошад!
 Хоҳам шаби ӯ сиёҳ бошад!
 Рӯзе, ки ту чехра барфурузӣ,
 Ҷӯро шаби тира бод рӯзӣ!
 Эй дилбари шӯҳи боиноят,*
 Маъзурам,* агар кунам шикаят.
 Мақсуди[ю] душман аз ту хушнуд,
 Хуш нест, ки ӯ расад ба мақсуд.

Аънӣ — аъне.

Ёиноят — ғамхорию меҳрубонӣ, лутфу марҳамат, ёрмандӣ;
 боиноят — бахшоянда, ғамхору марҳаматнок.

Маъзурам — узр дорам, маро бубахш.

Бо ҳар ғаму меҳнатат тавон зист,
 Натвон ба муроди душманон зист!
 Бо ин ҳама меҳнату маломат,
 Бишнава, ки навиштаам саломат.
 Бояд ки саломи ман бихонӣ,
 Он гоҳ паёми ман расонӣ!*
 Аз нома чу баргирифт хома,
 Қосид талабид баҳри нома.
 Гуфто, ки: „Бигиру сӯи у рав,
 Қосид бираву ба кун у рав!“¹

ҶАВОБ НАВИШТАНИ ЛАЙЛӢ НОМАИ МАҶНУНҶО

Лайлӣ чу бидид номаи ёр,
 Печид чу ғунча, ҳамчу тӯмор.
 Сар пеш фиғанд ҳамчу хома,
 Омад ба сари ҷавоби нома.
 Чун ғавҳари ҳарф бар варак рехт,
 Ин буд дуре, ки бар табак рехт,
 К-: „Ин нома ба номи он худое,
 К-аз вай насазад хати хатое.
 Донои калом ношунида,
 Хонои хату варак надида.
 Дебочанависи* чор дафтар,*
 Ўҷубаниғори* ҳафт манзар*.
 Муншии* китобхонаи ғайб.
 Унвони* китоб карда лорайб.*
 Бахшандаи ҳар сиёҳнома,²
 Бар хатти хато кашида хома.*
 Лайлӣ чу навишт ин сароғоз,
 Кард аз ғами хеш дигар оғоз,

Дебоҷа — мукаддима, сари сухан.

Чор дафтар — ба маънои чор унсур: хоку боду обу оташ; киноя аз дунё ва кoinот.

Ўҷуба — чизи аҷиб ва хайратовар; *Ўҷубаниғор* — нависандаи аҷоибот ва ғароибот, тасвиркунандаи чизҳои аҷибу ғариб.

Ҳафт манзар — ҳафт сайёра, ҳафт фалак.

Мунша — котиб, мирзо.

Унзон — аввали китоб, даромади сухан.

Лорайб — бешакку шубҳа, ҳукми катъӣ.

70 б

К-: „Эй ёри чафокаши вафодор,
 Бегона машав ба кавли агъёр.
 Хуш нест, ки тӯхмати ғаразхох
 Бар хотири отират* кунад роҳ.
 З-он сон ки наҷудаам, ҳамонам,
 Хар навъ ки будаам, ҳамонам!
 Дасте накашид[а] гарданамро,
 Хоре нагирифта доманамро.
 Не бод ба ин тараф вазида,
 Не об дар ин садаф чакида.
 Холист зи ғайр хонаи ман,
 Мӯҳр аст дари хизонаи ман.
 Он дурчи* дури насуфта барҷост,
 Он ғунҷаи ношукуфта барҷост.
 Ман ёри туам зи меҳрубонӣ,
 Аммо ту ғариб нуктадоне.
 Ногоҳ забон дароз кардӣ,
 Бар ман дари таъна боз кардӣ.
 Таъни ту аҷаб намуд моро,
 Ин аз ту гумон набуд моро!
 Таъни ту дилам зи ғусса хун кард
 В-ин захми забон маро забун кард.
 Як захми забони таънаангез
 Бадтар зи хазор ханчари тез.
 Гар теғ ба тан расонад озор,¹
 Озори забон ба дил кунад кор.
 Хар дам ба фасонае биранҷӣ
 В-аз ман ба баҳонае биранҷӣ.
 Гуё сару барги ман надорӣ,
 Андешаи марги ман надорӣ.
 Эй дӯст, дилат гирифта аз ман,
 Гаштаст баҳона кавли душман.
 Он кас, ки ба сӯи ту қадам зад,
 Биншаст, аз ин дурӯғ дам зад,
 Афтодаву пошикаста бодо,
 Бе кому забон нишаста бодо!
 Қоно, ғами ту чу дарди ман нест,
 Харгиз ғами мард ҳамчу зан нест!

71 а

Отир — муаттар, хушбӯй.
Дурч — сандуқчаи ҷавохирот.

71 6

Зан очизу хаставу заиф аст,
 Мард аст, ки дардро хариф аст.
 Харчанд ки рафтай ту аз даст,
 Гашти [чаманат] фароғате хаст.
 Хар дам гузарӣ ба марғзоре,
 Хар лаҳза расӣ ба чашмасоре.
 Сахрои фарох манзили туст
 В-он чораи тангии дили туст.
 Дар дашти кушода ҷой дорӣ,
 Сарманзили дилкушой дорӣ.
 Ман бету нишаста дар висоқам,*
 Зиндонии ғӯшаи фироқам.
 Шуд кунчи сиёҳхонаам ҷой,¹
 Дар ғӯшаи тира мондаам, вой!
 Шуд хона сияҳ зи дуди оҳам,
 Дар ишқи ту хонумонсиёҳам.
 Дар ғӯшаи ин сиёҳхона
 Нояд ба сарам ба ғайри шона.
 Ё низ гаҳе ки бар сар ояд,
 Филҳол ба сарзаниш дарояд.
 Ҷуз оина ҳеҷ кас набинам,
 То хезаму рӯ ба рӯ нишинам.
 Ё низ сари сухан надорад,
 Тоби дами сарди ман надорад.
 Гар оҳ кашам, падар биранҷад
 В-аз нолаам он дигар биранҷад.
 Эй кошкӣ ин бимирад, он ҳам,
 То оҳ бароварам, фиғон ҳам.
 Аз ғирья ҷу монеанд хешон,
 Ё раббӣ карим*, марғи эшон!
 Пое на, ки ҷониби ту оям,
 Сабре на, ки дар ғами ту поям.*
 Дасте на, ки ҷома пора созам,
 Хайрон шудаам, ҷӣ чора созам?*"

72 а

Гар оҳ кашам, падар биранҷад
 В-аз нолаам он дигар биранҷад.
 Эй кошкӣ ин бимирад, он ҳам,
 То оҳ бароварам, фиғон ҳам.
 Аз ғирья ҷу монеанд хешон,
 Ё раббӣ карим*, марғи эшон!
 Пое на, ки ҷониби ту оям,
 Сабре на, ки дар ғами ту поям.*
 Дасте на, ки ҷома пора созам,
 Хайрон шудаам, ҷӣ чора созам?*"

Висоқ — хона.

Ё раббӣ карим — эй худои карим.

Поидан — тоқат овардан, бардошт қардан.

Дурри макнун — дурри хушоб, дурри асл.

Аз ман бирасон ба гӯши Мачнун^а.
 Мачнун чу аз он хати диловез,
 Мушкинраками итобомез
 Оини вафову меҳр даръёфт,
 Таскину тасалли и дигар ёфт,
 Бӯсиду ниҳод бар сари хеш,
 Молид ба дидаи тари хеш.
 Аз чехра ба заъфаронаш омехт,
 Тӯморсифат ба гардан овехт.
 Гуфто, ки: „Хати амонам ин аст,
 Дар роҳи вафо нишонам ин аст.
 Ин нома маро ба ҷои ҷон аст,
 Бандест, ки бар кабои* ҷон аст.
 Шамъест сафед ҳамчу кофур*,
 К-аз дидани ўст дидаро нур.
 Бар сурати устухони паҳлўст,
 Ороми дилам зи паҳлўи ўст.¹
 Таъвизи* фусуни ман ҳамин бас,
 Тумори ҷунуни ман ҳамин бас!^а
 Ин буд, ки буд бар забонаш,
 К-ин буд, ки буд вирди ҷонаш.
 То буд, дар ин хаёл мебуд,
 З-он нома хучастафол мебуд.

73 а **ҲАМОГҶШ ШУДАНИ МАЧНУН БО САҒИ**
ЛАЙЛИ ВА ТАЪРИФИ ОН САГ КАРДАН ВА МУЗТАРИБ*
ШУДАНИ ПАДАР АЗ ИН МАЪНИ ВА РҶ БА КАЪБА
ОВАРДАН

Афсонасарои ин ҳикоят,
 Маҷмуакушон ин ривоят
 Рӯзе, ки зи сирри ишк дам зад,
 Бар лавҳи баён ҷунин ракам зад
 К-он бодиягарди* бесару пой
 В-он роҳнаварди даштпаймой,

Кабо — яқтақ, ҷоман абра ва астар.

Кофур — пусти гуран хурмо, ки сафед ва хушбӯй аст.

Таъвиз — бозубанд.

Музтариб — изтиробнок, ҳаяҷоннок, бетокат.

Бодия — дашту биёбон.

73 б

Мачнуни рамидаи балокаш
 В-он ранчрасидаи чафокаш
 Рӯзе, зи ғами фироқ месӯхт
 В-аз оташи иштиёқ месӯхт.
 Аз рӯзи висол ёд мекард,
 Аз дасти фироқ дод мекард.
 Хар дам ба хаёл роз мегуфт,
 Мекард тамому боз мегуфт.
 Мекард зи шавқ чома пора,
 Як бор на, садҳазор бора.
 Бо чомаи пораву дили чок,
 Бо синаи решу чони ғамнок
 Рӯ кард ба хаймагоҳи Лайлӣ,
 Бинҳод қадам ба роҳи Лайлӣ.
 Мерафт ба азми максоди хеш,
 Ногаҳ сағи Лайлӣ омадаш пеш.
 Мачнун сағи ёр диду бишкуфт,
 Бо сағ ба забони сард мегуфт,
 К-„Эй сокини остонаи дӯст
 В-эй дошта поси хонаи дӯст,
 Чону дили ҳақшинос дорӣ,
 Шаб то дами субҳ пос дорӣ.*
 Фаръеди ту вақти субҳгоҳон
 Хуштар зи нафири* подшоҳон.
 Хастам ба раҳи муҳаббатат чуст,
 Куллоби* муҳаббатам думи туст.
 Нақши қадамат гули замин аст,
 Дар даҳр гули замин ҳамин аст.
 Сарпанчаи ту гули умед аст,
 Хуштар зи ҳазор мушкбед аст.
 Чашмат бўсам, ки гоҳ-гоҳе
 Кардаст ба сӯи ӯ нигоҳе.
 Дар пот* фитам, ки рӯзгоре
 Оварда ба кӯи ӯ гузоре.
 Рӯят бубинам, ки гоҳ[у] беғох

74 а

Пос доштан — посбонӣ кардан.
 Нафир — най.
 Куллоб — чангак, охани саркаҷ (мисли шасти моҳигирӣ),
 ки бар он чизе овезанд.
 Пот — поят.

74 б Суда^{ст}* бaсe бa хoки oн рoх.
 Aз cинaи хyд кyнaм кaбoбaт
 B-aз дидaи хyд cафoли oбaт.
 Бaхри тy дили кaбoб дoрaм,
 Бaр хaр мижa хyни нoб* дoрaм.
 Aз хyни дилaм бинӯш чoмe,
 To aз дaхaнaт рaсaд бa кoмe
 Aфтoдa бa хoкaм* yстyxoнвoр,
 Бaрхeзy мaрo зи хoк бaрдoр.
 Ғaйр aз тy кaси дигaр нaдoрaм,
 Ғaрьёдрaси дигaр нaдoрaм.
 Рӯзe, ки рaсaм бa кӯи Лaйлӣ,
 Чoнe пyр aз oрзӯи Лaйлӣ,
 Ғaрьёду ғигoн[y] нoлa бaрдoр,
 K-aз oмaдaнaм шaвaд хaбaрдoр.
 Шoяд ки зи пaрдa рӯ нaмoяд,
 Бaр мaн дaри oрзӯ кyшoяд.
 Хaр ғaҳ гyзaрaм бa хoки кӯяш,
 Дoмoни мaрo бикaш бa сӯяш.
 To дoмaни y бa дaст гирaм,
 Дaстe зaнaмy бa пoш мирaм.*
 Ин гyфтy зи дaст шyд кaрoрaш,
 Бaрчaстy гиpифт дaр кaнoрaш.
 Пирoҳaни* хeшpo кaбo* coхт,
 Чyл кaрдy бa дӯши oн cағ aндoхт.
 Aндeшaи тaвки гaрдaнaш кaрд,
 Дaсти шaфaкaт бa гaрдaнaш кaрд.
 75 a Нoгoх бaр y гyзaшт ёрe,
 Aз aхли кaбилa дӯстдoрe.
 Чyн дид, ки xoли зoри y чист,
 Пeши пaдaрaш зи гyссa бигpист.
 Гyфт: „Эй сaру сaрвaри кaбoил,
 Cарҳaлкaи мaчмaи фaзoил!*

Суда^{ст} — сyдaаcт, мoлидaаcт, мoлидa шyдaаcт.

Нoб — бeoб, тoзa, coф, xoлиc, бeғaш.

Aфтoдa бa хoкaм — бa хoк aфтoдaзaм.

Пирoҳaн — кyртa.

Кaбo — яктaк, чoмaн пeшкyшoдaи aбpaвy aстap; мaзмyни бaйт: кyртaи хyдpo aз гирeбoн тo бa дoмaн чoк кaрдa мисли яктaк кaрд.

Фaзoил — (чaмъи фaзa) фaзилaтxo.

75 6

Мачнун, ки чу тоҷ буд бар сар,
 Дидам, ки саге гирифта дар бар.
 Хайф аст, ки одаме ба он хуш
 Бо саг шавад инчунин ҳамоғуш.
 Афсӯс, ки он азиз фарзанд
 Худро чу сагон ба хорӣ афганд.
 Дар холи писар назорае кун,
 Бечора шудааст, чорае кун!
 Мехри падарӣ кучост, охир?
 Бемехрии ту [чарост] охир?!¹⁴
 Он пир чу кард он сухан гуш,
 Бигрист зи дарду гуфт: „Хомӯш!
 Бархезу маро чигар масъудон,
 Ин сӯхтаро дигар масъудон!
 Эй ёр, ту холи ман надорӣ,
 Ман худ падарам, агар тӯ ёрӣ!
 Хоре, ки туро халид дар пой,
 Бар ман тир аст, чун кунам? Вой!
 Санге, ки туро фитоҳ дар роҳ,
 Бар ман кӯҳ аст, чун кашам оҳ!
 Ман очизам аз барои Мачнун,
 Даръёб, ки бе илоҷам акнун.
 Роҳе бинамо, агар бидонӣ,
 Гуфтам ғами худ, дигар ту донӣ!¹⁵
 Гуфто: „агарат замир* соф аст,
 Вақти ҳаҷу мавсими тавоф аст.
 Ҳамроҳи писар ба Каъба рӯ кун,
 Тавфи дари дӯст орзу кун!
 Рӯ ор ба қиблаи муноҷот*,
 К-он ҷо ҳамаро диҳанд ҳоҷот*.
 Донам, ки туро мурод бахшад,
 В-аз банди ғамат кушод бахшад.“
 Филҳол қабул карду барҷаст,
 Эҳроми* ҳарими он ҳарам бааст.

76 а

Замир — дил.

Муноҷот — илтимосу илтиҷо ба даргоҳи худо, муродҳои аз худованд.

Ҳоҷот — ҳоҷатҳо, мурод ва орзуҳо.

Эҳром — либосе, ки вақти зиёрати ҳаҷ ба бар кашанд; *Эҳром бастан* — ният кардан, бор бастан, ба роҳ даромадан.

**БА КАЪБА БУРДАНИ ПАДАР МАЧНУНРО БА УМЕДИ
РАҲОӢ ВА РОСТАГОРӢ ВА ДУО КАРДАНИ МАЧНУН, КИ
Ё РАВ, ХАЛОС МАБОД АЗ ИШҚУ ГИРИФТОРӢ**

Чун хисрави шарқ баст эҳром
Аз манзили субҳ чониби шом,
В-ин ноқасавори сабзмаҳмил
Шуд гарм барои қатъи манзил,
Мачнуну падар ба раҳ фитоданд,
Дар водии Каъба рӯ ниҳоданд.
Чун гом заданду раҳ буриданд,
Дар бодияи ҳарам расиданд,
Гармои тамузу* барри* беоб,
Дар тоби самум* халқ бетоб,
Дил сӯхта чун кабоб дар бар,
Лаб ташнаву офтоб бар сар.
Дузах дари бастаро кушода,
Оташ ба ҳама ҷаҳон фитода.
Болои сар офтоби сӯзон
Афрӯхта машъали фурузон.
Афтода зи реғу сангпора
Зери қадам аҳгару шарора.
Ҳар санг чу лаълпорае буд,
Ҳар реғи равон шарорае буд.
Ҳар ҷашма шуда чу деги ҷӯшон,
Аз гармии хештан хурушон.
Ҳар катра, ки дурри ноб гашта,
Бигдохта, боз об гашта.
Месӯхт дар об мурғи оби
З-он соён, ки дар оташи кабоби.
Алқисса, ки он ҳавои ҷонсӯз
Дар қофила оташе зад он рӯз.
Ҳар лаҳза мусофири балокаш
Обе зи арақ зади бар оташ.
В-он обу арақ ба сони равшан
Мекард ҷароғи марғ равшан.
Санг аз тафи гармии ҳаво нарма,
В-он роҳи равон ба зери вай гарма.

77 а

Тамуз — гармтарин вақти сол.

Барри — хушкӣ, замини хушк.

Самум — боди гарм ҳалокатовар, тафбод, гармсел.

77 6

Ногоҳ чамоли Каъба диданд,
 „Лаббайк“-занон* ба сар давиданд.
 Маҷнун чу дар он миён даромад,
 Аз аҳли ҳарам фиғон баромад.
 Аз оташи сина ҷӯш бардошт
 В-аз ҷӯши дарун хуруш бардошт.
 Дар хонаи Каъба кард фаръёд,
 К-аз хонаи Лайли омадаш ёд.
 Аз дасти фироки дилбари хеш
 Бар санги сиёҳ* зад сари хеш.
 Шуд ашкфишон зи ҷашми пурнам,
 Бар гиръаи ӯ гирист Замзам*.
 Азами Арафот* кард беҳост,
 Абде* зи худо висол меҳост!
 Лайли ба дилаш чу нақш баста,
 „Лаббайк“-занон зи ҷой ҷаста.
 З-ошуфтагии ҷунун барошуфт,
 Зад дасти дуо ба ҳалкаву* гуфт:
 Ё раб, ки маро ба ғайри Лайли
 Харгиз ба касе мабод майле!
 Майле, ки ба ӯст, беш бодо,
 Хар лаҳза фузун зи пеш бодо!
 Гуянд маро: „Зи ишк бас кун,
 Фориғ шаву тарки ин ҳавас кун!“
 Ҷуз ишк мабод дар замирам,
 Ё раб, ки дар ин ҳавас бимирам!
 Ё раб, ки маро ба кӯи ӯ бар
 В-аз роҳи қарам ба сӯи ӯ бар.
 Танро ба дари сарояш афкан,
 Ҷонро биситон, ба пояш афкан!
 Дар ишқи ваям ҳалок гардон,
 Дар роҳи вафош ҳок гардон.
 Хокам бибару ба кӯи ӯ рез,
 Бо хоки ҳарими ӯ даромез!

78 а

„Лаббайк“-занон — „лаббай“ гуён.

Санги сиёҳ — санге дар Каъба, ки онро зиёрат кунанд.

Замзам — номи ҷоле дар ҳарим (ҳавлия)-и Каъба.

Арафот — номи кӯҳест дар наздикии Макка.

Абд — гулом, банда.

Ҳалқа — ҳалқаи дари Каъба дар назар дошта шудааст.

Фардо, ки бароварам сар аз хок,
 3-он хок мабод лавҳи ман пок!
 Хоки тани ман чу гил кунӣ боз,
 Аз хоки ҳарими ӯ гилам соз!
 Ин гуфту зи чоми шавқ шуд маст,
 Дар домани поки Каъба зад даст,
 К-„Эй хона, ба ҳаққи он худое,
 К-аз вай ҳама кас расад ба чое,
 К-он ҷо бирасон маро, ки ёр аст,
 Ин ҷо, ки туй, маро ҷӣ кор аст?
 Ӯ Каъбаву ман дар ин биёбон
 Бехуда ба ҳар тараф шитобон.
 Ӯ қиблаву ман равам ба ҳар сӯй,
 Аз сахв ба ғайри ӯ кунам рӯй!
 Аз қибла назар фароз кардам,
 Ру сӯи дигар намоз кардам!
 Ё раб, ки ба ин гунаҳ нагирӣ,
 В-ин ҷурм* зи банда барпазирӣ*!
 Мискин падараш ҳам аз ақиб буд,
 3-он гуфтушунуд музтариб буд.
 Дунболи писар хуруш мекард,
 Сар пеш ғиганда ғуш мекард.
 Чун дид падар, ки холи ӯ чист,
 Дар вақти дуо суоли ӯ чист,
 Бигрист чу абр дар баҳорон
 В-аз ҳар мижае сиришкборон
 Гуфто, ки: „Ғариб* қорам афтод,
 Дар сели азим борам афтод!
 Қори дилам аз табиб нақшуд,
 Мархам наниҳоду доғ фармуд.
 Ин дарди маро даво насозад,
 В-ин ранҷи маро шифо насозад.
 Маҷнунӣ ман аз илоҷ дур аст,
 Осонӣ аз он мизоҷ дур аст.
 Эй кош, дар ин ҷаман набудӣ,
 В-ин ғунча ба боғи ман набудӣ!

78 6

79 а

Ҷурм — гуноҳ.

Пазируфтаи — қабул кардан, маъқул донистан.

Ғариб — аҷиб.

Алкисса, зи ғусса нотавон шуд,
 Хайрон шуда сӯи Хай* равон шуд.
 Аз манзили Каъба хайма барканд,
 Худро ба кабилае дарафганд.
 Мачнун чу зи тавфхона* баргашт,
 Бар даргахи дӯст хоки дар гашт.
 Зад гом* зи Каъба сӯи Лайли¹,
 Бо Каъбаи худ намуд майле.
 Ру кард ба кӯи он чамила,
 К-аз қибла беҳ аст ин кабила!

**ИСТОДАНИ МАЧНУН ДАР РОҲИ ИНТИЗОРИИ ЛАЙЛИ ВА
 МУРҒ БАР САРИ Ӯ ОШӢЁН СОХТАН ВА АЗ ҒОЯТИ
 ЗАӢФУ НОТАВОНИ БА ҲОЛИ ХУД НАПАРДОХТАН**

79 б Расмест, ки мардуми кабоил
 Гоҳе ба сафар шаванд моил.
 Ногоҳ ба маҳмиле* нишастанд,
 То бор ба манзиле бубастанд.
 Рузе Лайлию кавми Лайли
 Карданд ба ин тариқ майле.
 Бар уштури худ миҳор бастанд
 В-аз манзили хеш бор бастанд.
 Лайли бинишасту маҳмил орошт,
 Чун моҳ ба чехра манзил орошт.
 Бар кӯҳаи* нока* шуд шитобон,
 Чун бар фалак офтоби тобон.
 Он маҳмили моҳи анбаринчаъд,
 Бурчи шарафу ситораи саъд²,
 Аз бори гарону роҳи бисъёр
 Буданд чамозаҳо* гаронбор.
 Дар рафтан аз он фитод таъхир*,

Хай — номи як деҳа ва қаблаи араб.

Тавфхона — зиёратхона, зиёратгоҳ.

Гом — кадам.

Маҳмил — қачоваи одамнишин, қачоваи сафарӣ, нишаст-гоҳи сандукмонанд, ки ба ду тарафи шутур мисли хӯрчин овехта мешавад.

Кӯҳа — кӯҳон.

Нока — шутур.

Чамоза — уштури тезрафтор.

Таъхир афтод — дер шуд, бевақт шуд.

Мӯхтоҷ шуд он сафар ба шабгир.
 Аънй зи камоли покии хеш,
 Дар ғояти шармнокии хеш,
 Мекард зи ҳамсарон канора,
 То кас накунад дар ӯ назора.
 Мерафт зи қавми хеш танҳо,
 Гоҳ аз пасу гоҳ пеши онҳо¹.
 Ногоҳ миҳори ноқа бигсист*,
 Бардошт арӯсрову бугрехт.
 Рафт аз табақоти дашт берун,
 То марҳалае, ки буд Мачнун.
 В-он шефта буд нағмапардоз,
 Бар қоидаи худо* навосоз².
 Чун ноқа симои* ин наво кард,
 Чун мурғ ба сӯи ӯ хаво кард.
 Лайлӣ ҳам аз он адои гуфтор
 Донист, ки кист он гирифтор.
 Мачнун чу бидид ноқои дӯст,
 Донист, ки ноқа ноқои ўст.
 Алқисса, шинохтанд ҳамро
 В-аз лутф навохтанд* ҳамро.
 Аз васл хучастаҳол гаштанд,
 Меҳмони шаби висол гаштанд.
 Гуфтанд, ки: „Ин шаби мурод аст,
 Дар дидаи ошиқон савод* аст.
 Шаб ҳомила асту нур зода,
 Деви сияҳ асту хур зода³.
 Имшаб шаби қадри аҳли дид аст,
 Бехтар зи ҳазор моҳи ид аст.“
 Он гоҳ ғаму дарди хеш гуфтанд,
 Гуфтанд ҳар он чӣ менухуфтанд.
 Лайлӣ гуфташ, ки: „Эй балокаш
 В-эй ошиқи бедили чафқаш,
 Имшаб, ки нишастаеҷ бо ҳам
 В-аз тафриқа* раастаеҷ бо ҳам,

Гусистан — канда шудан.

Худо — бо нағма рондани уштур, нағмаи уштуракиҳо.

Симоғ кардан — гӯш кардан, шундан.

Навохтан — навозиш кардан, меҳрубонӣ намудан.

Савод — сиёҳӣ.

Тафриқа — ҷудой, дурӣ.

81 а

Бархез, ки гум кунем рахро,
 Чун бод ниҳем рӯ ба сахро!
 Бошем ба зери чархи даввор*,
 Ҷое, ки тихй* бувад зи ағъёр.
 Сад сол агар зи пай шитобанд,
 Ҳаргиз асаре зи мо наёбанд!
 На дӯст ба мо расад, на душман,
 Ман бошаму ту, ту бошию ман!*
 Мачнун гуфто: „Бале, фааммо*
 Бадномии туст ин муаммо*.
 Тарсам, ки миёни ҷамъи авбош*
 Ин кисса ба тӯҳмате шавад фош!
 Дар маъракаҳо фасона гардад,
 Дар майкадаҳо тарона гардад.
 Хуш нест зи ҳар хасею хоре
 Бар домани иззатат губоре!“
 То субҳ дар он мақом буданд
 В-аз сӯхбати ҳам ба ком буданд.
 Ногоҳ хурӯси субҳ бархост,
 Гулбонги мунодии* сахар хост.
 „Ё ҳай“* чу шунид гӯши Лайли,
 Бо Хайи араб намуд майле.
 Лайли чу ба азми роҳ бархост,
 Мачнун гуфташ зи роҳи дархост,
 К-„Эй сарви равони гулшани ноз,
 Оё ба сарам кучо расӣ боз?“
 Гуфто, ки: „Агар бияфшурӣ пой,
 Бошӣ чу дарахт пой бар ҷой,
 Бархезаму дар хиром оям,
 Рузе ба ҳамин мақом оям!“
 Мачнун чу шунид ин ишорат,
 Бархост ба мӯчиби башорат*.

81 б

„Ё ҳай“* чу шунид гӯши Лайли,
 Бо Хайи араб намуд майле.
 Лайли чу ба азми роҳ бархост,
 Мачнун гуфташ зи роҳи дархост,
 К-„Эй сарви равони гулшани ноз,
 Оё ба сарам кучо расӣ боз?“
 Гуфто, ки: „Агар бияфшурӣ пой,
 Бошӣ чу дарахт пой бар ҷой,
 Бархезаму дар хиром оям,
 Рузе ба ҳамин мақом оям!“
 Мачнун чу шунид ин ишорат,
 Бархост ба мӯчиби башорат*.

Даввор — даврзанаида; *чархи даввор* — киноя аз дунё.

Тихй — ҳоля.

Фааммо — аммо, лекин.

Муаммо — масъала, масъалаи душвор.

Авбош — шӯрапушт, айғок.

Мунода — ҷарчӣ

Ё ҳай — бархезед, бедор шавед!

Башорат — хушхабар, мунодӣ.

82 а

Гардид ба ваъда шод он чо,
 Як сол ба по ситод он чо.
 Мебуд ситода дар тафаккур*,
 Мустағраки* водии таҳайюр*.
 Оварда ба кӯи беҳудӣ рӯй,
 Воқиф на зи хеш як сари мӯй.
 Мӯяш зада панча аз дарозӣ,
 Карда ба шамол дастабозӣ.
 Фарки сари ӯ зи мӯи бисъёр
 Як даст шуда ба дастаи хор.¹
 Мӯи сари ӯ надида шона,
 Гирд омада ҳамчу ошъёна.
 Айём чу мӯяш ошъён сохт,
 Мурғе ба сари вай ошъён сохт(?)
 Мӯяш, ки сиёҳ буд чун шаб,
 Аз сурати байза* ёфт кавкаб*,
 Мурғон, ки даруни байза буданд,
 Ногоҳ зи парда рух намуданд.
 Чун ҳуққаи байзаро шикастанд,
 Бар кунгураи чунун нишастанд.
 Карданд бар авчи ишқ парвоз,
 Гаштанд зи шавқ нағмапардоз.
 Хар мурғе аз он ба нағмаи хос,
 Гашта дили ӯ зи нағма раққос.
 Хар дил, ки дар ӯ зи ишқ чӯшест,
 Аз нолаи мурғ дар хурӯшест.
 Ӯ хисрави ошиқони огоҳ,
 Мурғон чу хумои* давлату чоҳ.
 Ӯ сӯхта ҳамчу шамъу он чамъ
 Парвона шуда ба гирди он шамъ.
 Бо ӯ ҳама баста аҳду паймон

82 б

Тафаккур — фикру мулоҳиза.
Мустағрак — ғарқшуда, ғўтидагӣ.
Таҳайюр — хайронӣ, тааҷҷуб.
Байза — тухм.

Кавкаб — ситора. Маъмуни байт: мӯяш, ки монанди шаб сиёҳ буд, тухми мурғ аз байни мӯяш мисли ситораҳои шаб намоён мешуд.

Хумо — мурғи афсонавии бахосият, ки гӯё сояаш ба сари хар кас афтад, ӯ подшоҳ мешудааст.

Монандаи худхуди* Сулаймон.
Он чумла кушода боли иқбол,
Девона зи чумла фориғулбол*.
Бо олами ишқ ин ачаб нест,
Девонагии чунин ачаб нест.
Чун масти ишқ гашт комил,
Девона шавад хазор оқил.

**ДИДАНИ НАВФАЛ МАЧНУНО ВА АХД КАРДАН, КИ УРО
БА ЛАЙЛИ [РАСОНАД] ВА АЗ ПОЙ, НАШИНАД, ТО
ХАРДУРО ДАР СҶҲБАТИ ҲАМ НАНИШОНАД**

83 а

Гӯяндаи достони Мачнун
Фармуд, ки дар замони Мачнун
Бар маснади мулк подшоҳе
Навфал номе, ҷаҳонпаноҳе,
Даврони араб ба коми ӯ буд,
Султони аҷам ғуломи ӯ буд.
Бо он ҳама мулку сарфарозӣ
Медошт саре ба ишқбозӣ.
Ишқи зи қиёс дошт беруи,
Ӯ низ чу Қайс буд мачнун.
Берун зи шумор дошт хайле*,
Доим ба шикор дошт майле.
Як рӯз паи шикори нахҷир*
Мерафт камон гирифта чун тир.
Афтод ба водие, ки дар вай
Мачнун мебуду мурғ бар вай.
Пурсид, ки: „Кист ин рамида?
Мурғ аз чӣ ба фарқаш орамида?\"
Гуфтанд, ки: „Нозанин ҷавонест,
Аз меҳнати ишқ нотавагонест.
Соҳибхирад аст, гашта акнун
Номаш зи чунони ишқ Мачнун,
Бас нодира духтарест Лайли,
К-ин шефтаро ба ўст майле.

83 б

Худхӯд — шонасарақ, попишак; худхӯди Сулаймон — мурғи хабарбаранда.

Фориғулбол — бепарво.

Хайл — гуруҳ, лашкар.

Нахҷир — бузи кӯҳӣ.

84 а

Лайлӣ чу ба ин тараф гузашта,
 Ҳамсӯҳбати ин рамида гашта.
 Гуфтаст, ки: боз хоҳам омад,
 Сӯи ту ба ноз хоҳам омад.
 Ин шефта дар тамаъ фитода,
 Солест, ки инчунин ситода".
 Навфал чу шунид ҳоли Маҷнун,
 Дар ғиря шуд аз малоли Маҷнун.
 Барҷасту ба оху вой бигрист,
 Биншасту ба ҳой-ҳой бигрист.
 Гуфто: „Ба худой аҳд кардам,
 Аҳде ба ҳазор ҷаҳд кардам,
 К-аз ёр муроди ӯ барорам,
 Ёро ба никоҳи ӯ дарорам.
 Гавҳар ба канори ӯ фишонам,
 Ёро ба канори ин нишонам.
 Сӯяш биравам, ки ин рамида
 Дар баҳри муҳаббат орамида.
 Тарсам, ки ба ҳоли худ намонад,
 Бо фикри ҳаёли худ намонад"¹.
 Ин гуфт, зи ғусса бо дили реш
 Баргашт ба азми манзили хеш.
 Навфал чу ба хаймагоҳ баргашт,
 Лайлӣ зи сафар чу моҳ баргашт.
 Аз баҳри давои хастаҳоле
 Омад моҳе зи баъди соле.
 Афғанд гузар ба сӯи Маҷнун,
 Андохт назар ба рӯи Маҷнун.
 Мурғон чу садои ӯ шуниданд,
 Чун рӯҳи вай аз сараш париданд.
 Лайлӣ ба сухан фитод ногоҳ,
 Маҷнун зи сухан нагашт огоҳ.
 Ҳарчанд баланд кард гуфтор,
 Асло нашуд оғаҳ он гирифтор.
 Дастан бигрифт охир аз ноз,
 Гуфто, ки: „Ба ҳоли ман бипардоз!"
 Воқиф* шуду гуфт: „Чист номат?
 З-ин гуфтушунид чист комат*?

84 б

Воқиф — хабардор.
 Ком — мурод, мақсад.

85 а

Оё чӣ латифу дилпазирӣ,
К-аз лутф маро ту дастгирӣ?"
Гуфто: „Манам он санам, ки хоҳӣ,
Лайлӣ манам, он манам, ки хоҳӣ!“
Мачнун чу шунид адои* Лайлӣ,
Афтод ба хоки пой Лайлӣ.
Вораст* аз он ситодани хеш,
Осуда аз ин фитодани хеш,
Биллоҳ, ба умеди ин фитодан
Сад сол тавон биистодан!
Он гаҳ ба ҳузури ҳам нишастанд,
Фориғ зи ғаму алам нишастанд.
Сад бор ба пой ҳам фитоданд,
Рух бар кафи пой ҳам ниҳоданд.
Мачнун ғами иштиёқ мегуфт,
Лайлӣ алами фироқ мегуфт.
Мачнун чу дар ӯ назора мекард,
Пироҳани хеш пора мекард.
Лайлӣ ҳам агар нигоҳ кардӣ,
Бехост фиғону оҳ кардӣ¹,
Гуфтанд ғаме, ки буд дар дил,
Ғам рафту тараб* фузуд дар дил.
Охир ба видои ҳам ситоданд,
Дар доми фироқи ҳам фитоданд.
Лайлӣ чу инони* хеш бартофт,
Навфал зи видоашон хабар ёфт.
Мачнуни рамидаро талаб кард,
Бо ӯ сухан аз раҳи адаб кард.
Гуфташ, ки: „Бигӯ, чӣ ҳол дорӣ?
Чунию чӣ дар ҳаёл дорӣ?“
Гуфто, ки: „Шахову шахриёро!²
Дорон замона ҳамчу Доро*!
Дорам санама ба ном Лайлӣ,
К-аз даҳр маро ба уст майле.
Коре, ки маро ба ӯ фитода,
Қасро ба қасе науфтода.

85 б

Адо — тарзи сухан.

Ворастан — ҳалос шудан.

Тараб — шодӣ, хурсандӣ.

Инон — лачом.

Доро — номи яке аз шохони Эрони қадим.

86 а

Моил ба ман аст хотири ёр,
 Фаръёд, ки монeанд агъёр!
 Лайлӣ бо ман чу ширу шаккар,
 Қавмаш ҳама ҳамчу тиру ханҷар.
 Лайлист чу оби Хизр* дилкаш,
 Он қавм зи саркашӣ чу оташ,
 Бо рӯи шукуфта шоҳиди гул
 Хандон шуда дар ҳузури булбул,
 В-ин беҳабарон, ки боғбонанд,
 Булбул зи ҳарими боғ ронанд.
 Парвонаву шамъ ҳарду моил,
 Хомӯш шуда ҳичоби* ҳоил.*
 Бар шамъ кашида лутф доман,
 Монeъ шуда чун ҳисори* оҳан.“
 Чун ин суҳанон шунид Навфал,
 Шуд нома ба саъи ӯ мусаччал*.
 Гуфт: „Эй шаҳи чумла ишқбозон,
 Сархайли сипоҳи ҷонгудозон!
 З-он ҷамъ мабош дилпарешон,
 Ман ёри туам, ҷӣ бок аз эшон?
 Хар ҷиз, ки хотир аз ҷаҳон хост,
 Бо зорию зӯр[u] [зар] шавад рост.
 Зорист нахусту он ту дорӣ,
 Лекин асаре накард зорӣ.
 Чун кор ба зӯр дарфитода,
 Зар дораму зӯри худ ситода.
 Дар пои ҳариф зар бирезам,
 Гар сар наниҳад, ба зӯр хезам..
 Ёре, ки ба зар намешавад ёр,
 Гар зӯр бувад, чу зар шавад кор(?)
 Санҷидани ганҷ дар тарозу
 Харгиз нарасад ба зӯри бозу!“
 Ин гуфту варақ гирифту хома*
 В-аз рӯи ғазаб навишт нома.

86 б

Оби Хизр — оби ҳаёт, оби зиндагонӣ, ки гӯё танҳо *Хизр*-пайғамбар аз мамлакати зулмот ёфта хӯрда буд.

Ҳичоб — ниқоб, парда.

Ҳоил — ҳалалдиҳанда, монeъшаванда.

Ҳисор — қалъа

Мусаччал — сиҷил кардашуда, мӯҳр задашуда, аз сeҳҳа гузашта.

Хома — қалам.

87 а

Печиду ба дасти косиде дод,
 Бо Лайлию қавми ў фиристод.
 Мазмуни вай он, ки қавми Лайли
 Бояд ба вафо кунанд майле.
 Аз меҳр шаванд ёри Маҷнун,
 Созанд ба лутф кори Маҷнун,
 Коми дили зори ў бароранд,
 Духтар ба никоҳи ў дароранд.
 В-ар на, ману фикри кори эшон,
 Бар бод диҳам ғубори эшон!
 Он қавм чу номаро кушуданд,
 Мазмуни саҳифаро шунуданд.
 Гуфтанд: „Зи Навфал ин ғариб* аст,
 Ин ҳукму ҳукумати аҷиб аст?!
 Ғуё ки дили низоъ дорад,
 Оё сари инқитоъ* дорад?
 Мо сар ба сари ҳалок дорем,
 Аз лашкари ў чӣ бок дорем?
 Кӯҳем, агар чу коҳ ларзем,
 Биллаҳ, ки ба ним ҷав наярзем!
 Бояд, ки ба чоҳи* худ бинозад,
 Бо хайлу сипоҳи худ бибозад!
 Гар лашкари ў сипоҳи шоҳист,
 Маҷмуи сипоҳи мо чу шоҳест.
 Парвои кадом шоҳ дорад?
 Фардо, ки фалак алам барорад,
 Ҳар кас, ки чунин сипоҳ дорад,
 Зарроти ҷаҳон ба ҳам барорад.
 Мо низ алам кашему шамшер,
 Сарпанча ба ҳам занем чун шер!*
 Қосид чу шунид, тез баргашт,
 Навфал чу шунид, тезтар гашт.
 Алқисса ду лашкари гаронсанг
 Бастанд камар чу кӯҳ дар ҷанг.

87 б

Ғариб — аҷиб, ғалатӣ.

Инқитоъ — қатъ шудан, бурида шудан, ҷангӣ шудан.

Чоҳ — масмаду мақоми баланд, мансаби оя.

МАСОФ* КАРДАНИ НАВФАЛ БО ҚАВМИ ЛАЙЛӢ ВА БА
АСИРӢ АФТОДАНИ Ӯ [ЛАЙЛӢ]

88 а

Чун дар дами субҳ хисрави рӯз
Бар лашкари шом гашт фирӯз,
Хуршед ба сад шукӯҳ сар зад,
Бо таблу* алам* зи кӯҳ сар зад,
Навфал ба хаёли чанг бархост,
Майдон талабид, лашкар орошт.
Аз мардumi чангдида хайле
Оварда ба чанги қавми Лайлӣ.
Чун маъшари* Лайлӣ он шуниданд,
Дар арсаи* чанг саф кашиданд.
Бо тиру сипар сафи чигардор
Чун сафзада гулбуни пур аз хор.
З-оҳанги нақораву сафи чанг
Карданд ялон* ба чанг оҳанг.
Ногоҳ ду кӯҳ карда чунбиш,
Омад ду саҳоб* дар ғуру фиш*
Гард аз таҳи дасту пой бархост,
Чандон ки замин зи ҷой бархост.
Нӯҳ манзари лочуварди афлок*,
Чун гунбази гил нухуфта дар хок,
Ҳар даст, ки бар ҳаво алам зад,*
Аз теғ ҳамон замон қалам зад.
Ҳар пой, ки бар замин қадам зад,
Буд он қадаме, ки дар адам* зад,
Шамшер заданду захм хӯрданд,
Куштанд ҳарифрову мурданд.

Масоф — саф кашидан, маҷозан: чанг.

Табл — нақора.

Алам — байрақ.

Маъшар — ҷамоа, қабила ва дӯстон.

Арса — майдон.

Ял — паҳлавон.

Саҳоб — абр.

Ғуру фиш — низоъ, ҷанҷолу хархаша.

Нӯҳ манзари афлок — нӯҳ табақан осмон.

Алам задан — баланд шудан.

Адам — нестӣ, нобудӣ.

88 6

Ин риштаи умри он бурида
 В-он пардаи чони ин дарида.
 Буррида зирех* зи ханчари тез,
 Гашта зи ҳазор дида хунрез.
 Аз чӯши ду лашкари зирехпӯш
 Афтода ду бахри фитна дар чӯш.
 Шамшер кашид[а] фавч* дар фавч,
 Бар ҳам зада ҳамчу мавч дар мавч.
 Аз хун сари найза гашт гулранг,
 Гул карда ниҳоли фитнаву чанг.
 Алқисса, ки аз синону* ханчар
 Озурда шуданд ҳарду лашкар.
 Маҷнун шуд аз он низоъ дилтанг,
 Мекард ба бахти хештан чанг.
 Бикшод назар дар он тамошо,
 Гуфто: „Ҳошо ва сумма хошо,*
 Зорӣ бояд, на зӯр дар ишқ,
 Талх аст низоу шӯр дар ишқ.
 Бо дӯст итобу ноз хуш нест,
 Ҷуз қоидаи ниёз, хуш нест.

89 а

Ҷаҳди ману саъи лашкари ман
 Бод аст, ки хок бар сари ман!“
 Чун дер кашид муддати чанг,
 Дар чанг бирафт қувват аз чанг.
 Навфал ба ҳами камон даромад,
 Фаръёд зи гӯшаҳо баромад.
 Тираш, ки ба синаҳо гузар кард,
 Аз пушти ҳариф сар бадар кард.
 Бар шердиле, ки найза афрошт,
 Чун шер алам зи ҷой бардошт.
 З-он шӯру фиғони қавми Лайлӣ
 Ҳар гӯша гурехтанд хайле.
 Он ҷамъ шуданд чуи парешон,
 Ғайр аз Лайлӣ намонд аз эшон.
 Лайлӣ, ки асир дошт бисёр,
 Ногоҳ асир шуд, гирифтор.

Зирех — либоси ҷангии оҳанин.

Фавч — гурӯҳ.

Синон — найза.

Ҳошо ва сумма хошо — зинҳор, ба сад зинҳор!

Шӯхе, ки замонаро бало шуд,
 Дар асраи ҷанг мубтало шуд.
 Гирдаш ҳама тегҳо кашида,
 Ҳамчун мижаҳо ба гирди дида.
 Навфал—шаҳи пурдили чигардор*
 Чун шуд зи асирияш хабардор,
 Гуфто, ки: „Баред сӯи Мачнун,
 То шод шаванд ҳарду маҳзун!
 Дар қайди асирияш мадоред,
 Уро ба асири ӯ супоред!“
 Мачнун чу ба васли ёр пайваст,
 Барбаст ду дидарову биншаст.
 Гуфто: „Биллоҳ ва сумма биллоҳ*,
 Дадам нарасад ба дасти он моҳ.
 Ҳаққо, ки ба сӯи ӯ набинам
 В-аз шарм ба рӯи ӯ набинам.
 Васле, ки ба зӯри ҷанг бошад,
 Номест, ки ҷумла нанг бошад!
 Ин салтанат асту сарбаландӣ,
 Не масканату ниёзмандӣ.
 Мо сокини кулбаи ниёзем.
 Муштоқи карашмаему нозем.
 Парвардаи меҳнату фироқем,
 Ҳукардаи дарду иштиёқем.
 То дард бувад, даво нахоҳем,
 То ранҷ бувад, шифо нахоҳем.
 Асло гила аз ҷафо надорем,
 Аз кас тамаи вафо надорем.
 Аз рибқаи* саркашӣ ҳалосем
 Дар банди ризои ому ҳосем.
 Бе майлу ризои қавми Лайли
 Моро набувад ба васл майле.
 Бе рухсати нозирони* бӯстон
 Чун рахна кунем дар гулистон?

* Чигардор — нотарс.

Биллоҳ ва сумма биллоҳ — қасам ба худо, боз (такро-
 ран) қасам ба худо.

Рибқа — ҳалқан расан, ресмони ҳалқа.

Нозир — назораткунанда.

90 б

Ногуфта ба сохиби амонат
 Дар чаҳ наравем аз хиёнат!^{*}
 Навфал чу шунид ин суҳанро,
 Фармуд сипоҳи хештанро,
 К-он турфа арӯсро бибурданд,
 Бо қавму қабилааш супурданд.
 Чун дод хабар арӯси зебо
 Аз ёрии ёри ношикебо,
 Он қавм ба ҷон шуданд мамнун,
 Гуфтанд: „Зиҳй* вафои Мачнун!
 Он беҳ, ки вафо кунем бо ӯ,
 То чанд чафо кунем бо ӯ?
 Пояш бўсем бо дили соф,
 Берун наниҳем по зи инсоф.
 Хотир ба салоҳи* ӯ гуморем*,
 Лайлӣ ба никоҳи ӯ дарорем!^{*}
 Охир ба никоҳ дил ниҳоданд,
 Хотир ба ҳамин қарор диданд.

НИКОҲ БАСТАНИ ЛАЙЛӢ ВА МАЧНУН БО ЯКДИГАР ВА ҶОН ТАСЛИМ ҚАРДАНИ ИН ДУ ОШИҚИ ХУНИНЧИГАР

91 а

Чун ровии* қисса кард бунъёд
 Аз қиссаи ин арӯсу домод.
 Гуфт: „Он рӯзе, ки қавми Лайлӣ¹
 Қарданд ба он никоҳ майле,
 З-он нуктаи* ҳамчу дурри макнун
 Омад хабаре ба гӯши Мачнун.
 Мачнун падари азизро гуфт,
 К-он дурри ягонаро кунад чуфт.
 Бархост падар ба шодмонӣ,
 Андохт бисоти комронӣ,

Зиҳй — офарин!

Салоҳ — салоҳият ва дурустии кор, дар ин ҷо ба маънои
 илочи воқия.

Гумоштан — таъин кардан, муайян намудан.

Рова — ривояткунанда, ҳикояткунанда.

Нукта — фикри мазкур, маънии мазкур.

Густурд* ба хоки он бару бум*
 Дебои* Фарангу* атласи Рум.*
 Бар Начд кашид соябонхо,
 Бар кӯх намуд осмонхо,
 Овард халифаро зи Бағдод,
 Дунболи қабилаҳо фиристод.
 Биншонд афозилу* карамро,
 Орост маҳофилу* ҳарамро
 Кушт аз шутурону гӯсфандон,
 Чандон ки тавон ҳазор чандон.
 Бинмуд зи гӯсфанди кушта
 Бар рӯи замин ҳазор пушта.
 Сад чинс шутур тамои қурбон,
 Бар ҷон шуд аз ин ситам шутурбон.
 Бо неъмату нози бекарона
 Ҷом омаду бода дар миёна.
 Соқӣ чу гирифт соғари май,
 Мутриб зи нишот гуфт: ҳай-ҳай!
 Бархост зи гӯша нағмаи уд*,
 В-он гоҳ зи парда рӯй бинмуд,
 Най ҳамчу шакарлаби ғазабнӯш
 Мезад раҳи мутрибон дар оғӯш.
 Даф* бар кафи шохидон чу ноҳид*
 Дар панҷаи офтоб хуршед.
 Чанг аз сари дард рӯй меканд,
 В-аз нохуни панча мӯй меканд.
 Арбоби нишот ҳалқа баста,
 Дар ҳалқаи хурраи нишаста.
 Асбоби нишоту айш кам на,
 Шодӣ ҳама буд, ҳеҷ ғам на.

Густурдан — паҳн кардан.

Бару бум — замин, мамлакат.

Дебо — ҳарир.

Фаранг — Фарангистон, Европа.

Рум — Византия.

Афозил — фозилҳо, донишмандон.

Маҳофил — (ҷамъи маҳфил) маҷлисҳо, анҷуманҳо.

Уд — яке аз асбобҳои тории мусикӣ.

Даф — доира.

Ноҳид — ситораи Зӯҳра, ки онро мутрибаи фалак гуянд.

Чое, ки ма[ю] ҳариф пок аст,
 Аз тафрикаи ҷаҳон ҷӣ бок аст?
 Муфти,* ки шароби халқ мерехт,
 Таклифқунон ба халқ мерехт.
 Он шаҳна* ки дасти маст мебаст,
 Дар хидмати маст даст мебаст,
 Чангӣ, ки ба нағма буд розӣ,
 Дар чанг кашид риши қозӣ.
 Мискин қозӣ ба он сару риш
 Дар чанги ҳариф дошт ташвиш.
 Чун дар ҳами ҷархи обнӯсӣ*
 Маҳ рафт ба пардаи арӯсӣ,
 Афрӯхта гашт машғали нур
 Монанди дарахти водии Тур,*
 Гардид зи шамъҳои сӯзон,
 Шохӣ гули оташии фӯрӯзон.
 Баргашт зи уду* анбари* тар
 Чун ғунҷаи лола миҷмари* зар¹
 Баъд аз ду-се рӯзи меҳмонӣ
 Як шаб ба ҳазор комронӣ
 Омад падари азизи Маҷнун
 Пеши падари арӯси мавзун.
 Чун Зӯҳраву Муштарӣ нишастанд,
 Махро ба Сухайл ақд бастанд²
 Лайлӣ ба даруни пардаи хос,
 Маҷнун зи буруни парда раққос.
 Аз маҷлиси ақд бо дили шод
 Наздики арӯс рафт домод.³

Муфти — мансабдоре, ки донандаи қонуни шарият ҳисоб мешавад ва аз рӯи фатво (тавсия)-и ӯ раис (мӯхтасиб) гунаҳгориноро ҷазо медиҳад.

Шаҳна — мишғаб.

Обнӯс — дарахти сиёҳ; *обнӯса* — сиёҳ, сип-сиёҳ.

Тур — номи кӯҳест дар Миср, ки дар афсона ғӯё Мусо аз он ҷо бо худо гап задааст.

Уд — ҷубест, ки дар вақти сӯзонда дуд кардан бӯи хуш медиҳад.

Анбар — муми хушбӯест, ки онро дар ҳона дуд кунанда хаворо хушбӯӣ мекунад.

Миҷмар — удсӯз, бухурдон, зирфе, ки дар он уд, анбар ва мисли ин хушбӯихоро сӯзонда дуд мекунад.

93 а

Чун дар рухи ҳам нигоҳ карданд,
 Фаръёд заданду оҳ карданд.
 Карданд назора масту мадхуш,
 Не дағдағаи канору оғӯш.
 Дар ишқ чу ёр аҳл бошад,
 Оғӯшу канор саҳл бошад.
 Ногаҳ дилу даст рафт аз кор
 Он ҳарду ҳарифро ба якбор.
 Ларзон-ларзон зи по фитоданд,
 Беҳуш шуданду сар ниҳоданд.¹
 З-ин хоб, ки сар ниҳода буданд,
 То рӯзи дигар фитода буданд.
 Ёрону мусоҳибону* хешон
 Дар ҳайрати кору бори эшон.*
 Чун боз ду дида бозкарданд,
 Чашм аз рухи ҳам фароз карданд.
 Ин бор аз он батар фитоданд,
 Дар беҳудии дигар фитоданд.
 Чун ҳуши рамида боз баргашт,
 Диданд, ки ҳолашон дигар гашт.
 Ночор раҳи адам гирифтанд,
 Бевосита дасти ҳам гирифтанд,
 Қоне, ки зи дасти ҳаҷр бурданд,
 Филҳол ба дасти ҳам супурданд.
 Бо якдигар аз ҷаҳон гузаштанд,
 Мурданд, зи ишқ зинда гаштанд... (1)²
 Ёрон, ки ба ҳам вафот ёбанд,
 Аз мурдани худ начот ёбанд.
 Алқисса, ки он ду ёр бо ҳам
 Рафтанд, вале равем мо ҳам.
 Кас нест, ки дар ҷаҳони фонӣ*
 Монад ба ҳаёти ҷовидонӣ.
 Гулзори замонаро бақо нест,
 Дар арсаи ӯ гули вафо нест.
 Дар гулшани он, кӣ шуд хиромон,
 Хори аҷалаш гирифта домон.
 Рафтанд ба хок гулғузорон,

93 б

Мусоҳиб — ҳамсӯхбат.

Эшон — онҳо.

Фонӣ — фаношаванда, нестшаванда, бебақо.

94 а

3-он ин хама гул дамад баҳорон.
 Хунинкафанон ба хок хуфтанд,
 3-он аст, ки лолаҳо шукуфтанд.
 Хар лола, ки бардамид аз гил,
 Хунинчигар асту доғ бар дил.
 Хар сарв, ки сар кашида аз хок,
 Шамшодкадест чусту чолок.
 Хар гунча дилест рангбаста,
 К-аз хори ситам ба хун ништа.
 Он сабзаву чашмасори хуррам
 Мижгони тар асту чашми пурнам.
 Рӯхе, ки сабо ба бӯстон дод,
 Рӯхест, ки додаанд бар бод.
 Он лола, ки соғарест гулгун,
 Чашмест сиёҳиаш пур аз хун.
 Хар гард, ки ҳам-инони бод аст,
 Аз хоки Чамею Кайқубод* аст.
 Хар зарра, ки тобнок гашта,
 Хуршедрухест хокгашта,
 В-ин симбарон, ки чони поканд,
 Охир хама дар ниқоби хоканд.
 3-ин турфа нишемани дилафрӯз
 Фардо равад он, ки омад имрӯз.
 Зинҳор, дар ин дурӯза манзил
 Чун беҳабарон мабош ғофил!
 Ту хуфтаву умр меравад тез,
 Ногоҳ ачал расад, ки бархез.
 Бархез, ки рӯзгор бигзашт,
 Биштоб, ки вақти кор бигзашт!
 Ғофил зи ҷаҳон мабош 3-ин пас!
 Хуш дор, ки ғофилӣ ҳамин бас!

94 б

НАВҲА* КАРДАНИ ҚАБОНД ДАР ВАФОТИ ЛАЙЛИЮ МАЧНУН

Афсонасарои ин шаби ғам
 3-ин гуна кашад нафири мотам,
 К-он рӯз, ки марги он ду мазлум
 Бар қавму қабила гашт маълум,

Чам (Чамшед) ва Кайқубод — шехони афсонавии эронӣ.
 Навҳа — ғиғону фаръед, гиряву нола

Дар гирия шуданду оҳ карданд,
 Бар хеш чаҳон сиёҳ карданд.
 Карданд кабилаҳо саросар
 Пашмина сиёҳ пой то сар.
 З-он рӯз ба арсаи замона¹
 Шуд ҷои араб сиёҳхона.
 Хубони кабила рӯй канданд.
 Бар рӯй заданду мӯй канданд.
 Бар рӯи худ аз кушодани мӯй
 Гаштанд дар он азо сияхмӯй.
 Ин гуфт, ки: „Вой-вой, Лайлӣ,
 Мурдам зи ғами ту, вой, Лайлӣ!“
 Он гуфт, ки: „Оҳ-оҳ, Маҷнун,
 Аз дарди ту оҳ, чун кунам, чун?!“
 Алкисса, ду ошики нақӯбахт
 Рафтанд ба сӯи тахта аз тахт.
 В-он ғаҳ ба ҷаноза ҷой карданд,
 Азми раҳи он сарой карданд.
 Хубони араб ба гирияи зор
 Бар рӯи ҷанозаҳо гуҳарбор.
 Шоҳи гулу сарвро шикастанд,
 Бар ҳарду ҷаноза нахл бастанд.
 Аънӣ*, ки „шикастаему баста
 Шоҳи гулу сарвро шикаста.“
 Ногоҳ ҷанозаҳо равон шуд,
 Сад дилшуда аз акиб давон шуд.
 Рафт он ду ҷаноза чун ду моҳе
 То луҷҷаи* раҳмати илоҳӣ.
 Он ҳарду яғонаро чу бурданд,
 Дар хок ба як лаҳад супурданд.
 Хуфтанд ду тан ба хоки мадфан*
 Монанди ду ҷон даруни як тан.
 Меҳру маҳи осмони поки
 Карданд кирон* ба бурҷи* хокӣ.

Аънӣ—яъне.

Луҷҷа — дарё.

Мадфан — дафғох, қабр.

Кирон кардан—ба ҳам наздик шудани ду ситора; маҷозан ба ҳам наздик шудани ду кас ё ду ҷиз.

Бурҷ — қисми осмон дар ҷамои нучум. Маҷмун мисраъ: дар хок ба якдигар расиданд.

96 а

Аз завқ шуданд он ду мадхуш
 Дар хобгаҳи адам ҷамоғуш.
 Як қабру ду ёри нағз дар вай,
 Бодом яке, ду мағз дар вай.
 Ёрон чу зи дафн бозгаштанд,
 Аз дард ба хоку хун нишастанд.
 Карданд бино дар он ҳавоӣ
 Қасре чу бинои чарх оӣ.
 Девору дараши ба ҷон сириштанд,
 Бар лавҳи дараши ба зар навиштанд,
 К-„Ин сарвқадест ҳалқа дар гуш,
 Занҷири ду зулф бар сари душ.
 Хишти ҳарамаш зи обу гил буд,
 Дар қолиби рӯҳ ҷону дил буд.
 Аз чарх гузашт пояи ӯ,
 Бар арш фитоҳ сояи ӯ.
 Шуд ҳалқаи даргаҳ аз ҳилолаш,
 Нӯҳ тоқи фалак сафи ниолаш*.
 Тоқаш чу баланд шуд дар офоқ,
 Бар нили сипеҳр баста шуд тоқ.
 3-он тоқ кашид чархи пурхам
 Бар рӯи ҳаво қамони Рустам*.
 3-омад-шудӣ дилбарони ҷун ҳур
 Он манзили қаср буд маъмур*.
 Он қасру парироҳони он аср
 Ҳоканд кунун ба зери ин қаср.
 96 б Ҳар қаср, ки аз замин сар афрохт,
 Даври фалакаш зи по дарандохт.
 Ҳар сарви сикҳӣ, ки сар баровард,
 Бод омаду хок бар сараш кард.
 Ҳар ғунча, ки дӯхт хилъати* ноз,
 Ҷайбаш ба ҳазор пора шуд боз.
 Ҳар қиз, ки он қамол ёбад,
 То дарнигарӣ, завоҷ ёбад.*

Ниол — ҷамъи наъл, наълҳо, қашшо.

Қамони Рустам — тирӯ қамон, рағишқамон.

Маъмур — обод.

Хилъат — либос.

Завоҷ ёфтаи — нест шудан.

Хар чо сухани хаёт гӯянд,
 Дар кофияаш мамот* чӯянд.
 3-ин олами сахту сустпаймон
 Аз тахт ба бод шуд Сулаймон.
 Бахром* ба сӯи гӯр пай бурд,
 Кай* мурду касе нагуфт: кай мурд?
 Чамшед кучову чоми ӯ ку?
 Дар номаи мулк номи ӯ ку?
 Парвез* зи қаср кард парвоз.
 3-овозаи ӯ нишаст овоз.
 Хуфтанд ба хок шахриёрон*,
 Рафтанд ба бод хоксорон.
 Маҷнун зи ҷаҳон бирафту Фарҳод.
 Аз рафтанишон ҳазор фаръёд!
 Рафтанд ҳама аз ин гузаргоҳ,
 Мо низ равем, оҳ, сад оҳ!
 Ғофил манишин, ки роҳ пеш аст.
 Бугзар, ки қароргоҳ пеш аст!
 Мағрур машав ба айши фонӣ,
 Рӯ ор ба мулки ҷовидонӣ.
 Мо бо ту зи асли қор гуфтем,
 Бишнаи, ки ҳазор бор гуфтем!

ДАР ХОТИМАИ КИТОБ ГӢЯД

Эй маҳрами розу маҳзани* хуш,
 Бар гавҳари ҳарфи ман бинех гӯш,
 Килкам*, ки ба қудрати илоҳӣ
 Чун Хизр* гузашт бар сиёҳӣ,
 Худ 3-оби хаёт сар баровард,
 Дар қолиби назм ҷон даровард.
 Аввал сухане, ки гуфт аз ин пеш,
 Афсонаи Шоҳ буди Дарवेश.

Мамот — мавт, марг.

Баҳром — Баҳроми Гӯр, шоҳи Эрони қадим.

Кай — яке аз шохони афсонавии Эрони қадим.

Парвез — Хисрави Парвез, як шоҳи Эрони қадим.

Шаҳриёр — шох, подшох.

Маҳзан — ҳазина.

Килк — қалам.

Хизр — дар афсона номи пайғамбаре, ки гӯё аз мамлака-
 ти зулмот (торик) ҷашман оби хаёт ёфта буд.

Зебо гухаре зи баъди он суфт,
 Назме зи сифоти ошикон гуфт,
 Гуфт аз паи он китоби мавзун,
 Афсонаи чонгудози Маҷнун,
 Ин худ беҳ аз он ду дафтар омад,
 Сардафтари ҳафт кишвар омад.
 Он харсе китоб кони ишқанд,
 Маҷмӯаи достони ишқанд,
 Ман қиссаи ошиқона гуям,
 Хошо ки* чуз ин фасона гуям.
 Чуз ишқ ривояте надорам,
 Чуз ишқ ҳикояте надорам.¹
 Ишқ аст тариқи ман ҳамеша,
 Ишқ аст ин тарику пеша.
 Шодам, ки дар ин се баҳри асрор
 Бар сангдилон* наям гуҳарбор.
 Ман нома ба номи кас накардам,
 Инъоми касе ҳавас накардам.
 Хайф аст, ки номаҳои номӣ
 Гардад зи тамаъ хати ғулӯмӣ!
 Афсӯс, ки фозилони олам
 Бар сифла* ниҳанд номи Хотам*!
 Сад хайф, ки шоирони фозил
 Аллома* кунанд васфи ҷоҳил!
 Безорам аз ин дурӯғ гуфтан!
 В-ин гавҳари бефурӯғ суфтан!
 Охир чу ба баҳр ошноӣ,
 Аз чашма чаро кунам гадой?
 Гирам* сила* сад хазина бошад,
 Кай дархури* як сафина* бошад?

Хошо, ки... — мабод, ки... худо накунад, ки... зинҳор, ки...

Сангдилон — бераҳмӣ, ишора ба ҳокимони замони шоир

Сифла — олами паст.

Хотам — Хотами Тоӣ, ки бо саховат, қарампешагӣ ва меҳнкорӣ шӯҳрат ёфтааст.

Аллома — донишманд, пурдон, олими гузаро.

Гирам — фарз кардам, ки...

Сила — инъом, тӯҳфа.

Дархур — доик, сазовор.

Сафина — девои, маҷмӯаи шеърҳо.

З-он чо, ки қиёси нуктасанчист,
Як нукта беҳ аз ҳазор ганчест.

Боқист чавоҳири маонӣ*,
Боқӣ ҳама нақшҳои фонӣ.

Дар мадҳи ҳасон чаро хурушам,
Дурдона ба ҳас чаро фурушам?!

Иблис* чӣ лоиқи бихишт аст?

Бар зишт либоси хуб зишт аст!

Ин номаи ҳадьяест номӣ,

Аз ман ба афозили гиромӣ.

Ин турфа арӯси покдомон

Шуд номзади хучастаномон.

Дафтар зи касе бувад, ки хонад,

Нодон варақу сабақ чӣ донад?

Дурр аст суҳан бари суҳансанҷ,

Сарроф* расад ба қимати ганҷ,

Ганчест ба кунҷи синаи ман,

Дурҳост дар ин ҳазинаи ман.

Ғар суфта шавад тамом ин дур,

Даръи мухитро кунад пур.

Ганҷи ман агар равад ба Ганҷа*,

Созад қадаме ба Хинд ранҷа,

Бахшад дури назми худ Низомӣ*,

Хисрав* диҳадаш хати ғулмӣ.

Хайҳот, чӣ гуфтам, ин чӣ лоф аст?

Лофест, ки сар ба сар хилоф аст!

Дар маърафашон* зи ман кӣ гӯяд

В-аз гуфтаи ман суҳан кӣ гӯяд?

Маонӣ — маъниҳо.

Иблис — шайтон.

Сарроф — сарақунандаи пул, ҷудоқунандаи пулҳои сара аз пулҳои калб.

Ганҷа — Кировободи имрӯза дар РСС Озарбойҷон, зодгоҳи Низомии Ганҷавӣ.

Низомӣ — Низомии Ганҷавӣ, аввалин муаллифи достони Лайлӣ ва Мачнун.

Хисрав — Хисрави Дехлавӣ, дуйумин муаллифи достони Лайлӣ ва Мачнун.

Маъраф — ҷои шинос кардан; мазмунни мисраъ: кист, ки маро ба онҳо шиносонад.

Арбоби сухан, ки пеш буданд,
 Ақтоби* замони хеш буданд.
 Буданд сегонаи замона,
 Хар як ба ягонагӣ фасона.
 Он ганчи гуҳар зи кони Ганча
 Шамшерзабону шерпанча.
 Яъне шаҳи мулки неқномӣ,
 Шоҳаншаҳи орифон* Низомӣ
 Гуфт он сухане, ки гуфтани буд.
 Суфт он гуҳаре, ки суфтани буд.
 Хар гуш зи назми ўст пурдур,
 Хар панча зи „Панҷ ганчи“* ў пур.
 Ганчи ду ҷаҳон нисори ў бод,
 Ганҷури ду кавн* ёри ў бод!
 В-он Хисрави кишвари маонӣ,
 Ганҷинаи „Панҷ ганчи“ сонӣ*.
 Ў Хисраву ман ғуломи ўям,
 Хисрав гуфтам, дигар чӣ гуям?
 Тўтии шакарзабони Дехлист,
 Ширинии нутқи ў ҷибиллист.*
 Шаҳде, ки зи осмон фуру рехт,
 Аз найшақари қалам бар ў рехт¹.
 Он тўтии ҷон шакаршикан бод,
 То ҳаст забон, аз ў сухан бод.
 В-он сокии ҷоми ишқ—Ҷомӣ,
 Ҳам Хисрави аҳду ҳам Низомӣ.
 Рузе, ки ба фатҳи Ганча омад,
 Дарёёдилу шерпанча омад.
 З-ин ганҷ намуд панчи дигар,
 Афзуд дар он ду ганчи дигар.*

Ақтоб (ҷамъи кутб), — кутбо; ин ҷо ба маънои бузургон
 Ориф — соҳибмаърифат, маърифатнок, донишманд.
 Панҷ ганҷ — „Ҳамса“-и Низомӣ, ки аз панҷ дoston иборат аст.

Кавн — ҳастӣ, дунё; ду кавн — ду дунё, ин дунё ва оқират.

„Панҷ ганҷ“-и сонӣ — „Ҳамса“-и Хисрави Дехлавӣ.

Ҷибилла — табиӣ, асли, аз рӯзи таваллуд.

Ду ганчи дигар — ишора бар он аст, ки Абдурахмони Ҷомӣ ғайр аз панҷ дostonе, ки ба равиӣ Низомӣ ва Хисрави Дехлавӣ навиштааст, боз ду дostonи дигар таълиф намуда, ин ҳафт дostonро якҷоя карда „Ҳафт авранг“ номидааст.

Сарчашмаи файз рехт дар чом,
 В-аз рашҳаи* атр дод пайгом*,
 Ё раб, ки ҳамеша бод чомаш,
 Чоми маи маърифат ба комаш!
 Ин як ду-се тан муқаддамонанд*,
 Дар мулки сухан мусалламонанд*.
 Ман нестам аз шумори эшон,
 Корам нарасад ба кори эшон.
 Эй, ман саги остони Чомӣ,
 Хоки дари Хисрав[у] Низомӣ.
 Эшон бахранду ман саробам*,
 Эшон ганчанду ман харобам.
 Дорам ду-се гавҳари парешон,
 Он низ зи баҳру кони эшон,
 Эшон ба фусунварӣ фасеҳанд*,
 Дар дини суханварӣ Масеҳанд.
 Эшон ҳама булбулони рӯҳанд,
 Дастонзани пардаи сабӯҳанд.
 Он рӯз, ки булбулони асрор
 Буданд ба бӯстони ашъор*,
 Ҳам арсаи боғ буд пури гул,
 Ҳам буд гулаш ба коми булбул,
 Гулҳо, ки шукуфта буд, чиданд,
 Суи чамани дигар париданд.
 Рузе, ки ман омадам дар ин боғ,
 Чуз хор набуду наъраи зоғ,
 Он хор чароҳати чигар буд,
 В-он наъраи зоғ дарди сар буд.
 Ман ҳамчу гули хазонрасида,
 Пажмурдаву шабнаме надида.

Рашҳа — катра, чакра, чарахса.

Пайгом — хабар.

Муқаддам — пешкадам, пешгузашта, гузашта.

Мусаллам — шубханопазир, исботгардида.

Сароб — дар биёбон ва даштҳои шӯразор ба назари қор-
 вонӣ лабташна аз дур (аз уфук) об намоён мешавад, ам-
 мо дар ҳақиқат он об нест, балки тобиши намаки замин аст. Ҳа-
 мин оби назарфиребро сароб меноманд. Дар адабиёт мачозан
 ҳар ҳолати назарфиребро низ сароб мегӯянд.

Фасеҳ — хушбаён, равонгӯй.

Ашъор — шеърҳо.

101 а

Дар гушаи боғ сабр кардам,
 Гирён мижаҳо чу абр кардам,
 Ногоҳ баҳори дигар омад,
 В-аз ҳар тарафе гуле баромад.¹
 Дар пой дарахти гул нишастам,
 Чидам ҳамарову даста бастам.²
 Ин дастагул аз чӣ бӯстон аст,
 К-орониши базми дӯстон аст,
 Харгиз гули ӯ хазон надорад,
 Механдаду бок аз он надорад.
 Пажмурдагии хазон дар ӯ нест,
 Раъност, вале зардрӯ нест!
 Хай-хай, бинигар, ки ман чӣ гуфтам?
 В-аз хори забон чу гул шукуфтам.
 Инҳо на гул аст, балки хор аст,
 Хор аст, дар ӯ чӣ эътибор аст?
 Гуфтам ғалату гуноҳ кардам,
 Девони амал сиёҳ кардам.
 Ё раб, ту ба раҳмати илоҳӣ
 Аз номаи ман бубар сиёҳӣ.
 Эй зилли* ту офтоби оя,
 Як зарра битоб дар Ҳилолӣ.
 Насхи* хати носавоби ман кун,
 Ислоҳи ману китоби ман кун!
 Табъам, ки ба ин китоб шуд сайд,
 Барсохтам аз китобаташ қайд.
 Дил хост, ки чун шавад мукамал,
 Беҳтар бувад охираш зи аввал.
 Сад шукр, ки ин китоби фохир,*
 Охир шуду ҳамчунон дар охир.

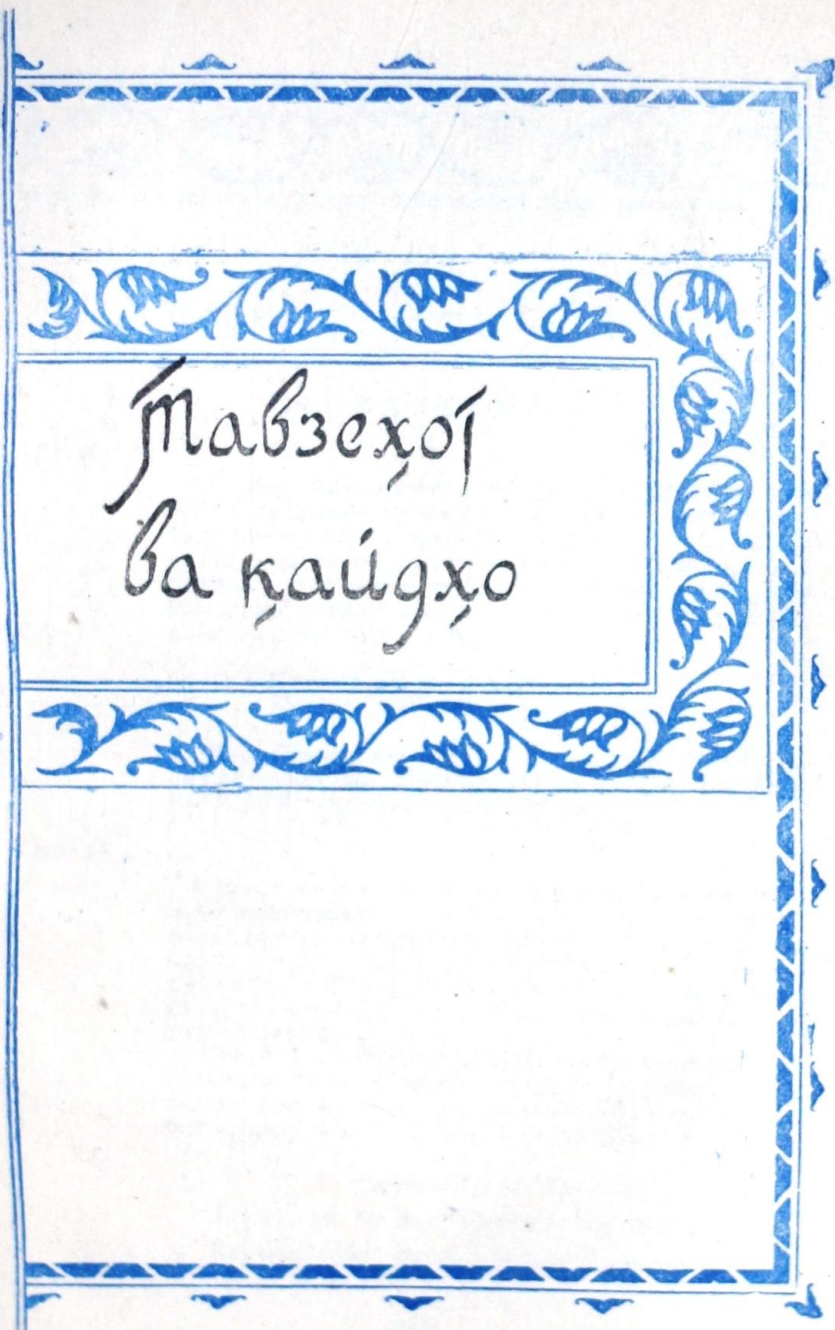
101 б

Зилл — соя.

Насх кардан — хат кашидан, махв кардан.

Фохир — моёи фахр, боиси ифтихор, муътабар.

Мавзехої
ва каї҃дхо

МУҚАДДИМА

Саҳ. 8.

1 Мир Алӣ, машхур ба «котиб-ус-султонӣ», дар Хирот таваллуд ёфтааст. У на танҳо хаттоти ягонаи замони худ будааст, балки таъби баланди шоирӣ ҳам доштааст. Мир Алӣ охири умрашро дар Бухоро гузаронидааст ва ба ривояте дар соли 966 ҳичрӣ (1558-9 милодӣ) вафот кардааст. Байти поён онд ба хатти ўст:

Қалами машқро чалӣ кардам,
Ҳаваси хатти Мир Алӣ кардам.

Дар боран Мир Алӣ дар китоби Huart. Jes Calligraphes et les Miniaturistes de l'orient musulman, Paris, 1908, саҳ. 227 маълумот ҳаст.

Саҳ. 16.

1 Ҷазалҳои Хилолиро, ки ба матни қисмҳои гуногуни «Шашмақом» дохил гардидаанд, мо аз ҳофизи халқии Тоҷикистон Бобоқул Файзуллоев навишта гирифтаем. Б. Файзуллоев ҳоло ягона донишманди «Шашмақом» мебошад, ки сарфи назар аз кӯҳансолиаш, тамоми қисмҳои шоҳаҳои онро дар ёд дорад.

Ғайр аз 18 ғазали Хилолӣ, ки бо номи қисмҳои алоҳидан «Шашмақом» оварда шудаанд, чанд шеъри ўро медонем, ки устодони «Шашмақом» ва бастакорон ба онҳо оҳанг бастаанд. Чунончи:

Уфари Ҳоҷӣ Абдулазиз

Хоҳам, ки ба зерӣ қадамат зор бимирам,
Ҳарчанд кунӣ зинда, дигар бор бимирам.

Д. 86

Уфари (уфари яккақарси) Хоҷӣ Абдулазиз ва
доирадастони Ғиждувон

Ер омаду ман токати дидор надорам,
Аз худ ғилае дораму аз ёр надорам.

Д. 78

Хоҷӣ Абдулазиз ва Ҷӯрачиллики доирадаст

Ғар нест ҷоми гулгун, хуш нест даври лола,
Бе май ҷӣ нашъа хезад аз дидани пиёла?!

Д. 130

Б. Файзуллоев

Май хоҳаму кунче, ки ба ҷуз ёр набошад,
Ман бошаму вай бошад ағъёр набошад.

Д. 37

Б. Файзуллоев

Ғаме, к-аз дарди ишқат бар дили ношод меояд,
Агар бо кӯҳ ғӯям, кӯҳ дар даръёд меояд.

Д. 35

Б. Файзуллоев

Ҷон хуш аст, аммо намехоҳам, ки ҷон ғӯям туро,
Хоҳам аз ҷон хуштаре бошад, ки он ғӯям туро

Д. 7

Б. Файзуллоев

Лайлию Мачиун агар мебуд дар даврони ту,
Ин яке хайрони ман мегашту он хайрони ту

Д. 119

Саъти сарвинози Б. Файзуллоев

Биё, то накди ҷонро барфишонам дар ҳавон ту,
Ениҳ по бар сарам, то сар ниҳам бар хоки пой ту,

Д. 116

3. Шаҳидӣ

Зи сӯзи сина кабобам, зи сели дида харобам,
Ту шамъи базми қасоннию ман дар оташу обам.

Д. 99

Ш. Соҳибов

То умр бувад, дар ҳаваси рӯи ту бошам,
Ғар хок шавам, хоки сари кӯи ту бошам.—

Д. 90

Акси он лабҳои майгун дар шароб афтодааст,
Ҳайрате дорам, ки чун оташ дар об афтодааст

Д, 22

Се ғазали Хилолӣ, ки матлаашон зикр мешавад,
ба сифати сурудҳои машҳури халқӣ навишта ги-
рифта шудаанд:

Бз кучо равам зи дардат, чӣ даво кунам, чӣ чора?
Дили ман зи ғусса хун шуд, чигарам ҳазор пора.

Д, 128

То силсилаи зулфи ту занҷири чунун шуд,
Вобастагии ин дили девона [фузун] шуд.

Д, 62

Хар шабе гӯям, ки фардо тарки ин савдо кунам,
Боз чун фардо шавад, имрӯзо фардо кунам.

Д, 89

«ШОҲУ ДАРВЕШ» («ШОҲУ ГАДО»)

Саҳ. 195.

«Шоҳу дарвеш» қабл аз соли 913 ҳиҷрӣ (1507-8
милодӣ) навишта шудааст. Ин маснавӣ дар нусхаи
«Ш-Д» дорои 1144 байт буда, ба 28 боб тақсим
мешавад. Ибтидои дoston бо 3 боби аввал мувофи-
қи анъанаи адабиёти асримиёнагии мо ба ҳамду
наъти анъанавӣ бахшида шудааст (Ш-Д, в. 1-6—
5-а; Ш-Г в. 1-6). Боби IV таърифи суҳанро
дар бар мегирад (Ш-Д, в. 5-а—6-а; Ш-Г, в.
4-6—5-6); боби V сабаби гуфтани маснавиро баён
менамояд (Ш-Д, в. 6-а—8-а; Ш-Г, в. 5-6—7-а),
ки ҳар дуи ин бобҳоро мо ба маҷмӯа дохил кар-
даем. Аз боби VI бисосита қиссаи «Шоҳу дарвеш»
сар мешавад. Бинобар чанд мулоҳаза, ки ба маъ-
мун ва устухонбандии дostonи «Шоҳу дарвеш»
вобаста аст, ба маҷмӯа дохил кардани бобҳои ди-
гари он лозим ҷида нашуд.

Ин маснавии Хилолӣ бо вазни *хафиф* навиш-
та, шудааст, ки афоил—сангу тарозу—и он чу-
нин аст:

фоилотун мафонлун фаилун
— V — — / V — V — / V V ~

«СИФОТ-УЛОШИҚИН»

Хилолӣ ин маснавии худро ба 20 боби асосӣ
тақсим намудааст ва ҳар кадоми онро ба тавсифи
як сифати инсон бахшидааст.

Микдори муайяни байтҳои ин маснавӣ маълум

нест, зеро худи муаллиф дар ин хусус чизе наме-
гӯяд. Дар қадимтарин нусхаҳои «Сифот-ул-ошиқин»
(ки дар китобхонаҳои Ленинград аст)—нусаҳои
С-О № 1—2430 мисраъ ва дар С-О № 4 (нусаҳои
ниман асри XIX) —2386 мисраъ дида шуд. Аз
ин байтҳо 180 байтро қисми ифтиҳои маснавий
ишғол менамояд, ки пеш аз 20 боби асосӣ омада-
аст. Шаш қисми ифтиҳо дорон ҳамду наъти анъа-
навӣ буда (дар С-О № 1, С-О № 4, С-О № 5
ифтиҳо аз 6 қисм иборат аст: дар С-О № 2 аз 4),
қисми 7—қисми охирини он ба мақсад мерасад:
«Дар таърифи сухан ва сабаби назми ин китоб».

Номи бобҳо дар нусхаҳои гуногун ба таҳрири
дигаре дода шудаанд. Масалан, дар С-О № 1
ҳамаи қисмҳо зери унвони «Ҳикоят» омадаанд;
номи бобҳо дар С-О № 2 ва С-О № 4 хеле назди-
канд, дар С-О № 3 ва С-О № 5 номи бобҳо ихти-
сор шуда бошанд ҳам, мутобиқи нусхаҳои С-О № 2
ва С-О № 4 мебошанд. Хукм қардан мумкин аст,
ки номи бобҳо дар С-О № 2 (қадимтарин нуса
аз нусхаҳои «Сифот-ул-ошиқин» дар кутубхонаҳои
Иттифоқи Советӣ) мукамалтар буда, мазмун
онро хубтар акс мекунад.

Азбаски дар маҷмӯа порчаҳои «Сифот-ул-оши-
қин» бештар ба асоси нашри номбаршудаи он
(Техрон, 1324; мо ин нашро бо аломати шартӣ
«СТ» ишорат менамоем) интиҳоб гардидаанд, дар
поён номи бобҳоро дар асоси С-О № 2 зикр мена-
моем:

I. Боби аввал—дар ишқ, ки асли вуҷуд аст ва
мақсуди ҳар мавҷуд (в. 189-б).

II. Боби дуввум—дар баёни сидқ, ки сарриш-
таи он ба висол пайваста (в. 190-б).

III. Боби саввум—дар вафо, ки пои иродат ус-
тувор қардан аст ва шартӣ муҳаббат ба ҷой овар-
дан (в. 191-б).

IV. Боби чаҳорум—дар хулқ шуд, ки моеро
қимат ва марҳамӣ ҷароҳат (в. 192-б).

I. Боби аввал—дар ишқ, ки асли вуҷуд аст ва
мақсуди ҳар мавҷуд (в. 189-б).

VI. Боби шашум—дар шуҷоат, ки дастӣ мардӣ
кушодан аст ва пои мардӣ пеш ниҳодан (в. 195-б)

VII. Боби ҳафтум—дар ҳиммат, ки рӯи тавваҷ-
ҷӯ ба қор овардан аст ва ба пои эҳтимом парвоз
қардан (в. 196-б).

VIII. Боби ҳаштум—дар эҳсон, ки ба ҳоли муҳ-
тассон пардохтан аст [ва] бенавоёнро ба навои раҳ-
мат навохтан (в. 197-б.)

IX. Боби нӯҳум—дар тавозӯ, ки дил аз гетӣ
барқандан аст ва сар ба ҳоки ниёз афғондан
(в. 199-а).

X. Боби даҳӯм—дар адаб, ки зоҳирро ба афъоли хучаста оростан аст ва ботинро ба авсофи ҳамида пиристан (в. 200-а).

XI. Боби ёздаҳӯм—дар ҳаё, ки аз муносиб дар ҳиҷоб будан аст ва аз нобоист иҷтиноб намудан (в. 201-б).

XII. Боби дувоздаҳӯм—дар сабр, ки калиди сурур аст ва ин ганҷи ҳузур (в. 202-б).

XIII. Боби сездҳӯм—дар шукр, ки гуфтанаши мӯчиби давлат аст ва ногуфтанаши сабаби заволи ва захмат аст. (в. 204-а).

XIV. Боби чаҳордаҳӯм—дар таваккул, ки эътимод кардан аст... (в. 205-б).

XV. Боби понздаҳӯм—дар қаноат, ки бо андак тӯша хурсанд нишастан аст ва аз талаби зиёди бозрастан (в. 214-б).

XVI. Боби шонздаҳӯм—дар камхорӣ, ки шифои ҷону даст... (в. 208-а).

XVII. Боби ҳафдаҳӯм—дар камгӯӣ, ки сабаб ва мӯчиби рафъи дараҷот. (в. 209-а).

XVIII. Боби ҳаждаҳӯм—дар камхобӣ, ки ҳам давлати бедор аст ва ҳам неъматидидор (в. 210-б).

XIX. Боби нуздаҳӯм—дар узлат, ки танҳо нишастан ва аз ғавғо растан, (в. 211-б).

XX. Боби бистӯм—дар тавҳид... (в. 212-б).

Маснавии «Сифот-ул-ошиқин» дар вазни ҳаҷазчи мусаддаси маҳзуф навишта шудааст, ки афоили он чунин аст:

Мафойлун мафойлун фаълун.
V — — — / V — — — / V — —

Саҳ. 203.

¹ Аз ибтидои маснавӣ 47 байти ифтиҳот, тамоми боби I (53 байт), 58 байти боби II то «Баёнӣ сухан ва дараҷоти он» ихтисор гардид (СТ 2—9).

² Ин байт аз С-О № 5 (в. 8-а) иқтибос шудааст. Дар СТ ин тавр омадааст, ки ғалат аст:

Сухан сармояи савдои ақл аст,
Хирадро нассу қотеъ ҷуз баён нест.

Ношири «СТ» чунин эзоҳ додааст:

«Ин ду мисраъ дар ҳар ду нусха набуда, маълум аст мисраи дигари онҳо аз қалам афтодааст» (СТ, 9).

Саҳ. 204.

¹ Ин байт аз С-О № 5 иқтибос шудааст. Дар СТ ин тавр аст, ки ғалат мебошад:

Ки аз зикраш хирад беҳуш гардон,
Қаломашро баландовоза гардон.

² Боби III, ки дорон 38 байт буд ва ихтисор карда шуд (СТ, 10—12), чунин унвон дорад: «Боби саввум—дар таърифи ишқ ва кайфияти он».

Саҳ. 205.

¹ Ин мисраъ дар СТ ба тарзи зерин буд, ки ба назар ғалат менамояд:

Шавад дил дар хузури дoston чамъ.

Саҳ. 206.

¹ Ин байт дар СТ нест, аз С-О № 5 гирифта шуд. Аммо ду байти минбаъда, ки қофияш Турнур; коре боре боре мебошад, дар С-О № 5 нест.

Саҳ. 210.

¹ Ин мисраъ аз С-О № 5 (в. 16-а) гирифта шуд, зеро дар СТ ғалат аст:

Ба боре бедили аз кор монда.

Саҳ. 211

¹ Ин мисраъ аз С-О № 5 (в. 16-б) гирифта шуд, зеро дар СТ ғалат аст:

Мағӯ чоҳил, ки чоҳ ғайр аст ин

² Эҳтимол ин мисраъ ин тавр бошад:

Мапурс аз дил, ки қонат тарсонк аст.

Дар С-О № 5 ин тавр:

Матарс аз чоҳ, агар тарсонак аст

Саҳ. 214

¹ Ин байт аз С-О № 5 (в. 19-а) гирифта шуд, дар СТ ин тавр аст:

Дилам ман худ чунин тобад замоне,

Ки сӯзиш мекунад оташ равоне.

Саҳ. 222.

¹ Дар С-О № 5 ҳамин тавр аст (в. 27-б). Дар СТ ба чоҳ «ба ин боб»—«дар ин кор» омадааст, ки ғалат аст.

Саҳ. 224.

¹ Ин мисраъ аз С-О № 5 (в. 28-б) гирифта шуд, дар СТ ин тавр аст:

Ки чун назораи маston хуш омад.

Саҳ. 225.

¹ Ин мисраъ аз С-О № 5 (в. 29-а) гирифта шуд, дар СТ ин тавр аст:

Чай гуям, ҳолати маъшук чун шуд.

² Пас аз ин боб бобҳои XIII—XV ихтисор карда шуд. (СТ, 28—46).

³ С-О № 5:

Туро чоҳи табиат пур баромад.

Саҳ. 228.

1 Ин мисраъ аз С-О № 5 (в. 41-а) гирифта шуд, дар СТ ин тавр аст:

Ба шаб нохуфтагон он бахти дидор

² То ин ҷо тамоми боби XIX ва 84 байт аз боби XX ихтисор шуд (СТ. 53—62).

ЛАЙЛИ ВА МАЧНУН

Ин достони Ҳилолӣ мувофиқи нусхаи «Л-М» аз 34 боб иборат буда, 100 варақро дар бар мегирад (в. 2-а-101-б). Панҷ қисми аввали муқаддимаии маснави ҳамду наъти анъанавӣ мебошад (Л-М, в. 2-а—14-а), ки пас аз он қисми шашӯм¹ насихати фарзанд сар мешавад: «Дар панд додани фарзанди арҷуманд» (Л-М, в. 14-а—15-б). Аз варақи 15-б бевосита ҳикояти Лайлӣ ва Мачнун шуруъ мешавад («Оғози достон»). Худи ҳикоят ба 27 боби асосӣ тақсим мешавад, ки дар охири он як қисми иловагӣ мавҷуд буда, номи он «Дар хотимаи китоб гӯяд» мебошад. (Л-М, в. 97-а—101-б).

Ҳамаи маснави аз рӯи Л-М дорон 3542 мисраъ аст, ки аз он қисмҳои муқаддимаӣ 486 мисраъ ва қисми хотима 156 мисраъро ишғол менамояд. 2900 мисраи боқимонда қисми асосии достонро ташкил медиҳанд. Ҳилолӣ «Лайлӣ ва Мачнун»-ашро мисли дигар устодони ин достон Низомӣ, Ҳисрави Деҳлавӣ, Ҷомӣ ва Навоӣ ба вазни ҳаҷачи мусаддаси аҳраби мақбузи маҳзӯф, ки афолаш ба тарзи поён аст, навиштааст:

Мафъӯлу мафоилун фаӯлун
— V / V — V — / V — —

Саҳ. 233.

1 То ин ҷо 163 байт ихтисор гардид (Л-М, в. 2-а—11-а)

² Мумкин, ки байт ин тавр хонда шавад:

Аттор зи килки роҳати рӯх

Марҳамнеҳи синаҳои маҷрӯх.

Саҳ. 234.

1 Дар Л-М ҳамин мисраъ ин тавр аст:
Рӯзею шабе нишаста будем

² Дар асл эҳтимол ин тавр бошад:
Фархундарухаш ҷу бӯстона

Саҳ. 238.

1. Дар Л-М ин мисраъ вайрон аст:

Чун қибла қабонаш муаззам
Чун Қаъба манозили (?) мукаррам.

Саҳ. 239.

1 Мисраъ дар Л-М ин тавр аст:

Инҳо ҳама хархари ишқанд.

Саҳ. 241.

1. Ин мисраъ шояд ин тавр бошад:

Қ-он ҷо қ а л а м асту лавҳу курсӣ

2 Дар Л-М байт ғалат аст:

Чун субҳ дарид парда бардошт (?)
Пур ғулғула (?) ҷаҳон ту мактаб.

Саҳ. 243.

1 Ин байт дар Л-М ин тавр мебошад, ки қофия вайрон аст:

Лайлӣ назаре ба сӯяш андохт,
У ҳам дилу ҷон ба ишқ андохт.

2 Дар Л-М мисраъ вайрон аст:

Ин ҷониби он назар фикандӣ,
Он ҳам назаре дигар фиканда.

3 Мисраи дуйӯми ин байт дар Л-М ин тавр буд, ки аз ҷиҳати қофия вайрон аст:

Аз раҳ тарафи дигар нагардем,
В-аз гуфтаи хеш рӯ нагардем.

Саҳ. 244.

1 Мисраи дуйӯми ин байт дар Л-М ин тавр аст, ки ғалат менамояд:

То субҳи висоли ёр бидам
Хуршеди висоли ёр бидам.

Саҳ. 246.

1 Дар Л-М мисраи якум ғалат менамояд:

З-он пеш ки баркашид овоз
Қардаид ба ҳила ғиря оғоз.

2 Ин мисраъ дар Л-М ин тавр буд, ки ғалат аст:

Хар тарф, ки ин ба завқ гуфтӣ

3 Дар Л-М ин байт ин тавр аст, ки ғалат мебошад:

Ҳар сафҳа, ки ин ба ноз гуфти
Он як зи сари ниёз хондӣ.

4 Шояд мисраъ ин тавр бошад:

Саҳ. 249.

Бо ҳам ба тариқи ишва гуфтанд.

1 Ин мисраъ дар Л-М ин тавр аст:

Саҳ. 251.

Қайси баҳарӣ баҷои худ рафт.

1 Мисраъ чандон дуруст наменамояд, зеро ҳа-
бар надорад. Шояд ин тавр бошад:

Саҳ. 252.

Дар хонаи худ нишин муаддаб.

1 Ин мисраъ дар Л-М ин тавр аст:

В-аз оламиён маро ҳамин сӯхт.

2 Ин мисраъ дар Л-М ин тавр аст:

Саҳ. 253.

Лайлӣ чузи гирия ишқи хун аст

1 Л-М: Қ-имрӯз чу қисса шуд, ки Лайлӣ.

2 Дар Л-М мисраъ ғалат аст:

Лайлӣ мегуфту нола мекард,

Худро ба аҷал ҳавола мегуфт.

Саҳ. 254.

1 Байт дар Л-М ин тавр аст ва қофия надорад:

Гуфтанд баланд ҳар кас овоз,

З-он роз падар шунид овоз

2 Дар Л-М ин тавр омадааст:

Чандин чу муқайяди ниёзи

Саҳ. 255.

1 Чор мисраи охирин дар хошияи дастнавис на-
вишта шудааст (Л-М, в. 31-а).

Саҳ. 256.

1 Дар Л-М чор мисраи охир ба ин тартиб ома-
дааст:

Як ҷав макун эътимод бар зан

Қатъи раҳи водии чунун кун

Лайлиталабӣ зи сар бурун кун

Зеро ки зан аст ними арзан

2 Мисраъ дар Л-М ин тавр аст:

Ҳангома машав зи ҷамъи ҳешом

Саҳ. 258.

1 Дар Л-М мисраъ ин тавр омадааст, ки вайрон аст:

Я к ба тариқи меҳрубонӣ

Саҳ. 259.

1 Байт ғалат менамояд, шояд мисран дувавум ин тавр бошад:

Худро зи камоли заъф нашнохт.

Саҳ. 262.

1. Мисраъ ғалат аст, шояд ин тавр бошад:

Об ин ҳама з-он равад зи дида.

Саҳ. 263.

1 Ин мисраъ дар Л-М ин тавр аст:

Пироҳани чок пора беҳтар.

2 Мисраъ маънӣ надорад, шояд ин тавр бошад:

Як шаб ба ҳаёл дошт т а с к и н,
Фаръеду фиғон накард мискин.

3 Дар Л-М вазн вайрон аст:

Дар сина чу тухм кошт Лайлӣ.

Саҳ. 264.

1 Дар Л-М мисраъ вайрон аст:

Аз кист ба хотир (?) ғуборе?

2 Дар Л-М вазн вайрон аст:

Хок (?) зи раҳи сагонаш оӣ.

Саҳ. 265.

1 Байт дар Л-М ин тавр аст:

Эй поксирешту покғавҳар,
Шамшерню бар ту мавҷи ғавҳар.

2 Байт дар Л-М ин тавр аст:

Эй оби равон, ба кӯи ӯ рав,
Аз ман бигузар, ба кӯи ӯ рав

Саҳ. 266.

1 Шояд мисраъ ин тавр бошад:

Барбаста маҳори чанд бар вай

2 Дар Л-М мисраъ ин тавр аст:

Эй пардарабон оразу гул

Саҳ. 267.

1 Дар Л-М мисраъ ғалат аст:

Яъне Мачиуни ҳалоки Лайлӣ.

Саҳ. 268.

¹ Дар Л-М мисраъ ин тавр:

Ҳар рӯз ба м а н з и л и ки бошад,

Саҳ. 269.

¹ Дар Л-М ин тавр:

У низ р а в о н ба дашти ғам рафт

Саҳ. 270.

¹ Дар Л-М мисраъ вайрон аст:

Дар домани кӯҳи он диёр кӯҳест

Саҳ. 274.

¹ Дар Л-М мисраъ ғалат аст:

Рӯҳи ҳама аз ту шод маро

Саҳ. 275.

¹ Дар Л-М ин мисраъ ин тавр омадааст:

Ороста ҳар гул замин

² Дар Л-М мисраъ ин тавр омадааст:

Ҳам гулшан аст, чаннат асту ҳам қаср.

Саҳ. 276.

¹ Мисраъ дар Л-М ин тавр аст:

Бар дашт хирому ёсуман бин.

Саҳ. 277.

¹ Ин мисраъ дар Л-М ин тавр аст:

Диданд, ки бар хасею хоре.

² Дар Л-М мисраъ ин тавр омадааст:

П е ч и д ба худ чу мӯи зангӣ

Саҳ. 278.

¹ Дар Л-М мисраъ вайрон аст:

Бархез, ки булбули сахархез

Гулбонги ҳазор зад, ки бархезад (?)

Саҳ. 279.

¹ Дар Л-М мисраъ ин тавр аст, ки қофия вай-
гон мешавад:

Гуфтанд, ки: «Аз шукуфа шуд тар.

² Дар Л-М мисраъ ғалат аст:

Дорад ту ба азимати ту майле

Саҳ. 280.

¹ Мисраъ дар Л-М ин тавр аст:

Гуфтам: «чӣ даво кунам, чӣ тадбир?»

² Ин байт дар Л-М ғалат аст:

Ин панд (?) чу нест судмандам.

Эй кош кананд панд-пандам (?)

³ Дар Л-М мисраъ ғалат аст:

Дар банди халоси хештан кул (?)

Саҳ. 281.

¹ Дар Л-М мисраъ ғалат менамояд:

Пурсид, ки хуб хаст ё не?

² Дар Л-М мисраъ ин тавр омада:

Хоб (?), ки ба гӯши худ шундам.

Саҳ. 282.

¹ Дар Л-М қофия зайрон аст:

Гуфто: «Писари азизам акнун.

Аз хорири ишқ гашта мазкур

Саҳ. 283.

¹ Мисраъ хуб хонда намешавад.

² Мисраъ номафҳум менамояд. Ба назари мо ду нисб таҳмин кардан мумкин аст:

а) Пур бор чу гунча танг бар танг.

б) Пур бор зи буқча танг бар танг

Саҳ. 284.

¹ Дар Л-М ин тавр аст:

Дар чанг чу кӯҳ пой дорам

Саҳ. 285.

¹ Дар Л-М мисраъ ғалат аст:

Лек он чи ту дар баёни воқеа.

Саҳ. 287.

¹ Дар Л-М байт ин тавр аст:

Хар лаҳза балои дигар омад.

Дар қони ман ораду даромад.

Саҳ. 289.

¹ Дар Л-М ин тавр омада:

Аз зери сарои ҳарамсарои гардум.

Саҳ. 291.

¹ Дар Л-М байт ин тавр аст:

Фориғ шав аз ғам, ки дарӣ,

Махрӯш зи мотам, ки дорӣ.

- ² Дар Л-М ин тавр омада:
Филҳол тариқи н о м а бардошт,
Қоғаз талабиду н о м а бардошт.

Саҳ. 292.

- ¹ Байт қофия надорад.
² Дар Л-М ин тавр омада:
Чу (?) умр мусоҳиби қадиманд

Саҳ. 294.

- ¹ Шояд мисраъ ин тавр бошад:
Косид б и д а в у ба кӯи ӯ рав!
² Дар Л-М вазн вайрон аст:
Бахшид ҳар сиёҳнома

Саҳ. 295.

- ¹ Дар Л-М ин тавр омада:
Ғар тег ба м а н расонад озод.

Саз. 296.

- ¹ Мисраъ дар Л-М ин тавр аст:
То кунчи сиёҳхонаам чой

Саҳ. 297.

- ¹ Дар Л-М байт ин тавр аст, ки ғалат менамояд:
Бар сурати устухонет паҳлӯ,
Ороми дилам зи ӯст паҳлу

Саҳ. 300.

- ¹ Дар Л-М мисраъ ин тавр аст:
Бемехрии ту кучост охир?

Саҳ. 302.

- ¹ Дар Л-М ин тавр омада, ки ғалат менамояд:
И д е зи худо висол меҳост.

Саҳ. 304.

- ¹ Дар Л-М ин тавр омада:
Зад гом ба Қаъба сӯи Лайлӣ
² Дар Л-М ин тавр омада:
Бурчу шарафу ситораи чаъд.

Саҳ. 305.

- ¹ Дар Л-М ин тавр омада:
Гоҳ аз пасу гоҳ пеш танҳо.
² Дар Л-М «худо» бо ҳ о и ҳ а в а з (д) ома-
дааст, ки маънои ростиро дорад. Аммо дар ин байт
«худо» бояд бо ҳ о и х у т тӣ (с) бошад, ки дар
ин сурат маънои ба нағма рондани шутурро меди-
ҳад.

3 Дар Л-М мисраъ ин тавр омадааст:
Девн сияҳ асту нур зода.

Саҳ. 307.

1 Дар Л-М байт ин тавр аст:
Як дашт шуда ба дастан хор.

Саҳ. 309.

1 Дар Л-М байт ин тавр аст:
Тарсам, ки ба ҳоли худ намонд,
Бо фикри ҳаёли худ намонад.

Саҳ. 310.

1 Дар Л-М мисраъ ин тавр аст:
Бехост фиғону оҳ мекард.
2 Ин мисраъ дар Л-М ин тавр аст:
Гуфто: Шохову шахриёро!

Саҳ. 316.

1 Ин мисраъ шояд ин тавр бошад:
Он рӯз, ки,—гуфт,—қавми Лайли.

Саҳ. 318.

1 Дар Л-М мисраъ ин тавр аст:
Чун ғунҷаи лола миҷмари зор.
2 Дар Л-М байт ин тавр омадааст:
Чун зӯхраву Муштарӣ нишааст,
Махро ба Сухайл ақд бастанд.
3 Дар Л-М мисраъ ин тавр омада:
Наздики арӯс рафту домод.

Саҳ. 319.

1 Мисраъ дар Л-М ин тавр аст:
Беҳуш шуданду барфитоданд.
2 Пас аз ин байт як байт такроран омадааст, ки
4 мисраъ болотар дида шуд:
Ночор раҳи адам гирифтанд,
Бевосита дастӣ ҳам гирифтанд.

Саҳ. 321.

1 Дар Л-М мисраъ ин тавр омада:
З-он арсаи рӯзи замона.

Саҳ. 324.

1 Дар Л-М байт ин тавр омадааст:
Чуз ишқ ривоят надорам,
Чуз ишқ ҳикоят надорам.

Саҳ. 326.

- 1 Дар Л-М мисраъ ин тавр аст:
Аз найшакари қалам фуру рехт.

Саҳ. 328.

- 1 Дар Л-М мисраъ ин тавр омадааст:
В-аз ҳар тараф гул баромад.
■ Дар Л-М ин мисраъ ин тавр аст:
Чидам ҳамарову даста кардам.

ЛУҒАТ

А

Абд—ғулом, бандя.

Абтар—харобу адо, азкорбаро-
мада.

Абраш—асп.

Авбош — шўрапушт, чапан,
айгоқ.

Аvlo—бехтар, хубтар.

Авроқ—чамъи варак; варакҳо,
баргҳо.

Авсоф—чамъи сифат; сифатҳо,
хислатҳо.

Адам—нестӣ, нобудӣ.

Адо—тарзи сухан.

Алам—байрак; алам баровар-
дан—сар баровардан, худро
намоён кардан; алам шудан
—шўхрат ёфтан, машхур гар-
дидан; алам задан—баланд
шудан.

Алиф—ҳарфи аввали алифбон
арабӣ, ки мисли як хатти
рост аст.

Алиф-лом—номи ду ҳарфи
алифбон арабист, ки шакли
алиф мисли як хатти рост
амӯдӣ буда, шакли лом
(«л»), монанди як хатти
саркаҷ мебошад. «Алифлом»
киноя аз каду зулфи ёр
аст.

Аллома—донишманд, пурдон,
олими гузаро.

Алоло—шўру ғавғо.

Амдан—қасдан.

Анбар—муми хушбӯест, ки он-
ро дар хона дуд кунанда
хаворо хушбӯй мекунад.

Анвор—чамъи нур, нурҳо; **Ан-
вори** худо — нурҳои роҳи
рост.

Андалеб—булбул.

Анис—ҳамдаму улфат, ҳам-
дard.

Анқо—мурғи афсонавиест, ки
гӯё дар пушти кӯҳи Қоф
(Кавказ) зиндагӣ мекарда-
аст ва онро дидан хеле муш-
кил будааст; **м а ч о з а н ч и**-
зи ноёб; **анқои** адам—мурғи
нестӣ, киноя аз нобуд шудан
ва марг.

Арафот—номи кӯҳест дар наз-
дикии Макка.

Арбада—чанҷол, хархаша.

Арса—майдон.

Арши барин—тахти баланд ва
олӣ.

Арғувон—сурх; дарахт, ки
дар мавсими баҳор гулҳои
сурх мекушояд ва хеле зе-
бост.

Арҷманд—арзманд, арзанда.

Асрор—чамъи сирр; розҳо.

Аттор—Фаридуддини Аттор,
шоири мутасаввиф.

Атфол—чамъи тифл; тифлҳо,
кӯдакон.

Афлок—чамъи фалак; фалак-
ҳо; осмон; нӯҳ манзари **аф-
лок**—нӯҳ табақаи осмон.

Афозил—чамъи фозил; фозил-
ҳо, донишмандон.

Афрохтан—баланд кардан, бо-
ло намудан, бардоштан.

Афсу—сеҳру ҷоду, дуохонӣ, куфӯ суф, хуш аз сари касе бурдан, гипноз.

Афъол—ҷамъи феъл; корҳо, рафторҳо.

Афъӣ—мор, як навъ мори элҳроқ.

Афгон—фигон, фаръёд.

Ахтар—ситора.

Ашраф—шарифтар, шарофатноктар, бошарофаттар, муборақтар.

Ашъор—ҷамъи шеър; шеърҳо.

Аънӣ—яъне.

Ағъёр—ҷамъи ғайр; бегонагон, ғайрҳо.

Ақд—гиреҳ додан, паймон кардан; ақди никоҳ—бастанӣ никоҳ.

Ақиқ—санги қиматбаҳон сурх-ранг.

Ақтоб—ҷамъи қутб; қутбҳо; маҷозан ба маънон бузургон.

Аҳбоб—ҷамъи ҳабиб; ҳабибон, дӯстон.

Аҳд—замон, вақт.

Аҳли табъ—соҳиби табъи баланд, аҳли адаб, адабиёт-дӯстон.

Аҷам—мамлакатҳои ғайри араб.

Аҷз—очизӣ, беқувватӣ, нотаъсонӣ.

Б

Бадр—моҳи пурра.

Байза—туҳм.

Бар—бор, маҳсул, мева.

Барр—хушкӣ, заминӣ хушк.

Барру бум—замин, мамлакат.

Барқинора—оташӣ барқ.

Басират—биниӣ, бориқсанҷӣ; аҳли басират—дониишмандон, одамшиносон.

Башорат—хушхабар, мунодӣ.

Бахия—боқимонда, охир.

Баҳром—Баҳроми Ғӯр, шоҳи Эронӣ қадим.

Бедаранг—зуд, ба зудӣ, бетаъхир.

Бедод—ноинсофӣ, ҷабру зулм.

Бекарон—беканор.

Бесутун—номи кӯҳест дар Эрон.

Бегаш—соф, тоза.

Бикр—тоза, нав, ҳар чиз ва коре, ки монанди он нештар нашуда бошад; дастнорасида.

Борӣ—муборак, сифати худо; **шукри борӣ**—худоро шукр.

Бим—тарсу ҳарос.

Бисмил—сар буридан.

Боб—дар; бобат, ҳусус.

Бода—май, шароб.

Бодия—дашту биёбон; **бодия-паймо**—сахроғард, даштнавард.

Боло—қад, қомат.

Ботил—беҳуда, бефоида.

Бугсехтан—кандан, канда шудан.

Бурқаш—сарандоз, парда, ниқоб.

Бухл—бахилӣ.

Бурҷ—қисми осмон дар илми нучум.

В

«**Ва-з-зуҳо**» — сураи 93-йӯми қуръон.

«**Вал-л-лайл**» — сураи 92-йӯми қуръон.

Вайло—доду фиғон.

Варо—ғайр аз, бе, бидунӣ...

Васл—пайвастан.

Вафокеш—вафодор, вафомаслак.

«**Ва-ш-шамс**» — сураи 91-ӯми қуръон.

Ваҳй — пайғоме, ки аз худо омадааст.

Вачд—ҳолати завқу шавқ, нолаву фиғон ва хурсандии беҳудона.

Висол—пайвастагӣ, ба дидори ёр мушарраф шудан.

Викор—ҳилму тамкин; савяллату шукӯҳ.

Висоқ—хона.

Вола—ошиқи зор, маҳву мот,
ақл аз даст дода.

Воло—баланд, олий.

Вомиқ—номи қахрамони асо-
сии достони ишқии қадими
«Вомиқ ва Узро».

Ворастан—халос шудан.

Вокиф—хабардор.

Г

Ганча — Кировободи имрӯза
дар РСС Озарбойҷон, зодго-
ҳи Низомии Ганҷавӣ.

Гардун—осмон.

Гесу—зулф, турра.

Гирам—фарз кардам, ки...

Гиромӣ—азиз, муҳтарам.

Гови замин—гове, ки гӯё дар
зери замин аст. Аз рӯи аф-
сона замин дар шоҳи гове
истодааст ва гов дар болон
моҳие қарор гирифтааст.

Гом—қадам.

Гудозон—сӯзон.

Гузин—интиҳобшуда, яккачин.

Гулфом—гулранг.

Гумоштан—таъин кардан, му-
айян намудан.

Гусистан—буридан, кандан, бу-
рида шудан, канда шудан.

Густурдан—пахн кардан.

Гӯй—хаппак, тӯби бозии гӯю
чавгон, ки бо чавгон (чӯби
саркаҷ) онро зада мегиранд.

Д

Даввор — даврзананда; чархи
даввор—киноя аз дунё.

Давот—рангдон, сиёҳидон.

Дад—ҳайвони дарранда.

Дай—зимистон.

Дайр—ибодатхонаи зардушти-
ён.

Дархур—лоик, сазовор, муно-
сиб.

Дастор—салла.

Даф—донра.

Даҳр—рӯзгор, дунё.

Дебо—ҳарир, матои зебо ва
нафис.

Дебоча—муқаддима, сарсухан.
Дирам—пул.

Дод—адолат, адлу инсоф.

Доия—талаб қасд, тақозо; до-
ния муҳол—талаби мушқил,
талабе, ки иҷро шуданаш
душвор аст.

Дор — хона; **Дори салом**—Хо-
наи салом, номи яке аз боғ-
ҳои бихишт дар афсона.

Доро—номи яке аз шоҳони
Эрони қадим.

Дурда—таҳнишини хуми ша-
роб.

Дурр—ғавҳар, санги қиматба-
ҳо, **дурр суфтан**—дурру ғав-
ҳарро сӯроҳ карда ба риш-
та кашидан, киноя аз шеър
баланд навиштан. **Дурри**
макун—дурру ғавҳари ху-
шоб ва пурқимат, ки пин-
ҳон нигоҳ дошта мешавад;
маҷозан сухани баланд, шеъ-
ри олий.

Дурҷ—сандуқчаи ҷавохирот.

Дӣ—дирӯз, дина.

Дӯш—дирӯз.

Дӯшина—дирӯз, дина.

Е

Е раббӣ карим—эй худои қя-
рим.

«**Есин**»—сураи 36-ӯми қуръон.

З

Забун—хор, ҳақир.

Завол — ҳалокат, нестӣ, маҳ-
вият; **завол ёфтан**—нест шу-
дан.

Заиф—беқувват, нотавон, суст.
Закот—андоз, солук.

Замзам—номи ҷоҳе дар хари-
ми (ҳавлии) Каъба.

Замир—дил.

Заъфаронӣ—зард.

Заъф—беқувватӣ, сустӣ.

Закан—ғабғаб, нармин зери
манаҳ.

Зилл—сся.

Зирех—либоси ҷангии оҳанин.
Зиям—зиндагӣ қунам.
Зихӣ—чӣ хуб! чӣ хуш! офарин!
Зоеъ—маҳшуда, беҳуда, аз-
 корбаромада.
Зоҳид—мардуми парҳезгор,
 тақводор, касе, ки тарки
 дунё кардааст.
Зулол—оби соф; зулоли Хизр
 —оби ҳаёт, обе, ки гӯё Хизр
 —пайғамбар дар мамлакати
 зулмот ёфта нӯшида буд ва
 бинобар ин ҳаргиз нахоҳад
 мурд.
Зуфунун—донишманд.
Зӯҳд—тоату ибодат, гӯшани-
 шинӣ, мардумгурезӣ.
Зӯҳра—Ноҳид, ситораи субҳ,
 ки онро мутрибан фалак гӯ-
 янд; зӯҳрачабин — зӯҳрарух-
 сор, киноя аз зебой.

И

Иблис—шайтон.
Икisir—моддаест, ки кимиёга-
 рон бо ёрии он мисро тилло
 карданӣ мешуданд. Киноя
 аз чизе, ки қувваи фавку-
 лодда дорад.
Илло—ғайр аз.
Инон—лаҷом, ҷилав; дар инон
 будан—пеш-пешӣ асп давч-
 дан, маҷозан ба ихтиёри касе
 даромадан, ба касе ӣтоат
 кардан.
Иноят—ғамхорию меҳрубонӣ,
 лутфу марҳамат, ёрмандӣ;
боиноят—бахшоянда, ғамхо-
 хору марҳаматнок.
Инфиол—изо, хиҷолат, шар-
 мандагӣ.
Инқилоъ—қатъ шудан, бурида
 шудан, ҷангӣ шудан.
Ирсол—фиристодан.
Исо—номи пайғамбаре, ки
 мувофиқи афсона гӯё мӯъ-
 ҷизаҳо нишон меодод ва аз
 дами худ мурдари зинда
 мекард, ӯ гӯё пеш аз қиём-
 мат аз осмон фаромада пад-
 шодай хоҳад кард.

Исмат—поқӣ, покдоманӣ, по-
 қии ахлоқ.
Истимоъ кардан — шунидан,
 гӯш кардан.
Истиғно—номехрубонӣ, бемеҳ-
 рӣ, лоқайдӣ, бениёзӣ, ноз.
Исӣ—Исо-пайғамбар.
Итоб—ранҷиш, таънаву сарза-
 ниш.
Иттилоъ ёфтан—хабар ёфтан,
 хабардор шудан.
Иқомат—истиқомат, дар ҷое
 муқим шудан.
Иқтиноб намудан—дур шудан,
 ҳазар кардан.

Қ

Қабира—гуноҳдон қабир, гу-
 ноҳдон азим.
Кави—ҳаёт, дунё; ду кави—
 ду дунё, ин дунё ва охи-
 рат.
Қавнайн—ду дунё, дунё ва
 охират.
Қавқаб—ситора.
Қавқаб—шукӯҳ ва ҳашамат.
Қавсар — ҳавзи қавсар, ҳавзи
 афсонавиест, ки гӯё дар ҷан-
 нат аст.
Қалом—сухан, гап; қаломӣ фа-
 сеҳ—сухани равон, равшан
 ва содда.
Қамола—расоӣ, дараҷаи олии
 равиҷу ривоҷи ҳислате.
Қарам—саховат, олиҳимматӣ,
 меҳрубонӣ.
Қарима—нек, мақбул.
Қаромат—қарампешагӣ, сахо-
 ват, лутфу меҳрубонӣ.
Қаш—ки онро
Қаъба—зиёратгоҳи мусулмонон
 дар Макка (Арабистон)
Қияк—қалам.
Қимий—«илме», ки аз мис зар
 ҳосил карданиро мақсади худ
 қарор дода буд. Маҷозан
 ҳислат ва ҳунари фавқуллод-
 да.
Қисват—либос, пӯшок.

Козиб—дурӯғгӯй, бевафо, ак-
си содиқ, **Субҳи козиб**—суб-
ҳи бардурӯғ, пеш аз вақт
як лаҳза сафед шудани рӯз,
ки пас аз он боз ҳаво то-
рик мешавад. Баъд аз субҳи
козиб субҳи содиқ меояд, ки
субҳи ҳақиқист.

Ком—мақсад, мурод, хоҳиш;
ком додан—муроди касеро
баровардан, хочати касеро
раво кардан.

Кофур—пӯсти ғӯраи хурмо,
ки сафед ва хушбӯй аст; ма-
ҷозан ба маънои сафед ме-
ояд.

Кӯй—кӯча; хона; **сари кӯй**—
таги дар; **кӯи харобот**—кӯ-
чаи майкада.

Кӯҳа—кӯҳон, баромадагӣ ва
баландии пушти шутур.

Кӯҳкан—киноя аз Фарҳод, ки
барои Ширин аз кӯҳ ҷӯй
канда буд.

Кӯҳл—сурма.

Кӯҳон—баромадагӣ ва балан-
дии пушти шутур.

Л

Лавҳ—лавҳа, тахтаи хатнави-
сӣ.

Лайл—шаб; **лайлу наҳор**—
шабу рӯз.

Лиомат—бахилӣ, хасисӣ, паст-
ҳимматӣ, мумсикӣ, чашмгуш-
нагӣ.

Лол—гунг; **забони лол**—забо-
ни гирифта, забони аз сухан
монда.

Лорайб—бешакку шубҳа, ҳук-
ми қатъӣ

Лоубоӣ—бебок, бепарво.

Лоъзоӣ—забодӣ, нобуд ва
нестнашаванда.

Лочувард—ранги кабудӣ ба-
ланд, нилобӣ.

Лучча—даръеи чуқур, ҷои чу-
қури даръе; **луччаи фикр**—
даръеи андеша, баҳри та-
факкур.

Лӯъбат—зоча, лӯхтак.

Лӯълӯ—марворид, санги ки-
матбаҳо; **лӯълӯи лоло**—мар-
вориди тоза ва соф.

М

Мадфан—қабр, дафнгоҳ.

Мадхуш—беҳуш.

Мазаммат—сарзаниш, таъна.

Мазраъ—замини кишт ва зи-
роат.

Майкада—шаробхона.

Малак—фаришта.

Малоик—ҷамъи малак; фа-
риштаҳо.

Малоҳат—назокат ва зебой.

Малул—андӯхгин, ғамнок.

Мамот—мавт, марг.

Манозил—манзилҳо, истиқо-
матгоҳҳо.

«Мантиқ-ут-тайр»—номи асари
асосии Аттор.

Маозуллаҳ—паноҳ ба худо,
худоё паноҳ деҳ.

Маонӣ—маъниҳо.

Мардум—мардумак, гавҳа-
раки чашм.

Мариз—бемор, ранҷур.

Марьям—модари Исо-пайғам-
бар.

Масеҳо—Исо-пайғамбар.

Маскан—манзил, истиқоматгоҳ.

Маснад—ҷой, мансаби оӣ, ни-
шман.

Масоф—саф кашидан, маҷозан
чанг.

«Матлаъ-ул-анвор»—номи яке
аз дostonҳои «Хамса»-и Хис-
рави Деҳлавӣ.

Махзан—ҳазина.

«Махзан-ул-асрор»—номи яке
аз дostonҳои «Хамса»-и Ни-
зомӣ.

Махмур—маст, хуморзада.

Машраб—расму одат, ону
ақида, маслак.

Машшота—ҳодимае, ки зулфу
мӯи арӯсонро оронш меди-
ҳад; **машшотан субҳхез**—ки-
ноя аз офтоб.

Машъуф—ошиқи шайдой.

Маъдум—несту нобуд.

Маъзур—узрнок, баҳонанок;
маъзурам—узр дорам, маро
 бубахш.
Маъмур—обод.
Маъраф—қои шинос кардан.
Маърифат—донииш, илму ир-
 фон.
Маъшар—қои ишрат; қои зин-
 дагонӣ кардан; ҷамоа, қа-
 била.
Мақдам—қадамгоҳ.
Маҳзал—ҳазлгоҳ, қои ҳазл кар-
 дан; бозича.
Маҳзун—ғамгин, андӯхнок.
Маҳмил—қачоваи одамнишин,
 қачоваи сафарӣ, нишастгоҳи
 сандуқмонанд, ки ба ду та-
 рафи шутур мисли хӯрчини
 овехта мешавад.
Маҳсин—ҷамъи хуси; хусну
 некӣ ва зебоӣҳо.
Маҳфил—ҷамъи маҳфил; маҷ-
 лисҳо, анҷуманҳо.
Маҳфил—маҷлис, ҷамъомад.
Маҳҷур—дурафтода, ҳичронза-
 да; **маҳҷурӣ**—ҳичронзадагӣ,
 дурафтодагӣ, ҷудой.
Маҷмаъ—маҷлис, анҷуман.
Маҷнун—ҷунунӣ, девона, сая-
 дой.
Меъҷар—рӯймол ва рӯйпӯш.
Меҳнат—азоб, заҳмат.
Меҳр—оғдоб.
Мизон—тарозу, паймона.
Мил—ҷӯби сурмакашӣ.
Мино—шиша.
Минҳор—нӯл.
Мисвок—лифи дандоншӯй, ки
 аз ҷӯби нармаи хушбӯй ме-
 сохтанд.
Михор—ресмоне, ки ба ҷӯб-
 би (чилла)-и шутур банданд.
Мо-фи-з-замир—он чи дар дил
 аст.
Муаддаб—боаддаб, хушхлоқ.
Муаммо—чистон; масъала
 масъалаи сарбасти.

Муаттаъ—ҳолӣ аз манфиат,
 беконда.
Муддаӣ—даъвогар; мағруру
 худписанд, ҳавобаланд.
Музтариб—изтиробнок, ҳаяҷон-
 нок, бегоҳат.
Мукаррам—мӯътабар, азиз,
 лонқи иззату икром.
Мунаққаш—нақшин ва ниго-
 рин.
Мунир—партавафкан, равшан-
 нидиҳанда.
Мунодӣ—қорчӣ; мунодӣ за-
 дан—қор андохтан, бо овози
 баланд эълон кардан.
Мунофиқ—дурӯя.
Муноҷот—илтимосу илтиҷо ба
 даргоҳи худо, муродхоҳӣ аз
 худованд.
Мунофил—ҳичил, ҳичолатманд.
Муниш—қотиб, мирзо.
Мураттаб—тартиббёфта, тайёр.
Мусаллам—шубҳаноназир, ис-
 ботгардида.
Мусаллим—таслимшуда, сунур-
 дашуда.
Мусаччал—сичилӣ кардашуда,
 мӯҳр задашуда, аз сеҳҳа гу-
 зашта.
Мусоҳиб—ҳамсӯҳбат.
Мустамад—мӯҳтоҷ, эҳтиёҷ-
 манд.
Мустамеъ—шӯнаванда.
Мустиғрақ—ғарқшуда, ғӯти-
 дагӣ.
Мустақим—рост.
Мустаҳик—сазовор, лонқ.
Мутриб—таронагӯй, хонанда
 ва сароянда.
Муттасил—доимо, мудом.
Муфти—мансабдоре, ки донан-
 даи қонуну шарият ҳисоб ме-
 шавад ва аз рӯи фатво (таъ-
 сий)-и ӯ ранс (мӯҳтасиб) гу-
 наҳгоронро ҷазо медиҳад.
Мухлис—ихлосманд; дӯст.
Мухофот—ваҳшат, қизҳон во-
 ҳиманок; нурмухофот—нур-
 даҳшат.
Мухталиф—ғуноғун.

Мушавваш—парешон, харосон.
Мушк—як моддаи сиёҳи хушбӯй.

Муштарӣ—номи ситорае, Юпитер.

Муғ—зардуштӣ, пайрави дини Зардушт; **пири муғон**—сардори зардуштиён, маҷозан майфурӯш.

Муқаддам—пешкадам, пешгузашта; собиқ.

Муқайяд—гирифтори кайду банд.

Муқассир—қусурнок, камбудинок, гунаҳгор.

Муқорин—қарингардида, дӯст, наздик.

Муҳаққар—ночиз, назарногир.

Муҳол—номумкин.

Мӯр—мӯрча.

Мӯътакиф—гӯшанишин.

Мӯҳсинин—ҷамъи мӯҳсин; мӯҳсинҳо, некӯкорон, соҳибони лутфу қарам.

Мӯҳтасиб—назоратчин динӣ, ки ҷиро шудани қоидаҳои мусулмониро назорат мекард.

Мӯчиб—сабаб.

Н

Навбова—ҷавон, наврас.

Навҳа—фигону фаръёд, гиряву нола.

Наво—садо, овози хуш.

Навоҳтан—навозиш қардан, меҳрубонӣ намудан.

Нағунсор—сарнагун, сарозер.

Надим—ҳамсӯҳбат

Назора—назар, нигоҳ.

Назъ—талваса, ҷонканӣ.

Накӯфар—аслзода, хуб.

Накҳат—бӯи хуш.

Нагис—номи гулест, киноя аз ҷашм.

Насх қардан—хат кашидан, маҳв қардан.

Натонҷ—натичаҳо.

Нафир—овоз; овози най.

Нафҳа—бӯи хуш.

Нахл—дарахти хурмо.

Нахчир—шикор; бузи кӯҳӣ.

Нахифӣ—харобӣ, лоғарӣ.

Наҷд—номи мулке аз мулуки араб, ки миёнаи Ҳиҷозу Ироқ ва Басраву Макка воқеъ аст.

Неъмат—сериву пурӣ, фаровонӣ, тӯҳфа.

Нигин—ангуштарин.

Нигор—ранг, нақш, зебу зинат; киноя аз ёру маҳбуба.

Ниёз—эҳтиёҷу ҳочатмандӣ; илтимосу хоҳиш.

Нил—ранги нилобӣ, кабудӣ сиёҳча.

Ниол—ҷамъи наълҳо; кафшҳо.

Нисор қардан—пошидан.

Нишеман—ҷои нишаст.

Нишот—айш, шодию хурсандӣ.

Ништар—ҳанҷар

Ноб—беоб, тоза, соф, холис, беғам.

Новак—тир.

Нодира—ноёб, ягонаи даврон.

Нозир—назоратқунонда.

Нол—наҳи даруни най, маҷозан лоғар, қоҳида.

Носеҳ—насиҳатгар, насиҳатгӯй.

Нотамом—нимқора, ноқомил, ба дараҷаи қамолот нарасида, хом.

Нотик—нутққунонда, гӯё.

Нофа—ноф, нофи оҳуи мушқин; маҷозан хушбӯй.

Ноқа—шутур.

Ноҳид—ситораи Зӯҳра, ки онро мутрибаи фалак гӯянд.

Нукта—фикри нозук, маънии нозук; **нуктадон**—донандаи маънӣ ва фикрҳои нозук.

Нун—номи ҳарфи арабии «н», ки шаклаш чун қомати ҳамида аст.

«**Нун ва-л-қалам**» — сураи 68-уми қуръон, ки сураи нун гӯянд.

Нуқл—хӯриши май, қанфиту қандалот, пиставу бодом ва амсоли ин.

Нухуфтан — пинҳон кардан, махфӣ доштан.

Нӯш—асал.

Нӯҳ—номи пайғамбарест дар афсона, ки гӯё дар вақти тӯфон, кишти сохта тобеонашро наҷот дода буд ва 999 сол зиндагӣ карда буд. Умри нӯҳ—киноя аз умри дароз.

О

Оби зиндагӣ—оби ҳаёт, чашмаест дар афсона, ки ҳар кас аз он хӯрад, гӯё зиндан ҷовид хоҳад монд.

Оби ҳайвон—оби ҳаёт, оби зиндагонӣ.

Обиӯс—дарахти сиёҳ; обнӯсӣ—сип-сиёҳ.

Озмун—озмоиш, санҷиш.

Оин—роҳу равиш, одат.

Ол—сурх; **пирохани ол**—куртан сурх.

Ориф—соҳибмаърифат маърифатнок, донишманд.

Отир—муаттар, хушбӯй.

Офот—офатҳо, осебҳо.

Офок—дунё, ҷаҳон, ҷамъи уфуқ, канораи осмон.

Оғоз кардан—сар кардан, шурӯъ намудан.

Оҳанг—майл, хоҳиш.

П

Пазирӯфтан—қабул кардан, маъқул донистан.

Пай—пой.

Пайк—чалар, қосид, хабарчӣ.

Пайкар—тан, ҷисм.

Пайкан—тир, мачозан миҷгон.

Паймона—қадаҳ, ҷом; **паймона вур шудан**—мурдан.

Пайғом—хабар.

Парвез—Хисрави Парвез, шоҳи Эронӣ қадим.

Пеша—касбу ҳунари, кор.

Пирзола—қампири маххор, аҷуза.

Пироман—пеш, назд.

Пих—равған, чарбу.

Порсой—тақводорӣ, ҳудӯҷӣ, парҳезкорӣ.

Пос—эҳтиром, ҳурмат, рӯи хотир; **пос доштан**—посбонӣ кардан; эҳтиром кардан.

Пунба—пахта.

Пурхор—пурхӯр, баднафс.

Р

Рабб—худо, парвардигор; **раб**—эй худо, ҳудӯё.

Равза—боғ, гулзор;

Равзан—шикоф, сӯроҳ.

Равон—ҷон.

Раёҳин—ҷамъи райҳон; **райҳон**—ҳо.

Растагор—халосшаванда, наҷотёбанда.

Рафъи дараҷот—баландии мартаба, мартабаи олий.

Рашха—қатра, чакра, чарахса.

Рақам зада—навиштан, баён кардан.

Рақиб—душман, рақобаткунанда.

Раҳмат—рахм, тараҳҳум.

Рибка—ҳалқан расан, ресмони ҳалқа.

Рикоб—узангӯ.

Рисола—нома, китобча.

Ровӣ—ривояткунанда, ҳикояткунанда.

Роз—сирр.

Рум—Византия.

Румуз—ҷамъи рамз; **рамзҳо**, маъниҳои пардапӯш ва ношук.

С

Сабоҳ—пагоҳон, саҳар; **зебой хубӣ**.

Сабурӣ—сабру тоқатноки.

Сабӯ—кӯзаи май.

Сабӯҳ—пагоҳонӣ, саҳар.

Савмаа—хонақоҳ; **дайр**, монастиръ.

Савт—овоз; **савти муғриб**—

овози хонанда ва навозанда-гон.

Садаф—гавҳардон, ки аз баҳр ҳосил мешавад, чаъбае, ки дар он чизҳои қиматбаҳо мегузоранд.

Салоҳ—оромӣ, нақӯкорӣ; салоҳият ва дурустии кор.

Самин—қиматбаҳо.

Самар—мева.

Самум—боди гарми ҳалокатовар, тафбод, гармсел.

Санам—бут.

Санги сиёҳ—санге дар Қаъба, ки онро зиёрат кунанд.

Сароб—дар биёбон ва даштҳои шӯразор ба назари корвониёни лабташна аз дур (аз уфӯқ) об намоён мешавад, аммо дар ҳақиқат он об нест, балки тобиши намаки замин аст. Ҳамин оби назарфиребро сароб меноманд. Дар адабиёт маҷозан ҳар ҳолати беасл ва назарфиребро низ сароб меноманд.

Сарой—хона, манзил.

Саропарда—хайма, чодар.

Сарроф—қасе, ки пулҳои сараро аз пулҳои пучак ҷудо мекунад; **саррофи маонӣ**—зоҳиркунандаи маъниҳо, ба мардум расонандаи мазмун.

Сарсар—тундбод.

Сархайл—сардори лашкар.

Сарҳалқа—болонишин, сардор, сарвар.

Сафина—девои, маҷмуаи шеърҳо.

Сафҳа—саҳифа.

Саҳо—саҳигӣ, олиҳимматӣ.

Саҳбо—шароби ангири сафед.

Саҳоб—абр.

Сачҷода—ҷойнамоиш, қолинчан намоишхона.

Сиёҳхона—хонаи сиёҳ, хонаи намадин кӯчманчиён.

Сила—ниёом, тӯҳфа.

Сим—нӯкра; **симтан**—нӯкрабадан, софбадан; **симгун**—нӯкрананг.

Симоъ кардан—гӯш кардан, шӯнидан.

Синон—найза.

Сипос—шӯкр, ташаккур.

Сират—ботини одам, симон ботинӣ, ҳулқу мизоч.

Сиришк—ашк, оби дида.

Сириштан—омехтан, омезиш додан.

Ситиш—таърифу тавсиф.

Сифла—одами паст.

Содот—чамъи саид; саидҳо, калоншавандаҳо, қасоне, ки гӯё авлоди пайғамбаранд.

Соид—соқои даст, аз оринҷ то банди даст.

Сокин—истиқоматкунанда, бошанда.

Солор—сардор, сарвар; **солори қавофили румуз**—сардору сарвари корвони аҳли румуз, дар байни румуздаҳмон ягона.

Сомеъ—шунаванда.

Сохтан—созиш кардан, мувоҷо намудан.

Соғар—қадах, чом.

Соҳибдил—нотарс, далер.

Соҳирӣ—сеҳргарӣ, ҷодугарӣ.

Субҳонолло—пок аст худо! (нидои тааҷҷуб).

Судманд—фоиданок, боманфиат.

Сулаймон—пайғамбарест дар афсона, ки гӯё подшоҳи ҳама махлуқот буд.

Сумма—боз, тақрибан; **биллоҳ ва сумма биллоҳ**—қасам ба худо, боз (тақрибан) қасам ба худо. **Ҳошо ва сумма ҳошо**—зинҳор, ба сад зинҳор!

Сунъ—санъат, эҷод, офариниш, ҳунар.

Сур—хӯрсандӣ ва базм.

Сура—боби қуръон; **сураи нур**—сураи 24-ӯми қуръон.

Суруҳӣ—шишани май.

Сурур—хӯрсандӣ, шодӣ.

Суҳайл—номи ситорае.

Сучуд—сачда, сар ба замин гузоштан.

Т

Тааммул—андешидан.
 Табл—нақора.
 Тавакқуъ—чашмдошт, нитизорӣ
 Тавозуъ—хоксорӣ.
 Тавоф—зиёрат; тавофи кӯй—
 зиёрати хона.
 Тавсан—аспи маст.
 Тавф—тавоф, зиёрат; тавфхона—
 зиёратхона, зиёратгоҳ.
 Тавқ—ҳалқаи гардан, чанбаре,
 ки ба гардан овехта шавад;
 тавқи иродат—ҳалқаи иро-
 дат, рамзи ироданоқӣ, нишо-
 наи қавиירוдагӣ.
 Такаллум—гуфтугӯ, суҳангӯй.
 Такбир—эҳтиромот.
 Талъат—дидор, рӯй, симо.
 Таманно—орзу, ҳавас, хоҳиш.
 Тамуз—гармӣ, гармтарин вақ-
 ти сол.
 Танаъум—нозу неъмат, нуклу
 наво.
 Таиғдастӣ—қашшоқӣ.
 Таинноз—зебо, дилрабо, сернозу
 серкарашма.
 Таолуллаҳ—худо баланд аст
 (нидон таъҷҷуб).
 Тараб—шодӣ, хурсандӣ.
 Тарашишӯх—таровиш, чакидани
 қатра; тарашишӯх кардан—
 чакра-чакра намоён шудан.
 Тараҳҳум—рахм кардан, шаф-
 қат кардан, меҳрубонӣ наму-
 дан.
 Тарикат—роҳу маслаки тасав-
 вуф.
 Тарф—гӯша, канор; тарфи до-
 мон—бари доман.
 Таръёк—дорӯ.
 Тафаккур—фикру мулоҳиза.
 Тафовут—фарқ.
 Тафохур—ифтихор, фахр кар-
 дан, нозидан.
 Тафриқа—ҷудой, дури, паре-
 шонӣ.
 Таширӣф—шарафёбӣ; таширӣфи
 ҳузур—шарафёбии ҳузурӣ
 ёр.
 Таъъиз—бозубанд.

Тағофул—ба нодонӣ задан.
 Такво—покдоманӣ, парҳезгорӣ;
 хирқаи такво—либоси пар-
 хезгорӣ.
 Такриб—тахмин.
 Таксир—камӣ, камбудӣ, нӯқ-
 сон, айб, гуноҳ.
 Тахайюр—ҳайронӣ.
 Таҳаммул—сабр ва тоқат кар-
 дан.
 Таҷаллӣ кардан—ҷилвагар шу-
 дан, намоён гардидан.
 Тифл—кӯдак.
 Тихй—ҳолӣ.
 Толеъ шудан—тулӯъ кардан,
 сар баровардан, намоён шу-
 дан.
 Тор—торак; торик.
 Тубо—номи дарахте, ки гӯё
 дар ҷаннат рӯндааст.
 Тур—номи кӯҳест дар Миср.
 Турбат—қабр, гӯр.
 Турра—зулф, дастан мӯй.
 Турфа—аҷаб, аҷоиб, ғалатӣ.
 Тутуқ—тавқ, ҳалқаи гардан;
 парда.
 Тургро—унвони фармон ва но-
 ма; туғронаш—маҷозан риво-
 яткунанда, нақлкунанда.
 Тӯъма—таом, хӯрок.

У

Уд—номи асбоби мусиқӣ; чӯ-
 бест, ки дар вақти сӯзонда
 дуд кардан бӯи хуш меди-
 ҳад.
 Узор—рӯй, рӯҳсора.
 Узро—номи қаҳрамони достони
 ишқии «Вомик ва Узро».
 Улуви—баландӣ; улуви Ҳим-
 мат—ҳимматбаландӣ.
 Унвон—аввали китоб, дарома-
 ди суҳан.
 Ушшоқ—ҷамъи ошиқ; ошиқон.
 Уқда—гирех, тугун.
 Уҳуд—ҷамъи аҳд, аҳду пай-
 монҳо; поси уҳуд—риоя ва
 иҷрои аҳду паймон; кӯҳи
 Уҳуд—кӯҳест назди шаҳри
 Мадина дар Арабистон.

Ф

Фаамо—аммо, лекин.
 Фаовид—чамъи фонда; фои-
 даҳо.
 Фавҷ—гурӯх.
 Фазл—доной, донишмандӣ.
 Фазоил—чамъи фазилат; фази-
 латҳо.
 Фалак—осмон.
 Фаранг—Фарангистон, Европа.
 Фарог—фароғат, роҳат, осоиш.
 Фаррух—бахосият, бошарофат,
 муборак; бахтиёр.
 Фарсанг—андозаи роҳ аст, ки
 тахминан ҳашт километр ме-
 бошад.
 Фархунда—хушҳол, хандон;
 муборак, нек.
 Фасеҳ—хушбаён, равонгӯй.
 Фасона—афсона; фасона шу-
 дан—шӯҳрат ёфтан, машҳур
 гардидан.
 Фатила—пилта, патила.
 Фатҳ кардан—кушодан, ба
 даст овардан.
 Факеҳ—қонундон, донандан
 қонунҳои шарият, донишман-
 ди илми фикҳ.
 Фикрат—фикру мулоҳаза, та-
 факкур.
 Филҳол—дарҳол, зуд.
 Фирдавс—боғ; номи яке аз
 ҳашт боғи биҳишт.
 Фирок—чудой, дурӣ.
 Фирӯз—ғолиб, хушбахт.
 Фитрок—тасмае, ки бо он
 сайдро ба қоши зин банданд.
 Фонӣ—фаношаванда, нестша-
 ванда, бебаҳо.
 Фориғ—фароғатнок, роҳатди-
 да, бепарво, лоқайд; фориғи
 мутлақ—тамоман озод; та-
 моман бепарво.
 Фориғулбол—бепарво.
 «Фотиҳа»—сураи якуми қуръ-
 он.
 Фоҳир—мояи фаҳр, боиси иф-
 тихор, мӯътабар.
 Фунун—чамъи фан; фанҳо,
 илмҳо.

Фурқат—фирок, дурӣ.

Фурӯтан—хоксор.

Фурӯғ—равшанӣ; фурӯғи зо-
 хир—зебу зинати шакли зо-
 хирии инсон.

Фусун—афсун, сеҳру чоду, ду-
 охонӣ, куфусуф, хуш аз сари
 касе бурдан, гипноз.

Футувват—ҷавонмардӣ, оли-
 ҳимматӣ, саҳиғӣ.

Х

Хайл—гурӯх, лашкар.

Хайра мақдам—қадамат хайр
 аст, хуш омадӣ.

Харобот—майкада, шаробхона.

Хасм—душман.

Хеш—худ.

Хизр—номи пайғамбари афсо-
 навӣ, ки гӯё дар мамлакати
 зулмот чашмаи оби ҳаётро
 ҷустуҷӯ карда ёфта буд;

Хизри роҳ—раҳнамо.

Хилъат—либос.

Хинг—асп.

Хиргаҳ—чодар, хайма.

Хирқа—ҷанда, ҷоман дарве-
 шон.

Хисрав—шоҳ, султон.

Хозин—ҳазинадор, ҳазинабон.

Хома—қалам.

Хон—дастархон.

Хондан—даъват кардан, ҷеғ
 задан

Хора—хоро, як чинси санғҳои
 сахт.

Хор-хор—бақияи орзуо ҳа-
 вас ва майлу хоҳиш.

Хостан—хестан.

Хотам—ангуштарини мӯҳрнок.

Хуршед—офтоб.

Хурдабин—дарёёфткунандаи
 нуктаҳои нозук, нуктасанҷ.

Хуфта—хобида.

Хуфтан—хобидан.

Хучаста—нек, хуш, муборак.

Ч

Чавгон—чўби саркачест, ки бо он дар бозия гўю чавгон ниш-
тӣ (гўй)-ро мегиранд.

Чарх—дуньё.

Чашмбандӣ—фиребӯ найранг.

Чилла нишастан—аз одамон алоқа канда, дар хонақоҳ бо ёдӣ худо гўшанишинӣ карда-
ни шайхони мутасаввиф.

Чошнӣ—нуклу наво, андаке (ба кадри як чашиндан) аз чизе.

Чунки—зеро ки; вақте ки.

Ш

Шаби кадр—лайлатулқадр, шаби 27 моҳи рамазон, ки гўё бахосияттарини шабҳост.

Шамсил—шакл, рўй, киёфа.

Шаръ—шарнат, қонунҳои ис-
лом.

Шаҳд—асал.

Шаҳна—миршаб.

Шаҳлар—болу пар, қанат.

Шаҳриёр—шоҳ, подшоҳ.

Шева—расм, одат; тарз, тарик.

Шефта—шайдой, дилдодаи бе-
қарор.

Шикебо—сабрнок, тоқатнок.

Шикебой—сабр.

Шоҳид—маҳбуба, маъшӯқа, ёр.

Шудан—рафтан, маҷозан аз дуньё гузаштан, мурдан.

Э

Эйдуи—акнуи, ҳоло.

Эшон—онҳо.

Эъоз—иззат кардан, азиз доштан.

Эътилоз—дурустӣ, солимӣ, ба-
робарвазӣ.

Эъҷоз—мўъҷиза.

Эҳсон—ғам.

Эҳмола—саҳлгирӣ, безътиборӣ,
сустхорӣ.

Эҳром—либосе, ки вақти зиё-
рати ҳаҷ ба бар кашанд; эҳ-

ром бастан—ният кардан,
бор бастан, ба роҳ дарома-
дан.

Эҳсон—рафтору гуфтори хуб,
лутфу қарам.

Эҳтимом—кўшиш, ғайрат.

Я

Якбор—якбора.

Ял—пахлавон.

Яман—яке аз мамлакатҳои
араб дар ҷануби нимҷазираи
Арабистон.

Ғ

Ғабғаб—поёни манаҳ, нармин
зери манаҳ.

Ғаввос—қасе, ки аз тағи дарёё
дурру газҳар ҷустуҷў меку-
над.

Ғаммоз—сўханчин, хабаркаш.

Ғариб—аҷиб, ғалатӣ.

Ғарра—мағрур.

Ғизол—оҳу.

Ғофил—дар ғафлат монда, бе-
хабар.

Ғурро—хўб, хўбтарин.

Ғурру фиш—ғурру пис, низоъ
ва ҷанҷолу хархаша.

Қ

Қабо—яктак, ҷоман абраву бе-
тар; тангқабо—қасе, ки ли-
боси танг пўшидааст.

Қабола—созишнома.

Қабоил—ҷамъи қабила; қа-
билаҳо;

Қавофӣ—ҷамъи қофия; қофия-
ҳои шеър.

Қазо—тақдир, сарнавишт.

Қалб—сохта, носара.

Қарин кардан—наздик кардан,
наздик шинондан.

Қибла—хонаи Қабба, ки му-
сулмонон дар вақти намоз
ба сўи он рўй меоранд.

Қирон кардан—ба ҳам наздик
шудани ду ситора, маҷозан

ба ҳам наздик шудани ду кас ё ду чиз.
Қосид—чопар, номабар, хабар-оранда.
Кубур—чамъи қабр; қабрҳо, гӯрҳо.
Кулзум—чоҳи пуроб; баҳр.
Куллоб—оҳани саркач, чангак мисли шасти моҳигирӣ, ки бар он чизе овезанд.
Кумош—газвор, либосворӣ.
Курратулъайн — нури дида, фарзанд.
Курс—лӯнда, давра.
Куръа—фол.
Кут—хӯрок.
Кутос—мӯи думи гов; маҷозан ба маънои ялав ва нишон; нақшу нигор.

У

Ўҷуба—чизи ачиб ва ҳайратовар; **ўҷубанигор** — нави-сандаи аҷоибот ва ғароибот, тасвирунандаи чизҳои аҷибу ғариб.

Х

Ҳаво—майл, хоҳиш, орзу.
Ҳавоӣ—гирду атроф.
Ҳадис—сухан, ҳикоят.
Ҳай—яке аз номҳои худо; номи як деҳа ва қабилани араб.
Ҳайхот—афсӯс, дарег.
Ҳазин—махзун, ғамгин, андӯхнок.
Ҳамида—хуб, маъкул, лоики таъриф.
Ҳарам—хона; хонаи Каъба; хонаи маҳрам;
Ҳарим—хона, хонаи маҳрам, ҷои муқаддас; **ҳарими висол**—хонаи висол, хонаи пайвастан бо ёр.
Ҳарис—ҳирснок, пурҳирс.
Ҳариф—тарафи муқобил, душман.
Ҳарза—беҳуда; **ҳарзагӯӣ**—гапҳои беҳуда гуфтан.

ҳарзаравию ҳарзарой — беҳудагардӣ ва беҳудафикрӣ, бо қору фикрҳои беҳудавакт гузаронидан.
Ҳарф—сухан, гап; ба ҳарфи кас ангушт ниҳодан—ба сӯхани кас айб гузоштан, аз гапи касе айбҷӯӣ кардан, нуктагирӣ.
Ҳасана—зебо, хуб.
Ҳасби ҳол — шарҳи ҳол, тарҷимаи ҳол, баёни аҳволи худ.
Ҳафт манзар—ҳафт сайёра, ҳафт фалак.
Ҳашмат—бузургӣ, шукӯҳ, ҷоҳу ҷалол.
Ҳашамату ҷоҳ—савлату шукӯҳ ва мансаби оӣ.
Ҳақ—худо.
Ҳачр—ҳичрон, ҷудой, дурӣ.
Ҳилм—нарий, мулоиматӣ, ҳушодобӣ.
Ҳилол—моҳи нав.
Ҳирз—мустаҳкамӣ, қуввату мадор; **ҳирзи офот**—воситаи пурқувватӣ, муҳофизат аз офатҳо, тумор, бозубанд.
Ҳирмон—марҳумӣ.
Ҳисор — қалъа, девори атрофи шаҳр.
Ҳичоб—парда, ниқоб.
Ҳичла—ҷое, ки барои арӯс бо пардаҳо ораста кунанд, саропарда, чимилик.
Ҳодисот — ҳодисаҳо, воқеаҳо.
Ҳозик—доно, таҷрибанок.
Ҳонл—ҳалалдиҳанда, монешаванда.
Ҳомун—ҳамворӣ, дашт.
Ҳотам—номи касе, ки дар саховат ва некӯкорӣ машҳур гардидааст.
Ҳошалиллаҳ—худо нигоҳ дорад, худо нақунад.
Ҳошо, ки—мабод, ки., худо нақунад, ки., зинҳор, ки.
Ҳочот—ҳочатҳо, мурод ва орзуҳо.
Худач—қаҷовае, ки болон шутур барои саворӣ банданд.

Худо—бо нағма роидаи уштур, нағмаи уштуракиҳо; роҳи рост.

Худхуд — шонасарақ, пўптишак; **худхуд** Сулаймон—мурғи хабарбаранда.

Хумо—мурғи афсонавии баҳосият, ки гўё сояш ба сари ҳар кас афтад, ӯ подшоҳ мешудааст.

Хумон — баҳосият, муборақ.

Хуруф—чамъи ҳарф; ҳарфҳо.

Хуруғилмон—духтару писарони бихишӣ, соҳибчамолон.

Хуққа—сандуқчаи ҷавохирот; **хуққаи лаъла**—киноя аз лаб ва даҳон.

Ҷ

Ҷабин—пешонӣ.

Ҷавҳар—асли моҳият, қиматӣ ғоссаъ,

Ҷавз—чормағз.

Ҷазба—қувваи ҷозиба, кашиш.

Ҷайб—гиребон.

Ҷайхун—даръёи Амӯ.

Ҷамила—соҳиби ҳусну ҷамол, зебо.

Ҷам—Ҷамшед, подшоҳи афсонавии эронӣ; **ҷоми Ҷам**—ҷоми ҷаҳоннома.

Ҷамоза—уштури тезрафтор.

Ҷаъд—тоби мӯй ва зулф, занҷира ва шиканҷҳои мӯй.

Ҷибилӣ—табий, асли, аз рӯзи таваллуд;

Ҷигардор—нотарс.

Ҷуд—сахову бахшиш.

Ҷунун—демонагӣ.

Ҷурм—гуноҳ.

Ҷоҳ—маснад ва мақоми баланд, мансаби олий.

МУНДАРИЧА

Нусхаҳои асосии осори Бадриддини Ҳилолӣ	7
Аломатҳои ихтисороти шартии иловагӣ	17
Рӯйхати расмҳо	18
АЗ ҲАЗАЛИЁТ	21—163
Эй нури худо дар назар аз рӯи ту моро	21
Ману бедории шабхову шаб то рӯз ёрабҳо	22
Ман кистам, то ҳар замон пеши назар бинам туро	23
Чои хуш аст, аммо намехоҳам, ки чон ғӯям туро	24
Гаҳ намак резад ба хум, гаҳ бишканад паймонаро	25
Тарки ёрӣ кардию ман ҳамчунон ёрам туро	26
Ёри мо харгиз наёзорад дили агъёрро	27
Ба чаҳми лутф гар бинӣ гирифтронӣ расворо	28
Эй шӯҳ, бикуш ошиқи хуинҷигареро	29
Нодида мекуӣ, чу фитад дида бар манат	30
Иӣ ҳама лола, ки сар барзада, аз хоки ман аст	31
Рӯзи наврӯз аст, сарви гулӯзори ман кучост?	32
Бе ту ҳар рӯз маро мохею ҳар шаб солест	33
Гуфт: бигӯ, ки дар чӣ ҳаёлию ҳол чист?	34
Дар дилам чуз ғами хичронӣ ту дигар ғам нест	35
Ҳамчунин берахму сангиндил, ки ҷонони ман аст	36
Қадам ҷилва, ки дар сарви сарафрои ту нест	37
Ба ҳар кӣ қиссан худ гуфтаам, дилаш хун аст	38
Дилам ба синаи сӯзон мушавваш афтадаст	39
Барҳез, то нӣҳем сари худ ба поӣ дӯст	40
Ҳар оташин гуле, ки бар агрофи хоки мост	41
Ишқбозӣ чӣ бало фикри хатое будаст	42
Дорам шабе, ки дӯзах аз он шаб аломат аст	43
Шӣшан май дур аз он лабҳои майгун мегирист	44
Иӣ тоза гуд, ки мерасад, аз бӯстони кист?	45

Агар савдон ишқ ин аст, ман девона хоҳам шуд	46
Ғаме, ки аз дарди ишқат бар дили ношод меояд	47
Гар дилам э-ин гуна охи дам ба дам хоҳад кашид	48
Э-ои пештар, ки ҷонон ногаҳ зи дар дарояд	49
Май хоҳаму кунче, ки ба ҷуз ёр набошад	50
Чи ҳосил гар хазорон гул дамад ё сад баҳор ояд	51
Ҳаргиз он шӯҳ ба мо ғайри нигоҳе накунад	52
Лаъли ҷонбахшат, ки ёд аз оби ҳайвон медихад	53
Ғами бутон нахӯр, эй дил, ки зор ҳоҳй шуд	54
Ошиқон харчанд муштоки ҷамоли дилбаранд	55
Бие-бие, ки дилу ҷони ман фидои ту бод!	56
Эй бутони сайгдил, то чанд истиғно кунед?	57
Ҷон он аст, ки шодон зи ту шарманда шаванд	58
Ман ошики девонаву мастам, ҷӣ тавон кард?	59
Дӣ ба роҳам дидану он гоҳ нодидан ҷӣ буд?	60
Дӯстон, имшаб даvon ҷони маҳзунам кунед	61
Гар касе ошики рухсори ту бошад, ҷӣ кунад?	62
Он қамар бастану ханҷар заданаширо нигаред	63
Хушо касе, ки дар ин олами харобобод	64
То силсилаи зулфи ту занҷири ҷунун шуд	65
Дилам рафту ҷонон ҳазин ҳам намонад	66
Ҷон хоҳам аз худо на яке, балки сад хазор	67
Аз он ҷӣ суд, ки наврӯз шуд ҷаҳонафрӯз	68
Дардмандам, гар маро дармон набошад, гӯ: мабош	69
Гар гузар афтад ҷу боди субҳ бар ҳоки манаш	70
Ваҳ, ки рафт он шӯҳу бар мо кард бедод аз фироқ	71
Нест ғам, гар шуд гиребони ман аз ғам ҷок-ҷок	72
Омад баҳору хуш дилам аз рангу бӯи гул	73
Зохир накунам пешни рақибон алами дил	74
Бо ту хоҳам шарҳи ғамҳои дили маҳзун кунам	75
Ёр омаду ман тоқати дидор надорам	76
То кай ба дарат ояму дидор набинам?	77
Ҷанҷалон қадӣ дилҷӯи туро банди шавам	78
Қадам субҳи саодат бувад муборак аз инам?	79
Агар ҷун ҳок помолам кунӣ, ҳоки дарат гардам	80
Агар ҳонӣ дарунам, банди ин ҳонадон бошам	81
Худр-нишони новаки бадхӯи худ кунам	82
Бекламзӯла, ки ҷон бар бод рафту ҳок шуд таи ҳам	83
Эй ки аз ҳубон муроди мо туй, мақсуд ҳам	84
Ё раб, ғами берадмии ҷонон ба кӣ гуям?	85
Чи ҳол аст ин, ки дар ғай дар ҷамолат як назар бинам	86

Мағу афсонаи Мачнун, чу ман дар анчуман бошам	87
Ба ёри бевафо умре вафо кардам, надонистам	88
Он ки аз дарди дили худ ба фиғон аст, манам	89
Ҳар шаб ба сари кӯи ту аз пой дарафтам	90
Ба сад уммед ҳар дам гирди он девору дар гардам	91
Хохам, ки ба зери қадамат зор бимирам	92
Гар ҷафое рафт аз ҷонон, ҷудой ҷун кунам?	93
Мушқил, ки равад доғат ҳаргиз зи дили ҷокам	94
Дилам ба орзуи ҷонон намерасад, ҷӣ кунам?	95
Дӯстон, ошиқама ошики зорам, ҷӣ кунам?	96
Зи пири майкада умре дар илтимос шудам	97
Ҳар шабе гӯям, ки фардо тарки ин савдо кунам	98
Ҳар ҳубие, ки аз ҳама ҳубон шунидаем	99
Рӯзе, ки дар фироки ҷамоли ту будаам	100
То умр бувад, дар ҳаваси рӯи ту бошам	101
Чу бахт нест, ки шоистаи висоли ту бошам	102
Ман сағи ёраму он нест, ки бегона шавам	103
Гар ба хокам гузарад Юсуфи гулпираҳанам	104
Эй дар дилам зи оташи ишки ту сад алам	105
Дилам зи даст шуд, аз дасти дил ҷӣ ҷора кунам? . . .	106
Рӯзи ид аст, сари роҳгузоре гирем	107
Ба ҳоки ман гузаре кун, чу дар вафои ту мирам	108
Охам шуниду ранҷа шуд он мох, ҷун кунам?	109
Ёр бераҳм, ман аз дард ба ҷонам, ҷӣ кунам?	110
Ҳуш он маҷлис, ки ҷун руҳсорат аз май лолагун биам .	111
Ду рӯз шуд, ки зи дарди фироқ беморам	112
Зи сӯзи сина кабобам, зи сели дида харобам	113
Ёр гуфт: „Аз мо макун катъи назар“ Гуфтам: „Ба ҷашм!“	114
Ҳез, то имрӯз бо ҳам соғари саҳбо кашем	115
Баҳор мерасад, аммо баҳорро ҷӣ кунам?	116
Пушту паноҳи ман бувад девори дилбари ман	117
Ба ҳоки пой ту, эй сарви нозпарвари ман	118
Наззора кун дар оина худро, ҳабиби ман	119
Дил ҳуҷ шуд аз умеду нашуд ёр ёри ман	120
Иди қурбон шуд, бие, ошиқкушӣ бунъёд кун	121
Гар ҷудо соъй ба теги ҷавр банд аз банди ман	122
Субҳи уммед ҳамон асту руҳи ёр ҳамон	123
То ба кай тунд шавӣ баҳри ҷафои дили ман?	124
Аз рашк сӯхтам, ба рақибон суҳан мақун	125
Ҳуш он, ки дар ҳама рӯи замин ту бошию ман	126
Барҳезу ба сарвакти асирон гузаре кун	127

Агар барои ту мурдан, чӣ бок аз он мурдан?	128
Дар кӯи бутон нест касе зортар аз ман	129
Эй моҳи ману шоҳи сипоҳи ҳама хубон	130
Бие, то нақди ҷонро барфишонам дар ҳавои ту	131
Чанд пинҳон кунам афсонаи хичрон аз ту?	132
Лайлию Мачнун агар мебуд дар даврони ту	133
Мурдам аз ин алам, ки намурдам барои ту	134
Надорам қуввати изхори дарди ҳештан бо ӯ	135
Хуш бошад, агар бошам дар тарфи ҷаман бо ӯ	136
Ёр видоӣ мекунад, тоби видои ёр ку?	137
Бе ҷихат бо мо ҷаро оҳанги ғавғо кардай?	138
Дардо, ки боз моро дарди аҷаб расида	139
Ба қучо равам зи дардат, чӣ даво кунам, чӣ чора?	140
Моем ҷо ба ғӯшан майхона сохта	141
Бозам ғусуни ҷашми ту афсона сохта	142
Эй ҳамчу парӣ аз мани девона рамида	143
Дӯш паймона тухӣ омадам аз майхона	144
Гар нест ҷоми гулгун, хуш нест даври лола	145
Бар бистари ҳалокам бемору зор монда	146
Ҳар кас, ки нест қуштаи ишқат, ҳалок бех	147
Туро, ки ҷони манӣ, сохт нотавон рӯза	148
Имшаб ту боз ҷашму ҷароғи кӣ будай?	149
Дядаам аз ту ҷафое, ки надидаст касе	150
Чанд аз балои ҳаҷр ҷигар хун кунад касе?	151
Оҳир, эй шӯҳ, дил аз ҷаври ту ғамгин то кай?	152
Моҳи ман, рӯи ту хуб аст, чунин боистӣ	153
Агар ба лутф бихонӣ ва гар ба ҷавр биронӣ	154
Чун ғӯямат, ки дар дили вайрони ман дарой	155
Ту аз ман ғориғу ман аз ту дорам сад парешонӣ	156
Сахарғоҳон, ки чун хуршед аз манзил бурун оӣ	157
Ногоҳ гар зи мо сухане ғӯш мекуӣ	158
Дӯшина қучо рафтию меҳмони кӣ будӣ?	159
Зи дурӣ то ба кай моро чунин маҳҷур медорӣ?	160
Шабн фирок зи субҳам хабар ҷӣ меурсӣ?	161
Эй зи баҳор тозатар, тозабахори кистӣ?	162
Сӯи шижор, эй бутӣ раъно, ҷӣ меравӣ?	163

АЗ КИТАЪОТИ МУТАФАРРИҚА 167—173

Эй ҳоҷа, малиндор, ки мо ғавҳари фардем	167
То кай андӯҳи рӯзгор хӯрем	168
Ба меҳр кӯш, Ҳилолӣ, ки оқибат чу ҳилол	169

Душ дидам, ки ба хоби мани мадхуш омад	170
Чу ман ба доғи бутон сӯхт хар кӣ якчанде	171
Ох аз ин рӯзгори баргашта	172
Чистони шамъ	173
РУБОИЁТ	175—192
АЗ „ШОҲУ ДАРВЕШ“ („ШОҲУ ГАДО“)	193—199
Дар таърифи сухан	195
Дар баёни он ки сабаби гуфтани маснави чист ва боис дар суфтани ин дурри маънави кист	196
АЗ „СИФОТ-УЛ-ОШИҚИН“	201—230
Баёни сухан ва дараҷоти он	203
Боби чорум. Дар сифати сидк ва натоиҷи он	204
Ҳикоят	—
Баёни сифати вафо ва поси уҳуд	206
Боби панҷум. Дар сифати ахлоқи карима ва маҳосини уст	207
Ҳикояти муносиби мисқол	208
Боби шашум. Мазаммати хирсу лиомат ва шарҳи футуввату каромат	209
Боби ҳафтум. Дар баёни шучоат ва далерӣ	210
Ҳикоят	211
Дар баёни улуви ҳиммат	213
Ҳикояти ҳиммати Фарҳод	—
Боби ҳаштум. Баёни бадии золим ва неқуии эҳсонӣ адл	215
Ҳикояти Мачнун	216
Бақияи ҳикояти Мачнун ва натиҷаи эҳсонӣ ӯ	217
Боби нӯҳум. Дар тавозуъ, ки аз сар гузаштан аст ва сар ба ҳоки ниёз афгандан	219
Боби даҳум. Дар одоб, ки зохирро ба афъоли ҳасана оро- стан аст ва ботирро ба авсофи ҳамида пиростан	220
Боби ёздаҳум. Аз нобониста иҷтиноб ҷамудан аст ва аз бо- иста дар ҳиҷоб будан аст	221
Боби дувоздаҳум. Дар сабр, ки калиди дари ганҷи сурур аст ва аниси кунҷи ҳузур аст	222
Ҳикояти ошиқе, ки то пои таҳаммул дар домани сабр на- кашид, ба сарманзили мақсуд нарасид	—
Боби шонздаҳум. Дар фавоиди кам хӯрдан, ки ба воситаи шӯриши нишқ аз қаҳтсоли ҳаҷр боз растанд	225

Боби ҳафдахӯм. Дар камгӯй, ки сабаби наҷот ва мӯчиби рафъи дараҷот.	226
Боби ҳаждаҳӯм. Дар ҷавонӣ, ки ҳам давлати бедор асту ҳам неъматӣ дидор	227
Ҳикояти он моҳи шабгир, ки хуфтагонро хок бар сар кард, шабнохуфтагонро ба лутфи худ даровард	—
Муноҷот	228

ЛАЙЛӢ ВА МАЧНУН 231—328

Ифтиҳо	233
Дар панд додани фарзанди арҷманд	236
Оғози достони ишқи он нигори мавзун ва он дилфигори махзун, яъне Лайлию Мачнун	238
Рафтани Мачнун ба мактаб ва ошиқ шудан бар Лайлӣ	241
Оғоҳ шудани муаллим аз он, ки Қайс ошиқи Лайлист ва Лайлиро низ ба ҷониби Қайс майле	247
Иттилоъ ёфтани модари Лайлӣ ба қавли ғаммозон аз муҳаббати Қайс ва насихат кардан Лайлиро	249
Боздоштани модари Лайлӣ Лайлиро аз мактаб ва мачнун шудани Мачнун дар фироқи он шакарлаб	252
Шунидани падар афсонаи ишқи Мачнун, аз он барошӯфтан ва пеши писар ништастан ва панди падарона гуфтан	254
Ҷавоб гуфтани Мачнун панди падарро	256
Баҳона кардани Мачнун ва ба кӯн Лайлӣ рафтан	258
Дар зиёда шудани ишқи Лайлӣ ва аз сӯхтану ғудохтани сӯзи ишқ худро ба баҳона аз мардум пинҳон сохтан	261
Рӯз гуфтани Мачнун бо гирдбоди сахронавард ва оби равонӣ оламгард ва нокан тезнон ҷаҳонпаймой ва бодӣ фараҳфазон гирехкушой	264
Бечора шудани падари Мачнун дар қори фарзанд ва ҷора ҷустан аз он пири хирадманд	267
Ором гирифтани Мачнун бар сари кӯхи Наҷд ва ром шудани ваҳшиён бо ӯ	269
Баҳона кардани Лайлӣ тавофи мазоротро ва ба зибрати Мачнун рафтан	273
Рафтани ёрон ба талаби Мачнун ва бо ӯ гуфтугӯ кардан ва ӯро аз кӯхи Наҷд ба қабилла овардан	276
Дар заҷир кардани Мачнунро ва бурдан ба назди табиб, ки давои ишқ на, магар висоли ҳабиб	280

Хостгорй кардани падари Мачнун Лайлиро аз рӯи хурра- миву шодй ва қабул накардани қавми Лайлй Мачнунро ба домодй.	282
Талаб кардани Ибни Салом Лайлиро ба чихати фарзанди худ ва розй нашудани Лайлй ба ин маънй	287
Хабар бурдани пирзоли фарходкуш ба Мачнун беодкаш, ки лаби ширини Лайлй ба коми талхгӯён аст ва хандаи ширин дар рӯ ба рӯи сияхрӯён	290
Нома навиштани Мачнун ба Лайлй ва хикояти пуршикояи худ баён кардан ва қиссаи пургусса аён сохтан	292
Ҷавоб навиштани Лайлй номаи Мачнунро	294
Ҳамоғӯш шудани Мачнун бо сағи Лайлй ва таърифи он сағ кардан ва музтариб шудани падар аз ин маънй ва рӯ ба Каъба овардан	297
Ба Каъба бурдани падар Мачнунро ба умеди рахой ва растагорй ва дуо кардани Мачнун, ки ё раб, халос мабод аз ишқу гирифторй	301
Истодани Мачнун дар роҳи интизори Лайлй ва мурғ дар сари ӯ ошён сохтан ва аз ғояти заъф ва нотавонй ба холи худ напардохтан	304
Дидани Навфал Мачнунро ва аҳд кардан, ки уро ба Лай- лй расонад ва аз пой нанишинад, то ҳар дуру дар сӯхбати ҳам нанишонад	308
Масоф кардани Навфал бо қавми Лайлй ва ба асири афто- дани ӯ (Лайлй)	313
Никоҳ бастани Лайлй ва Мачнун бо якдигар ва ҷон таслим кардани ин ду ошиқи хунинҷигар	316
Навха кардани қабонд дар вафоти Лайлию Мачнун	320
Дар хотимаи китоб гуяд	323
ТАВЗЕҲОТ ВА ҚАЙДҲО	329—345
ЛУҒАТ	347—360

БАДРИДДИН ХИЛОЛИ
ИЗБРАННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

(на таджикском языке)

Мухаррири техники *Н. Козлов*
Мусаххех *Х. Аминов*

* * *

Ба матбаа супурда шуд 9/VII-1957. Ба чоп
имзо шуд 5/VI-1958. Коғаз $84 \times 108 \frac{1}{8}$ см.
Љузъи чопӣ 11,5. Љузъи нашрию ҳисобӣ 13,28.
Алади нашр 14000. Супориши № 975.
Дар муқобал коғазӣ нарх 8 с. 55 т. Дар муқобал
ледерини нарх 9 с. 05 т.

* * *

Сталинобод, Комбинати полиграфии Вазорати
маданияти РСС Тоҷикистон

ТАСХЕХ

Сав.	Сатр	Чоп шулааст	Хонда шавад
61	9 аз боло	санчидам,	санчидаам,
82	6 —.—	Хар	Хар
94	3 —.—	хун резам,	хунрезам
117	1 —.—	бувад	буд
209	10 —.—	хиссу	хирсу
293	15 аз поён	шавад	шавад дур
301	2 аз боло	растагоря	растагоря
309	13 —.—	Азами	Азми
32	2—13 аз поён	1 Боби аввал—дар ишк, ки асли ву- чуд аст ва мақ- сади ҳар мавҷуд (в. 189-6). ҷамъи сифат	V Боби панҷум— дар саховат, ки сарфи мол аст ва тақсими ка- мол (в. 193-6). ҷамъи васф
347	12 аз боло сутуни I		
353	23 аз боло сутуни II	бегам.	бегаш.
359	28 аз боло сутуни II	марҳумӣ	маҳрумӣ

